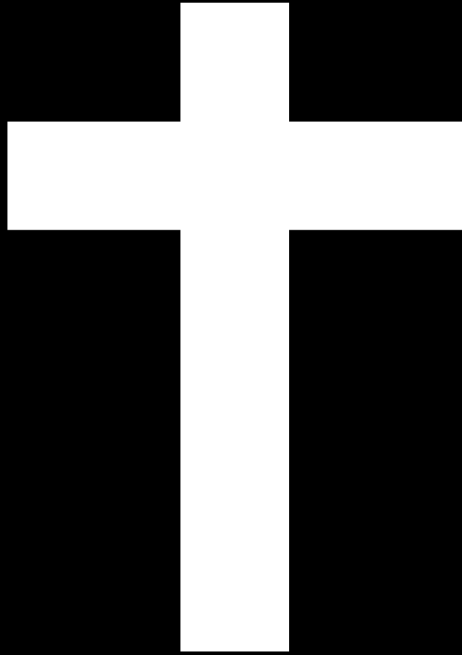

Nyangumarta Bible

Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of
Australia

Nyangumarta Bible
Portions of the Holy Bible in the Nyangumarta language of Australia

copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nyangumarta

Bible translation copyright © 1980-2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. Reader Series (book XXC) copyright © 1996 Bible Society Australia. Bible overview (XXA) copyright © 1996 Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 7 Apr 2020
469e8210-9f0b-5399-9f0b-cc22ce5975b8

Contents

Genesis	1
Exodus	74
Job	81
Psalms	82
Proverbs	85
Ecclesiastes	86
Isaiah	87
Jeremiah	88
Matthew	89
Mark-ju	93
Luke	122
John	125
Acts	126
Romans	127
1 Corinthians	128
Galatians	132
Ephesians	135
1 Thessalonians	136
2 Thessalonians	143
1 Timothy	147
2 Timothy	148
Titus	149
Hebrews	150
James	151
1 Peter	152
1 John	154
Revelation	155
Overview	156
PINAKARRULUMAN!	160
Bible Stories	166
Drunkenness	178

Genesis

Copy for community checking - not fully consultant checked. (Gen 1-5, 6-9 and 11 are consultant checked and have audio files)

KARRPURRANGUNGA 6-NGA WIYIRR JIRNI NGARRKALU (1:1—2:3)

¹ Walangkarrangu puripi parlparrpa jungka jirni Ngarrkalu. ² Pala jungka puru waninyikinyi, ngapapurni waninyikinyi, wiyirr yamarnakinyi janpalu. Waninyikinyi ngunarrijirri warrukurlajartu. Palinyimili Pirlurr yananyikinyi ngapanga kankarni. ³ Wurrarna Ngarrkalu, “Tili jarra.” Palaja tili jarrinyi palinyimili muwarr-jaja. ⁴ Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” Jinta pirnipulinyi tilipa warrukurla. ⁵ Warrukurla yini marna “Warrukartingarra”, tili yini marna “tilingarra”. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁶ Wurrarna palanga, “Parlparr jarra, jinta pinaku ngapakupa mujunguku.” ⁷ Pala jarrinyi. Kankarrkurnu yanayi mujungu, ngapa kaniny yakarnaya. ⁸ Pala parlparr yini marna “Parlparrngarra”. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

⁹ Wurrarna palanga, “Ngapa kaniny jarra, warajanga jarra, jungka punarra turlpa, ngayarta jarra.” Pala jarrinyi. Kaniny jarrinyi ngapa, jungka yakarna ngayarta. ¹⁰ Pala jungka punarra yini marna “Warrarnngarra”, pala ngapa wirtujina yini marna “Kujungurrungarra.” Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹¹ Palaja wurrarna, “Turlpayi mungka warinypa wariny, warrulya warinypa wariny.” Pala jarrinyi. ¹² Jungkaja mungka warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Warruly pukurl warinypa wariny turlpanyiyi, jinta mayijartiny, jinta munu. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

¹⁴⁻¹⁵ Wurrarna palanga, “Tili jarrayi kanka parlparrja, tili jinaku warrarnja. Palar-rangulu warrukartingipa karpungu tili yinganyaku, partunukupa yurrangaku yinku kalkunaku pukurl.” Pala jarrinyi. ¹⁶ Wirtujinajirri jinapulinyi, janyjapa wirlarra jinapulinyi. Wirtulu tili jinaku yijalu pirrpa-pirrpa warrurl-warrurkartijakun, wupartulu tili jinaku yijalu warrukartingi. Panikatarrangu pukun jirnijaninyi. ¹⁷⁻¹⁸ Parlparrja wirrirnijaninyi warrarnku tili jinaku, warrukartikupa karpuku jinta pinaku pukun. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ¹⁹ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁰ Wurrarna palanga, “Ngapakarringu yintangapa kujungurrungu kurrngal warinypa wariny jarrayi. Wirrujartiny jarrayi kanka yananyaku.” ²¹ Palaja kujungurrungu kuwiyi wirtujina jirnijaninyi yijangarra. Janpamalu pukun wirturrangupa wuparturrangu, warinypa wariny jirnijaninyi. Pijungapa yintangapa janpamalu jirnijaninyi warinypa wariny. Jintapa wiyirr ngapakarringu jirnijaninyi, yintangapa kujungurrungu. Wirrujartiny jirnijaninyi warinypa wariny pukun. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.” ²² Ngalypalu muwarr pirnijanaku. Wiyirrku wurrarnajanaku, “Kalkulumarnanyurrinyi ngajulu. Kurrngal jarrulinyurru yija, partanykarrangupa kurrngal kalkulkulinyurrujaninyi yija-yiji.” ²³ Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

²⁴ Wurrarna palanga, “Jungkanga kuwiyirrangu warinypa wariny jarrayi, warrarnja waninyaku, marnti yananyaku jungkanga, kuwiyirrangu parlkarrkarrangupa warnkukarringu, wirturrangupa wuparturrangu.” Pala jarrinyi. ²⁵ Wiyirr jirnijaninyi. Yirrirnakanu wurrarna “Ngalypa.”

²⁶ Palaja wurrarna, “Marrngu jilaminyijaninyi nganyjurrupali. Nyampali wantulupiyi kuwiyirranguku wiyirrku, janpamalukupa wirrujartinykupa jungkanga yananyakatarrangukupa.” ²⁷ Marrngu jirni Ngarrkalu palinykapali. Pirirri mirtawa jirnipulinyi. ²⁸ Ngalypalu muwarr pirnipulaku. “Kurrngal partanykarrangu kalkulkulinyumpulu yija, yija marrngurrangu wantulupiyi ngunarrijirri. Wiyirrku kuwiyiku nyampali jarrulinyurrujanaka. Nyampali wantulinyurrujanaka janpamalurrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku kuwiyirranguku. ²⁹ Warinyapa wariny mayi jinarninyurruka, mungkajapa warrulyja mayirrang wiyirr yingan-yarnanyurrinyi. ³⁰ Kuwiyirrangukupa wirrujartinyarrangukupa wiyirrku jungkanga yananyakatarranguku warruly jinarnijanaka mayijartinyapa. Yakarnarnajanaka.” ³¹ Yijalu jirnijaninyi. Jipi jinaja yirrirnijaninyi wiyirr Ngarrkalu. Wurrarna, “Ngalyapakata yiji.”

Wiyirr palajun jirnijaninyi. Palarrangungu karrpurrangungu, parirr warajakartingipa warajanga, jirnijaninyi wiyirr. Palaja warrukarti jarrinyi, palaja pirrpa-pirrpa jarrinyi. Karrpu wariny turlpanya.

2

¹⁻³ Nyungu warinymaljanga, karrpu 7, munu wariny jinama. Wurrarna pala karrpu, “Purlpi wiyirr jipi jirrirnijaninyi. Warrkamu jarrinyikinyirni, kuwarri warrkamu yakarnarna. Nyungu kuwarri yija munu nganipa wariny jinamarna. Palaja nyungu karrpu wariny, warrkamumajirri. Warrkamu yakarnarna kuwarriku.”

NGANIKAPALI WALANGKARR (2:4-6)

⁴ Palajun jirni Ngarrkalu walangkarr, parlparrpa jungka jirni. Kuwarri wurralamarnanga marrngurranguku, ngani jirnakinyayi. ⁵ Walangkarr yija marrngumili mayi pirraja munu turlpanyamayi, munu wheat-pa rice-pa jinta jijirrangungu marrngumili. Ngarrka munu ngakarnama ngapa mujunguja, marrngumajirri jungka karlinyaku, warrulyja mayi jungkanga wirrinaku, grow-am jinaku. ⁶ Januku jungkaja turlpanyayi, purlpurl jarrinyiyi, wirrirniyi ngapa jungkanga kanka.

MARRNGU YINTANGA NGALYPAKATANGA WIRRIRNI NGARRKALU (2:7—2:25)

⁷ Yuu, yakujun jirni marrngu Ngarrkalu. Kurlurlu mana jungkaja. Pirirri jirni kurlurluja palaja. Pala pirirri milyanga nganyjurnulu palinyju. Palanga pirringi ngalpanyala wangal Ngarrkaja. Palajalu pirirri wanka jarrinyi. Yini pala pirirri “Adam”. ⁸ Palaja warrarnja, yini pala warrarn Eden, palanga Ngarrkalu wirrirni yinta wirtu, ngalyapakata yija. Pirirri yarni manaja, palanga yintanga wirrirni. ⁹ Palanga yintanga mungkarrangu ngalypakatarrangu warinyapa wariny wirrirnijaninyi. Mayijartinyarrangu ngalypakatarrangu palanga warinyapa wariny. Mungkarrangungu waraja partijirri kaniny wirrirni. Pala mungka yini marna, “Marrngu Wanka Kalkunakata.” Palajangarra marrngulu ngananyaja, wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny.

Wariny mungka partijirri kaniny jintanga wirrirni, miranu jinapinti pala. Nyungu wariny mungka yini marna “Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku.”

¹⁵ Pirirri nyarra yintanga Eden-ja wirrirni, jungkakupa karlinyaku yintakupa kalkunaku. ¹⁶ Palinyja wurrarnala, “Yintanga mungkarranguja wiyirrja mayi ngalkulumanjaninyi. ¹⁷ Warajaja mungkajaja yakalaman, munu ngananyaku, palaja mungkajaja miranu jinapintija. Yini marnarna pala ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku.’ Palaja mungkaja munu ngananyaku. Ngananyaja palajaja, yija-yiji marlkarri jarruluman.”

¹⁸ Palaja wurrarna palinyju, “Munu kujurl waninyaku pirirri. Jarrurl jilkurnalu, jarrurljartiny Marta wantuliny.” ¹⁹⁻²⁰ Purlpi jungkaja kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu wiyirr jirnijaninyi Ngarrkalu. Pirirrikarti kanyajaninyi, yini yinganyaku palarranguku. Palalu pirirrilu yini yinyajaninyi kuwiyipa wirrujartiny pa nganinnganin. Pirirrija palaja yini kalkurnayi. Palarrangungu wiyirrija munu waraja pirirrikapali, palinyku jarrurl.

²¹ Palaja pirirri kupalya jirni Ngarrkalu, raminyja pirirrija kunyja manali, palaja pirli yamarna majangulu. ²² Palaja kunyjaja mirtawa jirni, kanyalu pirirrikarti. ²³ Palaja wurrarna pirirrilu, “Yartikarra, nyungu ngajukapali! Kawuja ngajuja jirni. Yini ‘Mirtawa’.”

²⁴ Palajalu nyungu jina yakarnanganyjurruka Ngarrkalu: Pipipa japartu yakalkuliny pulinyi pirirrilu, nyupamarniny pa warajanga jarruliny pulu, warajangan-garra yija wantuliny pulu.

²⁵ Palanga yintanga Eden-ja waninyikinyipulu nyuparra, Adam-pa, waninyikinyipulu kurta, ngalya waninyapulu, kurta pulany.

3

MUNU PINAKARRIMAPULALU NGARRKAKU (3:1-24)

¹ Kuwiyirrangungu jintangapa jurru mirrkawarrangu waninyikinyi. Mirtawa japirr marna jurru, “Ngani wurrarnangu Ngarrkalu? ‘Mayi munu ngananyaku wiyirrija mungkarranguja yintanga?’ Palajun muwarr pirningu?” ² Yimpirnili mirtawalu, “Jintarranguja mungkaja yintaja ngalkulupalayi. ³ Wurrarnangalayaku Ngarrkalu, ‘Waraja mungkajakun yintanga waninyi, partijirri kaninyja, mungka marramarranga, palaja munu ngananyaku mayi, munu warlinakupa pala mungka, marlkarringimarra.’” ⁴ Jurru wurrarnala, mitu marna, “Nyuntu munu marlkarri jarruluman. ⁵ Palamaja mungkaja ngalkuluman, Ngarrkakapali jarruluman, miranu ngalypakupa kurluku. Palaku Ngarrka malyparr karrinyi. Palangamarra wurrarnangu, ‘Munu palamaja mungkaja ngananyaku.’” Mitulu wurrarnalu jurru, “Munu pinakarra Ngarrkanga.” ⁶ Mayi parrjarn-parrjarnikinyi mirtawalu, kurlkalkalu parrjarnakinyi, ngalypakata. Kurlkali marnakinyi, “Miranu jiliminyi palamalu mayilu.” Ngarrkakapali miranu jarrinyaku karrinyikinyi mirtawa. Palaja nyarrakarti mungkakarti yana, mayi ngartarna, ngana. Jinta nyupanga palinymilingi yinyali. Palinyju pukurl ngana. ⁷ Kurlkapirli jarrinyipulu, yirrinipularninyi kurta waninyikinyipulu. Palaja kurntany jarrinyipulu. Palajalu yarni marnapularninga jirri parrkajalu wirtujalu.

⁸ Jarurrukartingi Ngarrka jina pinakarrinyipulu jakarr-jakarrkarra yintanga marn-tija. Wirntijartiny kuku jarrinyipulu mungkarrangungu Ngarrkangamarra.

⁹ Pirirriku kamarnalu Ngarrkalu, “Wanyjarningi nyuntu?” ¹⁰ Puntaju marnalu, “Yuu, yintanga pinakarrinyarnanta nyuntu marntija. Kurta waninyikinyirni. Palajalu wirntijartiny ngaju, kuku jarrinyarnangu.” ¹¹ Japirr marna Ngarrkalu, “Nganija miranu jarrinyan kurta waninyikinyin? Nyarraja mungkaja, ‘Marrngu Miranu Jinakata Ngalypakupa Kurluku’, palaja mayi nganan nyuntulu?” ¹² Pirirrilu wurrarnalu, “Nyuntulu mirtawangarra yinyanyin nyungu. Palaja mungkaja yinyanyi palinyjungarra, mayi nganarna.”

¹³ Mirtawa japirr marna Ngarrkalu, “Ngani jirnin nyuntulu?” Wurrarnala, “Jurru mitu marnanya, palinyja muwarrja nganarna.”

¹⁴⁻¹⁵ Jurru wurrarnala Ngarrkalu, “Kurlu yija jirnin nyuntulu. Puntaju kurlu jilamarnanga yija, munu jinta kuwiyirranguku, nyuntukujakun. Ngarlungungarra yankuluman. Kurlurlu ngalkuluman ngarramarnti.

Malyparr jilamarnanta mirtawaku,
Mirtawa malyparr jilamarnanga nyuntuku.
Partanykarrangupa nyuntumili mirtawamilipa kulilu yirrilipiyarninyi.
Jurnturtu nyuntu pijurnanga jilamanta yija mirtawamilalu partanyjupa,
Jina paliny pijurnanga jilaman yija nyuntulu.”

¹⁶ Mirtawanga wurrarnala,
“Parra-parra wirtu yungkulumarnanta yija partanyja kanganyaja.
Miranungarra nyuntu partanyja kanganyaja parra-parraku,
yirruki yiji pirirriku marrapa karrirrumalanpa.
Nyampali wantulumangu yija nyuntuku.”

¹⁷⁻¹⁹ Palaja pirirringi wurrarnala Ngarrkalu,
“Mayi nyarra wurrarnangu munu ngananyaku.
Munu pinakarrimajinpa nyuntulu.
Nyuntumilija mirtawaja muwarrja mayi nganan nyuntulu
palaja mungkaja.
Puntaju warrarn kurlu jilamarna yija ngajulu.
Turlpulupiyi parupa jiripa nganin-nganinpa.
Nyuntulu mayiku kanyjilamanpa ngarramarnti.
Mayiku pirti marrjalu karlinyarruluman,
karrpurrangu karrpurrangu ngartarnarruluman,
yijalu jirrmilju ngalkulumanta.
Marlkarrija, jungka jarruluman.
Jipi jirnirinti jungkaja,
Kurlurluja jirnirinti.
Marlkarrija, jungka jarruluman yarranakanu.”

²⁰ Pirirrimarninyju yini marna palinymili mirtawa, “Eve”. Pipi nganyjurruku wiyirruku.

²¹ Palaja wurru karnuja kuwiyija yarni marnapuluka Ngarrkalu, wirrinipulu palinyju, Adam-kupa palinymili mirtawaku. ²² Palaja Ngarrkalu wurrarna, “Marrngulu munu pinakarrimiji. Mungkaja Marrngu Miranu Jinakataja puripi ngana. Paliny kuwarri nganyjurrupali, kurikapirli waninyi ngalypakupa kurluku. Ngalali palamaja warinyjapa mungkaja, wankanyu kalkunakataja. Palaja wankanyu wantuliny ngarramarnti, marlkarrimajirri wantuliny. Ngampa pilamarna ngajulu ngananyangamarra.”

²³ Palajangarra Eden-jangarra yintaja ngakarnapulinyi Ngarrkalu. Jalanga ngakarnapulinyi, karlinyaku jungkaku, mayirrangung jungkanga wirrinaku, mayiku pulanymilaku turlpanya jinaku.

²⁴ Palaja Ngarrkalu wirrinni angel, kakarra palanga yintanga, wirtu pukun wirrkanapinti. Milya warinykurnu warinykurnu yananyikinyi pala wirtu wirrkanapinti, parrparrpa karra marninyi. Palanga angel-ja wurrarnala Ngarrkalu, “Nyuntulu ngampa pinaku marrngu ngalpanyajaku wangka pala mungkakarti, pala wankanyu kalkunakatakarti mungkakarti.”

4

ABEL WIRLARNA MARLKARRI CAIN-JU (4:1-16)

¹ Adam-pa Eve yanapulu palaja Yitinja. Palaja Eve-lu pujamu kanya. Karra marna, “Partany yinyanyi Ngarrkalu.” Yini paliny Cain. ² Palaja wariny kanya. Yini paliny Abel. Wirtu jarrinyapulu. Pirirrijirri jarrinyapulu. Abel-ju kalkurnakinyijaninyi

kukurnjarirrangu. Cain-ju karlinyikinyi jungka. Mayirrangu wirrirkinyijaninyi jungkanga, turlpanyikinyiyi, ngarnipirnikinyijaninyi.

³ Karrpungu warajanga Cain-ju kanya mayi, Ngarrkanga yinyali. ⁴ Palinymilalu marrkalu kanya kukurnjari, marlkarri jirni, kutarrangu ngalya Ngarrkanga yinyali. Ngarrka ngarlu pikaly jirni Abel-ju. ⁵ Munu pikaly jirnima Cain-ju. Palajalu Cain kuli jarrinyikinyi. Ngumpa wariny jarrinyi.

⁶ Ngarrkalu wurrarnalu, “Nganija nyuntu kuli jarrinyijin? Nganija ngumpa wariny jarrinyijin? Munu yunturi jarranpili. ⁷ Yinku jinaman, pikaly jarriman. Kurlu jirnikinyin. Yirrkulu nyuntulu jilamanparninyi ngalya jinaku. Palajalu pikaly jinaluminyin. Munujalu, jiti kurlujartiny jinaluman.”

⁸ Ngarrkaku Cain-ju munu pinakarrimalu. Yunturi jarrinyikinyi. Palajalu wurrarnalu marrkaku, “Yankuli jalakarti ngurnungu.” Jalakarti yanapulu. Palaja Cain-ju wirlarna marlkarri marrka palinymili.

⁹ Palajalu Ngarrkalu japirr marna, “Wanyja marrka nyuntumili?” Murrkangunya-marninyju mitu marna, “Munumparla ngaju. Munurla tuku jinakarni.” ¹⁰ Wurrarnili Ngarrkalu, “Nyuntu mitu karrinyan. Nyuntulu wirlarnan marlkarri. Jungkanga palinymili pijirri waninyi. Nyuntulu yija kurlu jinan. ¹¹ Puntaju ngajulu kurlu jil-amarnantalu. Jungka kurlu wantulamanga. ¹² Mayirrangupa munu turlpulupiyingu. Kaja ngakalamarnanta. Wirntijartiny yankun-yankuluman warinykartirrangu.”

¹³ Cain-ju wurrarnalu, “Kararr nganimarta jinajinpa. ¹⁴ Yankun-yankulumarna warinykartirrangu. Ngurnipali warinyjupa marlkarri wirlalanyili.” ¹⁵ Ngarrkalu wurrarnili, “Warinyju wirlalantili, ngajulu yijalu wirlalamarnanga.”

¹⁶ Palajalu Cain yana ngunarri. Kakarrakurnu waninyikinyi kaja Yitinja. Ngurnungu warrarn yini marnayi “Parra Yaninyikinyi.”

CAIN-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (4:17-24)

¹⁷ Nyupa Cain-mili partany kanya, yini Yinuku. Tawun yarni marna Cain-ju, nyaparu jirni pala tawun partanyku palinymilaku, yini marna pala tawun Yinuku pukun. ¹⁸ Enoch japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Irad. Irad japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Methushael. Methushael japartu jarrinyi partany pirirriku, yini Lamech. ¹⁹ Pala Lamech kujarra mirtawajirri kalkurnapulinyi, Adah-pa Zillah. ²⁰ Adah-lu partany pirirri kanya, Jabal. Walangkarr nyarra Jabal kuwiyirrangu kalkunakatarrangu, mayamajirri, yana-yanikinyiyi tent-arrangujartiny warinyja warinykarti, warruly kanganyaku janamilaku kuwiyiku. ²¹ Markamarniny palinymili yini Tubal. Walangkarr nyarra Tubal musical instruments yarni man-akatarrangu, harp-pa flute-pa nganin-nganin. ²² Zillah-lu partany pirirri kanya, yini Tubal-Cain. Palinyju yarni marnikinyi yarni manapintirrangu bronze-japa iron-ja. Zillah-lu partany mirtawa kanya pukun, yini Naamah. ²³ Lamech wurrarnapuluku mirtawakujirri palinymilaku,

“Adah-pa Zillah, pinakarrajipulu ngajuku!

Wangalangulu ngaju wirlanaja, paliny wirlarnarna marlkarri. ²⁴ Ngarrkalu wurrarna nganurtulu Cain marlkarri wirlalkuliny, paliny Ngarrkalu wirlalkuliny seven times. Nganurtulu ngaju marlkarri wirlanaja, paliny warinyju wirlalkuliny seventy-seven times!”

SETH-PA ENOSH (4:25-26)

²⁵ Abel marlkarri waninyaja, Eve-lungarra wariny partany kanya. Karra marna, “Abel wirlarna marlkarri Cain-ju. Ngarrkalu puntaju yinyanyi pujamu wariny.” Yini marna “Seth”. ²⁶ Seth japartu jarrinyi Enosh-ku. Palajaja marrngurrangulu kamarnikinyiyi Ngarrkakupa ngarluja nyurra marnikinyiyi paliny.

5

ADAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (5:1-32)

¹ Nyungu muwarr yarntarnayi purlpija, Adam-milaku partanykarrangupa karlujipa jamujirrangupa nyirrirkartijarranguku. ² Ngarrkalu marrngurrangu yarni mana-jalu, palinykapali yarni marnajaninyi. Pirirripa mirtawa yarni marnajaninyi, ngalya jirnijanaku, ngalya wurrarnajanaku, yini marnayi “marrngu”.

³ Adam 130 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. Palinymili partany palinyngarrakapali. Yini marna palinymili partany “Seth”. ⁴ Seth ngayarta jarrinyaja, Adam wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyapulujaninyi Adam-jupa Eve-ju. ⁵ Adam wanka jarrinyi 930 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁶ Seth 105 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enosh. ⁷ Enosh ngayarta jarrinyaja, Seth wanka jarrinyikinyi 807 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ⁸ Seth wanka jarrinyi 912 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

⁹ Enosh 90 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Kenan. ¹⁰ Kenan ngayarta jarrinyaja, Enosh wanka jarrinyikinyi 815 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹¹ Enosh wanka jarrinyi 905 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹² Kenan 70 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Mahalalel. ¹³ Mahalalel ngayarta jarrinyaja, Kenan wanka jarrinyikinyi 840 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Kenan wanka jarrinyi 910 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁵ Mahalalel 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Jared. ¹⁶ Jared ngayarta jarrinyaja, Mahalalel wanka jarrinyikinyi 830 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁷ Mahalalel wanka jarrinyi 895 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

¹⁸ Jared 162 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Enoch. ¹⁹ Enoch ngayarta jarrinyaja, Jared wanka jarrinyikinyi 800 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Jared wanka jarrinyi 962 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²¹ Enoch 65 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Methuselah. ²² Methuselah ngayarta jarrinyaja, Enoch marnti jarrikinypulu Ngar-rka, wirrini Ngarrka ngarlungu yija [‘lived in close fellowship with God’]. Wanka jarrinyikinyi 300 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²³ Enoch wanka jarrinyi 365 partunurrangu, ²⁴ marnti jarrinyapulu Ngar-rka, [walking in close fellowship with God], palaja karrpu warinyja partarl parrjarnamayi, palanga munu wanima, kanya Ngarrkalu.

²⁵ Methuselah 187 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku, Lamech. ²⁶ Lamech ngayarta jarrinyaja, Methuselah wanka jarrinyikinyi 782 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁷ Methuselah wanka jarrinyi 969 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

²⁸ Lamech 182 partunurrangujartiny jarrinyaja, japartu jarrinyi partany pirirriku. ²⁹ Lamech-ju partany yini marna Noah, wurrarna, ... [“May he bring us relief from our work and the painful labour of farming this ground that the Lord has cursed.”] ³⁰ Noah ngayarta jarrinyaja, Lamech wanka jarrinyikinyi 595 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ³¹ Lamech wanka jarrinyi 777 partunurrangu, palaja marlkarri jarrinyi.

³² Noah 500 partunurrangu jarrinyaja, japartu jarrinyijanaku Shem-pa Ham-pa Japheth.

6

MARRNGURRANGU WIYIRR KURLU JINAKATARRANGU JARRINYIYI (6:1-12)

¹ Punjaja marrngurrangu kurrngal waninyayi, jirrja yanayi, ngunarrijir-ringi waninyayi. ² Palaja mirurrurrangulu Heaven-ja pungkanajalurrangu yir-rirniyijaninya kurrirrangulu, ngalya yiji yirrinaku, kurlanaku kanyayijaninyi. ³⁻⁴ Partanyakarrangu turlpanyayi, janamili japartu mirurrupa pipi kurri. Wirtupa mirllakatapa kurlukata waninyayi. Wiyirrju pinakarrinyijianaku, nyurra mar-nayijaninyi wiyirrju. Palaja wurrarna Ngarrkalu, “Pirlurr Ngaju munu wantuliny marrngurrangunga ngarramarnti. Ngampa pilkulumanjaninyi kurlujartiny jinaja-marra, partunurrangunga 120.” ⁵ Marrngurrangu wiyirr kurlu yija jarrinyayi, munu pinakarrimiyi Ngarrkanga, panypanyikinyiyili. Wurrarnakinyayarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku.

⁶ Palajalu wurrarna Ngarrkalu, “Marrngurrangulu wiyirrju kurlujartiny jinayi. Wurrarnakinyayi ngarrakuny kurlujartiny jinaku. Ngajulu jinajaninyi ngalya. Kuwarri kurlu yija jarrinyiyi. Palajalu ngarlu wurnmanyarna. ⁷ Marlkarri jilamarnajaninyi marrngurrangu wiyirr, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu pukun.” ⁸ Warajalujukun marrngulu pikaly jirni Ngarrka. Yini paliny Noah. ⁹ Noah Ngarrkanga pinakarrinyikinyi, ngalya jirnikinyi. Munu kurlu jinama palinyju. ¹⁰ Partanyakarrangujartiny kujarrapa waraja, pirirrimartarrangujartiny, yini Shem, Ham, Japheth.

¹¹⁻¹³ Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, “Jinta wiyirr marrngurrangu kurlujartiny yija waninyikinyayi. Panypanyakinyijiya, munu pinakarrimijiya. Wurrarnakinyi-yarninyi ngarrakuny kurlujartiny jinaku, wirlarnakinyiyarninyipa. Palajalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.

BOX WIRTUJINA YIJA (6:13-22)

¹⁴⁻¹⁶ Box wirtujina nganimarta yarni malaman nyuntulu, boat-ku, mangkurtungamarra. Mungkaja yarni malaman. Kankarni kangkuliny mangkurtulu. Wirtu jilaman yija, makanupa walpurra yarni malaman. ¹⁷ Mangkurtu jilamarnajanaka wirtu. Wirtulu ngapalu kunulinyjaninyi. Nyuntu wanka kalkulumarnanta. ¹⁸ Ngalpuluman, nyuntupa nyupa nyuntumilipa partanyakarrangu nyumpalamilipa nyuparrangu janamili. ¹⁹⁻²⁰ Kunmu jilijaninyi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, wiyirr jungkanga marnti yananyakatarrangu ngalpa jilamanjaninyi boat-ja wirtujinanga. Kunmu jilamanjaninyi kuwiyirrangulu, nyupangkanya nyupangkanya. Warinypa wariny mankulumanjaninyi, ngalpa jinaku boat-ja wirtujinanga. Wankangarra kalkulumarnajaninyi mangkurtungumarra. ²¹ Mayikupa warinypa wariny ngarnipil-ijanaka, nyurraku pukun mayi boat-ja wuru jilinyurruka.”

²² Yijalmarta jirnili Ngarrkanga Noah-lu, boat wirtu yiji yarni marna. Mungkaja yarni marna, makanupa walpurra. Mayipa wirtu warinypa wariny kuru marnapa ngalpa jirni. Yijalu wiyirr jirni Noah-lu muwarrja Ngarrkamiliya.

7

MANGKURTU WIRTU NGAKARNA NGARRKALU (7:1-24)

¹ Palaja wurrarnalu Ngarrkalu, “Jampa pungaliny ngapa wirtu nyarra. Nyampa jarrayi, boat-ja ngalpayi, nyuntupa nyuntumilirrangu. Nyuntujakun ngaly-pakata, nyuntujakun pinakarrinyikinyijin. Palajalu nyuntupa nyuntumilirrangu wanka kalkulumarnanyurrinyi. ²⁻³ Nyarrarrangu kuwiyirrangulu yini marnarna

'clean' kaninykurtingi 7 kawajaninyi, nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu kuwiyirrangungu yini marnarna 'unclean' kaninykurtingi waraja nyupangkanya kawapulinyi, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Nyarrarrangu wirrujartinyarrangu pukun 7 kawajaninyi nyupangkanya nyupangkanya, pirirripa mirtawa, ngalpa jilijaninyi. Mangkurtu wirtujina yananyajalu, nyirrirnikartijarrangu janamili jirrja yankulupiyyi warrarnja nyarrakurnujirri. ⁴ Karrpurrangu 7-ja ngapa wirtu yiji ngakalamarna, jurriti pilkuliny karrpurrangu karrpurrangu, 40 karrpurranguku yija. Jalakartirrangungu boat-ja mangkurtulu wirtulu marlkarri wirlalkulinyjaninyi.”

⁵ Noah-lu wiyirr jirni muwarrja Ngarrkamiliya. ⁶ Mangkurtu milpanyaja warrarnja wakanyja, Noah 600 partunurrangujartiny. ⁷ Ngalpanyayi Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa warajapa mirtawarrangu janamili, palarrangujakun, boat-ja ngalpanyiya mangkurtu ngapajamarra. ⁸⁻⁹ Boat-ja kaninykurtinga kanyayi kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu, “clean”-pa “unclean”, jungkanga marnti yananyakatarrangupa, pirirripa mirtawa, Ngarrkamiliya muwarrja.

¹⁰ Karrpurranguja 7-ja mangkurtu wirtujina turlpanya. ¹¹ Noah 600 partunurrangujartiny jarrinyaja, wirlarraja warajaja, wirlarranga warinyja partijirringa, karrpu 17-ja, kaninykartija jungkaja purlpurlpukarra ngapa wirtu turlpanya, mujunguja ngapa pungkanya pukun, mangkurtu wirtu yiji turlpanya. ¹² Ngapa pungkanya 40 karrpu, pungkanya kawarnikinyi, jurriti pirnikinyi, pungkanyikinyi. ¹³ Palangarra Noah-pa mirtawa palinymilipa partany pirirri janamili kujarrapa waraja, Shem-pa Ham-pa Japheth, janamili mirtawarrangu pukun, boat-ja ngalpanyiya. ¹⁴⁻¹⁵ Wiyirrja kuwiyi, wirtupa wupartu, jarntupa wariny, wirrujartinyapa jungkanga yananyakata, pirirripa mirtawa, ngalpanyiya boat-ja ¹⁶ muwarrja Ngarrkaja. Palaja jawapirti yamarna Ngarrkalu. ¹⁷⁻²⁰ Mangkurtu 40 karrpuku waninyi. Kankarrkurnu boat ngapalu kanya, ngapanga kankarningi waninyikinyi. Warnkupa mungkapa parlpu yamarnikinyi mangkurtulu. Ngapa raa karntinyi::, 8 metres kanka warnkumarramarranga. Mangkurtu wirtujina yija. Marntiyarrakartipa nyuparrangu janamilipa kuwiyirrangungu boat-ja waninyikinyi wanka. ²¹ Jinta marlkarri jarrinyiyyi, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangupa jungkanga marnti yananyakatarrangupa marrngurrangu pukun, wiyirr jalakartija, mangkurtulu marlkarri jirnijaninyi. ²² Wiyirr jungkanga punarranga ralyu-ralyujartiny marlkarri jarrinyi, mangkurtulu marlkarri kunanyajaninyi wiyirr. ²³ Ngarrkalu jungkaja marlkarri wiyirr. Yirrkulu Ngarrkalu kalkurnukinyijanyiya boat-ja Noah-nga. ²⁴ Pala mangkurtu yirrkulu waninyi kanka 150 karrpurrangungu.

8

MANGKURTU JIPI JARRINYI (8:1-19)

¹ Ngarrkalu munu kakurnamajaninyi Noah-pa wiyirr kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu boat-ja. Wangal ngakarna. Ngapa kaniny jarrinyikinyi jinu, kujarrapa kujarra wirlarrarrangungu. ² Pala ngapa purlpurlpa jarrinyikinyi jipi jirni Ngarrkalu, pala ngapa pungkanya mujunguja jipi jirni pukun. ³ Mangurtu kaniny jarrinyikinyi jinu, 150 karrpurrangungu. ⁴ Wirlarranga 7-ja, karrpu 17-ja, boat warnkunga kankajirringi kajarna, warnkumarramarranga kankarni, ngapinga, Ararat-ja. ⁵ Yirrkulu ngapa kaniny jarrinyikinyi, kaniny jarrinyikinyi, wirlarranga 10-ja, karrpu 1-ja, miral jarrinyiyyi warnkurrangu jurnturtu, ngapapurnija. ⁶⁻⁷ Palaja, karrpuja 40-ja kaarnka ngakarna Noah-lu. Kaarnkalu kanyjirnikinya jungkaku punarrakupa mungkaku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Kanka marra jukurti pirnikinyi. Yarti ngapa yananyajapa jungka punarra jarrinyi, pala kaarnka ngalypa. ⁸⁻⁹ Palaja, karrpuja 7-ja,

Noah-lu wariny wirrujartiny ngakarna, kurlukuku. Partarl kanyjirnikinya jungkaku punarraku. Jampa kulpanya boat-karti. Parirr jirrarna Noah, kajarna kurlukuku parirrja, ngalpa jirni kaninykarti boat-ja Noah-lu. ¹⁰ Karrpungu 7-ja mimarnakinya Noah. Palaja yarrana ngakarna kurlukuku. ¹¹ Ruka-ruka kulpanya boat-karti, parrka kanya jawanga. Noah-lu wurrarna, “Ngapa kaniny jarrinya kawaninyi.” ¹² Palaja karrpuja 7-ja, yarrana yakurr marnalu kurlukukuku. Ngarrakuny yana, munu kulpama. Yirrirni jungka. ¹³ Noah 601 partunurrangujartiny, wirlarra1-ja, karrpu 1-ja, ngapa yana, jungka punarra jarrinyikinyi. ¹⁴ Palaja Noah yamanapinti boat-mili yinyji pirni, parrjarn-parrjarna. Jungka yijalu punarra jarrinyikinyi, kararr waninyi jungka. ¹⁵⁻¹⁷ Palaja Noah-nga wurrarnalu Ngarrkalu, “Katukalkulinyurru, kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu katu jilkulinyurrujaninyi. Jirrja jarrinyaku jana, kurrngal jarrinyaku ngunarrijirringi.” ¹⁸⁻¹⁹ Palaja katukarnayi boat-ja Noah-pa palinymili mirtawapa partanykarrangupa ngarrayarrangupa, nganin-nganin kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu.

NGARRKA YINYALI KUWIYIPA WIRRUJARTINYARRANGU NOAH-LU (8:20-22)

²⁰ Warnkurrangu wuru jirnijaninyi Noah-lu. Kujarrapa waraja manajaninyi “clean” kuwiyirrangupa jarnturrangupa kujarrapa waraja “clean” wirrujartinyarrangu jarnturrangu, Ngarrkanga yinganyaku. Wirlarnajaninyi, warnkunga wurunga kankarni winyapa majangu kamparnajaninyi tikirrkartijakurl, jurnpakartijakurl. Palajun jirnikinyayi walangkarrangu, Ngarrka pikaly jinaku. ²¹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnarninyi yija, “Marrngurrangulu kurlu jirnikinyiyi yija. Palajalu kurlu jirniirni warrarnku wakanyku. Munu yarrana palajun jilamarna. Marrngurranguku miranu ngaju. Partany waninyaja kurlujartinyngarrajakun jirnakku kurrngarnakinyiyarningu. Munu yarrana marlkarri wirlalamarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa wiyirr yija, marrngurrangulu kurlu jinaja. Warajamalja jirniirni. Munu yarranakanu. ²² Kuwarringa yurrangupa partunu yajalkulinyupularninyi, karrpupa warrukarti yajalkulinyupularninyi, parrpakarrapa wararri yajalkulinyupularninyi. Palajunngarra jarrulupiyi ngarrakuny.”

9

NGARRKALU TARN-TARN MUWARR YINYALU NOAH (9:1-19)

¹ Noah-ngapa partanykarrangungu ngalypalu muwarr pirnijanaku Ngarrkalu. “Partanykarrangu kurrngal kangkulinyurru. Ngunarrijirringi wantulupiyi. ² Kuwiyirranguku wiyirrku nyampali wantulinyurru, wirnti wantulupiyi nyurraku kuwiyipa wirrujartinyapa marnti yananyakatapa janpamalu. ³ Kuwarri yinganyarnanyurrinyi ngananyaku jana wiyirr, janpamalupa kuwiyirrangupa wirrujartinyarrangu. Purlpi mayijakun nganinyikinyinyurru. Kuwarringi kuwiyi pukurl ngalkulinyurru. ⁴ Pijirri munu ngananyaku nyurralu. Kuwiyi ngananyarrulinyurru, pijirri yakarnarrulinyurra ngananyawayi. ⁵⁻⁷ Marlkarri wirlanaku marrnguku munu. Ngalypaku wantayi marrngukarra. Marrngurrangu ngajukapali jinarnajaninyi. Palajalu munu marlkarri wirlalinyurrulu marrngu. Nganurtulu marlkarri wirlanaja marrngu, palinyngarra marlkarri wirlalkuliny nyurralu puntaju. Kuwiyilupa marlkarri wirlanaja marrngu, puntaju marlkarri wirlalkuliny nyurralu.”

⁸⁻¹⁰ Muwarr wurrarnajanaku yarrana Ngarrkalu, Noah-ngapa palinymili partanykarrangungupa. “Nyungu muwarr yinganyarnanyurrinyi, nyurrapa, nyurramilirrangupa, kuwiyirrangupa, wiyirrku jungkangaku. ¹¹ Nyungujalu muwarrjalu ngajumilijalu munu marlkarri wirlalamarnajaninyi marrngurrangupa kuwiyirrangupa nganin-nganin mangkurtulu. ¹² Nyungujajakurl, jipi wantulinyapa. Muwarr

kuwarri yinganyarnanyurrinyi, ¹³ ngurnungu wirrirnirni ngajumili rayinpuwu mujungungu. ¹⁴⁻¹⁷ Ngakarnarrulumarna nyurraku mujungurrangu ngapajartiny, palanga rayinpuwu ngajumili wirrilamarna mujungungu. Yija yirrilamarna pala. Yirrinaja, yija kurlka jarrulumarna muwarr nyarra ngajulu wurrarnarna. Pala rayinpuwu mujungunga kurlkali marnapinti muwarrku ngajumulaku nyarraku. Pala tarn-tarn muwarr ngajumili nyurrakupa kuwiyirrangukupa, jungkangaku wakanyku. Munu wiyirr marlkarri wirlalamarnajaninyi mangkurtulu. Palajajakunngarra wantulinyapa.” ¹⁸⁻¹⁹ Palarrangu Noah-mili partanykarrangu, Shem-pa Ham-pa Japheth, boat-ja milpanyayi. (Ham-ngarra japartu Canaan-ku.) Partany kanyayijaninyi kurrngal. Nganyjurrku kuwarri palajarrangu wiyirr milpanyinyi.

NOAH KARIJA JARRINYI (9:20-21)

²⁰ Mangkurtuja wirtujinaja Noah jungka karli-karlinyikinyi, vineyard wirrirni, grapes-ku. ²¹ Grapes-ja wayin yarni marna. Karrpu warajanga, wayin minpinaja, karija jarrinyi. Kalikungu karta karrinyi, kurta.

HAM-JU KURLU JIRNI (9:22-23)

²² Ham, Canaan-mili japartu, yirrirni japartumarniny Noah kurta waninyi. Kaliku jalakarti yana, marrkajirringi wurrarnapulaku. ²³ Palaja Shem-pa Japheth ngapi manapulu, ngurriny manapulu, ngurntinga kanka kanyapulu, purl-purl marnti yanapulu, japartumarniny wartu jirnipulu. Palajunju jinaja warinykarti parrjarnapulu, japartu kurta yirrinangamarra.

YUMPU CANAAN-JA WIRRIRNALA NOAH-LU (9:24-29)

²⁴ Kananakanu karijaja Noah miranu jarrinyi palaku, palajun jirni nyirtingunyalu palinymilalu Ham-ju. ²⁵ Palaja yumpu wirrirnala Canaan-ja, Ham-mili partany.

“Canaan-ku yumpu jarrulkuliny.

Warrkamukatapirrayi wantujanakuli mamajirranguku.”

²⁶⁻²⁷ Palaja wurrarna Noah,

“Ngarrka nyurra malayili marrngurrangulu,

Nyampali Shem-ku,

wantulali warrkamukata palinymili Canaan!

Ngarrkalu warrarn Japheth-mili jirrali!

Japheth-pa Shem nganiwarralpirtijartiny

jarrupululu,

Shem-ku warrkamukata jarrulula!”

²⁸ Mangkurtuja wirtujinaja Noah 350 partunurrangungu waninyi. ²⁹ Partunurrangu 950 waninyi, palaja marlkarri jarrinyi.

10

¹ Noah-mili partanykarrangu kujarrapa waraja, (malyurta) Shem-pa (nyirtingunya) Ham-pa (murrkangunya) Japheth. Mangkurtuja wirtujinaku partanyarrangu turlpa-nyayijanaku.

JAPHETH-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:1-5)

² Japheth-mili partanykarrangu: Gomer, Magog, Madai, Javan, Tubal, Meshech, Tiras. ³ Gomer-mili partanykarrangu: Ashkenaz, Riphath, Togarmah. ⁴ Javan-mili partanykarrangu: Elishah, Tarshish, Kittim, Rodanim. ⁵ Nyirrirnikartijarrangu janamili kujungurruwarrangu, boat-ku yarni-yarnirrangungu. Jirra yanayi warrarnarrangukarti. Warajapa waraja warrarn walja ngurrju marnayi, muwarr walja muwarr pinayi.

HAM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:6-20)

⁶ Ham-mili partanykarrangu: Cush, Egypt, Put, Canaan. ⁷ Cush-mili partanykarrangu: Seba, Havilah, Sabtah, Raamah, Sabteca. Raamah-mili partanykarrangu: Sheba, Dedan. ⁸ Cush japartu jarrinyi Nimrod-ku. Nyarra Nimrod nyampalikata jarra-jarrinyi, kamparta, juji-jujirnikinyi Ngarrka. [His name means “Let us revolt!”] ⁹ Kuwiyimartapa yija paliny. Yarti wurrarnikinyiyalu palinyku, “Nyungu pirirri Nimrod-kapali, kuwiyimarta yija, Ngarrka juji-jujinakata.” ¹⁰ King jinarninyi warrarnja Babylonia. Palanga warrarn nyungurrangu cities: Babel, Erech, Akkad, Calneh. ¹¹ Palaja warrarn jirrarnningu Assyria-karti. Yarni marna cities, ngapirrangu, Nineveh, Reheboth-Ir, Calah, ¹² Resen. (City wirtu yiji pala, partijirri Nineveh-pa Calah).

¹³⁻¹⁴ Egypt-mili partanykarrangu: Lud, Anam, Lehab, Naphtu, Pathrus, Casluh, Caphtor. (Palarrangu Philistines Casluh-mili nyirrirnikartijarrangu.)

¹⁵⁻¹⁸ Canaan japartu Sidon-ku, murrkangunya palinymili, Heth pukun. (Pala Sidon japartu jarrinyijanaku Sidonians-ku.) Nungujajirri Canaan-mili nyirrirnikartijarrangu: Jebus, Amor, Girgash, Hivi, Arki, Sini, Arvad, Zemar, Hamath. Yarti nyungurrangu wiyirr jirra yanayi::, ¹⁹ janamili warrarnarrangu Sidon-ja Gerarkarti [but not as far as] Gaza-kartijakun. Ngurnunguja kakarrakurti Sodom-kartipa Gomorra-pa Admah-pa Zeboim, Lasha-martaji. ²⁰ Nyarrarrangu Ham-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja clan-jartiny walja, warrarnjartiny walja, muwarrjartiny walja.

SHEM-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (10:21-31)

²¹ Shem japartu jarrinyijanaku partany piririmarta pukun. Shem japartu wiyirru marrngurranguku warrarnja Eber-nga waninyiyi. ²² Shem-mili partanykarrangu: Elam, Asshur, Arphaxad, Lud, Aram. ²³ Aram-mili partanykarrangu: Uz, Hul, Gether, Meshech. ²⁴ Arphaxad japartu Shelah-ku. Shelah japartu Eber-ku. ²⁵ Kujarra partany pirirri ngayarta jarrinyipulu Eber-ku. Waraja yini Peleg. Nyarra waninyaja marrngurrangu jirra yanayi. [Separated, a reference to the confusing of the language at Babel.] Peleg-mili marrka Joktan. ²⁶ Joktan-mili partanykarrangu: Almodad, Sheleph, Hazarmaveth, Jerah, ²⁷ Hadoram, Uzal, Diklah, ²⁸ Obal, Abimael, Sheba, ²⁹ Ophir, Havilah, Jobab. Nyarrarrangu wiyirr Joktan-ja. ³⁰ Warrarnarrangu janamili Mesha-ja Sephar-karti, warnkumarramarranga kakarrakurtinga. ³¹ Nyarrarrangu Shem-mili nyirrirnikartijarrangu, waraja-waraja family-nga waljanga, warrarnja waljanga, muwarr pirnikinyi muwarr janamili walja [“identified by their clans and languages, in their territories and nations.”]. ³² Nyarrarrangu clans Noah-milirringuja piririmartarranguja, palajun [“arranged by nations according to their lines of descent”].

11

BABEL-JA NYUNYPAL JIRNIJANAKU MUWARR NGARRKALU (11:1-9)

¹ Palaja punja waraja muwarr ngarrany muwarr pirnikinyiyi marrngurrangulu. ² Kakarrakurnu yana-yananyikinyayi. Parlarranga wirtungu turlpanyayi, kakarrakurnungu. Yini pala warrarn Babylonia. ³⁻⁴ Muwarr pirnayarningu, “Munu jirra yankuluminyi, ngunarrikurnujirri. Kunmu wantuluminyi. Nyungungungarra wantuluminyi, ngatu. Ngurra wirtu yarni malaminya, warnkukapali pukurl wirtu yarni malaminyi, nganimarta yiji, kankakurnu, parlarrkartijakun. Wiyirru jin-tarrangulu nganyjuru wurralapiyanyurrinyi. Wurralapiyi, ‘Ngurnungurrangu marrngurrangu Babylonia-nga, yalyjirr waninyayi, miranu yiji jana.’”

Parla maninyikinyiya, purikarrangu jirnikinyiya, kamparnakinyiyi wikanga kararr jinaku, kurrngal yarni marnakinyiyi yija. Kulurnu mantarnakinyayijaninyi bitumenju. Yarni marnayi, yarni marnayi.

⁵⁻⁶ Ngarrkangarra milpanya pala city-pa tower-ku yirrinaku. Miranu waninyikinyanja-
janaku. Wurrarna palinyju, “Kunmu waninyayi, warajajakun muwarrjartiny. Palajalu nyungungarra jirniyi. Yarti nganiwarralpiirtiku karrinyayi, pala jilkulupiyi. Yarranakanu jiti kurlu jiliyili. ⁷ Yuu, palangamarra katukalkunya, nyunypaly jilaminijjanaku muwarr, warinypa wariny muwarr pilipiyi. Palaja munu kurlkapirli wantulupiyarningu.” ⁸ Pala jirni Ngarrkalu. Nyunypaly jirni muwarr janamili. Wiyirr jirrja jirnijaninyi ngunarrijirri. Munu yarranakanu yarni marnamiyi ngurra wirtujina janamili, warnkukapalipa wirtujina yija. Yakarnayi kuta ngarrany, kakuputu yakarniya. ⁹ Yini pala ngurra “Babel”. Pala muwarr “Babel” wurraninyi, “Kakurnayarningu Muwarr Yajarri.” Ngurnjurn-ngurnjurnayarningu muwarrku.

SHEM-MILI PARTANY ARPACHSHAD NYIRRIRNIKARTIJARRANGU KANYAJANINYI (11:10-26)

¹⁰ Nyungurrangu nyirrirnikartijarrangu Shem-mili Arpachshad-ja. Mangkurtu jarrinyaja kujarra partunujirrija, Shem 100 partunurrangujartiny, japartu jarrinyi pirirriku partanyku, yini marna Arpachshad. ¹¹ Palaja Shem wanka jarrinyikinyi 500 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹² Arpachshad 35 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Shelah. ¹³ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁴ Shelah 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Eber. ¹⁵ Palaja Arpachshad wanka jarrinyikinyi 403 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁶ Eber 34 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Peleg. ¹⁷ Palaja Eber wanka jarrinyikinyi 430 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ¹⁸ Peleg 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Reu. ¹⁹ Palaja Peleg wanka jarrinyikinyi 209 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁰ Reu 32 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Serug. ²¹ Palaja Reu wanka jarrinyikinyi 207 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²² Serug 30 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Nahor. ²³ Palaja Serug wanka jarrinyikinyi 200 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁴ Nahor 29 partunurrangujartiny jarrinyaja, partany pirirri kanya, Terah. ²⁵ Palaja Nahor wanka jarrinyikinyi 119 partunurrangu, partanykarrangu pirirripa mirtawa kanyajaninyi. ²⁶ Terah 70 partunurrangu jarrinyi, palaja japartu jarrinyi Abram-kupa Nahor-pa Haran.

TERAH, ABRAM-MILI JAPARTU (11:27-32)

²⁷⁻²⁸ Punjaja nyarraja mangkurtuja wirtuja pirirri turlpanya, yini paliny Terah. Ngurrara paliny warrarnja Chaldea-nga. Tawunja waninyikinyi, yiningi Ur-unga. Paliny partanykarrangujartiny kujarrapa waraja, yini Nahor-pa Abram-pa Haran. (Nyarra Haran partanykarrangujartiny, partany yini Lot, kurntaljirri yinijirri Milcah-pa Ishcah.) Wankanyungu Terah-nga, Haran marlkarri jarrinyi, palinymilingi warrarnja, palanga tawunja Ur-unga.

²⁹ Warajanga jarrinyipulu Nahor-pa Haran-mili kurntal, Milcah. Warajanga jarrinyipulu Abram-pa Sarai, nyungujirri. [??Translation Team to decide.] ³⁰ Sarai-lu munu partany kangama, partanymajirri waninyikinyi.

³¹ Palaja Terah-lu yakarna pala tawun. Kanyajaninyi palinymili partany, Abram, palinymili ngarraya, Sarai, palinymili karluji, Lot, janajakun. Karakurnu yananyikinyiyi warrarnkarti warinykarti, Canaan-karti. Partijirri kajarnayi, tawunja

yiningi Haran-ja. Palamanga ngatu waninyiyi punja. ³² Palamangangarra marlkarri jarrinyi Terah, Haran-ja. Ranyji yija-yiji paliny, partunurrangujartiny kurrngal-jartiny, 205-jartiny.

12

ABRAM-KU MUWARR PIRNALU NGARRKALU (12:1-3)

¹ Purlpi Ngarrkalu wurrarnili Abram-ja, “Yakalaman warrarn nyuntumili, yakalamanjaninyi jarntu marrngurrangu, yakalaman ngurra japartumili. Warrarnkarti warinykarti yankuluman, jurti jilamarnangu, nyuntu palanga turlpanyajalu wur-ralamarnangu, 'Nyungungarra nyarra warrarn.’” ² Yungkulumarnanta jamuji kar-lujirrangupa kurrngal yiji jarrulupiyi, nyirrirnikartijarrangu pukun. Nyuntu wirtu nyampali jilamarnanta, ngalya yiji jilamarnangu. ³ Jintalupa ngalya jilapiyingu, puntaju ngalya jilamarnajanaku ngajulu. Jintalupa kurlu jilapiyingu, puntaju kurlu pilamarnajanaku ngajulu. Nyuntumilirranguja ngalya jilamarnajanaka wiyirru marrngurranguku, wiyirra ngunarrijirri warinyja warrarnjarrangu.”

CANAAN-KARTI YANA ABRAM (12:4-9)

⁴⁻⁵ Palaja Abram yana, Ngarrkamiliya muwarrja. Palanga mirtanya paliny, partunurrangujartiny 75-jartiny. Kanyajaninyi mirtawa palinymili, Sarai, palinymili marrkamili partany pukun, Lot, kanyajaninyi kuwiyirrangupa wurrukarra palinymili. Marrngurrangu pukun kanyajaninyi, wiyir warrkamukatarrangu palinymili, ngurrju marnajaninyi palanga tawunja, Haranja. Yakarnaya Haran, yananyikinyiyi kurilakurnu, warrarnkarti Canaan-karti. Ngurrarrangu ngurra yananyikinyiyi. Kajarniyi palanga, warrarnja Canaan-ja.

⁶ Yananyikinyiyi. Partijirri Canaan-ja ngarrany karta karrinyiyi wirtungu mungka-martaji, yarta jirniya ngapingi, palamartaji mungkamartaji yini Moreh. Tawun-martaji Shechem-martaji mungka pala. (Palanga ngarrany kajarniyjanaku palanga warrarnja Canaan-ja ngurrararrangu.) [??Translation Team to decide.]

⁷ Palaja Abram-ku miral jarrinyalu Ngarrka, wurrarnili, “Nyungungarra warrarn yungkulumarnajaninyi jamuji karlujirrangupa nyuntumili.” Palajalu palanga warnkur-rangu kuru marna Abram-ju, wuru jirni. Palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁸ Palaja yanayi kurilakurnu, warnkumarramarrakarti, kakarra ngapija, Bethel-ja. Ngurra yarta jirniyi partijirri Bethel-japa Ai-ngi, palanga kaliku janamili yarni marnayi. Yarrana warnkurrangu kuru marna, wuru jirni, palanga ngarluja nyurra marna Ngarrka.

⁹ Palaja kurilakurnu yananyikinyiyi, ngurrarrangu ngurra, yananyikinyiyi pir-rakarti.

ABRAM EGYPT-KARTI YANA (12:10-20)

¹⁰ Palaja pala warrarn punarra jarrinyi, ngapamajirriya mayimajirri. Kurluny-kurlunya wananyikinyiyi Abram-pa palinymilirrangu kuwiyirrangupa. Palaja Abram-jupa palinymilirrangu yakaninyi pala warrarn, karakurnu yanayi palakarti war-rarnkarti, ngapikarti, Egypt-karti, ngurraku yarta jinaku palanga. [??Translation Team to decide.]

¹¹ Yananyajalu Abram-ju wurrarnili mirtawanga palinymilingi, “Nyuntu ngumpa ngalya. ¹² Ngurnungurrangu pirirrimartalu Egypt-ja parrjanajalu, nyuntuku karrulupiyingu. Yijapa wurralapiyarningu, 'Pala mirtawa palinymili. Pirirri wirlalkunyalu, mirtawa wankanyu kalkuluminyi.’” ¹³ Palangamarra wurralaman-janaku, 'Nyungu mamaji ngajumili.’ Palajun jinajalu, munu wirlalaminyiyi, ngalyalu parrjana wirrilaminyiyi.”

¹⁴ Palanga warrarnja kajarnapulu, Egypt-ja. Ngurrararrangulu Sarai yirrirniyi. Wurrarnikinyiyi, “Pala mirtawa ngumpa ngalya.” ¹⁵ Warinyarrangulu wirtulu parrjarnikinyiyi paliny, nyampalingi wirtungu janamilingi wurrarniyili, “Payi! Pala mirtawa, marrka Abram-umili, yija-yiji ngumpa ngalya.” Nyampalilu karra marna-janaku, “Pala mirtawa ngajuku kangkulupijinyurru.” Kanyayalu Sarai nyampalikarti. ¹⁶ Puntaju Abram yinyala nyampalilu kurrngal kukurnjaripa purlikapa tangkipa kamal, marrngurrangu warrkamukatarrangu, pirirrimartapa mirtawanyjarri.

¹⁷ Sarai waninyikinyi wirtungu nyampalimilingi ngurranga. Palajunjalulu Ngarrkalulu nyampalipa wurrku jirnijaninyi palinymilirrangu. Wurrku wirtu yija jarrinyiyi. ¹⁸ Palaja nyampalilu muwarr ngakarnalu Abram-ku, “Kurtali.” Warnta marna, “Kurlu jirnijin, nyuntulu! Mitu marnanyin, nyungu mirtawa nyuntumili. [?? Translation Team to decide.] ¹⁹ Nganijalulu muwarr pirnin, ‘Marrka ngajuku?’ Nyuntumilija muwarrja kanyarna mirtawaku. Nyungungarra mirtawa nyuntumili. Kawa! Jipi yarrapulu ngarrakuny!” [??] ²⁰ Wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilingi jurtu ngakalapiyi Abram. [?? Translation Team to decide.]

13

ABRAM KULPANYA BETHEL-KARTI (13:1-7)

¹ Palaja Abram-ju yakarna Egypt, pirrakarti warrarnkarti Canaan-karti kulpanyi. Kanya palinymili mirtawapa palinymili marrkamurninymili partany, Lot, kanya-janinyi warrkamukatarrangupa wurrkarra wiyirr. ² Palanga Abram kurrngaljartiny yija-yiji kuwiyirrangujartiny, kukurnjari, nanikutu, purlika, tangki, kamal, miji-mijipa warnku, ngani warralpiri.

³ Ngurrararrangu ngurra yaninyikinyiyi, kulpanyiyi nyarrakarti ngurrakarti Bethel-martaji. ⁴ Palangangarra purlpilu Abram-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pirnikinyalu Ngarrkaku. Kulpanyajalulu yarrana ngarluja yiji nyurra marna Ngarrka.

⁵ Lot pukun palanga waninyikinyi, kuwiyirrangupa warrkamukatarrangu, kurrngaljartiny paliny. (Palanga jinta ngurrararrangu pukun nyarranga warrarnja waninyikinyiyi, Canaan-milirrangupa Periz-milirrangu.) [Translation Team to decide: should we use “Canaan-mili” or “Canaanite-mili” ??] ⁶ Kuwiyirrangulu munuyiji palanga warrarnja. Abram-milalu warrkamukatarrangulupa Lot-milalu warrkamukatarrangulu partarl warrulyku kanyjirnikinyiyi kuwiyirranguku. ⁷ Palajalulu pulanymilalu warrkamukatarrangulu kulilu yirrirnikinyiarninyi.

JINTA PIRNIPULARNINYI ABRAM-PA LOT (13:8-18)

⁸ Abram-ju wurrarnili Lot-ja, “Ngali waljajirri. Kulimajirri wantuli, kulimajirri wantulupiyi ngajumulipa nyuntumili warrkamukatarrangu. ⁹ Nyungu warrarn wirtu. Jinta pilkularninyi. Ngurrju malaman warrarn nyuntumili. Mankuluman nyuntulu palaji warrarn, ngaju yankulumarna warinykurnu.”

¹⁰ Lot-ju parrjarn-parrjarna warrarn kakarrakurnu, yirrirni parlkarra pijumartaji, yini pala piju Jordan. Pala warrarn ngalya yiji, ngapa wirtujartiny, Zoar-kartijakun, Ngarrkamilikapali Garden-kapali, warrarnkapali Egypt-kapali. Palanga parlkarranga waninyikinyipulu tawunjirri, ngapijirri, Sodom-pa Gomorrah. ¹¹ Ngurrju marna palangarra warrarn Lot-ju, kakarrakurnu yana. Palajun jinta pirnipularninyi Abram-pa Lot. ¹² Abram Canaan-ja warrarnja waninyikinyi, Lot-ju parlkarranga ngurra jirni nyarrajirri tawunmartajijirri, wangka Sodom-martaji ngurra jirni. ¹³ Palarrangu marrngurrangu Sodom-ja panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Yija-yiji kurlujartinyarrangu jana. (Yarti Ngarrkalulu wirlarnapulinyi palajirri yintajirri, Sodom-pa Gomorrah.)

ABRAM HEBRON-KARTI YANA, NGARRKALU WURRARNILI (12:14-18)

¹⁴ Palaja Abram-aja wurrarnili Ngarrkalu, “Nyunguja parrjalaman wiyirr ngunarri-jirri, yalinyjakurnupa, kurilakurnu, kakarrakurnupa karakurnu. ¹⁵ Nyungu warrarn wakany yungkulumarnanta, nyuntukupa nyuntumilirranguku jamuji karlujirrangukupa nyirrirnikartijarranguku, ngarramarnti. ¹⁶ Kalkulumarnajanaku, kurrngal yiji jarrulupiyi. Nyuntumilirrangu partarl yinipa wirrilipiyijaninyi jintalu. ¹⁷ Jipi yanka-yankuluman nyungungu warrarnja, parrjalaman. Wiyirr nyuntumilingarra. Yungkulumarnarnta ngajulu.” Palajun wurrarnili Abram-ja.

¹⁸ Palaja Abram-ju yakarna pala ngurra, warinykarti ngurrakarti yana, mungkar-rangungu Mamre-nga waninyikinyi, tawunmartaji, Hebron-martaji. Yarrana wuru jirni warnkurrangu, ngarluja nyurra marna Ngarrka.

14

4 KINGIRRANGUPA KULIPATIRNAYIYARNINYI 5 KINGIRRANGU (14:1-12)

¹⁻⁴ Palaja 4 kings, marrngurrangu kakarnija, ngajarrirrangungu, kunmu jarrinyiyi, milpanyiyi wirlanaku Sodom-martajiku ngurrararranguku. Yini janamili King Amraphel Babylonia-ja, King Arioch Ellasar-ja, King Chedorlaomer Elam-uja, King Tidal Goiim-uja. Nyarra King Chedorlaomer-lu puripi nyampali jinarninyi janaku marrngurranguku Sodom-kurtirrirrangungu. Jakurlirnijaninyi kulilu yinganyaku warnkuku wirtuku. Palarrangulu Sodom-kurtirrirrangulu warnku yinganyikinyiyalu punja, 12 partunurrangu. Yartikarra karra marnayarningu, “Kuwarringulu munu yungkuluminya warnku Chedorlaomer, jamiliminyi. Munu pinakarruluminyalu.”

⁵ Palajalu King Chedorlaomer Elam-uja nyampalipa warinyarrangu kingirrangungu kakarnija kunmu jirniyijaninyi piririmarta kulikatarrangu janamili. Palaja yanayi palarrangu wiyirr kulipartinaku Sodom-kurtirriku ngurrararranguku. Kurilakurnu yananyikinyiyi, Sodom karrkarnayi, pala kara waninyi janaku. Wirlarnayijaninyi Rephaim Ashteroth-Karnayim-unga, Zuzim Ham-unga, Emim parlkarranga Kiriataim-unga, ⁶ Horites warnkumarramarranga Edom-unga. Purrja pirniyijaninyi Elparan-kartijakun, pirrakartijakun. ⁷ Palaja warlirniyi, turlpanyayi Kadesh-karti. (Puripi pala Kadesh-mili yini Enmishpat.) Wirlarnayi warrarn wakany Amalekite-mili, wirlarnayi Amorites Hazazon Tamar-nga. Yartikarra kurningumarra milpanyiyi Sodom-karti.

⁸⁻⁹ Palaja kingirrangungu nyarra tawunjarrangu, ngapija, Sodom-ja, Gomorrah-ja, Admah-ja, Zeboim-uja, Bela-ja, palarrangulu 5 kingirrangungu kunmu jirniyijaninyi kulikatarrangu janamili, jantujartiny. Purrpi yanayijanaku palarrangu 4 kingirrangungu kakarnijarrangukarti. ¹⁰ Kulipatirnayarninyi Siddim Valley-nga, Dead Sea-martaji, warrarn-ja mawurla-mawurlanga. Partijirringa martuwaringi pirtirrangungu kurrngal, ngapijartiny, bitumen-jartiny. Sodom-japa Gomorrah-ja kingijirri kulingimarra mirti jarrinyaja, pirtirrangungu pungkanyiyi. Jinta 3 kingirrangungu warnkumarramarrakarti mirti jarrinyiyi.

¹¹ Palaja palarrangulu 4 kingirrangungu kakarnijarrangulu wiyirr mayipa wurrukarra kanyayarningu Sodom-japa Gomorrah-ja. ¹² Nyarra Lot, Abram-mili markamili partany, Sodom-ja wanikinyi. Kanyayi Lot-pa kanyayi Lot-mili wurrukarra wiyirr pukun. Jinta marrngurrangu pukun kanyayijaninyi. Yakarniyi yananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.

ABRAHAM-JU WIRLARNAJANINYI KAKARNIJARRANGU, KULPANYA MANAJANINYI LOT-PA JINTA (14:13-16)

¹³ Palangangarra Abram waninyikinyi mungkamartaji Mamre-milimartaji. Mamre-pa palinymili marrkajirri, Eshcol-pa Aner, jana jarntu Abram-uku. Waraja pirirri kulipartinaja mirti jarrinyi, milpanyalu Abram-karti, wurrarnili, “Palarrangulu

kulikatarrangulu kakarnijarrangulu kanyayi pujamu nyuntumili, paliny jananga kanyayi.”

¹⁴ Pala muwarr pinakarrinyajalu Abram-ju kunmu jirnijaninyi piririmarta kulikata palinymilirrangulu. Palarrangu 318 yanayi Abram-ja. Yajarniyijaninyi palarrangu kakarnijarrangu. Mamre-pa Eshcol-pa Aner pukurl yanayi. Nyir-rirnilu yajarnakinyiyijaninyi, kaja yalinyjikurnu yanayi, palakarti warrarnkartijakun, Dan-kartijakun. ¹⁵ Warrukartingi Abram-ju jinta pirnijaninyi piririmarta palinymili, jirra jirnijaninyi. Palangangarra kakarnijarrangu marrjalu wirlarniyijaninyi, mirtingi jirniyijaninyi ngarramarnti, purrja pirniyijaninyi yalinyjikurnu warrarnkartii warinykarti, Hobah-kartijakun, yalinyjikurnu ngapi, Damascus-ja. ¹⁶ Palaja Abram-milalu Sodom-japa Gomorrah-ja ngurraramili wurrukarra wiyirr kulpanya manayijaninyi, Lot-pa wurrukarra palinymili, mirtawarrangupa jinta jinmurntuja pukun wiyirr. Palaja kulpanyiyi wiyirr kurilakurnu.

ABRAHAM-JU KUWIYIRANGUPA WURRUPA YINYALU MELCHIZEDEK-JA (14:17-24)

¹⁷ Abram ngurrakarti jampa kulpanyikinyi, nyarra Sodom kingi purrpi yana, parlkarranga partijirri kaniny mawurlangarrangu, yiningi Shaveh Valley (wariny yini King's Valley.) ¹⁸ Pirirri wariny, yini Melchizedek, paliny pukun palanga milpanyalu, Abram-ku kanyalu karlu-karlupa wayin. Nyarra Melchizedek nyampali pala tawunku, Salem-ku. Purlpija paliny pukun yatil waninyikinyi Ngarrkaku, palaku Kankajirri Nyampaliku.

¹⁹⁻²⁰ Nyungulu yatilju Melchizedek-ju wurrarnala Abram-ja, “Miranu nyuntu Ngarraku. Kankajirri Nyampali paliny. Parlparra jungkapa kujungurrupa wiyirr pukun jirnijaninyi palinyjungarra. Japirr marnarna Ngarrka ngalya jilkulumanga. Nyurra malkunyi Ngarrka, Kankajirri Nyampali. Palinyju kartuwarra marnanta, nyuntuku kulikata kakarnijarrangu wirlarnajaninyi ngarramarnti.”

Palaja Abram-ju wurrukarraja kulpanya jinaja yinyali. 10-ja purlikarranguja yinyali waraja, 10-ja kukurnjarirranguja yinyali waraja, palajun kuwiyirrangupa wurrupa yinyala Melchizedek.

²¹ Palalu Sodom-ju kingilu wurrarnili Abram-ja, “Wurru kulpanya jinajarrangu kalkulumanparningu. Ngajumili marrngurrangukujakun karrinyarna.”

²²⁻²³ Puntaju karra marnalu Abram-ju, “Munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu yiji. Ngarrka nyampali wiyirrku, palinyjungarra wiyirr jirnijaninyi, parlparra jungkapa kujungurrupukun. Purlpi wurrarnarnalu Ngarrkanga munu kalkulumarnangu wurrukarra nyuntumili, munu wupartupa wara. Nyuntulu wurralanpili, 'Ngajulu yija yinyarnalu Abram wurrukarra palinymili wiyirr.'”

²⁴ Palajun wurralanpili. Palangamarra munu kangkulamarnangu wurrukarra. Puru mayijakun kalkulamarnajanaku wangalanguku ngajumilaku. Nyungurrangu jinta pukun kanyarnajaninyipa ngajungu, Aner-pa Eshcol-pa Mamre. Yuwajaninyi wurrukarra palarrangu piririmarta.”

15

ABRAM-JA MIRAL JARRINYILI NGARRKA (15:1-21)

¹ Palaja kapukarringi Abram-ja miral jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Abram-kayi, wirntiwayi. Kalkulumarnanta ngarramarnti ngajulungarra. Yijalu wurrukarra wirtu yungkulumarnanta.”

² Abram-ju puntaju karra marnalu, “Nyuntukurra nyampali wiyirrku. Nganijalu yungkuliminyin wurrukarra wiyirr nyuntulu? Yirrku partanymajirri waninyarna.”

Marlkarri waninyaja ngaju, warrkamukatalu ngajumilalu, Eliezer-lu, Damascus-jirrilu, palinyjungarra mankuliny wurrukarra ngajumili. ³ Munu yingamanyin partany. Ngajumili wurrukarra wiyirr mankuliny warrkamukatalu ngajumilalu.”

⁴ Puntaju wurrarnala Ngarrkalu, “Munu warrkamukata nyuntumili, munu Eliezer, munu palinyju mankuliny wurrukarra nyuntumili. Partanyju nyuntumilalu waljalungarra, palinyjungarra mankuliny nyuntumili wurrukarra.” ⁵ Palaja jalakarti kayi marna Abram, wurrarnala, “Parrjala kanka, ngurnungurrangu parrjalajaninyi panikatarrangu. Kurrngal yiji. Munu yinipa wirrirnakanjaninyi, kurrngal. Nyuntumili jamuji karlujirrangu waljapa nyirrirnikartijarrangu pukun kurrngal yiji jarrulupiyi. Munu yinipa wirrilamanjaninyi, kurrngal yiji.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

⁶ Abram-ju pinakarrinyi, yijalu yijalmarta jirnili Ngarrkanga. Palajalungarra Ngarrka pikaly jarrinyili, wurrarnarningu, “Kulimajirralu yirrilamarna Abram, wurralamarna, ‘Jurtu yija paliny’.”

⁷ Yarrana Ngarrka muwarr pirnili. “Ngajulungarra puripi wurrarnarnangu wurrarnja Chaldea-nga nyuntumili ngurra yakanaku. Nyungukarti milpanyan ngajumilija muwarrja. Nyungungarra warrarn yungkulumarnanta, nyuntumili wantuliny ngarramarnti.” ⁸ Karra marnalu Abram-ju, “Ngarrkakurra, nyampali wiyirrku nyuntu. Wunyjurru miranu jarrulumarna palaku muwarrku, yija pala?”

⁹ Puntaju Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwiyirrangu kangkulupijin, waraja purlika, waraja nanikutu, waraja yuramu. Kangkulupijin pukun waraja kurlukukupa waraja jarrala parl-parl.”

¹⁰ Palarrangu kuwiyirrangu kanyajaninyi Abram-ju, Ngarrkamilija muwarrja. Wirlarnajaninyi wiyirr, palaja purlikapa nanikutupa yuramu parrkarl pirnijaninyi, jinta pirni. Wirrujartiny munu parrkarl pirnimapulinyi. ¹¹ Ngurlarn milpanyiyi, kajarniyi kuwiyingi. Abram-ju wirntiji pirnikinyijaninyi, yanayi.

¹² Kara ngalpanyajanga panja karta karrinyi yiji Abram. Kapukarringi kartajalu wirnti yiji turlpanyala. ¹³⁻¹⁵ Wurrarnala Ngarrkalu, “Pinakarra. Ranyji jarruluman, marlkarri jarruluman wurrarnja nyungungu, jungkaranga wirrilipiyinti wurrarnja nyungungu. Yarti jamuji karlujirrangu nyuntumili yankulupiyi warinykarti warrarnkarti. Munu janamili warrarn, ngajarrimili warrarn. Palangangarra punja wantulupiyi, partunuku 400-ku. Nyarranga wurrarnja ngurrararrangulu marrjalu warrkamuku jilipiyijaninyi, warnkumajirriku, puru mayikujakun. Yijalu nyuntumilirrangu punja kalkulupiyijaninyi kurluny-kurlunya yiji. Palaja puntajulu palarrangu ngurrararrangu wirlalamarnajaninyi. Palaja nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyungukartijakun, wurrukarra wirtu kangkulupiyi palaja warrarnja. ¹⁶ Palanga wurrarnja wantulupiyi 400 partunurrangu, palaja kulpulupiyi nyungukarti. Munu kuwarri yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn. Yartiku. Kuwarringarra palarrangu ngapirrangu, Amorites, jana nyungungu waninyiyi. Nyungu janamili warrarn. Yarti kurlu jinakatarrangu jarrulupiyi, kurlu yiji. Palajangarra wirlalamarnajaninyi, yija nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁷ Karrpu kara ngalpanyajalu, wurrukarti jarrinyajalu, ngapijirri yirriirni Abram-ju, wikapinti jungankatapa tilijartiny, partijirringi kuwiyingi kutarrangungu yananyapulu. ¹⁸ Palanga minyirrju wurrarnala Ngarrkalu, “Yija-yiji nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumilirrangu. Warrarn nyunguja ngurnarrikurnujirri yungkulumarnajaninyi, karakurnu Pijukartijakun Egypt-ja, kakarrakurnu pijukartijakun, palakarti Euphrates-kartijakun. ¹⁹⁻²¹ Kuwarri nyungu warrarn jintamili marlumili. Palarrangu miralamarnajaninyi warrarnku, yungkulumarnajaninyi nyuntumili jamuji karlujirrangu pa nyirrirnikartijarrangu.”

16

SARAI-LU WURRARNALA ABRAM-JA “KARTA KARRULINYUMPULU NGAJUMILI MIRTAWA WARRKAMUKATAPA.” (16:1-6)

¹ Palanga warrarnja, Canaan-ja, Abram 10 partunurrangu waninyikinyi. Partany-majirri ngarrany. Pala mirtawa palinymili, Sarai, munu partany kangamalu. Wariny mirtawa kalkurnikinyi Sarai-lu, warrarn warinyja, Egypt-ja, warrkamukata mirtawa Sarai-ku, yini paliny Hagar. ² Palanga Abram-ja wurrarnala Sarai-lu, “Nyupakayi, partanymajirri ngaju. Ngarrkalu jamirnanyi partanyku. Ngajumili warrkamukata mirtawa kangkuluman, mirtawaku kawa, nyumpala karta karrapulu. Yijapa partany kangkulupiji.” Puntaju, “Yuu.”

³ Palaja Sarai-lu yinyali Abram pala mirtawa Hagar mirtawaku. ⁴ Karta karrinyipulu, Hagar-pa Abram. Palaja Hagar ngarlungka jarrinyi. Palajalu raka jarrinyalu nyampalingi palinymilingi, Sarai-ngi. “Puru yiji paliny”, wurrarna Hagar-lu.

⁵ Palaja Sarai yunturi jarrinyalu Abram-ku. “Yinyarnanta ngajumili warrkamukata mirtawa ngurranga kalkunaku. Kuwarri ngarlungka jarrinyaja raka jarrinyiji. Kurrparninyin nyuntulurla. Wurralamangu Ngarrkalu, ngaju yiji yija waninyirni.”

⁶ Abram-ju karra marnalu, “Paliny nyuntumili warrkamukata, nyuntu nyampali palinyku. Nganikupa karrinyanpalu, pala jilamanpalu.”

Palaja Hagar kurluny-kurlunya kalkurnukinyi Sarai-lu. Palajalu pirrakarti mirti jarrinyi Hagar.

NGARRKALU MIRAL JARRINYILI HAGAR-NGA (16:7-16)

⁷ Palanga pirranga warrarnja punarranga kajarna Hagar, janukumartaji. Ngarrkalu miral jarrinyili Angel-kapali. ⁸ Palanga wurrarnala, “Hagar-kayi, warrkamukata mirtawa nyuntu Sarai-mili. Wanyjarnija nyuntu milpanyan? Wanyjarnikarti yaninyan?” Puntaju karra marnalu Hagar-lu, “Wirnti mirti jarrinyarnalu nyampalingamarra.” ⁹ Wurrarnala, “Kulpa nyuntumili mijijikarti, pinakarralu. ¹⁰ Kurrngal yiji jamuji karlujirrangungu yungkulumarnanta, partarl yini malamanjaninyi, kurrngal yiji. ¹¹ Ngarlungku nyuntu. Partany kangkuluman, punulku. Yuu, ngangkurl jirnikinyin, pinakarrinyarnanta. Palajalu yini malaman Ishmael. ¹² Wirtu jarrinyaja paliny kulikata jarrulinyjanaku wiyirru marrngurranguku, jana wiyirr kulikatarangungu wantulupiyalu palinyku. Kujurkarringu wantuliny paliny.”

¹³ Palaja wurrarna Hagar-lu, “Yijalu yirrirnirni Ngarrkangarra, wankanyu waninyarni yija, munu marlkarri wirlarninyi.” Yini marna Ngarrka, “Palinyju Yirrkulu Parrjaninyi”. ¹⁴ Palajunjalu yini marnayi pala januku, “Wankanyulu Yirrininyi”.

¹⁵ Palaja Hagar kulpanya Sarai-karti. Palaja partany kanyalu Abram-ku, punulku. ¹⁶ Abram 86 partunurrangujartiny. Palangangarra Hagar-lu partany kanya. Abram-ju yini marna Ishmael.

17

ABRAHAM JARRULINY KURRNGALKU JAPARTU (17:1-27)

¹ Ranyji jarrinyi Abram, partunurrangu 99-jartiny. Palaja yarrana ngayarta jarrinyili Ngarrka. Wurrarnala, “Ngaju Wariny Yiji, marrjapanu yiji. Jinta wiyirr manyurla yiji ngajungu. Pinakarraji ngajuku, ngungkulu jili ngalypa ngarrakuny. ² Karluji jamujirrangungu kurrngal yungkulumarnanta. Muwarr yija-yiji pala yinyarnangu.”

³ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu pirrirn jungkanga kaniny Abram.

Ngarrkalu wurrarnala, ⁴ “Nyungu muwarr ngajumili wirrirnarnangu, yija nyuntu karluji wantulumanjanaku kurrngal marrngurranguku. Nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangungu jirra jarrulupiyi warinypa wariny warrarnarrangungu. ⁵ Palajalu kuwarri yini wariny yini marnarnanta. Kuwarringulu

nyuntumili yini Abraham. Palalu yinilu wurranyini, “Kurrngalku Japartu”. ⁶ Yuu, kurrngal karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanta. Jirra yankulupiyi kurrngal warrarnarrangukarti kajapa wangka. Palarranguja jinta wirtu nyampalirrangu jarrulupiyi.

⁷ Nyungu muwarr nyuntukupa partanykarranguku nyirrirnikartijarranguku, wantuliny ngarrakuny. Japartu wantulumarnanyurruku ngaju. ⁸ Yuu, nyungu warrarn, yini marnayi Canaan warrarn, nyuntupa nyuntumili karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumarnanyurrinyi. Kuwarri nyungungu warrarnja waninyan ngajarrikapali. Yarti nyungu warrarn wiyirr nyuntumilirrangumili wantuliny ngarramarnti, japartu wantulumarnajanaku.

⁹⁻¹¹ Nyuntupa nyuntumilirrangu nyirrirnikartijarrangu yijalmarta jinaku ngarrakunyju ngajumulaku muwarrku. Kuwarringulu pirirri wiyirr nyurramili partanyja pirirri jilipiyijaninyi. Palajun jinajalu miranu jarrulupiyi marrngurrangu wiyirr nyurraku, ngajumili marrngurrangu nyurrangarra. ¹²⁻¹³ Wupartupani karrpurrangu 8-jartinyngarra waninyajanga pilyi malkulunyurrujaninyi wiyirr. Nyurramili warrkamukatarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warrkamukatamili partany pirirri ngayarta jarrulupiyi nyurramilingi ngurrangarrangu. Palarrangu wirrkalkulunyurrujaninyi. Yijapa warnkulu mankulamanjaninyi warrkamukatarrangu warrarnjarrangu ngajarrikapali. Palarrangu pukun wirrkalkulunyurrujaninyi. Palajun jilkulunyurru. Yijalmarta jiliyi nyungungu muwarrja ngajumilingi. ¹⁴ Palarrangu munu yijalmarta jinajarrangu munu ngajumilirrangu wantulupiyi. Panypanyajiyi ngajumilingi muwarrja. Palajalu munu japartu wantulumarnajanaku.

¹⁵ Nyungu wariny muwarr wurrarnnangu. Mirtawa nyuntumili, Sarai, wariny yinijartiny jarruliny. Kuwarringulu munu Sarai yini malaman. Yini malaman Sarah. ¹⁶ Ngalypa jilamarnalu palinyku, partany yungkulumarnanyumpulinyi, partany kangkulumanga Sarah-lu. Sarah-mili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. Ngunarrikurnujirri jirra yankulupiyi, warinypa warinyja warrarnjarrangu kajalapiyi. Jinta palarranguja nyampalirrangu wirtu jarrulupiyi.”

¹⁷ Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyalu Abram, pirirri jungkanga kaniny jarrinyalu. Nyarru pirnarningu, wurrarnarningu, “Ranyji yija-yiji ngaju, 100 partunurrangu. Wunyjurru kuwarri japartu jarrulumarna partanyku ngajungarra? Sarah ranyji pukun, 90 partunurrangu. Wunyjurru partany kangkuliny palinyjungarra?” ¹⁸ Palaja Abraham-ju karra marnalu, “Ngarrkakayi, yijapa ngalypa jilamanpalu partanyku ngajumulaku, Ishmael-ku.”

¹⁹ Puntaju Ngarrkalu karra marnalu, “Yijalu mirtawalu nyuntumilalu, Sarah-lungarra, partany kangkulumanga. Yini malkuluman Isaac. Paliny kalkulumarna ngajulu, ngajumilija muwarrja, palinyngarrapa palinymilirrangu nyirrirnikartijarrangu. Ngajumili marrngurrangu wantulupiyi ngarrakuny. ²⁰ Japirr marnanyin ngalypa jinaku Ishmael-ku. Yuu, pinakarrinyirinti. Ngalypa jilimarnalu palinyku pukun, yungkulumarna kurrngal marrngurrangu. Partanykarrangujartiny pirirrijartiny 12-jartiny jarruliny paliny. Wirtu nyampali jarrulupiyi. Janamili nyirrirnikartijarrangu kurrngal jarrulupiyi. ²¹ Isaac nyarra, palinyngarra ngajumili wantuliny ngarrakuny, wantulumarnalu japartu palinykungarra. Sarah-lu kangkulumanga kuwarrikapali partunu warinyja.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu. ²² Jipi muwarr pinaja Abraham-ku Ngarrka yana.

²³⁻²⁷ Piririmarta Abraham-milirrangu palinymilingi ngurranga kurrngal yiji, warrkamukata piririmarta pukun, jinta purlpi manajaninyi warnkulu, jinta purlpi ngurli-ngurlija wirtu jarrinyiyi palinymilingi ngurranga. Palangarra karrpungu Abraham-ju kunmu jirnijanyinyi piririmarta wiyirr palinymilingi ngurranga, mirtanyarrangupa partanykarrangu. Palangangarra karrpungu Ngarrkamilija muwarrja

Yayipirayamulu wirrkarnajaninyi pirirrimarta wiyirr. Warinyju wirrkarna paliny pukun. Palanga Abraham ranyji pirirri, 99 partunurrangujartiny. Partany palinymili, Ishmael, 13 partunurrangujartiny. Palangangarra warajanga karrpungungarra wirrkanajajirri pirirri jarrinyipulu, Abraham-pa partany palinymili, Ishmael.

18

NGARRKA MILPANYI ABRAHAM-KARTI NGURRANGA PALINYMILINGI (18:1-15)

¹ Palaja yarrana Abraham-ja miral jarrinyili Ngarrka. Abraham ngurranga waninyikinyi wirturrangungu mungkamartaji Mamre-ngi. Karrpu kanka. Parrpakarranga waninyikinyi kalikingi palinymilingi, jawapirtingi. ² Parrjarna, pirirrimarta kujarrapa waraja yirrirnijaninyi, wangka wararr karrinyiyi.

Wararr karrinyi Abraham, mirti jarrinyijanaku, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyijanaku. ³ Wurrarnajanaku, “Munu pipurru yankulunyurru. ⁴ Jampakurra nyungungu kajalkulunyurru mungkanga mirranja. Mankulumarnanyurraku ngapa, jina ngulyalkulunyurrarninyi. ⁵ Mayi pukun kangkulumarnanyurraku. Nganinyaja yankulunyurru.” Wurrarniyili, “Yuu. Ngalypa.”

⁶ Kalikukarti mirti jarrinyi Abraham, Sarah-nga wurrarnala, “Nyampa jarra! Yuntara marra, martumpirri kampalajanaku.” ⁷ Palaja jalakarti yana, purlika mana, yangupala, jinjimama. Wurrarnala warrkamukatanga, “Nyampa jarra! Nyungu kuwiyi wirlala, kampala.”

⁸ Palajun jinaja Abraham-ju kanya kuwiyipa ngama, yinyajaninyi. Nganinyikinyiyi pirirrimartalu, Abraham mungkamartaji wararr karrinyikinyi.

⁹ Waraja palarrangungu pirirrimartanga Ngarrkangarra. Wurrarnala Abraham-ja, “Wanyjarningi mirtawa nyuntumili, Sarah?” “Kalikungu kaninykarti paliny.”

¹⁰ Karra marnalu Ngarrkalu, “Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga.”

Wangka, kaninykarti kalikungu, pinakarrinyikinyi Sarah-lu. ¹¹⁻¹² Nyarru pirnikinyirningu, wurrarnarningu, “Ranyji ngaju, ngajumili pirirri pukun ranyji. Ngaju ranyjimarta yiji, munu partany ngajulu kanganyakarni!”

¹³ Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja, “Nganija nyarru pirni Sarah? Nganija wurrarnarningu, 'Ranyji yiji ngaju, munu partany ngajulu kanganyakarni.'? ¹⁴ Munu ngurnjurl yiji ngajuku. Yijalu palajunmarta jilamarnalu. Kulpulumarna warajaja partunuja, yijalu partany kangkuliny Sarah-lu.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁵ Wirntilu mitu marnalu Sarah-lu, “Munu nyarru pirnamarna.” Puntaju karra marnalu, “Yija, nyarru pirnin.”

ABRAHAM JAPIRR MARNA NGARRKA SODOM-PA GOMORRAH-KU (18:16-33)

¹⁶ Palaja nyarrarrangu kujarrapa waraja wararr karrinyiyi, yanayi, parrjarnikinyiyi Sodom-karti. Jananga yana-yananyikinyi Abraham.

¹⁷ Yananyajanga Ngarrkalu kurlkarri marnikinyirnangu, “Palarrangu marrngurrangu ngurnungujirri tawunjajirri, Sodom-japa Gomorrah-nga ngurrara, kurlujartiny yiji jana. Yijapa marlkarri wirlalamarnajaninyi ngarrakuny. Wunyjurru, wurralamarnalu Abraham-ja palajunmarta jilirnili? Yuu. Wurralamarnala. ¹⁸⁻¹⁹ Ngurrjungulu marnarna Abraham, wurralkulinyjanaku palinymilirranguku pinakarralupijiyi ngarrakunyju, ngungku yiji jilipiyi ngarramarnti. Janalu palajun jinaja ngajulu ngalypa jilamarnajanaku ngajumilija muwarrja. Palajalu ngalypa yiji jilamarnajanaku wiyirrku marrngurranguku, wurrarnjarrangu wiyirra. Abraham yungkulumarnalu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal, palinymilirrangu kurrngal yija-yiji jarrulupiyi, wirtu nyampalirrangu jarrulupiyi.”

²⁰ Palaja Abraham-ja wurrarnala, “Miranu nyuntu palarranguku marrngurranguku Sodom-ja Gomorrah-nga. Pinakarrinyirnijanaku, yirrkulu kurlu yiji jirnikinyiyi. ²¹ Palaja muwarrja yankulumarna, yirrilimarna. Yijapa pala muwarr pinakarrinyaja yija. Munujalu, miranu jarrulumarna.”

²² Palaja palajirri warinyirri pipurru yanapulu Sodom-karti. Ngarrkapa wararr karrinyipulu Abraham.

²³ Wurrarnala Abraham-ju, “Yijapakurra jinta Sodom-ja ngalya jinayi, jurtungu yaninyayi. Wunyjurru? Marlkarri wirlalamanjaninyi palarrangu pukun? ²⁴ Yijapa 50 marrngu palanga ngalypakata waninyayi. Wiyirr Sodom-ja ngurrararrangu marlkarri wirlalamanjaninyi? ²⁵ Munu wirlanaku ngalypakatarrangu, kurlukatar-rangujakun wirlanaku. Ngalyajakun jinaku nyuntulukurra.” ²⁶ Karra marnalu Ngarrkalu, “Marrngurranguku ngalya jinakataku 50-ku munu wirlalamarna pala tawun. Puru yakalamarnajaninyi wiyirr.”

²⁷ Karra marnalu Abraham-ju, “Puru ngaju, munu japirr manaku ngajulupirrayi. ²⁸ Yijapa 45-jakun ngalypakata palanga tawunja. Wunyjurrukurra? Marlkarri wirlalamanjaninyi wiyirr tawunja?” “Marrngurranguku ngalypakataku 45-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

²⁹ Yarrana Abraham muwarr pirnalu, “Yijapa 40 ngalypakata palanga waninyayi.” “Ngalypakataku 40-ku munu wirlalamarna pala tawun.” ³⁰ Palaja wurrarnala Abraham-ju, “Yarrana japirr malamarnanta, munukurra kulilu yirriliminyinpa, yijapa 30-jakun ngalypakata palanga?” “30-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³¹ Yarrana Abraham marrpalya waninyi. “Yijapa 20-jakun ngalypakata palanga.” “20-ku ngalypakataku munu wirlalamarna pala tawun.”

³² Palaja karra marnalu Abraham, “Yarranakurra warajamaljakun japirr malamarnanta. Munukurra kuli jarrulupijin. Yijapa 10-jakun ngalypakata palanga waninyayi.” Puntaju karra marnalu Ngarrkalu, “Yijalu 10-ku munu wirlalamarna pala tawun.”

³³ Palaja Abraham-ku muwarr pinaja, Ngarrka yana, Abraham ngurrakarti kulpanya.

19

ANGEL-JIRRI NGURRA JIRNIPULU LOT-JA SODOM-JA (19:1-29)

¹ Sodom-karti pipurr yanapulu nyarrajirri warinyirri. Ngakarnapulinyi Ngarrkalu, miyu marrngujirri pulany, yija angel-jirri palajirri. Jarurrukartingi tawunja kajarnapulu.

Palanga Lot, nyarra Abraham-mili marrkamili partany, tawunja kayitingi kajarnakinyi. Yirrinipulinyi, purrpi yanapulaku. Pirntil kanka jarrinyipulaku, milya kaninyju. ² Wurrarnapulaku, “Milpapulukurra ngurrakarti ngajumilikarti. Jina ngulyalkulunyumpularninyi, wantulunyumpulu mayanga ngajumilingi. Marntungu yankulunyumpulu wanyjarniku karrinyaku yaninyaku nyumpala.” Puntaju karra marnapulalu, “Puru wanta. Nyungungarra parlkarranga wantulupalayi warrukartiku.” ³ Yirrkulu japirr marnikinyipulinyi Lot-ju palinymili mayanga kajanaku. Palajalu yanapulu ngurrakarti palinymilikarti. Martumpirri lalypapa warinyapa wariny ngalya mayi kanyapulaku. Nganinyikinyipulu.

⁴ Kajarnakinyipulu palanga, Sodom piririmarta mayakarti milpanyiya. Wangalangurrangupa mirtarrangu, Sodom piririmarta wiyirr, jalakarti ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi. ⁵ Lot-ku kamarniyalu, “Wanyjarningi palajirri pirirrijirri nyuntumilikarti ngurrakarti milpanyapulu? Kawapulinyi nganarnaku!” Palarrangu Sodom piririmarta kurla-kurla yiji, palajirriku karrinyiyipulaku.

⁶ Jalakarti yana Lot, jawapirti nyirrirnikarti jatamapu jirni. ⁷ Wurrarnajanaku, “Munu palajunmarta jiliyi! Kurlu yija pala. ⁸ Pinakarrayi yiji. Kurntaljiirri ngaju, kurrijirrijartiny. Munu pirirringi karta karrimapulu. Kangkurnupulinyi nyurraku palajirri kurntaljiirri. Nganikupa karrulunyurru jilkulunyurrapulinyi. Palajirri pirirrijirri ngajarrijirri, yakaliyipulinyi. Ngurrakarti milpanyapulu ngajumilikarti. Yijalu ngajulu kalkulumarnapulinyi.”

⁹ Pala muwarr pinakarrinyaja kuli jarrinyiyi. “Yarra! Yarra! Kajaja nyungukarti milpanyan, kuwarri nyampali jilamanparninyi nganarnaku. Kurlu jilipiyirnangu yija.” Lot warinykurnu jujirniyi, partarl jawapirti ngartarnayalu.

¹⁰ Palaja palalujirri angel-jujirri purrirnipulu Lot kaninykarti mayanga, jawapirti jatamapu jirnipulu. ¹¹ Palaja pampuru jirnipulujaninyi palarrangu Sodom piririmarta, munu yirrinakayi. Partarl kanyjirnikinyiyi jawapirtiku.

¹² Wurrarnapulalu Lot-ja, “Nyuntumilirranguja nganurtu nyungungu tawunja? Partanykarrangu? Pujamurrangu? Wurralajanaku nyungu tawun yakalapiyi. ¹³ Jampa nyungu tawun wiyirr yija kampalapalayi. Ngarrka miranu marrngur-ranguku nyungungu, kurlukata yiji jana. Palinyju nyungukarti ngakarnangalayinyi wiyirrku yijaku kampanaku ngarrakuny.”

¹⁴ Yana Lot pujamukartijirri, palinymili kurntalmilijirri pilyurrjirri, wurrarnapulaku, “Jampa nyungu tawun kampalkuliny ngarrakuny Ngarrkalu. Nyunguja janyin mirti jarrapulu, marlkarringimarra!” Wurrarnikinyipulu witjakapali, puru panpanyapulalu. ¹⁵ Pirrpa-pirrpa jarrinyajalu Lot-ja wurrarnapulalu angel-jujirri, “Kawajaninyi mirtawapa kurntaljiirri nyuntumili, jalakarti nyungu tawunja wiyirr mirti jarrulunyurru, marlkarringimarra!”

¹⁶ Panypanyikinyipulaku Lot-ju, munu janyin jarrima paliny. Palaja palajirri angel-jujirri parirrngulu kanyapulujaninyi, janyin yanayi jalakarti tawunja. (Ngarrka paju karrinyalu Lot-ku, palajalu wanka jirnipulu.) ¹⁷ Palaja wurrarnapulujanaku, “Mirti jarrayi, mirti jarrayi! Munu nyirrirni parrjaliyi! Munu partijirri parkarranga kajaliyi. Warnkumarramarrakarti pipurru mirti jarrayi, marlkarringimarra!”

¹⁸⁻¹⁹ Puntaju Lot-ju karra marnapulaku, “Nyumpalakurra pajulu ngalya jirni-jinyumpulu, wankanyu jirnininyumpulu. Pinakarrajiipulu. Warnkumarramarra kaja yiji. Munu mirti yaninyakarna ngurnungukartijakun. Marlkarri jarrarnili partijirri. ²⁰ Yirrirnanyumpulu pala tawun, pala wupartu tawun palanga? Mirti jarrulumarna palakartijakun. Tuku wantulumarna palangangarra.”

²¹ Warajalu wurrarnala, “Yuu. Nyurra palakarti yarrayi. Munu kampalamarna pala wupartu tawun. ²²⁻²³ Jampa mimalamarnanyurruku. Jampa nyurra palangangarra kajarnaja, jinta warrarn kampalamarna. Palajalu mirti jarrayi!” Karrpu milyapal jarrinyaja Lot-pa kurntaljiirri palinymilijirri kajarniyi palanga tawunja. Yini pala wupartu tawun Jawa.

²⁴⁻²⁵ Palaja parlparrja Ngarrkalu ngakarna warnkukapalirrangu wikajartiny, palajun wirlarnapulinyi palajirri tawunjiirri, Sodom-pa Gomorrah. Ngurrararrangu wiyirr marlkarri jarrinyiyi. Parkarra pukun wirlarna Ngarrkalu, warrarn kurluny-kurluny jarrinyi, warrulymajirri, mungkamajirri.

²⁶ Mirtawalu Lot-milalu panypanyapulaku angel-milijajirri muwarrja. Sodom-karti nyirrirnikarti parrjarna palinyju, yamarna karamartalu. Pala mirtawa marlkarri jarrinyi, paliny yamarna karamartalu, marlajakapali jirni.

²⁷ Marntungu pirrpa-pirrpanga Abraham kulpanya nyarrakarti, palakarti muwarr pirnikinyalupa Ngarrkanga. ²⁸ Warnkumarramarraja parrjarna parkarrakarti, Sodom-kartipa Gomorrah-karti. Jungan kankakurnu yananyikinyi ngurnarrijirri.

²⁹ Palajun pala parkarrangajirri tawunjiirri kamparnapulinyi ngarrakuny Ngarrkalu, wirlarnajaninyi marlkarri ngurrararrangu wiyirr yiji. Lot-jakun ngakarna

jalanga Sodom-ja marlkarringamarra. Abraham-ku pinakarrynyalu Ngarrkalu, wankanyu jirni Lot.

LOT-MILALU KURNTALJIRRI KURLU YIJI JIRNIPULU (19:30-38)

³⁰ Lot wirnti Zoar-nga waninyaku. Palajalu yakarna pala wupartu tawun, Zoar, yana warnkumarramarrakarti. Palinypa palinymili kurntaljiirri jurntingi waninyikinyiyi. ³¹ Yarti marrkanga wurrarnala murrkangunya, “Japartu ngalimili ranyji, ngali waninyali pirirrimajirri. Nyungungu warrarnja yija munu waraja pirirri. ³² Japartu yungkuli minpinaku wayin. Palaja, yawurr jarrynyaja, palinyja karta karrulupalili. Palajunju partany kangkulupali japartuja ngalimilija.”

³³ Warrukartingi wayin yinyapulali. Yawurr jarrynyaja murrkangunya palinykarti yana, palinyja karta karrynyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁴ Warinymaljala marrkanga karra marnalu murrkangunya, “Warinyja warrukartingi japartungu karta karrynyirni. Kuwarringi warrukartingi yarrana wayin yungkulupali. Palaja palinyja karta karruluman nyuntu, palinyja partany kangkuluman.”

³⁵ Palanga warrukartingi yarrana japartu pulanymili wayin yinyapulali. Palaja pala nyirti palinyja karta karrynyili. Turlpanyajapa yananyajapa munumpa waninyi Lot. ³⁶ Palajun ngarlunga jarrynyipulu Lot-mili kurntaljiirri japartumarninyja pulanymilija.

³⁷ Partany kanya murrkangunya, punulku, yini marna Moab. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Moabites. ³⁸ Nyirtingunya pukun partany kanya, punulku. Yini marna Ben-ammi. Palinymili nyirrirnikartijarrangu yini marnayijaninyi Ammonites.

20

ABRAHAM-PA ABIMELECH (20:1-18)

¹ Abraham yana Mamre-ja kurilakartikurtirri Canaan-ja. Waninyikinyi palangajirri partijirri ngapinga, Kadesh-pa Shur. Yarti waninyikinyi Gerar. ² Palanga Sarah wur-rarnikinyi palinymili mirtawamarniny marrka. Palanga partunurrangu Abimelech nyampali wirtu Gera-ku. Palinyju warrkamukatarrangu ngakarnajaninyi maninyaku Sarah-ku. “Ngajukarti kanganyaku mirtawa ngajumili jarrynyaku.” ³ Warajanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarryny kapukarringi. Wurrarnala, “Nyuntulu kanyan nyungu mirtawa. Pala mirtawa pirirrijartiny. Palajalu marlkarri jarruluman.” ⁴ Abimelech munu ngarrany karta karrimapulu pala mirtawa. Karra marnala, “Nyampali, ngaju munu kurlu jinaja! Yijalu munu wirlalamanganinyi ngajumilir-rangu marrngupa. ⁵ Abraham-jungarra wurrarna pala palinymili mirtawa marrka. Palangarra muwarr pirni Sarah-lu. Pala jirnirni yijalu wurrarnarna ‘ngalya’.” ⁶ Ngarrkalu puntajulu wurrarnala kapukarringa, “Yuu, ngaju miranu pala jirnin ngalypakapali wurrarnikinyin, palajalu ngampa pirnirinti jinaku kurlujartinyku ngajuku. Ngampa pirnirinti warlinaku palaku mirtawaku. ⁷ Kuwarri, pala mirtawa kulpanya yuwalu palinymili pirirringi. Pala Abraham muwarr pinakata ngajumili. Paliny muwarr pilipiji nyuntuku palajunjamara, munu marlkarri jarruluman. Wurrarnarnangu palanga minyirri, munujalu nyuntupa nyuntumilipa marrngurrangu marlkarri jarrulunyurru.” ⁸ Karrpu jarrynyajalu warinyja marntungungu Abimelech-ju kuru marnajaninyi nyampalirrangungu wiyirr palinymili, wurrarnajanaku Ngarrkaja muwarr. Jana wirnti karrynyiyi yiji. ⁹ Muwarr ngakarnalu Abraham-ku. Minyirru wurrarnala, “Ngani kurlujartiny jirnarnanga, puntajulu nyuntulu kurlujartinyju jirnin nganarnaka wiyirru? Yiyja yiji munu jintalupa jirnamayi palajun ngajuku. [Work on this: it misses the point that no-one ever SHOULD do that to ANYBODY.]

¹⁰ Nganiku jirninpa?" ¹¹ Abraham-ju puntajulu, "Wurrarnarnaji, 'Munu nyarralanga warrarnja pinakarramayalu Ngarrkaku. Wirlalanyiyili marlkarri mankulupiyi ngajumili mirtawa.' ¹² Yuu, yija ngajumili marrka pala mirtawa. Paliny ngajumili japartumili partany, munu ngajumili pipimili partany. Pala mirtawa ngalayi warajanga jarrinyalayi. ¹³ Purlpilu Ngarrkalu wurrarnaji, 'Yankuluman warinykarti warrarnkarti.' Ngajulu wurrarnarnala Sarah-ngi, 'Ngalypa jilipijin. Yananyaja warinykartirranggu warrarnkarti, wurralamanjanaku marrngurrangungu, "Ngajumili Abraham mamaji.'" ¹⁴ Palaja Abimelech-ju kulpanya jinalu mirtawa Abraham-ja, yinyalu warinyarrungupa kukurnjaripa purlikapa warrkumukata piririmartapa mirtawanyjarripa. ¹⁵ Wurrarnala Abraham-ja, "Nyungungu nganarnamili warrarn, nyurra puru wantayi palanga warrarnjakurtirri, munu wirnti karrulunyurru." ¹⁶ Wurrarnala Sarah-ngi, "Ngajulu yungkulumarnalu mamajinga nyuntumilinga 1,000 warnkurrangu. Palajalu nyuntumili marrngurrangu miranu wantulupiyingu munu nyuntulu kurlujartiny jirnaman." ¹⁷⁻¹⁸ Purlpilu Ngarrkalu ngampa pirnajaninyi Abimelech-mili mirtawanyjarri partany kanganyaku, Sarah-ngamarra. Kuwarri Abraham-ju japirr marna Ngarrka, Ngarrkalu wankanyu jirni Abimelech, wankanyu jirnijaninyi mirtawa palinymilipa warrkamukatarrangu mirtawanyjarri, yarrana partanyku kanganyaku.

21

SARAH-LU PARTANY KANYA (21:1-8)

¹⁻² Palaja Ngarrkalu ngalypalu jinalu Sarah-ku. Palinymili muwarr yija jarrinyalu palinyku. Purlpi Abraham-ja wurrarnala Ngarkalu, "Yija warajaja partunuja kulpulumarna, partany kangkuliny Sarah-lu, pirirri kangkulumanga." Yijarla pala muwarr. Ngarrkamilija muwarrja partany kanyalu pirirriku Abraham-ku. ³ Pala partany palinymili Abraham-ju yini marna Isaac. ⁴ Karrpu 8-jartiny jarrinyaja Abraham-ju wirrkarna, Ngarrkamilija muwarrja. ⁵ Palanga Abraham ranyji yija, 100 partunurrangujartiny.

⁶ Pikaly yiji Sarah, nyarru pirni. "Ngaju pikaly jirnininyi Ngarrkalu. Jinta pinakarrinyaja pikaly jarrulupiyi, nyarru pilipiyi pukun. ⁷ Wurrarnikinyiyi wiyirru partanymajirri wantulumarnalu Abraham-ku. Kuwarri partany kanyarnalu ranyji jarrinyajaku."

SARAH-LU JURTU NGAKARNAPULINYI HAGAR-PA ISHMAEL (21:9-21)

⁸ Wirtu jarrinyi jukurtu, ngama yakarna. Palanga Abraham-ju wurrarnajanaku warrkamukatanga palinymilingi mayi wirtu kampalapiyijanaku kurrngalku marrngurranguku. Palaja wiyirr milpanyiyi ngurrakarti Abraham-milikarti, pala mayi ngananyikinyiyi, pikaly waninyikinyiyi. ⁹ Ishmael, Hagar-milipa Abraham-mili partany, witu nyurni marnikinyi Isaac. Palajirri yirrirnipulinyi Sarah-lu, ngarlu kurlu jarrinyi. ¹⁰ Wurrarnala Abraham-ja, "Nyuntu marlkarri jarrinyaja ngajumilalu partanyju, Isaac-ju, wurrakarra nyuntumili mankuliny palinyjukun. Pala wariny partany, warrkamukata mirtawamili partany, munu palinyju wurrakarra mankuliny nyuntumili. Pala warrkamukata mirtawapa partany palinymili jurtu ngakalapulinyi ngarramarnti."

¹¹ Abraham ngarlu kurlu jirni Sarah-lu muwarrju. Munu jurtu ngakanaku karrinyalu partanyku, palinymilaku waljaku. ¹² Wurrarnala Ngarrkalu, "Munu ngarlu kurlu wantuluman Ishmael-kupa pipiku palinymilaku. Pinakarrulumanpalu Sarah-ku, palinymilija muwarrja jilkuluman. Purlpi wurrarnanga yungkulumarnanta karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal. Isaac-jangarra milpulupiyi jana.

¹³ Ishmael pukun partany nyuntumili. Palajalu ngalya jilamarnalu palinyku pukun, karluji jamujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnalu.”

¹⁴ Marntungu pirrpa-pirrpa Hagar-nga mayipa ngapa yinyala Abraham-ju. Ngapa-pinti Hagar ngurntingi wirrirnili. Palaja jurtu ngakarnapulinyi.

Yana-yaninyikinyipulu pirranga, ngapimartaji, Piyajipakurtirri. ¹⁵ Ngapa munu jarrinyipulaku. Palaja partany yakarna Hagar-lu mungkamartaji. ¹⁶ Wangkamarta yana, kajarna. Wurrarnarngu, “Yija ngajumili partany jampa marlkarri jarruliny. Munu palaku yirrinaku karrinyarnalu.” Ngangkurl jirnikinyi yija partanyku.

¹⁷ Murrukurru ngangkurl jirnikinyi, pinakarrinyi Ngarrkalu. Parlparra ka-marnala, “Hagar-kayi, munu ngarlu kurlu jarruluman, munu wirnti karruluman. Murrukurru pinakarrinyirni ngangkurl jinaja ngajulu. ¹⁸ Paliny kalkulumarna ngajulu. Kurrngal yiji jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu yungkulumar-nalu. Kuwarri palinykarti yankuluman, parirngulu kangkuluman, wararr jilaman.” Palajun wurrarnala Ngarrkalu.

¹⁹ Palaja Hagar-lu yirriirni, jurti jirni ngapa Ngarrkalu, purlpurlpu jarrinyikinyi ngapa. Palakarti yana, ngapapinti winya jirni, murrukurruku kanyalu, yinyala ngapa.

²⁰ Ishmael wirtu jarrinyikinyi, Ngarrkalu kalkurnukinyi. Kuwiyimarta jarrinyi.

²¹ Pirranga waninyikinyi, warrarnja yiningi, Paranja. Pipilu mirtawa manalu Egypt-ja.

ABRAHAM-JUPA ABIMELECH-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (21:22-34)

²² Palanga Kingi Abimelech-pa palinymili army-ku nyampali, yini Phicol, yanapulu Abraham muwarr jinaku. Abimilech wurrarnala Abraham-ja, “Ngani warralpirti jirnan nyuntulu, Ngarrka ngalya jirnanu. ²³ Ngarrkalu parrjarnanganyjurrinyi kuwarri, tarn-tarn muwarr yingkuluman, nyuntu munu mitu marnakanyi, ngajupa ngajumili partanykarrangupa nyirrirnikartijarrangu. Ngajulu ngalya jirnanu. Puntajulu tarn-tarn muwarr yingkuluminyin, nyuntulu ngalya jilkuluminyin ngajuku, ngalya jilkuluman nyunguku warrarnku pukun.” ²⁴ Abraham-ju wurrarnala, “Yuu, palajun wurrarnarngu, Ngarrka miranu palaku muwarrku.”

²⁵ Abraham-ju wurrarnalu Abimilech well-ku, Abraham-mili warrkamukata karlinyayi, Abimilech-mili warrkamukatarrangulu manayi janakujakun. ²⁶ Karra marnalu Abimilech, “Munumpa ngaju palaku. Munu wurrarninyin nyuntulu, kuwarrijakunja pinakarrinyinyi.” ²⁷ Palaja Abraham-ju yinyalu kukurnjarirrangupa pulikarrangu, Abraham-pa Abimilech muwarr jinipulu. ²⁸ Abraham jinta pirnijaninyi 7 kukurnjarirrangungu waraja partunujartiny. ²⁹ Palaja Abimilech japirr marna, “Nganiku palajun jirnan?” ³⁰ Karra marnalu Abraham-ju, “Mankuluman nyungur-rangungu 7 kukurnjarirrangungu. Palajun jirnajalu, wurralaman karlinyarna nyarra well ngajulungarra.” ³¹ Palaja pala well yini marnayi “Beersheba”, “Tarn-tarn Muwarr Well”. ³² Pala tarn-tarn muwarr jirnajala, Abimilech-pa Phicol yanapulu, kulpanyapulu Philistia-karti, warrarnkarti pulanymilikarti. ³³ Palanga Abraham-ju Beesheba-nga jarnti jirni mungka, tamarisk mungka, ngarluja nyurra marna Ngarrka, paliny LORD ngarramarntiku. ³⁴ Abraham-ju kaliku palinymilirrangungu jarnti jirnikinyi warrarn-ja Philistia-nga punja yija.

22

ABRAHAM YAKURR MARNA NGARRKALU (22:1-19)

¹ Punjaja Abraham yakurr marna Ngarrkalu. Karra marnalu, “Abraham-kayi.” “Yu?” ² Wurrarnala, “Partany walja nyuntumili, pala Isaac, yija ngarlungu nyuntungu paliny. Paliny kangkuluman, kajakarti yankulunyumpulu, warrarnkarti Murayakarti. Warnkumarramarranga waraja warnku jurti jilamarnanta. Palangangarra partany

walja nyuntumili marlkarri wirlalaman, kawu palinymili wikanga wirrilaman, kampalaman tikilkartijakun. Palajun jilaman ngajuku.” Pinakarrinyalu Abraham-ju.

³ Pirrpa-pirrpanga kartaja wararr karrinyi Abraham. Wika mana, wirrirni tangkingi. Palaja Abraham-pa warrkamukatajirripa Isaac yanayi, ngurnungukarti warrarnkarti, Moriah-karti yananyikinyi.

⁴ Kujarraja ngurraja yirrirniyi warnku pala, kajangulu. ⁵ Palinymilingi warrkamukatajirringi wurrarnapulaku, “Nyungungungarra wantapulu tangkipukun. Ngalaya yankulupulayi partanyapa ngurnungukarti, palanga kuwiyi yungkulupalayili Ngarrkanga. Palaja nyumpalakarti kulpulupalayi.”

⁶ Abraham-ju wika punyanga wirrirnili Isaac-ja. Wirrkanapintipa panijartu kanya Abraham-ju. Palaja yanapulu. ⁷ Japartumurninyja wurrarnala Isaac-ju, “Japartukayi!” “Yu?” “Wikapa panijartu kanganyali. Wanyjarningi pala kukurnjari Ngarrkaku wirlalapali?” ⁸ Karra marnalu Abraham-ju, “Ngarrkalungarra kukurnjari yungkulinyngalinyi kampanaku tikirlkarti.” Yaninyikinyipulu.

⁹ Kajarnapulu palanga warnkunga, Moriah-nga, purlpi Ngarrkalu wurrarnala Abraham-ja pala. Warnkurrangu kuru marna Abraham-ju, wika kankarni wirrirni, munu jakarnama. Kunymarna partany palinymili, paliny wirrirni wikanga kankarni.

¹⁰ Palaja wirrkanapinti mana partanyku marlkarri wirlanaku.

¹¹ Parlparraja kamarnalu Ngarrkalu, “Abraham! Abraham!” “Yu?” ¹² “Yakala! Munu nyuntumili partany wirlalaman! Puru yakurr marnikinyirinti. Puripi wurrarnarnangu partany nyuntumili wirlalaman, ngajungu yungkulupijin. Palinyku munu jamirnaminyin. Palaja nyuntuku miranu jarrinyarnanga, nyuntulu yirrkulu wurrarnajalu jinan ngajungu muwarrja.” Palajun Abraham-ja wurrarnala Ngarrkalu.

¹³ Parrjarna Abraham-ju, wangka yuramu yirrirni, palamili kutajirri mungkanga, mantalji waninyikinyipulu, munu purrirnakarningu. Mana pala kuwiyi, Ngarrkaku marlkarri wirlarnalu. Munu wirlarnama palinymili partany walja, paliny wanka kalkurnu Ngarrkamilija muwarrja.

¹⁴ Palaja pala warnku yini marna Abraham-ju “Ngarrka Yinganyakata”. Palajalu kuwarrkartijakun wurrarnayi, “Warnkungu Ngarrkamilingi yungkulinynganyjur-rinyi Ngarrkalu.”

¹⁵ Yarrana Abraham-ku kamarnalu parlparraja Ngarrkalu. ¹⁶ “Ngajuku pinakar-rinyijin nyuntulu, partanyku waljaku nyuntumilaku munu jamirnaminyin. Palajalu wirrirnarnanga muwarr ngajumili, pala muwarr nyuntuku wantuliny ngarrakuny yija. ¹⁷ Ngalypa yiji jilamarnanga, yungkulumarnarnta kurrngal karlujirrangupa jamujirrangu. Panikatarrangu parlparraja kurrngal yiji, nyuntumilirrangu karlu-jirrangu pukul kurrngal yiji jarrulupiyi. Jinta malyparr jarrayijanakalu nyuntu-milirranguku, wirrilamarnajaninyi warrkamukata nyuntumilirranguku. Nyuntumili marrngurrangu wirrilamarnajanaku nyampalirrangu jintaku. ¹⁸ Nyuntumilirrangulu ngalypa jilipiyijanaku wiyirru marrngurranguku ngunarrikurnujirringi. Yijalmarta jirnijin nyuntulu. Palajalu ngalypa jilamarnanga palajun.” Palajun muwarr pirnili Ngarrka.

¹⁹ Palaja Abraham-pa Isaac warrkamukatajirrikarti kulpanyapulupulaku. Palaja yanayi Beersheba-karti. Palanga waninyikinyi Abraham.

NAHOR-MILI NYIRIRNIKARTIJARRANGU (22:20-24)

²⁰ Yarti pinakarrinyi Abraham-ju palinymili marrka Nahor partanykarrangu 8-jartiny, Milcah-lu kanyajaninyi. ²¹ Uz (murrkangunya), Buz (palinymili marrka pirirri), Kemuel (Yaramumili japartu), ²² Chesed, Hazo, Pildash, Jidlaph, Bethuel ²³ (Rebecca-mili japartu). Milcah-lu kanyajaninyi nyungurrangu partanykarrangu piririmarta Nahor-ku, Abraham-milaku marrkaku. ²⁴ Ruma, Nahor-mili yarungu-marniny, palinyju kanyajaninyi Tebah, Gaham, Tahash, Maacah.

23

SARAH MARLKARRI JARRINYI (23:1-2)

¹⁻² Palaja mirtawa Abraham-mili, pala Sarah, marlkarri jarrinyi. Ranyji yiji paliny, 127 partunurrangujartiny. Wurrjirni palanga, Hebron-ja, warrarnja Canaan-ja. Ngangkurl jinalu Abraham-ju.

ABRAHAM-JU WARNKULU MARNA JURNTI JUNGARAKU (23:3-20)

³ Ngangkurl jinaja tawunmilikarti nyampalirrangukarti yana. (Palarrangu marrngurrangu palanga Yitimilirrangu.) Palarranguku muwarr pirnijanaku Abraham.

⁴ “Ngajuku miranu nyurra. Kajaja milpanyarna. Nyungu warrarn munu ngajumiliwayi. Nyungu ngajarrikapali ngaju. Yijapa warrarnkurra yungkuluminyinyurru, palanga kurtu jarrinyija wirrilamarna ngajumili nyupa.”

⁵⁻⁶ “Yuu, jurnti nyuku jilaman. Wirtu nyampali nyuntu nganarnaku. Jurnti ngalya mankuluman, palanga mirtawa nyuntumili wirriliman. Munu jamilipiyirninti warrarnku.”

⁷ Pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ⁸ Karra marnajanaku, “Muwarrkurra pilkulunyurrulu palaku pirirriku, Zohar-milaku partanyku, Ephron-ku. ⁹ Yijapa japirr malkulunyurru jurnti yungkulupiji ngapingi, Machpelah-nga. Pala jurnti warrarnja palinymilingi. Nganiku warnkuku karrinyi palaku, yungkulumarnalu. Yungkulumarna warnku nyungungu, yirrikulunyurru nyurralu wiyirrju. Palaja pala jurnti ngajumili jarruliny.”

¹⁰⁻¹¹ Pirirri nyarra palangangarra kajarnikinyi, pala Ephron. Wurrarnala Abraham-ja, jintalu piririmarta pinakarrinyikinyi, “Mirtanyakurra, yungkulumarnanta pala jurnti, pala warrarn jurntimartaji pukun. Mirtawa nyuntumili wirriliman palanga. Wiyirrju nyungurrangulu piririmartalu pinakarrinyanyiyi muwarr pirnaja.”

¹² Yarrana ngurrararranguku piririmartaku pirntil kanka jarrinyijanaku Abraham. ¹³ Wurrarnala Ephron-ja, “Munu. Warnku yungkulumarnanta warrarnku palaku. Kawa ngajuja nyungu warnku. Palaja pala warrarn ngajumili wantuliny, marlkarri wirrilimarna palanga.”

¹⁴⁻¹⁵ Palalu Ephron-ju wurrarnala, “Mirtanyakurra, pinakarraji. Jintalu wuparturla yuwanyiyili, puru warnkurrangu 400. Ngurnipali japirr malarnantala yungkuluminyin warnkurrangu wupartu. Munurti. Munu palajun jilamarna, pala warrarn yungkulumarnanta warnkumajirriku. Jurntingi wirrinaku marlkarri nyuntumili.”

¹⁶ “Munu, warnku yungkulumarnanta yiji.” Palangangarra 400 warnku Ephron yinyala Abraham-ju, Ephron-ja muwarrja.

¹⁷⁻¹⁸ Palajalu pala jurnti Machpelah-nga Abraham-mili jarrinyi, pala warrarn jurntimartajipa wiyirr mungkarrangu pukun nyarranga warrarnja. Palarrangulu wirtu nyampalirrangulu yirrirnikinyi. Miranu jana wiyirr, warrarn nyarra mana warnkulu Abraham-ju.

¹⁹ Palaja palanga jurntingi marlkarri mirtawa palinymili wirrirni Abraham-ju, jurntingi Machpelah-nga, Mamirija kakarrakurnu, warrarnja Canaan-ja. ²⁰ Palajun pala jurntipa warrarn jurntimartaji Abraham-mili jarrinyi ngarramarnti, jungkaraku.

24

MANALU MIRTAWA ISAAC-KU (24:1-67)

¹ Palanga ranyji yija Abraham. Ngalya kalkurnikinyi Ngarrkalu, kuwiyirrangupa wurrukarra munu yiji yinyalu, yijalu ngalypakata jirnili.

²⁻⁴ Warajanga karpungu pirirri kamarna Abraham-ju, mirtanya yiji, warrkamukata wirtu palinymili. Paliny nyampali wiyirrku jintaku warrkamukata Abraham-mili. Palanga warrkamukatanga wurrarnala, “Yankuluman mirtawa kanganyaku

partanyku ngajumulaku. Yijalu munu kanganyaku ngurrara mirtawa nyunguja warrarnja. Munurti. Ngajumili walja warrarnkarti yankuluman. Palinyku mirtawa kangkuluman ngajumulirranguja. Parirr wirriliman ngajungu kalpartingi, muwarr yija yungkuluman, palajun jilaman ngajuja muwarrja. Nyuntu miranu Ngarrkaku, parlparrpa jungka jirni palinyjungarra. Nyuntumili muwarr pinakarruliny palinyju. Yijapa panyapajinpili, miranu jarrulumangu palinyngarra.”

⁵ Warrkamukatalu nyarralu puntaju karra marnalu, “Yijapa munu milpuliny pala mirtawa. Wurralajili 'Munurti'. Palaja wunyjurru jilamarna ngajulu? Partany nyuntumili kanganyaku warrarnkarti nyuntumilikarti?”

⁶ Karra marnalu Abraham-ju, “Munurti. Munu kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti. ⁷ Ngarrka, kanka waninyi paliny, purlpilu yiji wurrarnaji palinyju ngajumili warrarn yakanaku. Palinymili muwarr yija yinyaji, 'Yijalu nyungu warrarn yungkulumarnajaninyi nyuntumili karluji jamujirrangupa janamili nyirrirnikartijarrangu.' Angel palinymili ngakalkuliny walangkarr nyuntuku; jurti jilamangu mirtawa ngajumulaku partanyku palinyjungarra. ⁸ Yijapa wurralamangu palalu kurrilu, 'Munu yajalamarnanta, ngajumilingi waljanga warrarnja wantulumarna.' Palajun wurranaja puru yakalaman, kulpuluman palinymajirri. Munu yiji kangkuluman partany ngajumili ngurnungukarti warrarnkarti mirtawa mananyaku palinyku.”

⁹ Palaja kalpartingi Abraham-ja parirr wirrirni warrkamukatalu nyarralu, palinymili yija muwarr yinyali, wurrarnala, “Yijalu palajun jilamarnanga.”

¹⁰ Palaja warrkamukatalu nyarralu wurrakarrapa miji-mijipa nganin-nganin kuru marna Abraham-milija. Yijapa kurri Isaac-ku mankuliny, yungkulinyjaninyi pala kurripa palinymili japartupa pipi. Palaja 10 kamalarrangu Abraham-milirrangua manajaninyi, yana ngurnungu warrarnkarti, Mijuputamiyakarti. Yananyikinyi ngurrarrangu ngurra palakartijakun tawunkarti, ngapikarti, Abraham-mili marrka Nayiyu palanga waninyikinyi.

¹¹ Warajanga karrpungu, jarurrukartingi, kajarna janukumartaji, jalakarti tawunja. Ngapa purlpurpukarra marnikinyi palanga. Murtingi jurlpi-jurlpi jirnijaninyi kamal pala janukumartaji. Palakarti milpanyikinyiyi mirtawarnjarri tawunja jarurrukartingi ngapaku mananyaku.

¹² Ngarrkaku muwarr pirnili. “Ngarrkakurra, ngarramarntilu nyuntuku pinakar-rinyingu nyampalilu ngajumulalu, Abraham-ju. Yijalu kalkurnan paliny. Ngaly-pakurra kuwarringi jilimanpalu. Jurti jilipijinpulu kurri partanyku palinymilaku.

¹³ Nyungu ngapamartaji ngaju. Tawunja nyungukarti milpanyayi kuwarringarra ngapaku kurrirrangua. ¹⁴ Waraja japirr malamarna ngapaku wupartuku ngajungu yinganyaku. Yijapa wurralapiji, 'Yuu, nyuntuku nyungungarra ngapa. Kangkulumarna ngapa kamalku nyuntumulirranguku pukun.' Kurrilu muwarr pilkuliny kamalku ngapa yinganyaku, palangarra mirtawa Isaac-ku. Palajun jurti jiliminyin pala kurri. Palajalu miranu jarrulumarnangu nyuntuku, Abraham tuku jinan.”

¹⁵ Ngarrkaku muwarr pinajangangarra, milpanya Rebekah. (Rebekah-mili japartu yini Bethuel. Bethuel-mili pipi yini Milcah, japartu yini Nahor. Nyarra Nahor marrkamurniny Abraham-mili.) ¹⁶ Kurri nyarra ngumpa ngalypakata. Munu karta karrima pirirringi. Pilyurrmajirri paliny.

Rebekah-lu ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Janukukarti yana, katukarna kaninykurnu, ngapapinti winya jirni, kulpanya karntinyi kankakurnu.

¹⁷ Jampa purrpi yanalu mirtanya, wurrarnala, “Ngapapintija yuwajikurra ngapa wupartu.”

¹⁸ “Yuu, mirta, nyuntuku nyungungarra ngapa.” Jampangarra ngapapinti ngurntija parirra wirrirni, ngapa jurtirnalalu palinyku. Minpirni. ¹⁹ Palaja wurrarnala kurrilu, “Mankulumarnajanaku ngapa kamalku pukun, minpilipiyyi marlkaku.” ²⁰ Jampa

ngapa jurtirni kuwiyimilingi minpinapintingi. Palaja mirti kulpanya janukukarti, katukarna, yarrana ngapa nyinirni, kulpanya, ngapa kanganyikinyijanaku kamalar-ranguku wiyirruku.

²¹ Jamalu parrjarnikinyi palalu mirtanyalu. Wurrarnikinyarningu, “Yijapa nyungu kurri mirtawa Isaac-ku.”

²² Ngapa marlkaku kamalarrangulu minpirniyi. Palaja mirtanyalu kurtanja mana milyapinti miji-miji, parirrpintijirri miji-miji pukun, wirrirnili. ²³ Karra marnalu, “Nganurtu japartu nyuntumili? Yijapa waraja warrukarti ngajupa ngajumili warrkamukatarrangu ngurranga nyuntumili japartumilingi karta karrulupiyirni?”

²⁴ Puntaju karra marnalu, “Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milcah. ²⁵ Nganarnanga ngurranga wantulunyurru. Ngurra palparri nganarnamili. Warrulyjartiny kamalkupa nyurramilaku.”

²⁶ Mirtanya milya kaniny jarrinyalu Ngarrkaku, ngarluka nyurra marna, muwarr pinalu, ²⁷ “Ngarrkakurra, ngalya nyuntu. Yarranija, wanka jinannganinyi. Nyuntumili muwarr yinyan ngajumili nyampali Abraham. Yijalu kalkurnanpalu pala muwarr. Pipurrulu kanyanyin nyungukarti, ngajumilikarti nyampalimilirrangukarti, palinymili waljarrangukarti.”

²⁸ Palaja pala kurri ngurrakarti pipimilikarti mirti jarrinyi, yimpirnajanaku muwarr mirtanyamili. ²⁹⁻³⁰ Mamaji Rebekah-mili, yini Laban palanga, palinyju yirri palajirri parirrpintijirri milyapinti. Marrkamurninymili muwarr pinakar-rinyi. Palaja mirti jarrinyi mirtanyakarti. Paliny wararr karrinyikinyi janukumartaji, kamalja wangka.

³¹ Laban-ju karra marnalu, “Pikaly waninyangu Ngarrka. Munu wantuluman nyungungu. Kurtali, nganarnamilikarti ngurrakarti milpuluman. Kaninypirtilu parljurnarnanyurraku nyuntukupa warrkamukatarranguku nyuntumilaku. Palanga karta karrulupiyi nyuntumili kamalarrangu pukun.”

³² Yanayi wiyirr Laban-milikarti ngurrakarti. Palanga Laban-ju yinyji pirni jalingipintirranguku kamalja, warruly yinyajaninyi. Palaja ngapa kanyajanaku mirtanyakupa warrkamukatarranguku, jina ngulyanaku. ³³ Palaja mayi kanyalu mirtanyaku. Wurranalala mirtanyalu Laban-japa palinymilinga japartungu Bethuel-ja, “Wurralkurnunyumpuluku nganiku milpanyarna. Palaja ngalkulumarna.” “Yuu, wurralamanggalayiku nganiku milpanyan.”

³⁴ Wurrarnapulaku mirtanyalu, “Warrkamukata ngaju Abraham-mili. ³⁵ Ngajumulaku nyampaliku yiji Ngarrkalu ngalya jinalu. Wirtu nyampali jirni. Kuwiyirranguku kurrngal yinyali, kukurnjaripa nanikutupa purlikapa kamalpa tangki. Miji-mijipa warnku yinyali, warrkamukata piririmartapa mirtawanyjarri pukun.

³⁶ Yuu, ranyji waninyikinyi, palinymilalu mirtawalu, Sarah-lu, partany pirirri kanyalu palinyku. Nyampalilu ngajumulalu wiyirr warnkupa kuwiyirrangupa wurrakarra yinyali palangarra partany. ³⁷⁻³⁸ Minyirrju wurrarnaji, 'Mirtawa kangkulumanpalu ngajumulaku partanyku. Munu mananyaku ngurrara kurri nyunguja warrarnja, Canaan-ja ngurrara. Ngajumilikarti japartumilikarti warrarnkartu yankuluman, ngajumilirrangukarti yankuluman. Ngurnungujangarra mankulumanpalu mirtawa ngajumulaku partanyku.' Palajun wurrarnaji nyampalilu ngajumulalu.

³⁹ Karra marnarnalu, 'Yijapa pala kurri ngajungu munu milpuliny.' ⁴⁰ Karra marnaji, 'Palinymili angel walangkarr ngakalamanga Ngarrkalu. Palalu angel-ju jurti jilamanta kurri, ngajumilingi japartumilirrangungu. ⁴¹ Wurraliyngulu, “Munurti. Munu yungkulupiyirni mirtawaku partanyku Abraham-milaku.” Palajunmarta wurrarnaja puru yakalaman, kurrimajirri kulpuluman.' Palajun wurrarnaji Abraham-ju.

⁴² Kuwarri turlpanyarna janukungu tawunmartaji nyurramilimartaji. Ngarrkanga wurrarnarnalu, 'Ngarrkakurra, nyampali ngajumili, Abraham, nyuntuku pinakar-rinyangu, nyuntumilirrangungu paliny. Kuwarri ngalya jilipijin. Jurti jilipijin pala mirtawa Isaac-ku. ⁴³ Nyungungu ngaju janukumartaji. Kurrirrangungu ngapaku milpanyaja waraja japirr malamarna, "Yuwajikurra ngapa wupartu ngapapintija nyuntumilija." ⁴⁴ Yijapa puntaju karra malkulupiji, "Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Ngapa kangkulumarnajanaku nyuntumili kamalarranguku pukun." Palajun jinaja wantuliny mirtawa Isaac-ku. Jurti jilipijin palangangarra kurri.'

⁴⁵ Ngarrkaku muwarr pinangangarra, milpanya Rebekah, ngapapinti ngurntingi kanganyikinyi. Ngapa mana. Palaja japirr marnarna, 'Yuwajikurra ngapa min-pinaku.' ⁴⁶ Nyampalu ngurntija kaniny jirni ngapapinti, karra marnaji, 'Yuu, nyuntuku nyungungungarra ngapa. Kangkulumarnajanaku ngapa nyuntumilirranguku kamalarranguku pukun.' Palaja minpirnarna, palinyju ngapa yinyajaninyi kamalarrangu pukun.

⁴⁷ Palaja japirr marnarna, 'Nganurtu japartu nyuntumili?' Karra marnaji, 'Japartu ngajumili Bethuel. Nahor-mili partany paliny, pipi palinymili Milka.'

Palaja kurringi milyapinti wirrirnirnil, parirrpintijirri wirrirnirnil parirrajirri palinyja. ⁴⁸ Mirtawa Isaac-ku jurti jirni Ngarrkalu ngajumilija nyampalimilija waljarranguja. Palajalu milya kaniny jarrinyirni, ngarluja nyurra marnarna Ngarrka, wurrarnarnala, 'Yarranija. Wanka jirninyin.'

⁴⁹ Yuu, wunyjurru muwarr pilkulinyumpulu? Wurralkulinyumpulalu nyampaliku ngajumuliku, 'Yu'? Nyungu kurri partanyku palinymilaku yungkulunyumpulalu? Munujalu, warinykurnu jilimarna."

⁵⁰ Puntaju karra marnapulalu Laban-jupa Bethuel-ju, "Nyungungarra jirni Ngarrkalu. Kurri nyarra yankuliny. Munu kunta jinakalayi yananyaja. ⁵¹ Rebekah kangkuluman, yankulunyurru. Nyuntumili nyampalimili partanyku mirtawa jar-ruliny."

⁵² Pulanymili muwarr pinakarrinyajalu pala mirtanya, Abraham-mili warrkamukata, murtingi julpi-jurpi jarrinyi, Ngarrkanga wurrarnala, "Yarranija. Wanka jirninyin."

⁵³ Palaja Rebekah-nga yinyali miji-mijipa wurrukarra ngalypakata. Yinyapulinyi Rebekah-mili mamajipa pipi pukun warinypa wariny ngalypakata wurrukarra.

⁵⁴ Palaja mirtanyalupa palinymilalu warrkamukatarrangulu nganayi mayi, wayin minpirniyi. Karta karrinyiyi palangangarra.

Marntungu kartaja turlpanyaja mirtanyalu wurrarnapulaku Ripikamilinga mama-jingipa pipinga, "Kuwarri ngajumilikarti nyampalikarti kulpulumarna ngaju, kurri pukun kangkulumarna."

⁵⁵ Karra marnapulalu, "Mimarn-mimalakurra! Pala kurri nyungungu jampa waninyaku, yijapa 10 karrpuku wantuliny. Palaja yankuluman, kurri kangkuluman."

⁵⁶ Karra marnapulaku, "Ngalypa jirni Ngarrkalu. Kuwarri jampa kulpanyaku ngajumilikarti nyampalikarti. Munukurra kunta jiliminyinyumpulu."

⁵⁷ "Mimalakurra. Kurri japirr malkulayi, wunyjurru muwarr pilkuliny."

⁵⁸ Kamarnapulalu. Milpanyaja japirr marnapulaku, "Nyungungu mirtanyanga yankuluman?" Rebekah-lu karra marna, "Yuu."

⁵⁹ Palaja Rebekah ngakarniyi yananyaku mirtanyangapa palinymili warrkamukatarrangunga. Palanga mirtawa mirtawari, purpi palinyju Rebekah partanyja kalkuna wirtu jirnipa. Paliny pukun ngakarniyi.

⁶⁰ Ngalypa muwarr pirniyalu Rebekah-ku. "Yijalu ngalya jilimanga Ngarrkalu. Karluji jamujirrangungu nyuntumilipa nyirrirnikartijarrangu janamili kurrngal yiji

jarrulupiyi. Yijapa malyparrkata jarrulupiyijanaku jinta, nyuntumilirrangu nyampali jarrulupiyijanaku palarranguku jintaku malyparrkataku.”

⁶¹ Palaja kamalarrangungu karntinyiyi Rebekah-pa kumpararrangu palinymili, yajarniyi mirtanya. Palajun mirtanyalu Rebekah wiyi jirni, kulpanyikinyi palinymilikarti nyampalikarti.

⁶² Palanga Isaac Canaan-ja warrarnja kurilakurnungu waninyikinyi, palakurtirringi yintanga, yiningi ngapingi, Lahai-Roi-ngi. ⁶³ Warajanga jarurrukartingi jalanga puru marnti yaninyikinyi, kamalarrangu yirrirnijaninyi palinyju, milpanyikinyiyi.

⁶⁴ Kajangulu Rebekah-lu yirrirni Isaac, kamalja katukarna. ⁶⁵ Mirtanya japirr marna, “Nganurtu ngurnungu pirirri, milpayinyi nganyjurrukarti?” “Palangarra nyampali ngajumili, Isaac-ngarra.” Wara ngumpapinti mana, ngumpa yamarnarninyi Rebekah-lu.

⁶⁶ Palaja mirtanyalu wiyirr yimpirnili Isaac-ja. ⁶⁷ Palaja Rebekah kalikukarti kanya Isaac-ju. Kaliku nyarra purlpi pipimili palinymili waninyikinyi. Ngarlu kurlu waninyikinyi pipijalu marlkarrijalu. Kuwarri mirtawa palinymili jarrinyi Rebekah. Ngarlungu yiji jirni Isaac-ju. Palajangarra pikaly jarrinyi, munu paju karrinyamalu palinymilaku pipiku.

25

ABRAHAM-MILI WARINYARRANGU PARTANYKARRANGU (25:1-6)

¹ Abraham-ju purlpi yiji mana wariny mirtawa, yaru. Palinymili yini Keturah. ² Kanyapulujaninyi 6 piririmarta, pulanymili partanykarrangu: Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak and Shuah. ³ Jokshan japartu jarrinyi Sheba-kupa Dedanku. Dedan japartu jarrinyijanaku Ashurites-kupa Letushites-kupa Leummitesku. ⁴ Midian-mili partanykarrangu Ephah-pa Epher-pa Hanok-pa Abida-pa Eldaah. Palarrangu wiyirr Keturah-mili. ⁵⁻⁶ Palangangarra wirtu jarrinyiyi. Abraham-ju yinyajaninyi wurrukarra, palaja ngakarnajaninyi warinykarti warrarnkarti, kakarra, Isaac-ngamarra ngakarnajaninyi. Palaja wurrukarra jinta wiyirr palinymili yinyali Isaac, wurrukarra palinymili ngani warralpiri.

ABRAHAM MARLKARRI JARRINYI (25:7-11)

⁷⁻⁸ Abraham partunurrangu-partunurrangu waninyi, 175-ja. Palaja mirtanya jarrinyaja marlkarri jarrinyi.

⁹⁻¹⁰ Palinymili partanyjujirri Isaac-jupa Ishmael-ju wirrirnipulu pulanymili japartu jurntingi kaninykurti, Machpelah-nga. Purlpi palangarra jurnti waninyikinyalu warinymili. Abraham-ju mana warnkulu, warnkurrangu marlu yinyala Ephron palaku jurntikupa jungkaku. Purlpi marlkarri jarrinyaja palinymili mirtawa, Sarah, Abraham-ju wirrirni palanga jurntingi. Palangangarra jurntingi kuwarri palinymilalujirri partanyjujirri wirrirnipulu paliny pukun.

¹¹ Palaja Ngarrkalu tuku jirnikinyi Isaac. Isaac-ju ngurra jirni yintanga, ngapingi, Lahai-Roi-ngi.

ISHMAEL-MILI NYIRRIRNIKARTIJARRANGU (25:12-18)

¹² Purlpi Abraham karta karrinyipulu Hagar, warrkamukata Egypt-ja Sarah-mili. Hagar-lu partany kanya, Ishmael. ¹³ Ishmael japartu jarrinyijanaku pirirri partanykarrangu: Nebaioth, Kedar, Abdeel, Mibsam, ¹⁴ Mishma, Dumah, Massah, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Naphish, Kedemah ¹⁶ Palarrangumili nyirrinikartijarrangu 12 tribes, yini janamili yinyayi tawunkurrangupa ngurrarrangu. ¹⁷ Ishmael 137 partunurrangu jarrinyaja, marlkarri jarrinyi. ¹⁸ Ishmael-mili nyirrinikartijarrangu warrarnja waninyayi Havilah-nga partijirri Shur-nga. Pala warrarn egypt-ja kakarrakurnu, Assyria-karti. Kaja waninyayi Abraham-milirrangu nyirrinikartijarrangu.

WURRALAMARNANGU ISAAC (25:19-20)

¹⁹ Nyungu muwarr Isaac-mili, partany Abraham-mili. ²⁰ Isaac 40 partunurrangu jarrinyaja mirtawaku kanya Rebecca, Bethuel-mili kurntal. Bethuel Aram-jirri pirirri, Mesopotamia-ja. Rebecca marrka Laban-ku.

PARTANYJIRRI KANYAPULINYI REBEKAH-LU (25:21-26)

²¹ Isaac-pa palinymili mirtawa punja waninyipulu palanga partanymajirri. Isaac-ju japirr marna Ngarrka, “Partany yungkuluman ngajumili mirtawa.” Pinakarrinyalu Ngarrkalu, palaja pala mirtawa ngayinykarra jarrinyi. ²² Kalkurnikinyipulinyi kujarra partanyjirri ngayinyja. Jinarn-jinarn pirnikinyipulu. Rebekah ngarlu kurlu waninyikinyi. Japirr marna Ngarrka, “Nganija?” ²³ Ngarrkalu wurrarnala, “Kujarra kangkulumanpulinyi pirirrijirri. Wirtu jarrinyaja jinta pilkulinyipularninyi. Jamuji karlujirrangungu kurrngaljartiny yiji jarrulunypulu. Warinymilirrangungu kulijarturrangungu jarrulupiyi, warinymilirrangungu munu. Marrkamurninymilirrangungu nyampali wantulupiyijanaku murrkangunyamurninymilirranguku.”

²⁴ Palaja Rebekah-lu kanyapulinyi partanyjirri, pirirrijirri. ²⁵ Murrkangunyamurniny ngayarta jarrinyi pilyarripa mampuly-mampuly. Palajalu yini marnapulu Esau. ²⁶ Palaja marrkamurniny ngayarta jarrinyi. Warlirnikinyi mamajimurninymili luku. Yini marnapulu Jacob. Palanga Isaac mirtanya waninyikinyi, 60 partunurrangujartiny.

PILYARRI MAYI NGANA ESAU-LU (25:27-34)

²⁷ Palajirri Esau-pa Jacob wirtu jarrinyipulu, pirirri jarrinyipulu. Esau kuwiyimarta. Kuwiyiku yananyikinyi. Jacob ngatu yiji, waninyikinyi ngurranga, warrkamu jarrinyikinyalu japartumurninyku. ²⁸ Esau-lu kanganyikinyalu kuwiyi japartumurninyku ngananyaku. Murrkangunyamurniny Isaac-ja ngarlungu yija yiji. Nyirtingunyamurniny pipimurninyja ngarlungu yija yiji.

²⁹ Warajanga karpungu kamparnakinyarninga mayi Jacob-ju, pilyarri mayi, pala yini lintil. Kulpanya kuwiyikartija Esau. Janparrja paliny. ³⁰ Wurrarnala marrkamurninyja, “Ngaju janparr. Jinta yuwanyi pala pilyarri mayi. (Palajalu yini yinyayi wariny, Edom.)” ³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Kulakurra! Wurralapijin yija muwarr nyuntumili. Murrkangunya nyuntu. Yarti japartu ngalimili marlkarri jarrinyaja, wantulumanngalika nyampali nyuntu. Mankuluman wirtumarta wurrukarra. Ngajulu wupartumarta mankulumarna. Wurralaji ngaju wantulumarnangu mamajikapali. Palajun muwarr pinajalu, mayi yungkulumarnanta.” ³² Esau-lu puntaju karra marnalu, “Mayimajirrija marlkarri jarrarnili. Palaja munu mankulumarna wurrukarra, munu mamaji wantulumarnangu. Puru yiji pala. Jinta yuwanyi pala mayi!” ³³ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Muwarrkurra yinkumarta yungkuluminyin. Palaja yungkulumarnanta mayi.”

Esau-lu ngarlungu karra marnarningu, puru nyampaliwayiku waninyaku palinyku, karrinyikinyi wartapirti waninyaku. Muwarr yinyali, “Yuu, nyuntu wanta mamajikapali.” ³⁴ Palajalu Jacob-ju martumpirripa pilyarri mayi yinyali. Palaja Esau-lu ngana, minpirni, yana.

26*ISAAC YANA WARRARNKARTI PHILISTINE-ARRANGUMILIKARTI (26:1-22)*

¹ Purlpijangarra punja waninyayi ngapa munu pungkama Abraham-milinga warrarnjakurtirri, yana paliny Gerar-karti. Warinymal yarti waninyi ngapa munu pungkama Isaac-ku. Paliny yana Gerar-karti, ngapikarti, Abimelech-karti, kingi paliny Philistine-arranguku. ² Ngarrka ngayarta jarrinyalu Isaac-ku, wurrarnala, “Munu yaninyaku Egypt-karti, wanta nyungungu warrarnja, wurrarnarnangupa.

³ Nyungungu wanta, tuku jilamarnanta ngajulu, ngalya jilamarnangu. Ngajulu yungkulumarnanta wiyirr nyungu warrarn, nyuntumili jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangupa. ⁴ Ngajulu kalkulumarna muwarr pala winyjinijalu Abraham-ja. Panikatarrangu kurrngal yiji, partarl yini malkulumanjaninyi. Jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji yungkulumarnanta, partarl yini malkulumanjaninyi. Yungkulumarnajaninyi nyungu warrarn wiyirr. Warinyarrangulu marrngukarralu janalu yirrilipiyi ngajulu ngalya jirnirninnyurrukapa tuku jirnirninnyurrukapa. Janalu japirr malamanyiya palajunkapaliku jinaku janakupa. ⁵ Abraham-ju ngajumili muwarr wirturrangu tuku jirnikinyijaninyi. Palajunjalu ngajulu nyungurrangu jilamarnanga.”

⁶ Palajalu Isaac palanga Gerar-nga waninyikinyi. ⁷ Piririmartalu japirr marnaya palinymilaku mirtawaku, palinyju wurrarnajanaku, “Paliny ngajumili marrka.” Munu wurrarnamajanaku pala mirtawamurniny palinymili. Rebekah kumparakata yiji. Wirnti karrinyikinyi Isaac, “Palarrangulu pirrimartalu marlkarri wirlalaminyili Rebekah mananyaku.” ⁸ Palanga Isaac waninyikinyi punja. Palaja Abimelech-ju parrjarna kaninykurnu mayangangulu, yirrirnipulinyi Isaac-pa Rebekah yarungu jirnikinyipularninyi. ⁹ Abimelech-ju muwarr ngakarnalu Isaac-ku, “Ngajukarti milpuluman.” “Pala Rebekah nyuntumili mirtawamurniny! Nganiku wurrarnanpa marrka nyuntuku?!” “Ngajulu kurlkarri marnakinyarninyi, wurralirnilu ngajumilingi mirtawanga, 'Nyuntuku mananyaku wirlalinyiyili marlkarri.’” ¹⁰ “Ngani jirninganinyi! Waraja ngajumili pirirri yijapa karta karrimapulu nyuntumili mirtawa. Ngarrkalu wirlarnamanganinyi nyuntujalu mitujalu!” ¹¹ Wurrarnajanaku palinymilaku marrngurrangungu, “Munu jilkulinyurru kurlujartiny nyunguku pirirrikupa palinymilaku mirtawaku. Yijapa palajun jilkulinyurru marlkarri jarrulinyurru.”

¹² Isaac-ju wilyki jungkanga wirrirnijaninyi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu, warajaja kurtanjaja wilykija mana 100 kurtanarrangu. ¹³ Wurrukarrarrangu palinymili wirtu jarrinyikinyiyalu, munuku munu jarrinyaku, kurrngal yiji kukurnjaripa nanikutupa purlimanpa tangkipa kamalpa. ¹⁴ Philistine-arrangu ngampany jarrinyiyalu. Abraham-ja wankanyungu ngarrany palinymilalu warrkamukatarrangulu pirti karlinyiyi ngapaku mananyaku. Yijalu ngapa manayi. ¹⁵ Kuwarrilu marlkarrijalu Abraham-ja Philistine-ju ngampanyju yamarnayijaninyi pirtirrangungapartiny. ¹⁶ Abimelech-ju wurrarnalu Isaac-ja, “Yakalaman warrarn nganarnamili, nyuntu wirtu jarrinyin yiji, munu nganyjurru warajanga waninyaku.”

¹⁷ Isaac-ju pala warrarn yakarna, ngurra jarnti jirni partijirri kaniny kujarranga warnkungu, yini Gerar Valley. Punja waninyi palanga. ¹⁸ Yarrana karlinyi Isaac-ju nyarrarrangu ngapapinti purlpi yamarnalpiyi Philistine-ju. Yini waraja ngarrany yinyajaninyi warajangarra palinymilalu japartulu yinyaljaninyi. ¹⁹ Palinymilalu warrkamukatarrangulu karlinyiyi Gerar Valley-ngi pirti, ngapa warrkirnikinyi kaniny warnkunguja. ²⁰ Kulipartirnayarninyi ngurrararrangulu japarta jirnakatalupa Isaac-milalu japarta jirnakatalupa. Ngurraralu wurrarnayijanaku, “Nyungu nganarnamili ngapa!” Isaac-ju yini marna pala ngapapinti “Kulipartinapintingi”.

²¹ Isaac-milalu warrkamukatalu karlinyiyi wariny pirti ngapapinti. Palangamarra kuli partirnayi. Palajunjalu yini marna “Malyparrjartinyju”.

²² Palaja yana, wariny karlinyi ngapapinti. Palangamarra munu kulipartirnayi. Yini marna pala ngapapinti, “Warrarn Ngurrku-ngurrkumajirri”. “Ngarrkalu warrarn wirtu jirninganyjurruka yana-yananyaku, wirtu jarruliny nganarnaka kuwiyirrangungu wiyirr, nganyjurru pukun.”

²³ Palaja Isaac yana Beersheba-karti. ²⁴ Palanga warrukartingi Ngarrka ngayarta jarrinyalu. “Ngajulungarra tuku jirnirnalulu japartuku nyuntumilaku Abraham-ku. Munu wirnti karrinyaku, ngajulu kalkurnarnanta nyuntukupa. Ngajulu winyjirnirnilu Abraham-ja, palajalu ngajulu ngalya jilamarnanga, ngajulu yungkulumarnanta marlu jamuji karlujirrangupa nyirrirnikartijarrangu.” ²⁵ Isaac-ju kuru marna warnkurrangu, ngayinyja nyurra marna Ngarrka. Ngurra jarnti jirni palanga, warrkamukatalu palinymilalu karliny pirti ngapapinti wariny.

ABIMELECH TURLPANYA ISAAC-MILINGI BEERSHEBA-NGA (26:26-33)

²⁶ Abimelech tamarna, palinymilijartiny yatilpajartiny, Ahuzzath, Phicol pukun kanginyikinyi, nyampali palinymilaku kulikatarrangu. ²⁷ Isaac-ju japirr marna, “Nyuntulu kulilu yirrirninyin purlpilu, wurrarnijin yakalamarna nyuntumili war-rarn. Nganiku kuwarri milpanyanpa yirrinaku ngajuku?” ²⁸⁻²⁹ “Nganarnalu yirrirnayirni Ngarrkalu tuku jirninti. Winyjiliminyirnarinyi nganyjurru. Munu kurlu jirnimiyrninga, ngalypalu jirniyrningu, murru marnayirnti kulimajirrilu. Nganarnalu karrinyiyirna nyuntuku nganarnaku munurla kulilu yirrinaku. Ngarrkalu ngalya yiji jirninti.” ³⁰ Isaac-ju manajaninyi mayirrang marlu, mayikupa kuwiyiku kampanaku, wiyirru ngananyaku. Nganayi mayi, wayinpa minpirniyi warajanga. ³¹ Warinyja karrpungu pirrpa-pirrpanga muwarr winyjirnayirngangu. ³² Palaja, “Jipi yarrayi! Yuu, jipi wantiyi!” Jinta pirniyarinyi ngarlu pikalyju.

Palangangarra warajanga karrpungu Isaac-milirrang warrkamukatarrangu milpanyiyalu, wurrarniyili, “Karlinyiyirni wariny pirti, ngapa manayirni!” ³³ Yini marna pala pirti ngapajartiny, “Shibah”, “Winyjinija Ngapapinti”. Palajunjalu pala tawun yini marnayi palalu yinilu, Beersheba, kuwarrikartijakun.

ESAU-MILI NYUPAJIRRI (26:34-35)

³⁴ Esau 40 partunurrangujartiny, manapulinyi kujarra mirtawajirri. Palajirri mirtawajirri ngurrara waninyikinyipulu, Hittite-milirranguja. [??] ³⁵ Isaac-pa Rebekah pikalymajirri waninyikinyipulu ngarrayangamarrajirri. Ngarlu yija kurlu pirnipulupulinyi ngarrayalujirri.

27

JAPARTUMARNINY MITU MARNA JACOB-JU (27:1-29)

¹ Mirtanya jarrinyaja Isaac pampuru jarrinyi. Warajanga karrpungu kamar-nalu murrkangunyamurninyku, Esau-ku, “Murrkangunya, kurtali!” “Yuu, ngani?” ² Japartulu wurrarnala, “Pinakarra! Ngaju mirtanya jarrinyarni. Marlkarri jarrarnnili kuwarri. ³⁻⁴ Wankanyin wankanyungu ngajungu, wurralamarnangu muwarr nyuntungu, nyungu muwarr Ngarrkalu ngalya jilamanga. Pinakarraji, kawajaninyi jantu kuwiyikartilu. Wirlanajalu kampalapijin juri yiji kuwiyi ngajuku. Kuwiyi ngananyajalu wurralamarnangu muwarr, marlkarri jarrinyamarninyju.”

⁵ Muwarr Esau-ngu wurranjalu, Rebekah-lu pinakarrinyikinyalu. Esau yana ngurraja kuwiyikarti. ⁶ Palaja Rebekah-lu wurrarnala nyirtingunyamurninyja, “Pinakarrinyirni japartulu wurrarnikinyili mamajingi, ⁷ 'Kuwiyikarti yarra, wirlanaja kulpanyajalu, kampalapijin juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu muwarr ngalya nyuntungu, marlkarri jarrinyamarninyju.' Palajun wurrarnala mamajingi.

⁸ Pinakarraji nyuntulu, nyirti. ⁹ Yarra, marrapulinyi kujarra wupartujirri nanikutujirri. Wirlanajalu kangkulupijin. Kampalamarnalu japartuku juri yiji kuwiyi, palinymili juri yiji. ¹⁰ Nyuntulu kuwiyi kangkulumanpalu japartuku. Palaja wurralamangu nyuntungangarra muwarr ngalypakata, marlkarri jarrinyamarninyju.”

¹¹ Jacob-ju karra marnalu, “Pinakarraji! Mamaji ngajumili mampuly-mampuly, ngaju kapuraly, mampumajirri. ¹² Japartulu warlilanyili. Warlinaja miranu jarrajili ngaju nyirti, wurralanyili, “Mitu marnanyin nyuntulu!” Wurralala Ngarrkanga, kurpalamarnanyini Ngarrkanga!”

¹³ Pipilu wurrarnala, “Wirntiwayi! Munu kurpalamanparningu. Ngajulu ngalya jilamarnanga. Ngajuku pinakarraji. Nanikutujirri kangkulupijin.”

¹⁴ Jacob-ju pinakarrinyalu pipimurninyku. Wirlarnapulinyi kujarra nanikutujirri, kanyapulinyi pipimurninykarti. Kamparnalu juri yiji kuwiyi palinymilaku pirirriku.

¹⁵ Palaja Rebekah-lu mana ngalypakata wurrurrangu murrkangunyamurninymili, Esau-mili, yinyali pala wurru nyirtingunyamurninyja. “Wirrilarningu nyungu wurrurrangu.” ¹⁶ Palaja manajaninyi kujarrapa waraja kutarrangu kiyirnarrangu nanikutuja, wirrirnili parirjapa ngalyinga. ¹⁷ Yinyali murla kuwiyipa martumpirri Jacob-ja. “Kawalu nyungu mayi japartukarti.”

¹⁸ Palaja kanyalu mayi japartumurninykarti, karra marnalu, “Japartukayi!” “Yuu, nganurtu nyuntu?” ¹⁹ Jacob-ju mitu marna, karra marnalu, “Ngaju murrkangunya, Esau. Yananyaja kulpanyarnangu kuwiyijartiny, nyarrapa wurrarnajin. Kajala, ngala nyungu juri yiji kuwiyi. Ngananyajalu wurralapijin muwarr Ngarrkalupa ngalya jilapiji.” ²⁰ Isaac-ju karra marnala, “Payi! Nyampalu yiji manan kuwiyi!” Jacob-ju mitulu karra marnalu, “Nyampalilu nyuntumilalu Ngarrkalu nyampalu jurti jirniji kuwiyi.”

²¹ Isaac-ju karra marnalu, “Warinykapalirla muwarr pinan. Kurtali! Warlinajalu miranu jarrulumarnangu.” ²²⁻²³ Palaja wangka jarrinyalu, japartulu warlirni. Kiyirnalalu palalu nanikutujalu mitu marna Isaac. “Nyuntu muwarr pinan Jacob-kapali, parirr nyuntu Esau-kapali.” ²⁴ Yijalmartangulu japirr marna japartumurninyju, “Yijayiji nyuntu Esau?” “Yuu, ngaju Esau.” ²⁵ “Karnaji pala kuwiyi. Ngananyajalu wurralamarnangu ngajumili muwarr.” Jacob-ju kanyalu kuwiyi, yinyali minpinapinti pukurl, pilyarri wayin.

²⁶ Palaja ngananyajalu Isaac-ju karra marnalu, “Wangka kurtaliji, yampu malanyi.”

²⁷ Milpanyalu, yampu marna. Isaac-ju parntirni Esau-mili wurru. Karra marnalu Jacob-ku, “Ngajumili partany, parntinyan nyuntu warrulykapali, parntinyan wararnkapali warruly juri yiji. Ngarrkalu kalkurnikinyi pala warrarn.

²⁸ Ngarrkalu ngakalamangu ngapa warrarnku nyuntumilaku.

Marlu mayi turlpulupiyi ngunarrijirri warrulyja nyuntumilingi warrarnja.

Yungkulumanta mayi marlupa ngapa minpinaku.

²⁹ Marrngu ngunarrija warrarnja warinyarranguja warrkamu jilapiyingu, pinakarrulupiyingu.

Nyuntu wantulumanjanaku nyampali marrkamilirranguku, nyuntumili pipimili partanykarrangu murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupiyingu jinanga nyuntungu.

Jinta panyju karrulupiyingu,

japirr malapiyi Ngarrka kurlu jinaku nyuntuku.

Puntaju kurlu jilkulinyjanaku Ngarrkalu.

Jintalu ngalya jilapiyingu.

Puntaju ngalya jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

Palajun Jacob-ja wurrarnala Isaac-ju. Wurrarnala palajun ngalya jilkuliny palinyku Ngarrkalu.

ESAU KUWIYIKARTIJA KULPANYA. MIRANU JARRINYILI MITUKU (27:30-45)

³⁰ Palaja Jacob yana, yakarna palinymili japartu palanga. Jampa Esau kulpanya kuwiyikartija. ³¹ Kamparna kuwiyi jurikata. Kampanajalu kanyala japartukarti. “Japartukayi, kajala! Kuwiyi ngalkuluman nyungu ngajuja. Nganinyajalu wurralapijin Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Ngarrkamilalu muwarrju ngalya jilapijin ngajuku.”

³² Isaac-ju japirr marna paliny, “Nganurtu nyuntu?” “Ngaju nyuntumili murrkan-gunya, Esau.” ³³ Jampa pinakarrinyi Esau-mili muwarr, jannganka pirni wirntijartiny. “Nganurtulu kuwiyi wirlanajalu yinyaji ngajungu? Jipi kuwiyi nganarna ngajulu, kuwiyi wiyirr. Yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr palinyja. Yuu, Ngarrkalu ngalya jilkulinypalu muwarrja palaja.”

³⁴ Jampa Esau-lu pinakarrinyi pala muwarr ngarlu kurlu jarrinyi. Ngangkurl jirni marrja palanga paliny. Japirr marna japartumurniny palinyju, “Yuwanyi nyuntumili ngalypakata muwarr ngajungu pukun.” ³⁵ Palinyju karra marnalu, “Munu yiji! Ngajulu yinyarnala ngajumili ngalypakata muwarr. Nyuntumilalu marrkalu mitu marnanyi muwarrku palaku. Yinyarnala palinyja ngajumili ngalypakata muwarr. Munu yiji yinganyakarnanta pala muwarr.”

³⁶ Esau-lu karra marna, “Ngajumili marrka waninyi marrnguku mitu manaku. Yini yija-yiji ngalypakata Jacob palinyku. Kujarramal mitu marnanyi ngajumilalu marrkalu. Mitu marnanyi mamajikapali wurrarnanyi ngaju. Mitu marnanta muwarrku Ngarrkamilaku, yinyanpili palinyja, munu yingamijin ngajungu. Yungkulupijinkurra ngajungu pukun nyuntumili ngalypakata muwarr! Palajun Ngarrkalu ngalya jilapiji ngajungu pukun.”

³⁷ Isaac-ju karra marnalu, “Wunyjurrulu muwarrju wurralkurnungu, ngajumili partany? Ngajulu wirrirnirni nyuntumili marrka nyampali nyuntuku. Nyuntumilir-rangu warrkamun jarrulupiyijanaku palinymilirranguku. Wurrarnarnala palinyja, palinyju mankuliny kurrngal mayipa wayin.”

³⁸ Esau-lu wurrarnala japartumurninyja, “Wupartu muwarr ngalypakata yuwaji! Wurralaji warajajakun ngalypakata muwarr!” Ngangkurl jirni paliny marrja.

³⁹ Japartumurninyju karra marnalu, “Nyuntu wantuluman pujunungu wurrarnja, ngapapa puru pungkulumangu wupartu nyuntumilingi wurrarnja. ⁴⁰ Waninyangkuluman kulikarra palanga. Marrka waninyangkulumangu nyampali nyuntuku. Yartipa jinta kangkulumanpili. Palaja munu jakurlilamanta warrkamuku. Palangarra muwarr yinganyarninta, partany.”

⁴¹ Palangulu Esau-lu kurlkarri marnikinyi japartumili ngalypakata muwarr Ngar-rkaja, yinyali japartumurninyju Jacob-ja. Palajalu Esau panyju karrinyikinyalu marrkamurninyku palinymilaku. Kurlkarri marnikinyi palinyju, “Yartipa marlkarri jarruliny ngajumili japartu. Palinyku ngangkurl jilaminyalu. Palangulu marlkarri wirlalamarnaja marrka.”

⁴² Wariny palaku muwarrku Esau-milaku miranu jarrinyi, wurrarnala pipingi pulanymilingi. Marrkamurninyku kamarnalu Rebekah-lu, wurrarnala, “Nyuntumilalu mamajilu kurlkarri marninyi wirlanaku nyuntuku marlkarri. Puntajulu wirlalapiyi paliny pukun. Ngaju wantulumarna partanymajirri. ⁴³ Pinakarraji, marlkarringimarra. Yarra nyunguja. Yarra wurrarn warinykarti, ngapikarti, Haran-karti, ngajumili mamajikarti, Laban-karti. ⁴⁴ Palanga wantulumanpili jampakurra. ⁴⁵ Yartipa mamajilu kakulkulinyipili nyarrapa mitu marnan. Palaja mamaji ngalya jarrulumangu nyuntuku, kulimajirri. Palaja muwarr ngakalamarnangu. Ngajulu karrinyarnanyumpuluku wankaku waninyaku, marlkarriwayi.” Palajun Rebekah muwarr pirnili.

REBEKAH-LU WURRARNALA PIRIRINGI YUNTURI JARRINYI MIRTAWANYJAR-RINGIMARRA HITTITE-MILIRRANGUNGUMARRA (27:46)

⁴⁶ Palaja Rebekah-lu karra marnalu palinymili pirirriku, “Palajirri mirtawajirri Heth-milirranguja, mirtawajirri Esau-milijirri, malyparr jinanyipulu. Yijapa Jacob-ju mirtawa nyunguja warrarnja marrali, Heth-milirranguja. Yijapa palajun jarrinya-janga ngaju panyju karrulumarna wankanyuku waninyaku, marlkarri jarrulumar-najanaku janangamarra.”

28

JACOB NGAKARNA ISAAC-JU WARINYKARTI WARRARNKARTI (28:1-5)

¹ Isaac-ju kamarnalu Jacob-ku, muwarr pinalu ngalypalu, “Nyuntulu mankuluman mirtawa nyungujawayi, Canaan-jawayi. ² Nyunguja yankuluman ngunarri warrarn warinykarti, ngapikarti, Mesopotamia-karti. Yankuluman ngurrakarti ngapikarti, Bethuel-karti, nyuntumili jamujikarti. Mankulumanparnanga mirtawa palajan-garra, kakajija nyuntumilija, Laban-ja. ³ Ngarrkalu ngalypa jilamanga nyuntuku, yungkulumanta partanykarrangu marlu, kurrngal yiji wantulkulinyurru. ⁴ Ngarrkalu palajun jirni Abraham-ku. Nyuntuku palajun jilamanga, partanykarrangukupa. Yungkulumanta nyungu warrarn nyuntungu ngarramarntiku. Kuwarri waninyan ngajarrikapali nyungungu warrarnji. Yarti yungkulumanta nyungu warrarn ngar-ramarntiku Ngarrkalu. Purlpi wurrarnala Abraham-ja, “Nyungu warrarn wantuliny nyuntumilirranguku.”

⁵ Palajunja Isaac-ju ngakarna Jacob ngunarri. Palaja Jacob Mesopotamia-karti yananyikinyi, kakajiku kanyjirnikinyalu, Laban-ku, ngurranga ngapinga, warrarnja Aram-ja. Pala Laban partany Bethuel-mili.

ESAU-LU WARINY MIRTAWA WARAJANGA JINI, ISHMAEL-MILI KURNTAL (28:6-9)

⁶ Kuwarri miranu Esau, japartulu palinymilalu Isaac-ju ngalypa muwarr Ngarrkaja yinganyajalu Jacob, ngakarna Paddan-Aram-karti mirtawa kanganyaku. Miranu Isaac wurrarnalu, “Munu mankulumanparningu Canaanite mirtawa.” ⁷ Miranu pukun, Jacob purlpi yana Paddan-aram-karti muwarrja pipipa japartuja muwarrja. ⁸ Miranu yija jarrinyi Esau, japartu palinymili panyju karrinyajanaku ngurraraku mirtawanyjarriku, Canaanite mirtawanyjarriku. ⁹ Palajalu Esau yana kakajimili ngurra, Ishmael-mili ngurra, kanya kurntal kakajimili mirtawaku. (Purlpi kanya-pulinyi Canaanite-jirri mirtawajirri.) Nyungu kuwarrija mirtawa yini Mahalath. Kangkuji paliny Nebaioth-ku. Nyungu Mahalath Abraham-mili kaparlji, Ishmael-mili kurntal.

NGARRKA MIRAL JARRINYILI JACOB-JA KAPUKARRINGI (28:10-22)

¹⁰ Jacob-ju yakarna pala warrarn Beersheba, yananyikinyi paliny tawunkarti, Haran-karti. ¹¹ Karrpu kaniny jarrinyaja palinyju ngurra jirni partijirri. Paliny karta karrinyikinyi jurnturtu warnkunga. ¹² Palanga palinyju kartanga kapukarri marna. Yirriirni palinyju ngapi, karntinyapinti, katukarnikinyi jungkakarti. Ngarrkamili angel-arrangu jinta karntinyikinyiyi, jinta katukarnikinyiyi. ¹³ Palanga kapukarringa yirriirni Ngarrka pukun, wararr karrinyikinyili wangka palinymartaji. Jacob-ja wurrarnala, “Ngarrka ngaju. Ngajulungarra kalkurnukinyirnipulinyi Abraham-pa Isaac, nyuntumili karlujipa japartu. Ngajumili pukun palajirri. Nyungu nawu warrarn yungkulumarnanta karta karrinyinpa, nyuntungupa nyuntumili partanykarrangungupa. ¹⁴ Mankulumanjaninyi partanykarrangu marlu. Yankulupiyi ngunarrijirri, karapa kakarra, yalinyjipa kurila. Nyuntumilalu partanykarrangulupa nyuntulu ngalypa jilkulinyurrujanaku marrngurranguku jintakupa warrarn wariny-jarrangukupa. ¹⁵ Ngaju wantulumarnanga nyuntungu wanyjarnipa yankuluman. Yarti kulpanya jilamarnanta nyungukarti warrarnkarti. Munu yakalamarnanta,

ngaju wantulumarnanga. Ngajulu jilimarnanga nyarrapa wurrarnarnangu.” Palajun muwarr pirnili Jacob-ku Ngarrkalu.

¹⁶⁻¹⁷ Palaja kartaja parrily jarrinyi Jacob. Paliny wirnti karrinyikinyi. “Payi. Ngarrka nyungu waninyi, munumpa ngaju, puru karta karrinyikinyirni. Nyungulu ngurralu wirntiji pirninyi. Payi yija nyungu ngurra Ngarrkamili, nyungungu waninyi paliny!”

¹⁸ Pirrpa-pirrpanga kartaja turlpanya Jacob. Palaja warnku pala mana, jurnturtulupa nyilkarnikinyi, pala wararr jirni, wuyil jurtirni palanga warnkunga. Palajun jirni kurlka jinaku palinyku palanga muwarr pinalu Ngarrkalu.

¹⁹ Palinyju yini marna pala ngurra Bethel. Palalu yinilu wurrarna “Maya Ngarrkamili”. (Palamartaji ngurramartaji tawun waninyikinyi wangka, puripi yini marnikinyiyi Luz.) ²⁰ Palaja karra marnalu Ngarrkaku, “Nyuntulu wurrarnajin ngajungu wantulupijin, tuku jiliminyin, yungkuluminyin wurrupa mayipa, ²¹ nyuntulu tuku kalkuluminyin, kulpanya jiliminyin ngajumilikarti japartumilikarti ngurrakarti. Ngajuku palajun jilaman, ngajulu pinakarrulumarnanga nganipa wurralapijin. ²² Ngajulu muwarr pilimarnangu nyungungu warnkupa nyungu wararr jirnirni. Yungkuluminyinpa 10 wurrukarra, palaja kulpanya yungkulumarnanta waraja.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkaku.

29

JACOB-PA LABAN (29:1-14)

¹ Palaja Pijilja yana jinangu. Yartikarra turlpanyajanaku warrarnja warinyja, kakarranga. ² Palaja palinyju parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu ngapa karlinaja yirrirni, yamarnikinyi warnkulu wirtulu. Palanga yirrirnijaninyi kujarrapa waraja kurngalarrangu kukurnjayirrangungu, ngapanga wangkamartaji karta-karta karrinyikinyiyi, mimarnikinyiyi ngapaku. ³ Tuku jirnikinyiyijaninyi palarrangu kukurnjayirrangungu, kanginyikinyiyijaninyi ngapa karlinyajakarti. Jampa wiyirr kajanaja ngapanga pala warnku puru jirnikinyiyi. Minpinajalu kulpanya warnku wirrirnikinyiyi.

⁴ Jacob-ju karra marnajanaku marrngu tuku kalkunukatarranguku, “Wanyjarnija nyurra?” Puntaju karra marnayalu palinyku, “Ngaranra tawunja, ngapija, Haranja.” ⁵ Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra miranu Laban-ku, Nahor-mili karluji?” “Yuu, nganara miranu.” ⁶ “Ngaly pangarra waninyi?” “Yuu, paliny ngaly pa waninyi. Parrjala, mirtawa partany palinymili turlpanya kuwarri kukurnjayirrangujartiny.”

⁷ Palinyju karra marnajanaku, “Pinakarrayi. Karrpu kanka ngarrany waninyi. Nganiku kanganyanyurrujaninyi kukurnjayirrangungu karrpu kankanga? Nyampalu yuwayijaninyi ngapa, palaja nyampalu kulpanya kawayijaninyi warrulykarti.”

⁸ Puntaju karra marnayalu, “Munu yinganyakupa ngapaku, mimalapiyirnijanaku jinta warinyku kukurnjayirranguku. Yijamarta palajalu warnku nyungu puru jilipiyirni, palajunjalu yungkulupiyirnijaninyi ngapa.”

⁹ Muwarr pinajalu, kajarnajanaku Rachel japartumurninymili kukurnjayirrangujartiny. Palinyjungarra kalkurnikinyiyijaninyi. ¹⁰ Jampa yirrirni Rachel-pa kukurnjayirrangungu kakamurninymili, Jacob ngapa karlinyajakarti yana, puru jirni pala wirtu warnku kankakartija, ngapa yinyajaninyi kakamurninymili kukurnjayirrangungu. ¹¹ Palaja Rachel yampu marna manyarraja. ¹² Wurrarnala, “Nyuntumili japartu ngajumulaku pipiku mamaji. Pipi ngajumili Rebekah.” Mirti jarrinyi Rachel pala muwarr wurrarnaku japartuku palinymilaku.

¹³ Pala muwarr pinakarrinyaja nyampa yana Laban pujamumurninykarti. Yampu marna, ngurrakarti kanya. Jacob-ju wurrarnala wunyjurru ngunarrija turlpanyaja warinyja warrarnja waljaja. ¹⁴ Laban-ju wurrarnala, “Nyunturla pujamumurniny

walja. Nyungungu wantuluman ngajungu.” Palanga waninyi Jacob, warrkamu jarrinyi kakajimurninyku waraja wirlarra.

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU MIRTAWAPA YUNGKULINYPILI (29:15-30)

¹⁵ Palaja Laban-ju karra marnalu, “Pujamu nyuntu ngajumili walja. Warrkamu jarrinyikinyijin puru. Kuwarri warrkamuja nganipa yungkulumarnanta?” ¹⁶⁻¹⁸ Laban partanykarrangu kurntaljirripa pirirrirranggu. Wariny kurntal Leah, wariny Rachel. Leah jirtamarra kurluny-kurluny. Rachel kumparakata yiji. Jacob Rachel marru marnakinyi, karrinyikinyalu mirtawaku. Palajalu karra marnalu Laban-ku, “Warrkamu jarrulumarnangu partunurranguku 7-ku. Palaja yungkuluminyin Rachel mirtawa.” ¹⁹ Laban-ju karra marnalu, “Yuu. Nyuntu yungkulumarnanta Rachel, jintawayinga. Yija nyungungarra wantuluman ngajungu.”

²⁰ Palaja warrkamu jarrinyikinyalu kakamurninyku punja, partunurranguku 7-ku. Yija-yiji marru marnakinyi pala mirtawa. Palajalu warrkamu jarrinyikinyi mimarnakinyi partunurrangu 7, kurllkarri marnakinyi karrpu kujarrapa warajakapali warrkamu jarrinyikinyi palaku mirtawaku.

²¹ Palaja karra marnalu kakajimurninyku, “Warrkamu jarrinyarnangu partunurranguku 7-ku. Nyampa yuwaji pilyurr ngajungu.” ²² Laban-ju muwarr ngakarnajanaku palamartajiku marrngurranguku milpanyaku ngurrakarti palinymilikarti. “Mayi ngalkuluminyipulaku nyungukujirri kulunuja wantulinypulu pirirripa mirtawa.” Warrkamukatarrangulu palinymilalu mayi wirtu kamparnayajanaku ngananyaku.

²³ Warrukarti jarrinyaja Laban-ju pujamumurninykarti kanyalu Leah, Rachel-mili kangkujimurniny, wurrarnala, “Nyungu nawu pilyurr nyuntumili.” ²⁴ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Leah-nga, yini Zilpah.) ²⁵ Palanga warrukartingi Jacob karta karrinyi Leah-nga. Jampa parrily jarrinyi kartakarralungarra wariny yirrirni Leah! Palanga paliny kuli jarrinyi, karra marnalu kakamurninyku, “Nganija mitu marnanyin? Ngaju warrkamu jarrinyarnangu warinyku mirtawaku, Rachel-ku. Nganija yinyanyan Leah?”

²⁶ Laban-ju karra marnalu, “Nyungu wupartumurniny warlilamarnangu. Walangkarra pilkuliny wirtumurniny. Palajunpinti nganarnamili. ²⁷ Mimalaman jampa. 7-ja karrpuja jipi jilaminyi nyunguku nyupaku. Palaja yungkulumarnanta wariny nyupa. Palaja warrkamu jarrulupijin 7 partunurrangu wupartumurninyku.”

²⁸ Jacob-ju pinakarrikinyalu Laban-ku. “Yuu, yarrana warrkamu jilamarnanga.” Palaja waninyikinyi Leah-nga karrpurranguku 7-ku, palaja Laban-ju yinyali wariny mirtawa, Rachel. ²⁹ (Laban-ju wariny mirtawa warrkamuku yinyali Rachel-ja, yini Bilhah.) ³⁰ Jacob-ju karrinyikinyalu Rachel-kujakun, yakarl marnakinyi Leah. Palaku mirtawaku Rachel-ku yarrana warrkamu jarrinyikinyalu kakajimurninyku partunurranguku 7-ku.

JACOB-MILI PARTANYKARRANGU (29:31 - 30:24)

³¹ Ngarrkalu parrjarnakinyi Jacob wunyjurru jarrinyaja. Paju karrinyalu Leah-ku Ngarrka, yinyali Leah-nga partanykarrangu. Palinymili marrkamurniny partanymajirri waninyikinyi. ³² Palaja Leah ngayinykarra jarrinyi. Yijalu palinyju mana partany pirirri. Palinyju kurllkarri marna Ngarrka, “Paju karrinyaji Ngarrkalu. Partany yinyanyi nyungu pirirri. Yija ngajumili nyupa ngarluja wantulupiji, nyungu partany manarnalu.” Pala yini marna partany murrkangunya Reuben. [Reuben sounds like, “Look! A son!”, and like, “He has seen my misery”.]

³³ Palaja palinyju partany warinymal mana, pirirri. “Ngarrkalu parrjarna ngajumili pirirri, munu karrinyikinyiji, yinyaji partany wariny Ngarrkalu.” Yini marna pala partany Simeon. [Simeon sounds like, “One who hears”.]

³⁴ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Palaja karra marna, “Ngajumilinga pirirringa yinyarnalu partanykarrangu pirirrimarta kujarrapa waraja. Kuwarri yiji ngarluja wantulupiji.” Yini marna pala Levi. [Levi sounds like, “being attached”, or “feeling affection for”.]

³⁵ Palaja partany warinymal mana, pirirri. Karra marnalu Ngarrkaku, “Yarranijayi, Ngarrka! Nyurra malamarnanta.” Yini marna pala pirirri Judah. Palaja partanymajirri waninyi punja. [Judah is related to the Hebrew word for “Praise”, with the thought that “I will praise the Lord”. (Had she given up on Jacob loving her just because she bore him sons!)]

30

¹ Rachel waninyikinyi partanymajirri. Paliny miku jarrinyikinyi palinymilaku kangkujiku. Palinyju karra marnalu palaku pirirriku, “Partany ngalilupa mankulupali. Munujalu marikarri jarrulumarna.” ² Jacob palaja kuli jarrinyi palinymili mirtawaku. “Munu ngajukupu parrjanaku. Munuyiji munu ngaju Ngarrkakapali. Ngarrkalungarra kunta jirnanti partany mananyakaku.” ³ Rachel-ju karra marnalu Jacob-ku, “Pala nawu mirtawa, warrkamukata ngajumili, Bilhah. Karta karrulunyumpulu. Palinyjungarra mankukulupija partany ngajuku. Pala partany wantulupiji ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Rachel-ju.

⁴ Palaja yijangarra Jacob karta karrinyi palanga warrkamukatanga mirtawaji. ⁵ Bilhah palanga ngayinykarra jarrinyi, pirirri partany mana. ⁶ Rachel-ju karra marna, “Ngajulu japirr marnarna Ngarrka yungkulupiji partany ngajuku. Palinyju pinakarrinyiji, yinyanyi partany pirirri.” Yini marna pala partany Dan. [“Dan” means “he judged” or “he vindicated”. Rachel felt vindicated.]

⁷ Yarrana ngayinykarra jarrinyi pala warrkamukata mirtawa, palaja partany mana wariny, pirirri. ⁸ Rachel-ju karra marna, “Ngalayi mirarnakinyaliyirnarninyi partanyjamarra, ngajulu yiji mirarnarna partanyku.” [Put this sentence into the lexicon!] Yini marna pala partany Naphtali. [“Naphtali” means, “my struggle”.]

⁹ Leah-lu karra marna, “Kuwarringarra partanymajirri wantulumarna. Ngajumili warrkamukata mirtawa yungkulmarnalu ngajumilinga pirirringa. Palinyju mankuliny partany ngajuku.” ¹⁰ Palajalu Zilpah-lu partany pirirri kanya Jacob-ku. ¹¹ Leah-lu karra marna, “Yarranijayi!” Yini marna pala partany Gad. [“Gad” means, “good fortune”.]

¹² Palajalu Zilpah-lu mana partany wariny, pirirri. ¹³ Leah-lu karra marna, “Ngaju pikaly jarrinyarna. Mirtawanyjarrilu wurralaminyiyi pikalykata.” Yini marna pala partany Asher. [“Asher” means, “happy”]

¹⁴ Yurranga jarrinyijanaku. Marrngurrangulu mananyikinyiyijaninyi palarrangu mayirrangu, ngapirrangu, wiyitirrangu. Palanga Reuben, Leah-mili murrkangunya, yana ngurraja ngunarri. Yirriirnijaninyi pirraja warruly, ngapi, manturayiki. Jinta manajaninyi, kanyajaninyi pipikarti. Rachel-ju japirr marna mirtamarniny kangkuji, “Jinta yuwanyi pala manturayiki partanymili nyuntumilimili.” ¹⁵ Palanga Leah kuli jarrinyalu. “Jipi kanyajinpa pirirri, nyungukurna kamu karrinyan ngajumilalu partanyju manaja, pala mirrijin ngayinykarra jinaku.”

¹⁶ Jarurrukartingi warrkamuja warruly-warrulyja Jacob kulpanya ngunarrija, ngurrukarti. Leah-lu purrpi karrinyalu. Palaja karra marnalu, “Kuwarringa warrukartinga ngali karta karrulupali. Yinyarnalu ngajumilinga marrkanga jinta manturayiki, partanyju manaja. Palaja karta karrulupali.” Palanga warrukartingi

yijangarra karta karrinyipulu. ¹⁷ Ngarrkalu pinakarrinyirri Leah-ku, palaja ngayinykarra jirni. Palaja wariny mana partany, pirirri. ¹⁸ Leah-lu karra marna, “Ngajulu yinyarnala ngajumili warrkamukata mirtawa karta karrinyaku ngajumilinga pirirringa. Palajunjalu Ngarrkalu yinyaji partany wariny pirirri.” Yini marna pala partany Issachar. [“Issachar” sounds like, “reward” or “my hire”.]

¹⁹ Palajalu palalu Leah-lu wariny mana partany, pirirri. ²⁰ Karra marna, “Ngarrkalu ngalya jirniji ngajunga. Ngajulu kanyarnajaninyi piririmarta 6 ngajumulaku pirirriku. Palajunjalu kuwarri wurralapiji yija-yiji mirtawa ngaju.” Yini marna pala partany Zebulun. [“Zebulun” probably means “honour”; it also means “gift”.] ²¹ Yarti yiji palajalu wariny mana partany, mirtawa. Pala yini mana Dinah.

²² Palaja Ngarrkalu pinakarrinyalu Rachel-ku. Purlpija warrarnja Rachel-ju japirr marnikinyi Ngarrka partanykarranguku yinganyaku. Yartikarra pinakarrinyalu. ²³ Yijangarra ngayinykarra jarrinyi paliny, mana partany, pirirri. Karra marna, [“God has taken away my shame.”] “Kurntany waninyikinyirni purlpija warrarnja partanymajirri. Yijalungarra Ngarrkalu yinyaji partany. Munu janalu kurntany jiliminyi.” ²⁴ Yini marna pala partany Joseph [‘asap “take away” sounds like “Joseph”, which means “may he add”]. Karra marna, “Yijapa yungkuluminyi wariny partany, pirirri.”

JACOB-JU WARRKAMU JARRINYIKINYILI KAKAJIMURNINYKU KUWIYIRRANGUPA YUNGKULINYPILI (30:25-43)

²⁵ Jampa Joseph-ja ngayarta jarrinyajalu Jacob-ju karra marnalu kakajimurninyku, “Ngaju kulpulumarna ngajumilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶ Yijalu warrkamu jarrinyarnangu palarrangukupa mirtawaku partanykarrangukupa. Nyuntu miranungarra palaku. Kuwarringa kangkulumarnajaninyi palamarrangu. Munu ngajuku ngatu jinaku nyuntulu. Yankulumarna.” ²⁷ Laban-ju karra marnalu, “Pinakarraji. Ngajulu karrinyarnangu nyungunguku waninyaku. Jampa nyuntu turlpanyan ngunarrija purlpi Ngarrkalu ngalya jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu jarnturrangu kuwiyirrangu. Palaku ngaju miranu jarrinyarna maparnja kankarni. Palajunja ngajulu karrinyarnangu purukata wantaji. ²⁸ Yini malanyinga nganikupa nyuntu karrinyan, ngajulu yungkulumarnanta nganipa, palaja wantulupijin.”

²⁹ Jacob-ju karra marnalu, “Ngaju jipi warrkamu jarrinyarnangu. Tuku jirnirni-janinyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu. Nyuntu miranungarra palaku. ³⁰ Nyuntu wanikinyin wupartumartarrangujartiny kuwiyirrangujartiny. Jampa ngaju turlpanyarna nyungukarti marlu jarrinyiyinga. Ngaju warrkamu jarrinyarnangu. Palajalu Ngarrkalu tuku jirnikinyinti. Kuwarri ngajulu tuku jilamarnajaninyi ngajumili partanykarrangupa.”

³¹⁻³² Laban-ju japirr marnalu, “Ngani yungkulumarnanta? Wurraliji.” Puntaju karra marnalu Jacob-ju, “Munu yinganyakupa warnkuku. Kula, wurralamarnangu. Kuwarringa parrjalarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu, jinta pilamarnajaninyi, kangkulumarnajaninyi warrukurla kukurnjayirrangu taparl-taparl nanikuturrangu. Palamarninyarrangu. Ngajumili wantulupijiya palarrangu, jinta wiyirr nyuntumili. Yuu, karra malaman nyuntulu, nyuntungu wantulumarnanga, tuku jilamarnajaninyi kuwiyirrangu nyuntumilirrangu nyuntuku. ³³ Yartipa yirrilaman ngajulu ngalya jilamarnangu, ngajulu munu mitu manakupa nyuntuku. Nyuntulu parrjalaman palarrangu kuwiyirrangu. Jintamarniny wantulupiyi warukurla kukurnjayirrangu, jintamarniny wantulupiyi taparl-taparl nanikuturrangu. Yijapa yirrilamanjaninyi warinypa wariny, nyuntu miranu jarruluman ngajulu ngulyulu kanyarnangu.” Palajun karra marnalu. ³⁴ Puntaju karra marnalu Laban-ju, “Yuu, ngalya. Palajun jilaman.”

³⁵⁻³⁶ Laban-ju mitu marna Jacob. Palangangarra karrpungu palinyju kanyajaninyi wiyirr taparl-taparl nanikuturrangupa wiyirr warrukurlarrangu kukurnjayirrangu, wurrarnajanaku palinymilinga partanykarrangungu piririmartanga, “Kawayijaninyi nyungurrangu nanikuturrangupa kukurnjayirrangu ngunarri kaja, tuku jilayijaninyi ngunarringa.” Palajalu muwarrjalu kanyayijaninyi kujarrapa waraja karrpurrangu.

Palaja Jacob-ju tuku jirnikinyijaninyi jinta wariny Laban-mili kuwiyirrangu. ³⁷ Palanga Jacob-ju ngartarnajaninyi yalyurrangu, wupartu-wupartu karnu pirnijaninyi mirta-mirta marni jarrinyaku. ³⁸⁻³⁹ Palinyju wirrirnijaninyi palarrangu karnu pinaja yalyurrangu ngapamartaji. Jampa palarrangu kuwiyirrangu turlpanyikinyiyi ngapakarti yirrirnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Ngapanga wangka jarrinyajalu yumuny jarrinyikinyiyi. Yumuny jarrinyijalu parrjarnikinyiyijaninyi palarrangu yalyurrangu. Palajalu kukurnjayirrangu kanyayijaninyi wupartupani warrukurla, nanikutulurrangu kanyayijaninyi wupartupani taparl-taparl marnijartiny.

⁴⁰ Palaja palinyju jinta pirnijaninyi palarrangu wupajupanirrangu. Munu wirrirnamajaninyi Laban-milinga kuwiyirrangu. Palinyju wirrirnijaninyi mirtanyamirtanyarrangu kuwiyirrangu ngumpa Laban-milikarti. ⁴¹ Jampa palarrangu kuwiyirrangu marrjapanurrangu yumuny jarrinyikinyiyi Jacob-ju wirrirnijaninyi palarrangu yalyurrangu walangkarra jananga. ⁴² Jampa manyurla-manyurlarrangu kuwiyirrangu yumuny jarrinyikinyiyi, munu wirrirnamajanaku palarrangu yalyurrangu Jacob-ju. ⁴³ Palajunjalu Jacob-ju manarninga marlu yiji kukurnjayirrangu nanikuturrangu. Palinyju kalkurnikinyijaninyi marlu kamalpa tangki, pirirripa mirtawa warrkamukatarrangu pukun.

31

JACOB KULPANYAKU KARRINYI WARRARNKARTI PALINYMILIKARTI (31:1-16)

¹ Palaja Laban-mili partanykarrangu piririmartalu yimpirnikinyiyi Jacob. Janalu karra marnayi, “Jacob-ju wiyirr kanyajaninyi nganyjurrumulaku japartumulaku kuwiyirrangu. Palajunja palinyju kalkurnajaninyi marlu kuwiyirrangu. Palarrangu waninyikiyalu nganyjurrumili japartuku.” Jacob-ju pinakarrinyalu janamilaku muwarrku yimpinajaku. ² Laban-ju malyparr karrinyikinyalu. Jacob miranungarra paliny.

³ Palajalu Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Kulpa nyuntumili japartumili warrarnkarti, nyuntumili walja marrngukarti. Ngajulu tuku jilamarnanta.” Palajunju Ngarrkalu karra marnalu.

⁴ Palanga Jacob waninyikinyi ngunarri jalanga, palinymilijartiny kuwiyirrangu-jartiny. Palaja muwarr ngakarnapulaku palinymilaku mirtawakujirri, Rachel-pa Leah-karti, milpanyaku palinykartiku. ⁵ Jampa turlpanyapulu palinyju karra marnapulaku, “Nyumpalamili japartu ngalyparla waninyikinyiji, kuwarringa munu jarrinyiji. Ngaju miranungarra paliny malyparr karrinyiji. Ngarrkalu tuku jirnikinyinyi. Palinyjungarra tuku jirnikinyi ngajumulaku japartuku, tuku jirnikinyinyi ngaju pukun.

⁶ Nyumpala miranungarra ngajuku, warrkamujarrinyirnili nyumpalamilaku japartuku punja. ⁷ Palinyju mitu marnanyi marlumal ngani warralkupa. Ngarrkalu kunta jirnikinyi Laban, munu kulilu yirrinaku ngaju. ⁸ Nyumpalamilalu japartulu wurrarnaji ngajunga, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi warrukurlarrangu kukurnjarirrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu kukurnjarirrangu kanyayijaninyi partanykarrangu warrukurlarrangu. Nyumpalamilalu

japartulu wurrarnaji ngajungu, 'Nyuntulu kalkulumanjaninyi taparl-taparl marnijartinyarrangu nanikuturrangu puntaju pala warrkamujalu.' Palaja palarrangulu nanikuturrangulu kanyayijaninyi partanykarrangu taparl-taparl marnijartinyarrangu. ⁹ Kanganyikinyijaninyi kuwiyirrangu nyuntumilija japartuja Ngarrkalungarra, yinganyikinyijaninyi ngajunga.

¹⁰ Kuwiyirrangu yumuny jarrinyajanga ngajulu kapukarri manarna. Palanga kapukarringa ngajulu yirrirnirni taparl-taparl marnijartiny pirirrimarta nanikuturrangu yumuny jarrinyikinyiyi mirtawanyjarrirrangunga, jinta pirirrimarta nanikuturrangu munu yumuny jarrimiya. ¹¹ Palanga kapukarringa Ngarrkalu muwarrpirniji, 'Jacob-kayi!' 'Yuu, ngani?' ¹²⁻¹³ 'Ngaju Ngarrka. Purlpi Bethel-ja miral jarrinyarnanga. Palanga nyarra warnku jarnti jirnin kurkalli manapintiku, wuyilpa jurtirnijin palanga warnkunga, nyuntulu karra marnajin, "Nyuntungu pinakarrulumarnanga." Ngajulu parrjarnakinyirrinti. Miranungarra ngaju Labanku, mitu marnikinyinti. Parrjalajaninyi palarrangu kuwiyirrangu. Taparl-taparl marnijartiny pirirri nanikuturrangu yumuny jarrinyiyi, jinta pirirri nanikuturrangu munu yumuny jarrinyikiyi. Kuwarri pinakarraji ngajuku. Yakala nyungu warrarn, kulpa warrarn waljakarti.' Palajun muwarrpirniji Ngarrkalu."

¹⁴ Rachel-jupa Leah-lu pinakarrinyipulu Jacob-mili muwarrku. Puntaju karra marnapulalu, "Ngalayimilalu japartulu munu yungkulinyngalayinyi nganipa palinymilija. ¹⁵ Warinykapali wurrarnangalayinyi. Purlpi warrkamujalu puntaju yinyanta ngalayinyuntungu. Palangulu kurrngal wurrukarrarrangu manajaninyi. Kuwarri munu kalkurnaka nganipa. ¹⁶ Ngarrkalu kanyajaninyi palinyja wurrukarrarrangu, palarrangu jipi yinyanta nyuntu. Palajalu palarrangu warralpirti kuwarri ngalayimilipa ngalayimili partanykarrangumili. Pinakarralu Ngarrkaku. Jilalu nganipa wurralamangu."

JACOB KUKUJARRI-KUKUJARRILU YAKARNA LABAN-MILI NGURRA (31:17-21)

¹⁷⁻²⁰ Palaja Jacob-ju wurrukarrarrangu maninyikinyijaninyi yakanamarninyju. Munu wurrarnamala Laban-ja. Laban purlpi yana ngurraja wirrkanaku mampuku kukurnjarirranguja. Ngunarrijalu Laban-jalu Rachel-ju kukujarrilu ngulyu marnajaninyi palinymili japartumili ngapirrangu, marni jinajarrangu mangunyakalirrangu.

Palaja Jacob-ju manajaninyi kamalarrangu kanganyaku mirtawanyjarrikupa partanykarranguku. Ngakarnajaninyi palinymili kuwiyirrangu walangkarr, kukurnjaripa nanikuturrangupa purlikapa tangki. Jacob-ju palinymili mirtawanyjarrilupa partanykarrangulu yakarnayi pala ngurra Laban-mili kukujarri-kukujarrilu. Palajunju palinyju mitu marna palinymili kakaji. Yana wirntijartiny warrarnkarti Canaan-karti. ²¹ Kurtany pirni pijunga wirtunga, ngapinga, Euphrates-nga. Yana pipurru warnkumarramarrakarti, ngapinga, Gilead-ja.

LABAN-JU YAJARNAJANINYI MARNTILU MARRJALU (31:22-25)

²² Kujarrapa warajaja karrpuja, Laban-ju pinakarrinyi Jacob purlpi yana. ²³ Laban-ju manajaninyi pirirrimarta, palaja yajarnayi Jacob. ⁷ karrpurangu yajarnayi paliny warnkumarramarrakarti warrarnkarti, ngapinga, Gilead-ja. ²⁴ Partijirringa Ngarrkalu muwarr pinalu kapukarringa Laban-ja, "Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku."

²⁵ Jacob-jupa palinymilirrangulupa partanykarrangulupa mirtawanyjarrilu purlpi ngurra jirniyi warnkumarramarranga. Palaja Laban-pa palinymili pirirrimarta kajarnayi Jacob-martaji, ngurra jirniyi palamartaji.

LABAN-JUPA JACOB-JU WARNTA MARNAPULARNINYA (31:26-44)

²⁶ Laban-ju warnta marna Jacob. “Nyuntulu mitu marnanyi. Kanyajin ngajumili kurntaljiirri, yijangarra jinmurntujirrikapan. Nganija palajun jirnin? ²⁷ Nganija yanan kukujarri-kukujarrilu? Yananyamarninyju wurrarnamajin. Mayikurra nganamanyi, julurra kuntarnamanyi, pikaly wanimanyi. Pikalymarninyju ngakar-namarnanta. ²⁸ Yampu marnamarnajaniny ngajumilijirri kurntaljiirri jamujir-rangu. Nganija ngampa pirninyin nyuntulu, muwarrmajirrilu kanyanjaniny? Yijalu mituwalju palajun jirnin. ²⁹ Palajunkatanga nyuntungu ngajulu kurlu jilamarnangu yijarla. Munu. Nyuntumilalu japartulu pinakarrinyikinyalu Ngarrkakungarra. Nyarralu Ngarrkalungarra muwarr pirniji ngajunga warrukartinga, wurrarnaji, 'Kuliwayi purulu yankulumanpalu Jacob-ku.' Muwarrjalu palajunjalu puru yakarnar-nanta. ³⁰ Nyuntulu karrinyanpa yirrinaku nyuntumilaku japartuku. Jipi ngalya. Nganijalu ngajumili ngulyulu marnajinpa mangunyakalirrangulu? Pala kurlujartiny yiji!

³¹ Jacob-ju puntaju karra marnalu, “Ngajulu kurlkali marnikinyirrinti kangaman-pulinyi nyungujirri ngajuja. Wirnti karrinyikinyirni. Palajunjalu yanarna kukujarri-kukujarri. ³² Munu ngajulu kangamarnanga nyuntumilirrangulu mangunyakalir-rangu. Nganurtulupa ngajumilirrangujalu kanyajaninyi palarrangu, pala marrngu wirranaku marlkarri. Parrjalajaninyi palamarrangu ngajumili wurrukarra. Nganipa yirrilaman nyuntumili, jurtu jilaman nganarnaku nyuntumilingapa pirrimarta ngajumilinga. Palaja kalkulumanparninga.” Munumpa waninyikinyi Jacob, Rachel-ju yakanamarninyju Canaan-kartiku kukujarrilu kanyalu palinymili japartumili mangunyakalirrangulu marni jinajarrangu. Palajalu Jacob palajun muwarr pirni.

³³ Palajalu Laban ngalpanyalu Jacob-milinga kalikunga. Kanyjirnikinyi palaku mangunyakalirranguku. Munu yirrirnimajaninyi palarrangu palanga. Palaja kanyjirnikinyi Leah-milinga kalikunga, palanga pukun munu yirrirnimajaninyi. Pala-jalu ngalpanyapulaku kalikunga palamilijirri warrkamu puluku mirtawamilijirriku. Munu, palanga pukun partarl kanyjirnikinyijanaku. Palaja yanalu Rachel-milikarti kalikukarti.

³⁴ Rachel-ju puripi kuku jirnijaninyi palarrangu mangunyakalirrangulu, ka-malmilingi saddle-ja wirrirnijaninyi. Palaja kajarna palanga saddle-ja. Palinymili japartulu warlirn-warlirnikinyi Rachel-milinga wurrukarranga, munuyiji, munu yirrirnimajaninyi. ³⁵ Karra marnalu Rachel-ju palinymili japartuku, “Ngaju munu wararr karrinyikirni, nganarnamilinga mirtawamilinga. Munu jaaly jarrinyaku ngajukupa, nyungukurrapa kajarnarni nyungungu.” Palajunjalu Laban-ju puru kanyjirn-kanyjirnikinyijanaku palinymilirranguku mangunyakalirranguku.

³⁶ Palaja palanga Jacob kuli jarrinyi Laban-ku, warnta marna palinymili kaka-jimurniny. “Munu nganipa ngajulu kurlu jinamarnanga. Nganijalu nyuntulu yirtil marnanyin palajunju? Ngani yija-yiji kurlu jirnirrangulu? ³⁷ Jipirla wurrukarrarrangu yatirrajinpa. Nganipa wurru yirrirninjaninyi nyuntumili? Yijapa yirrirninjaninyi, wirrilajaninyi nyungungu, yirrilipiyijaninyi nyungurrangulu pirrimartalu nyuntu-milalupa ngajumilalu. Janalu wurralapiyijaninyi nganurtumilipa palarrangu.

³⁸ Jipirla ngaju waninyirrangulu 20 partunurrangu. Ngajulu tuku jirnikinyirni-janinyi nyuntumili kuwiyirrangulu. Palanga nyuntumili kukurnjaripa nanikutu tuku wanikinyiyi. Janalu marlu partanykarrangu kanyayijaninyi. Munu ngajulu nganamarnajaninyi yuramurrangu nyuntumili. ³⁹ Jampa kulikatarrangulu yukurrulu pajirnikinyiyijaninyi marlkarri nyuntumili nanikutupa kukurnjari, munu ngajulu kangamarnajaninyi marlkarrirrangulu palarrangu jurtu jinaku nyuntungu. Munu. Ngajulu wirrirnirnijaninyi ngajumilirrangulu kukurnjaripa nanikutu puntaju palarranguku marlkarrirranguku nyuntumilirranguku. Jampa jintalu marrngur-rangulu kukujarri-kukujarrilu ngulyulu mananyikinyiyijaninyi nyuntumilirrangulu

janyjangapa warrukartinga, ngaju japirr marnikinyinyin palamarranguku wirri-naku. ⁴⁰ Karrpurrangu karrpurrangu ngaju warrkamu jarrinyarnangu parrpakar-ranga, marlu warrukartinga ngaju wanikinyirni yija warringa. Marlumal ngaju wanikinyirni kartamajirri tuku jirnikinyirnijaninyi nyuntumilirrangungu kuwiyirrangungu.

⁴¹ Ngaju waninyarnangu 20 partunurrangu. Warrkamu jarrinyarnangu 14 partunurrangu palakujirri mirtawakujirri, nyuntumili kurntaljirri. Palaja ngaju warrkamu jarrinyarna nyuntungu 6 partunurrangu mananyaku kuwiyirrangungu ngajuku. Palanga 20 partunurrangungu nyuntulu mitu marnanyin marlumal.

⁴² Kartu ngakarnaminyin nyuntulu ngani warralpirtimajirri. Ngarrkalu ngaju tuku jirnikinyinyi. Miranungarra paliny ngajuku, ngaju warrkamu jarrinyarnangu ngalya nyuntunga, paliny miranungarra nyuntuku, ngurnjul jirnijin. Palajalu warnta marnanta warrukartinga kapukarrilu.” Palajun muwarr pinalu Jacob.

⁴³ Palaja Laban-ju puntaju karra marnalu, “Nyungujirri partanyjirri ngajumilijirri, pulanymili palarrangu partanykarrangurrangu ngajumili jamujirrangungu. Palar-rangu kuwiyirrangungu kalkurnanjaninyi nganin-nganinpa palarrangu ngajumilirrangungu pukun. Nyuntulu parrjala! Nyungurrangu ngajumilirrangujakun. Yijapa ngajulu kalkulumarnapulinyi ngajumili kurntaljirri pa pulanymili partanykarrangu. Munu, puru ngakalamarnajaninyi nyuntungu. ⁴⁴ Yuu. Ngali muwarr pilipalirrangungu. Wirlan-awayi puru wantulupali, wirlanamajirri. Wuru jilipali nyungurrangu warnkurrangu, kurlka jinaku ngaliku.” Palajun Laban-ju karra marnalu.

JACOB-JUPA LABAN-JU MUWARR WIRRARNIPULARNINGA (31:45-55)

⁴⁵ Palajalu Jacob-ju warnku wirtu mana, wararr jirni. ⁴⁶ Palaja wurrarnajanaku palinymili piririmartanga, “Nyurralupa marrayijaninyi warnkurrangu.” Yijalu manayijaninyi, kunmu jirniyijaninyi warnkunga wirtunga wangka. Palaja wiyirru nganayi mayi warnkurrangunga wangka.

⁴⁷⁻⁴⁸ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Nyungulu kurulu kurlka jilkulinyngalinyi yartipa.” Palinyju yini marna palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.” Jacob-ju pukun yini marna pala warnku warinyja palinymilinga muwarrja, “Kuru kurlka jinapinti.”

⁴⁹⁻⁵³ Laban-ju karra marnalu Jacob-ku, “Jinta pinajalu, yankuluman nyuntumili warrarnkarti, ngaju yankulumarna ngajumilikarti. Ngarrkalu parrjalkulinyngalinyi. Kawanjaninyili nyuntulu warinyarrangu mirtawarrangu, yakalanpulinyili nyungujirri kurntaljirri, wirlalanpulinyili ngunarringi. Munumpa wantarnili ngaju. Pinakarraji. Ngarrkalu parrjarnanti. Yirrirnin nyungu warnku wirtu ngajulu wararr jirniirni, nyungupa kuru marnarna. Palarrangu warnkurrangu wantulupiyi kurlka jinaku ngaliku, muwarrpa nyungunga wirrinali. Ngaju munu yankulumarna nyungungu kurungu ngunarrikarti nyuntukarti kulikarti. Nyuntu pukun munu milpuluman ngajukarti kulikarti nyungungamarra kurungamarra. Warajalupa ngalijalu panypalali nyungungu muwarrja, Ngarrka miranu jarruliny palinyku. Ngal-imilalu karlujilujirri, Abraham-jupa Nahor-lu, pinakarrinyikinyipululu Ngarrkanga. Yijapa ngajulu muwarrja palanga panypiyirnilu. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalaminyi ngaju. Yijapa nyuntulu muwarrja palanga panypiyinpili. Palaja yiji palalungarra Ngarrkalu wirlalamanta nyuntu.” Palajun Laban-ju muwarr pinalu Jacob-ku.

Palajalu yini marnapulu pala kuru “Mizpah” pukun. Pala wurrarna “Ngarrkalu Yirrkulu Parrjarnangalinyi”.

Jacob-ju pinakarrinyalu Laban-mili muwarrku. Palaja karra marnalu, “Ngar-rkakungarra ngajumili japartalu Isaac-ju pinakarrinyikinyalu. Nyarra Ngarrka paliny miranu ngajuku. Yijalu pala muwarr kalkurnarninga.” ⁵⁴ Palaja Jacob-ju mana waraja kuwiyi palinymilirrangungu, wirlarna, kamparnalu yinganyaku Ngarrkaku. Japirr

marnajaninyi pirirrimarta palinymilipa Laban-mili, ngananyaku mayiku palinyja. Ngananyajalu karta karrinyiyi warrukartinga palanga warnkumartaji.

⁵⁵ Kurnpungu Laban turlpanya kartaja. Palinyju yampu marnajaninyi palinymili jamujirrangupa kujarra kurntaljiirri. Palaja kulpanya palinymili warrarnkarti.

32

JACOB KURLKARRI MARNA PURRPI MANAMARNINYJU MAMAJIMURNINY (32:1-21)

¹ Palanga Jacob yakarna yananyaku palinymilaku japartumilaku warrarnku. Jampa yananyikinyi jinta Ngarrkamili angel-arrangu purrpi turlpanyiyalu paliny.

² Jampa Jacob-ju parrjarnajaninyi palinyju karra marnarningu, “Nyungu ngurra Ngarrkamili!” Pala warrarn palinyju yini marna “Mahanaim”. Pala wurrarna “Kujarra Ngurra Kurrngaljiirri”.

³ Palaja Jacob-ju ngakarnajaninyi jinta pirirrimarta walangkarr palinymili mama-jimurninykarti, Esau-karti, palanga warrarnja waninyikinyi, Edom-ja. ⁴ Palinyju wur-rarnajanaku, “Nyungu muwarr kawayi palinykarti, wurralayalu Esau-nga, ngajumili nyampalingi, nyungu muwarr: 'Nyuntumili warrkamu pulukalu, Jacob-ju, palinyju ngakarnanganinyi nyuntukarti. Paliny punja waninyikinyi Laban-ja. ⁵ Kuwarringa palinyju kalkurnujaninyi purlikapa tangkipa kukurnjaripa nanikutupa warrkamu puluka mirtawapa pirirri. Palinyju ngakarnanga nyungu muwarr nyuntuku. Yijapa ngarlu ngalya jarrulumanpili. Yijapa nyuntulu ngalypalu jilimanpalu nganipa.' Palajun muwarr pilkulunyurrulu Esau-nga.” Palinyja muwarra palarrangu pirir-marta yanayi purrpi manaku Esau.

⁶ Yarti kulpanyajalu wurrarniyalu Jacob-ja, “Nganarna yanayirnalulu nyuntumili ma-majikarti, wurrarniyirnalulu nyuntumili muwarr. Paliny milpanya purrpi malamanta nyuntu. Paliny 400 pirirrimartajartiny.” ⁷ Pinakarrinyaja pala muwarr Jacob yija-yiji wirnti jarrinyi. Palaja palinyju jinta marnajaninyi palinymili marrngurrangu kujarra kurrngaljiirri. Palajunjalu palinyju jinta pirnijaninyi kuwiyirrangungu pukun. ⁸ Karra marnarningu, “Yijapa Esau milpuliny warajakarti, wirlalajaninyili. Palanga warinyarrangu mirti jarrulupiyi wankaku.”

⁹ Palaja paliny muwarr pinalu Ngarrkaku, “Nyuntu yija Ngarrka, nyuntulun-garra tuku jirnikinyinpulinyi ngajumili karluji Abraham-pa ngajumili japartu Isaac. Nyuntulu karra marnajin ngajuku, 'Kulpa nyuntumili warrarn waljakarti, marrngu waljakarti. Ngajulu tuku jilamarnangu, tuku kalkulumarnanta.' Palajun karra marnajin. ¹⁰ Yija nyuntulu nganipa ngalya jirnikinyijin. Ngaju puru, mujujukun. Jampa purlpilu ngajulu yakarnarna ngajumili warrarn, ngaju ngunarrija kurtany pirnirni nyungunga pijunga, nyungunga Jordan-ja pijunga, puru yananyikinyirni, mungkajartinyjakun. Ngaju kuwarringa kulpanyarna marlu kuwiyirrangujartiny pa marrngurrangu. ¹¹⁻¹² Ngaju wirnti karrinyarna ngajumili mamajiku, Esau-ku. Wirlalanganinyili wiyirr, partany pa pipimurninyarrangu. Nyuntulu wurrarnajin, 'Ngajulu tuku jilamarnanta, ngajulu yungkulumarnanta marlu partanykarrangupa janamilirrangungu nyirrirnikartijarrangu.' Palajun karra marnajin. Ngarrkakayi, kuwarringa tuku jilinganinyi. Kunta jili Esau, wirlalanganinyili marlkarri wiyirr.” Palajun karra marnalu Ngarrkaku.

¹³ Palanga Jacob karta karrinyi waraja warrukartinga. Palaja manajaninyi jinta wariny kuwiyirrangungu yinganyaku mamajimurninyku. ¹⁴⁻¹⁵ Palinyju manajaninyi nanikuturrangu 200 mirtawanyjarri pa 20 pirirrimarta, kukurnjarirrangungu 200 mirtawanyjarri pa 20 pirirrimarta, kamalarrangu 30 mirtawanyjarri pa partanykarrangu janamili, purlika 40 mirtawanyjarri pa 10 pirirrimarta, tangki 20

mirtawanyjarripa 10 pirirrimarta. Palarrangu wiyirr jinta pirnijaninyi yinganyaku mamajimurninyja.

¹⁶ Palinyju wurrarnajanaku palinymili warrkamukatanga pirirrimartanga, “Kangkulinyurrujaninyi nyungurrangu kuwiyirrangu Esau-karti. Yankulunyurru nyirrirnipa walangkarr, kajamarta kajamarta yankulunyurru.” ¹⁷ Walangkarr pirirringa wurrarnalu, “Jampa ngajumili mamajilu purrpi malamanta japirr malamanta, 'Nganurtu nyuntmili maaja? Wanyjarni yananyan? Nganurtumili palarrangu kuwiyirrangu tuku jinanpalu?’” ¹⁸ Nyuntulu karra malamanpalu puntaju, 'Nyungurrangu kuwiyirrangu Jacob-mili, nyuntumili warrkamu puluka. Palinyju ngakarnajaninyi palinymili nyampaliku, Esau-ku. Nyirrirni milpanya kuwarringa.” Palajun wurrarnalu palaku pirirriku.

¹⁹ Jintanga wurrarnajanaku, “Nyurralu pukun palajun wurralkulunyurru, jampa purrpi malkulunyurrinyi Esau-lu. ²⁰ Wurralkulunyurrulu, 'Nyuntumili warrkamu puluka Jacob nyirrirni milpanya nganarnanga.’” Jacob-ju karra marnikinyirningu, “Nyungurrangulu kuwiyirrangulu yijapa ngarlu ngalya jilkuliny Esau ngajuku. Yartipa yirrilimarnalu, yijapa ngarlu paliny ngalya jarrulupiji.”

²¹ Jampa yanayi palinymili pirirrimarta kuwiyirrangujartiny, Jacob palanga waninyi.

NGAJARRILU PURRPI MARNA JACOB WARRUKARTINGI (32:22-32)

²²⁻²³ Warrukartingi palinyju kanyajaninyi palinymili wurrukarrapa mirtawarran-gupa partanykarrangu, kurtany pirniyi pijunga, ngapinga, Jabbok-ja, jinangu yanayi ngapanga palanga pijunga ngunarrikarti. Wiyirr yakarnajaninyi ngunarrikarti. Palaja palinyjakun kulpanya.

²⁴ Paliny kujurl waninyi palanga. Pirirri ngajarri turlpanyalu. Palanga partarl jungkanga parirruju warlirnikinyipularninyi, palajun partarl jirnikinyipularninyi pirrpa-pirrpakartijakun. ²⁵ Palama pirirrilu ngajarrilu partarl warlirni Jacob. Palajunjalulu palalu pirirrilu wirlarna Jacob mila nyuku, ²⁶ Palaja karra marnalu Jacob-ku, “Pirrpa-pirrpa jarrinyi. Warlinawayi! Yakalanyi!” Jacob-ju karra marnalu, “Nyuntulu wurralapijin ngajuku nganipa ngalya jilipijin. Palajunwayijalu kakuputulu warlilamarnanta.”

²⁷ Palalu ngajarrilu japirr marna, “Nganurtukurra nyuntu yini?” “Ngaju yini Jacob.” ²⁸ Palalu ngajarrilu karra marnalu, “Kuwarrijalu munu yini malapiyirrinti Jacob. Nyuntumili yini wantuliny Israel. Nyuntu jalypa jirnijaninyi Ngarrkapa marrngurrangu, yakarniyinti, yirrku wararr karrinyin nyuntu. [??] [You have struggled with God and with men, and have prevailed over them.] ²⁹ Palaja Jacob-ju karra marnalu, “Nganurtu yini nyuntu?” Palinyju karra marnalu, “Japirrwayi, munu palajun muwarr japirr malamanyin. Kuwarringa ngajulu ngalya jilamarnangu.” Palajun karra marnalu Jacob-ku. Palanga palinyju yakarna Jacob palanga, yana ngunarri.

³⁰ Jacob-ju karra marnaningu, “Ngajulu parjarnarna ngumpa Ngarrkamili. Payi! Palinyju munu wirlarnaminyi marlkarri!” Palajunjalulu Jacob-ju yini marna pala ngurra “Penuel”. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrkamili Ngumpa.” ³¹ Palaja palanga jampa ngarrany karrpu milyapal jarrinyi. Jacob-ju yakarna pala warrarn, paliny yananyikinyi jarntarni-jarntarni [OR yikiti-yikitikarra?] mila wirlanaja. ³² Palajunjalulu kuwiyi wirlanajalu Israel-milirrangulu munu nganamayi majangu milaja. Janalu kurlkali marnayi purlpilu Ngarrkalu wirlarna Jacob mila nyuku.

33

ESAU TAMARNA, PURRPI MARNA JACOB (33:1-20)

¹ Palaja palalu Jacob-ju parrjarna, Esau milpanyikinyi palinykarti 400 pirirrimartajartiny. Wirrirnijaninyi partanykarrangu janamilinga pipimurninyja. ² Wirrirnipulinyi warrkamumu puluku mirtawajirri partanypa walangkarr. Pulanymartaji wirrirni Leah-pa partanykarrangu, nyirrirni wirrirni Rachel-pa palinymili partany, Juwujapu. ³ Paliny yana walangkarr purrpi marna palinymili mamaji. Jampa yaninyikinyi Esau-karti jurnturtu kaniny jarrinyikinyi 7-mal. ⁴ Palaja Esau puntaju mirti jarrinyalu, palanga pulany yampu marnapularninyi. Ngangkurlji pirnipularninyi, yirrirnipularninyi pikalymarninyju.

⁵ Palaja Esau-lu parrjarn-parrjarnikinyi, yijalu yirrirnijaninyi mirtawanyjarripa partanykarrangu. “Nganurturrangu nyungu kanganyinjaninyi?” “Palamarrangu partanykarrangu yinyanyi Ngarrkalu.” ⁶ Palaja warrkamumu puluku mirtawajirripa partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. ⁷ Palaja Leah-pa palinymili partanykarrangu milpanyiyi wangka, jana pukun jurnturtu kaniny jarrinyiyi walangkarr Esau-nga. Palaja Rachel-pa palinymili partany, Joseph, pulany pukun jurnturtu kaniny jarrinyipulu walangkarr Esau-nga.

⁸ Palaja Esau-lu japirr marna, “Ngurnungurrangu kuwiyirrangumu yirrirnirnijaninyi, nganija ngakarnanjaninyi?” Jacob-ju karra marnalu, “Palamarrangu nyuntuku. Yinganyijalu yijapa ngalyapa jarrulupijin.” ⁹ “Munu, jipi kalkurnurnajaninyi ngajumili. Kalkularninga pala nyuntuku.” ¹⁰ Jacob-ju karra marnalu, “Yija nyuntu ngalyapa waninyikinyijin, munu kuliwayi waninyijin ngajuku. Palajunjalu nyuntulu kangkulumanparninga palarrangu kuwiyirrangumu. ¹¹ Ngarrkalu ngalyapa jirnikinyiji ngajuku, palinyju yinyaji marlu nganipa. Kawajaninyi palarrangu kuwiyirrangumu nyuntuku.” Palajun karra marnalu Jacob-ju. Puntaju Esau-lu karra marnalu, “Yijangarra kangkulumarnajaninyi.”

¹² Palaja Esau-lu karra marnalu, “Ngali yankuli warajanga, ngaju walangkarr yankulumarna.” ¹³ Jacob-ju karra marnalu, “Ngajumili partanykarrangu manyurlajakun, munu yananyaku nyampakupa. Ngajumili kuwiyirrangumu, kukurnjaripa nanikutupa purlika, wupartupanimarninyarrangujartiny tuku jilamarnajaninyi. Kaja yananyijalu karpunga warajanga marlkarri jarrayili. ¹⁴ Walangkarr pilijilu ngajuku. Kinti milpulumarna nyirrirni, nyungurrangujartiny. Yartipa turlpalamarnanga nyirrirni nyuntumilikarti ngurrakarti Edom-ja.”

¹⁵ Esau-lu karra marnalu, “Yuu, yakalamarnajaninyi nyungurrangu pirirrimarta nyuntungu, milpulkulinyurru nyirrirni.” Puntajulu, “Puru kawajaninyi nyuntumili pirirrimarta. Munu ngaju karrinyarnangu yirrganaku nyuntuku. Ngalyparla wantulumarna.” Palajun muwarr pinalu Esau-ku.

¹⁶ Palaja Esau-lu yakarna palinymili marrka, kurila kulpinyi palinymili wararnkarti, Edom-karti. ¹⁷ Jacob munu pipurru yanama Edom-karti. Paliny partijirri wararr karrinyi, ngapinga, Succoth-ja. Palanga maya jirni palinyku, kuwiyirrangumu jirni pamarrarrangu. Palajalu yini marnayi pala ngurra “Succoth”. Palalu yinilu wurrarna, “Pamarrarrangu”.

¹⁸ Palaja Jacob-jupa palinymilirrangulu yakarnayi pala Succoth, yanayi kara. Turlpanyayi tawunja, Shechem-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palinyju ngurra jirni palamartaji tawunmartaji. ¹⁹ Puripi pala warrarn palinyju ngurra jirnipa waninyikinyi Hamor-mili, Shechem-mili japartumili. Jacob-ju yinyajaninyi Hamor-milirrangumu warnku wirtu palaku warrarnku. ²⁰ Palanga palinyju warnku kunmu marnajaninyi. Yini marna pala kunmu warnku El-Eloi-Israel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka, pala Israel-mili Ngarrka”.

34

DINAH-KU KURLU JIRNI SHECHEM-JU (34:1-24)

¹ Palanga Dinah, kurntal Jacob-milipa Leah-mili, ngurraja jalakarti yanajanaku puru muwarr pinaku ngurrararranguku mirtawanyjarriku. ² Warajalu ngurraralu pirirrilu yirrirni, yini Shechem. Hivite-milirrangungu paliny. Palinymili japartu, yini Hamor, wirtu nyampali waninyikinyi palanga warrarnja paliny. Pala nyarra Shechem-ulu mana kanya pala kurri kurntanymajirrilu, kanya palinymilikarti ngur-rakarti, yirruku pirirrimarninyju kurlarnapularninyi, pala mirtawa palaku panyju, partarl yalaji pirnarninyi. [??]

³ Wurrarnarningu, “Pala kurri ngalya yija yiji.” Marru marna yiji pala kurri, ngarlunga palinyja wirrarnarningu, karrinyikinya Dinah-lu puntajulu marru manaku, ngarlungu paliny wirrinaku. ⁴ Wurrarnala japartungu palinymilingi, “Malkulupijin pala Dinah, mirtawa ngajumili jarrinyaku.”

⁵ Jacob-ju pinakarrinyi Shechem-ulu kurlu jini palinymilingi kurntalja. [??] Palinymilirrangungu partanykarrangu ngurnarrijalu kuwiyirrangungu kalkurnikinyiyi. Paliny jama waninyikinyi, mimarnajanaku kulpanyaku. ⁶⁻⁷ Partanykarranguku kulpanyaku mimanajalu, milpanyalu Hamor, Shechem-umili japartu, muwarr pinaku Jacob-ungu.

Jacob-milirrangungu partanykarrangungu pinakarrinyiyi ngurnarrija kulpanyajalu. Wirrilya yiji jarrinyiyalu Shechem-uku. Wurrarniyiyarningu, “Nyarralu Shechem-ulu kurlujartiny jini nganyjurrakupa nganyjurrumulaku japartumilirrangungu. Kurlu yiji jini Dinah-ku. Munu yiji palajunkapali jinaku kurntanyja yiji marrnguku.”

⁸ Hamor-lu wurrarnala Jacob-ja, “Partanyju ngajumilalu ngarlungu wirrarni kurntal nyuntumili. Nyuntulu yungkulumanpa mirtawaku palinymili jarruliny. ⁹ Nganarnaja mirtawanyjarri mankulunyurrujaninyi, puntaju palajun pukun nganarna yungku-lunyurrunganinyi mirtawa nyurramilija. ¹⁰ Palaja nganarnanga wantulunyurrun-ganaku wiyirr nyungungu warrarnja, maninyakanu parljulkulunyurrarninga ngurra nyarralanga warrarnja, wurrukarrapa warnkujartinyju mankulunyurru, ngurra walja mankulunyurrarninga pukun.”

¹¹⁻¹² Palaja Shechem-ulu japirrmarnajaninyi, wurrarnajanaku Dinah-milingi japartungupa mamajimurninyarranguku, “Ngalyapakurra jilkulupijinyurru. Yungku-luminyinyurru Dinah ngajumiliku mirtawaku jarrinyaku. Palajun jinajalu nganiwar-ralpartiku japirr malkuluminyinyurru, palangarra yungkulumarnanyurrinyi ngajulu, ngurnipali kurrngalku yijaku wurrukarraku karrinyanyurru, ngurnipali wirtuku yijaku warnkuku karrinyanyurru, Dinah puntaju yungkuluminyinyurru.”

¹³ Jacob-milirrangungu partanykarrangungu kuli ngarrany waninyikinyiyalu Shechem-uku, palinyju kurlujartiny jini Dinah-ku, kurntany yiji jinili [??]. Palajunjalulu mitulu muwarr piniyapulaku Shechem-ukupa japartuku palinymilaku. ¹⁴ Wurrarnayipulaku, “Munu yiji palajun jinakayirni nganarnalu, Shechem palama partany ngarrany, munu pirirri jarrima. Kurntanyja yiji nganarnaku marrka yinganyaku pirir-ringa ngapi nyarra partanyja ngarrany. ¹⁵⁻¹⁶ Yakujun jilkulunyurru: Nyurra wiyirr pirirrimarta jilayarningu nyurralu. Palajunjalulu nganarnamili kurrirrangungu yungkulupiyirninnyurrinyipa nyurramili kurrirrangungu kangkulupiyirnijaninyi nganar-naku. Nganarnalu ngurra jilkulupiyirninnyurraku nyurranga, nganyjurrungu wiyirr wantuluminyi nyarralanga. ¹⁷ Yijapa nyurra munu pirirrimarta jarrulunyurru, palaja Dinah kangkulupiyirni, yankulupiyirni warrarn warinykarti ngarramarnti.”

¹⁸ Hamor-lupa Shechem-ju, partanyju palinymilalu, wurrarnapulujanaku, “Yuu, pala ngalya.” ¹⁹ Shechem-ulu pipurrulungarra palinymilija muwarrja jirni. Yi-jalu yiji karrinyikinyalu Dinah-ku! Shechem-mili marrngurrangungu yijalu yiji kurlkarri manikinyiyi Shechem nyampalimili pujamumurniny paliny. ²⁰ Palinyapa japartumurniny tawunkarti gate-karti yanapulujanaku muwarrkartu. Palangangarra mirtanya-mirtanya kajarnikinyiyi, wirtu muwarr kurrngarnakinyiyi. Shechem-ulu

nyarra muwarr kanyajanaku. ²¹ “Nyungurrangu pirirrimarta jana nganyjurruku jarnturrangu,” wurrarnajanaku. “Japirr malkunyijaninyi wantulupiyi nganyjurruku jana [[and trade with us ??]]. Parrjalayi! Nyungu warrarn wirtu nganyjurruku wiyirru. Kangkuluminyijaninyi kurrirrangungu mirtawarrangukupa janamili pirirrimarta warajanga jarrulupiyi kurrirrangungu nganyjurrumilingi. ²² Nganyjurrumili marrngurrangu pirirrimarta jarrinyajalu, janakapalingarra, jana wantulupiyi nganyjurruku nganyjurrungu, wakany marrngurrangu wantuluminyi wiyirr. ²³ Palajun jinajalu, janapa janamili kuwiyirrangupa wurrukarra nganyjurrumili jarrulupiyi nganyjurruku! Pinakarruluminyi janaku muwarr janamili, nyungu nganyjurrunga ngatu jarrulupiyi nganyjurruku.” ²⁴ Palaja pirirrimarta jinayarningu wiyirrju palanga tawunja.

JACOB-MILALU PIRIRRIMARTALU SHECHEM-MILI NGURRA NGARTARNAYI (34:25-29)

²⁵ Kujarrapa waraja karrpurranguja, Shechem-milirrangungu parra-parra wirtu jarrinyaja, kujarra Jacob-mili partanyjirri, Simeon-pa Levi, Dinah-mili mama-jimurninyjirri, tawunja ngalpanyapulu. Munu ngampa pinayipulinyi. Sword kanyapulu, marlkarri wirlarnapulujaninyi pirirrimarta wiyirr, ²⁶ Hamor-pa Shechem pukun. Sword-ju marlkarri wirlarnapulupulinyi, palaja mayaja Shechem-milija kanyapulu Dinah, kulpanyapulu ngurra pulanymilikarti. ²⁷ Palajun jinaja, jinta pirirrimarta Jacob-mili turlpanya, yirrinajalu marrngu wiyirr marlkarri, kanyayi wurrukarra wiyirr tawunja. (They did that because their sister had been defiled there.) ²⁸ Kanyayi kuwiyirrangungu — kamalpa purlikapa kukurnjaripa tangki — wiyirr kanyayi tawunjapa janamili warrarnja. ²⁹ Mayarranguja kanyayi wurrukarrapa warnkurrangupa nganirn-nganirn. Kanyayi partanykarrangupa mirtawanyjarri pukun, jakurlirniyaninyi jana warrkamukata jarrinyaku janaku.

JACOB-JU WARNTA MARNAPULINYI (34: 30-31)

³⁰ Yarti Simeon-japa Levi-nga wurrarnapulaku Jacob-ju, “Ngajuku yija kurlujartiny jinanyumpulu! Marrngurrangu nyarralanga warrarnja — wiyirr Canaan-milirrangupa Perizz-milirrangungu — kurlkapirli jarrulupijiyi, wurralapiyiya, “Puka pala Jacob!” Nganyjurrungu kujarrapa warajakapali, jana kurrngal yiji! Kunmu jarrulupiyi, marlkarri wirlalkulupiyi nganyjurrinyi wiyirr! Munu jarrulumarna ngaju, ngajumili marrngurrangu wakany munu jarrulinyi! ³¹ “Wayirti! Shechem-ju marrka ngalayimili kurlukatakapali jirni[?]. Ngani jinaku ngalayiyi? Munujakun jinaku?”

35

JACOB KULPINYI BETHEL-KARTI (35:1-15)

¹ Palaja Ngarrkalu karra marnalu Jacob-ku, “Yakala nyungu warrarn, yarra Bethel-karti, palanga wantuluman. Palangangarra ngaju miral jarrinyirnangu purlpi, nyuntu wirnti mirti jarrinyikinyin nyuntumili mamajingamarra, Esau-ngamarra. Jampa turlpalaman Bethel-ja warnku kuru malaman, wuru jilaman, palanga nyuntu muwarr pilipijin ngajuku.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku.

² Palaja Jacob-ju muwarr pirnijanaku palinymili mirtawanyjarrikupa palinymili warrkamukatarrangu. Karra marnajanaku, “Yakaliyijaninyi nyurramili ngapirrangungu, palarrangu mangunyakapalirrangungu, warrarnja warinyja. Palaja janpulinyurru, wurru wariny ngalpulunyurru. ³ Palaja yakalaminyi nyungu ngurra, yankuluminyi Bethel-karti. Puripi purlpi ngaju wirnti mirti jarrinyirni Esau-ngamarra. Palangangarra ngajulu kamarnalu Ngarrkaku, palinyju pinakarrinyiji. Palinyjungarra tuku jirnikinyinyi ngaju wanyjarnipa yananyikinyirni. Bethel-jangarra ngajulu kuru malamarnajaninyi warnkurrangu, muwarr pilamarnalu Ngarrkaku palanga.”

⁴ Jacob-milija muwarrja janalu yinyiyili wiyirr janamili mangunyakalirrangu, kurlkapinti ringirrangu pukun yinyiyili. Pirti karliny mungkamartaji palinyju, palanga pirtinga yamarnajaninyi.

⁵ Palajalu Jacob-pa palinymilirrangu yaninyikinyiyi Bethel-karti. Ngarrkalu wirn-tiku jirnijaninyi marrngurrangu ngurrararrangu, munu purrja pinamayi Jacob-arrangumili. ⁶ Jacob-milirrangu kajarniyi Luz-ja, warrarnja ngapinga, Canaan-ja. Palaku Luz-ku wariny yini Bethel. ⁷ Palanga Jacob-ju kuru marna warnkurrangu, muwarr pinalu Ngarrkaku. Purlpi jampa Jacob mirti jarrinyikinyi palinymili mamajingamarra palangangarra yarrana Ngarrka turlpanyalu. Palajangarra Jacob-ju yini marna pala warrarn El-Bethel. Palalu yinilu wurrarna, “Ngarrka Bethel-ja waninyi.” ⁸ Now Deborah, Rebekah's nurse, died and was buried under the oak outside Bethel. Palajalu yini marnayi “Allon Bakuth”. [“Oak of weeping”]

⁹ Jampa Jacob kulpanya palinymili kakajimurninymili warrarnja, yarrana Ngarrka miral jarrinyili Jacob-ja, ngalya yiji muwarr pinalu. ¹⁰ Yini wariny yinyalu Jacob, pala yini Israel. Karra marnalu Jacob-ku, “Purlpi nyuntu yini waninyikinyi Jacob. Kuwarringa munu wurralapiyinti 'Jacob' [“Deceiver”], yini malapiyinti 'Israel' [“Prince with God”]. ¹¹ Ngaju yija Ngarrka, wiyirrku nyurraku nyampali. Ngajulu yungkulumarnanta marlu jamujipa karluji, kurrngal yiji wantulupiyi. Yankulupiyi ngunarrijirri, warrarn warinyarrangukarti. Jinta want ulupiyi wirtu maaja, kingi wantulupiyi. ¹² Purlpi ngajulu yinyarnalu nyungu warrarn nyuntumili karlujinga, Abraham-ja. Palaja yinyarnalu nyuntumili japartunga, Isaac-ja. Kuwarringa ngajulu yungkulumarnanta nyuntungupa nyuntumili karlujingapa jamujinga, nyirrirnikarti-japa yajalapiyi.” Palajun muwarr pinalu Jacob-ku. ¹³ Palaja Ngarrka yakarna paliny.

¹⁴ Palamangangarra Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni. Jurtirni wayinpa wuyil warnkunga yinganyaku Ngarrkaku. ¹⁵ Palanga warrarnja Ngarrkapa miral jarrinyalu palinyju yini marna Bethel.

BENJAMIN NGAYARTA JARRINYI. RACHEL MARLKARRI JARRINYI (35:16-21)

¹⁶ Palaja Jacob-milirrangulu yakarniyi Bethel, yaninyikinyiyi ngapikarti, Ephrath-karti. Palinymili mirtawa Rachel ngayinykarra. Kajamarta Ephrath-ja, wupartupani ngayarta jarra-jarrinyikinyi. Rachel yija manyurla, partarl ngayarta jirnikinyi. ¹⁷ Palinymilalu mirtawaju warrkamukatalu mimarnikinyi partanyku ngayarta jarrinyaku. “Wirntiwayi. Puru wanta, pirirri partany mankuluman.” ¹⁸ Rachel wurrku yiji waninyikinyi, kinti marlkarri jarrinyikinyi, marlkarrimarninyju yini marna pala partany Benoni. [“Son of my sorrow”] Yarti Jacob-ju wariny jirni yini, Benjamin. [“Son of my right hand”]

¹⁹ Janalu pirtingi jirniyi Rachel ruwurtumartaji, pala ruwurtu yaninyikinyi Ephrathah-karti. (Kuwarringi pala yini marnayi tawun Bethlehem.) ²⁰ Jacob-ju wararr jirni wirtu warnku, jarnti jirni, kankarni jungkanga Rachel-milingi. Pala warnku yirrku waninyi kuwarringipa. ²¹ Palaja Israel-milirrangu pipurru yaninyiyi. Ngurra jirniyi ngunarrikarti ngapinga, Migdal-Eder-nga. ^{22a} Palamartaji waninyaja, Reuben yana Bilhah-karti, Israel-mili yarungu, kalikunga ngalpanya, karta karrinyipulu. Pinakarrinyi palaku Israel-ju.

JACOB 12 PIRIRIMARTAJARTINY (35:22-26)

^{22b} Jacob 12 partany pirirrimartajartiny: ²³ Partany pirirrimarta Leah-mili: Reuben (Jacob-mili murrkangunya), Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun. ²⁴ Partany pirirrimarta Rachel-mili: Joseph-pa Benjamin. ²⁵ Partany pirirrimarta Bilhah-mili (warrkamukata Rachel-ku): Dan-pa Naphtali. ²⁶ Partany pirirrimarta Zilpah-mili (warrkamukata Leah-mili): Gad-pa Asher. Palarrangu partany pirirrimarta Jacob-mili, Paddan-Aram-ja waninyaja ngayarta jarrinyiyi wiyirr.

JACOB KULPANYA JAPARTUKARTI (35:27-29)

²⁷ Palaja Jacob kulpanya palinymili japartumili ngurrakarti, ngapinga, Mamrenga, Kiriath-Arba-martaji. (Yini wariny palaku Hebron.) Purlpi purlpija Jacob-mili karlujilupa japartulu ngurra jirnipulu palanga, Abraham-jupa Isaac-ju.

²⁸⁻²⁹ Isaac mirtanya yiji jarrinyaja, 180 partunurrangujartinya, marlkarri jarrinyi. Palinymilalu kujarralu partanyjujirri Esau-lupa Jacob-ju pirtinga jirnipulu palanga.

37*JOSEPH-PA MAMAJIRRANGU PALINYMILI (37:1-11)*

¹ Jacob-ju ngurra paljurnu palinymilingi japartumilingi warrarnja, yini marnayi pala warrarn Canaan. ² Wurralamarnanta Jacob-milaku partanykarranguku.

Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi palinymili japartumili kukurnjarirrangupa nanikurturrangu. Palanga paliny 17 partunurranguja. Jinta palinymili mamajimurninyarrangu waninyikinyiyi palakurtirri, Bilhah-milipa Zilpah-mili partanykarrangu. Wurrarnikinyili palinymilingi japartungu palinymilirrangulu mamajimurninyarrangulu jampa kulujartiny jirnikinyiyi. ³ Joseph ngayarta jarrinyi jampa palinymilingi japartungu mirtanya jarrinyajalu. Palajalu paliny yija ngarlunga Jacob-ja. Palinymilirranguja wiyirra partanykarranguja Joseph yija ngarlunga palinymilingi. Yinyala Joseph kuwurtu marnikata [long robe — work out best term]. ⁴ Palinymilirrangulu mamajimurninyarrangu miranu jarrinyiyalu janamilalu japartulu ngarlunga jirni yija marrkamurniny. Palaja kulilu yirrirnikinyiyi, malyparr karrinyikinyiyalu palinyku.

⁵ Warrukartingi warajanga kapukarri marna Joseph-ju, wurrarnajanaku palinymilirrangungu mamajimurninyarrangungu. ⁶ “Pinakarrayi! Wurralamarnanyurraku ngani kapukarri marnarna. ⁷ Paru makanu wirrkarnikinyiyirni, pala paru mayijartiny. Pirntu?? jirnikinyiyirnipa kunyi pirnikinyiyirni jungkanga yakarnikinyiyirnijaninyi. Ngajumili pirntu wararr karrinyi. Nyuntumilirranguku kunmu jarrinyiyi, wupurnijiyi, murtinga juripi-juripi.” ⁸ Pinakarrayiyi pala muwarrja paliny mamajimurninyarrangulu kuli jarrinyiyalu. “Wunyjurru? Nyuntu maaja jarrinyaku karrinyan nganarnaku, wurrarnaku nganarnaku jinaku?” Pinakarrayajalu kapukarriku wariny muwarr palinymili kulilu yirrirniyi.

⁹ Palaja wariny yarrana kapukarri marna. Mamajimurninyarrangungu wurrarnajanaku, “Pinakarrayiji! Yarrana kapukarri marnarna. Kapukarringi ngajumilingi yirrirnirnijaninyi karrpupa wirlarrapa panikatarrangu 11 wupirnijiyi palarrangu.” ¹⁰ Palinymili japartulu pinakarrayajalu warnta marna. “Nganikapali pala kapukarri? Nyuntulu wurrarnan nganarnaku nyuntuku wupinaku jungkakarti? Munu wupilipiyirnanu ngaju, pipi, nyuntumili mamajirrangupa marrka, Pinjamin.” Palajunjalu warnta marna Jacob-ju. ¹¹ Joseph-milalu mamajirrangulu yirrkulu ngampan karrinyikinyiyalu. Palinymilalu japartulu kurkarri marnikinyi ngarrany pala kapukarri.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU YINYAYALU NGAJARRIRRANGU WARNKUKU (37:12-36)

¹² Yarti mamajirrangulu kanyayijaninyi janamili japartumili kukurnjaripa nanikurturrangu Shechem-ukurtirringi kanyjirnikinyiya parumarramarraku kuwiyirranguku nganinyaku. ¹³ Japartulu palinymilalu muwarr pinalu Joseph-ku, “Nyuntumilalu mamajirrangulu kalkurnayijaninyi kuwiyirrangulu Shechem-ukurtirringi. Ngajulu ngakalamarnanta janaku.” “Yuu. Yankulumarnajanaku, Japartu.” ¹⁴ “Kajanajalu

japirr malamanjaninyi “Wayirti? Ngalypa waninyinyurru? Wayirti kuwiyirran-gupa? Ngalypa waninyiyi?” Kulpulumun ngajukarti, wurralapijin wayirti, ngalypa waninyayi.” Palajalu ngakarna Joseph.

Joseph-ju yakarna ngurra, yana jinangu Shechem-ukarti. ¹⁵ Palanga kajanajalu, munu, kanyjirnijanaku. Kanyjin-kanyjinangulu warinyjulu marrngulu japirr marna, “Nganiku kanyjirnan?” ¹⁶ “Ngaju kanyjirnarjanaku ngajumiliku mamajirranguku. Wayirti nyuntu miranu wanyjarni kanyayijaninyi kuwiyirrangu?” ¹⁷ “Purlpi ngarrany yanayi. Pinakarrinyirnijaninyi, ‘Yankunyi Dothan-karti.’” Joseph-ju yajarnajaninyi, yirrirnijaninyi wangka Dothan.

¹⁸⁻²⁰ Yirrirniyi kajangulu ngarrany janamili marrka. Wurrarniyirnangu, “Nyungu kapukarri manakata milpayinyi. Jipi wirlalaminyi marlkarringi. Parnpilaminyi pirtingi wirtungu. Wurralaminyili japartungu nganyjurrumilingi, kuwiyilu kulikatalu marlkarri wirlarni, nganayi. [??]. Palajalu kapukarrimajirri wantuliny. ²¹⁻²² Rueben-ju pinakarrinyikinyi jana muwarr pinaja. “Munu marlkarringa wirlanaku Joseph-ku! Parnpiliminyi nyungu pirtingi wirtungu.” Rueben-ju kurlkarri marnikinyi, “Yarti kulpulumarnalu, mankulumarna marrka pirtija, kangkulumarna nganarnamilikarti japartukarti.”

²³ Joseph turlpanyijanaku palinymilaku mamajirranguku. Warlirniyi, yinyjil pirniyalu palinymili kuwurtu [coat??] marnijartiny, ²⁴ parnpirniyi pirtingi wirtungu, mulyingi yiji. Pirti punarra. [It was actually an old water-cistern, dug to hold water, but dry.] ²⁵ Kajarniyi mayiku nganinyaku.

Mayi nganinyangulu yirrirniyijaninyi marrngu taManasseh camel-jartiny pirlurru yajarnikinyiyi. Jinta ngurra warinyja, yini marnayijaninyi Ishmael-milirrangu. (Wariny janamili yini Midian-milirrangu.) Tamarniyi Gilead-ja, yananyayi Egypt-karti. Camel-ju kanganyikinyiyi jurikata jirnikatapa mirrijin warinyja wariny warnkuku maninyaku. ²⁶ Malyurtamarninyju Judah-lu wurrarnajanaku, “Munu wirlanaku marlkarriku marrkaku nganyjurramilaku, munu kuku jinaku palinyku kawuku. ²⁷ Jinyji pilkunyi warnkuku nyungungurrangu Ishmael-arrangungu. Paliny palama nganyjurramili walja marrka, munu wirlanaku marlkarri.” ²⁸ Wangka jarrinyjalu marrngurrangu camel-jartinyarrangu jinyji pirniyi mamajirrangulu warnkuku nyungurrangungu. Manayi kuliny-kulinyju, [??] kanganyangulu Egypt-kartijakun.

²⁹ Yarti kulpanya Rueben pirtikarti. Munu kanyjirnalulu Joseph-ku. Rueben ngarlu kurlu jarrinyi munu kanyjinaja. Wurrukarra palinymili ngartarna marlparrjartinyju.

³⁰ Kulpanyajanaku mamajirranguku, wurrarnajanaku, “Marrkaku munu kanyjirnalulu! Ngakumpa jarrinyirni!”

³¹ Wirlarniyi nanikutu, pijirringi nanikutunga wirrirniya kuwurtu Joseph-mili.

³² Kanyayi kuwurtu janamilikarti japartukarti. “Nyungu yirrili kuwurtu! Yirrirniyirni wurrarnja warinyja! Yijapa nyuntumilimili partanymili?” ³³ Yirrirni. “Yijarla pala ngajumilimili partanymili, Joseph-mili! Kuwiyilu kulikatalu nganiyi!”

³⁴ Palajalu Jacob wirriyijartinyju wurrukarra palinymili ngartarna. Wirrirnir-nangu kurlujartinyirrangungu wurrukarra. Ngangkurlu pirnikinyalu partanyku palinymilaku karpurrangu karpurrangu. ³⁵ Palinymilalu partanykarrangulu piririlupa mirtawalu partarl tuku jirnikinyiyi. Yirrkulu ngangkurlu pirnikinyalu. “Partarl pikaly jiliminyinyurru. Kurluny-kurluny wantulumarna marlkarrikartijakun.”

³⁶ Nyungungu wurrarnja warinykartingi palalurrangu kanganyikinyiyi Joseph Egypt-kartijakun. Palanga kajanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-milaku. [He was captain of the king's personal bodyguard.]

38

JUDAH AND TAMAR (38:1-30)

¹ Palamartaji [?? “about that time” — soon after his brothers had sold Joseph as a slave and the traders took him to Egypt] Judah-lu yakarna marrkarrangu palinymili, warnkumarramarraja katukarna, yana ngapikarti, Adullam-karti. Ngurra jirni pirirringa, yini Hirah. ²⁻³ Palanga warrarnja pirirri Canaan-mili nyirrirnikartijanga, yini Shua. Shua partany mirtawajartiny. Judah-lu yirrirni. Yarti warajanga jarrinyapulu. Karta karrinyipulu, mirtawa ngarlungu jarrinyi, pirirri partany kanya, yini marnapulu Er. ⁴ Palaja pirirri wariny partany kanya, yini marnapulu Onan. ⁵ Palaja wariny pirirri partany kanya, yini marnapulu Shelah. Ngayarta jarrinyaja ngurra waninyayi ngapinga, Kezib-ja. ⁶ Punjaja Judah mirtawa kanya, yini Tamar, palinymili murrkangunyaku, Er-ku. ⁷ Ngarrka yirrirnikinyi Er, kurlu yija pala pirirri. Palajalu Ngarrka marlkarri wirlarna. ⁸ Palaja Judah-lu wurrarnala Onan-ja, “Nganyjurrumilija mangunyja, pirirri marlkarri jarrinyaja partanymajirri, palinymili marrka karta karrinyaku palinymilinga mamajinga nyupajinga, yirrirnikartijarrangu jinaku mamajiku, mamajimilirranggu jarrulupiyi. Palajun jilaman, karta karrulinyumpulu Tamar-pa. ⁹ Onan miranu pala partany munu palinymili wantuliny. Palajalu karta karrinyapulu, palinyju parti palinymili jurtirni jungkanga, partany jinangamarra mamajiku. ¹⁰ Ngarrka wurrarna, “Pala pirirri pukurl kurlu yija jirnikinyi!” Palajalu marlkarri wirlarna Onan. ¹¹ Palaja Judah-lu wurrarnala ngarraya palinymilingi, Tamar-nga, “Kulpulaman japartumurninykarti ngurrakarti, palanga pirirrimajirri wantuluman. Yarti pujamu ngajumili wirtu jarruliny, Shelah, palanga warajanga wantulinyumpulu.” (Judah mitu-mitu marnala. Kurlkapirli jarrinyarninyi, “Marlkarri jarrala Shelah pukun, mamajikapalijirri!”) Palaja Tamar kulpanya japartumurninykarti, waninyi palinymilingi ngurranga.

¹² Yarti Judah-mili mirtawa marlkarri jarrinyi. Ngangkurl jinaja, Judah-pa ngapinga, Timnah-karti yana. Warinyarrangulu kukurnjayi palinymili jiyiramu jirnikinyalu. Yanapulu Judah-pa miyirti palinymili Hirah, paliny ngapija, Adullam-ja. ¹³ Warinyju Tamar wurrarnalu kakajimarniny Timnah-karti yankuliny. ¹⁴ Miranu jarrinyi Tamar Shelah-ku, Judah-mili nyirtingunyaku, purlpi pirirri jarrinyi. Judah-lu Shelah yinyama Tamar-nga, pulany warajanga jarrinyaku. Purlpi matunyaku wurru wartu jirrirnangu Tamar. Pala muwarr pinakarrinyajalu, matunyaku wurru karnu pirnarninyi, wariny wurru wirrirnarninyi, waralu ngumpa wurta jirrnarninyi. Palaja yana ngapikarti, Enaim-karti, tawun wupartu pala, ruwurtunga Timnah-karti. Enaim wangkamartaji ruwurtunga kajarna. ¹⁵ Judah Timnah-karti yananyaja Tamar yirrirni, ngumpa warapurni, kurlkarrinyarningu mirtawa kurla-kurla paliny. Munumpa pala mirtawa ngarrayamarniny palinymili! ¹⁶ Yana-yana mirtawakarti ruwurtumartajinga, wurrarnalu, “Yuu, warnkuku wirtuku karrinyanpa?” Japirr marna, “Ngani yungkulupijin?” ¹⁷ Judah-lu puntaju marna, “Kuwiyirranguja ngajumilija ngakalamarna nanikutu.” “Yuu, ngapi kuwarri yungkuluman, yarti jinyji jilamarna nanikutuku.” ¹⁸ “Ngani yungkulumarnanta kuwarri?” “Nyuntumili seal-pa marntipinti warnu pukun.” Yinyalu palajirri. Palaja karta karrinyipulu. Palajunju ngarlunga jarrinyi Tamar. ¹⁹ Ngurrakarti kulpanyi Tamar, ngumpa wartu jirrnarningu yirrinangamarra, matunyamili wurru wirrirnarningu. ²⁰ Judah-lu miyirti ngakarna, Hirah, nanikutujartinyju, mirtawa kanyjinakupa mananyaku palinymili seal-pa marntipinti warnu. Partarl Hirah-lu kanyjirnalu mirtawaku. ²¹ Marrngurrangu Enaim-martaji wurrarnajanaku, “Wanyjarningi pala kurla-kurla mirtawa, purlpi nyungungu ruwurtungumartaji waninyi?” Puntaju karra marnayi, “Munu yiji kurla-kurla mirtawa nyungungumartaji waninyi.” ²² Hirah kulpanya Judah-karti, wurrarnalu, “Partarl kanyjirnikinyirni. Marrngurrangu ngurraralu wurrarnajiya, munu

yiji kurla-kurla mirtawa palangamartaji.”²³ Karra marnalu Judah-lu, “Puru wanta. Palajirri seal-pa marntipinti warnu kalkuli. Ngurrarrangulu pinakarrayali, yijapa nyarru piliyingalikalu. Yijalu jinyji pinaku karrinyarna. Kanyjirnan-kanyjirnan, munu.”²⁴ Kujarrapa waraja wirlarrarranguja warajalu Judah-nga wurrarnalu, “Ngarrayamarniny nyuntumili kurla-kurla mirtawa jarra-jarrinyi, paliny ngarlunga.” Puntaju karra marna Judah-lu, “Jalakarti kanganyaja kampanyaku marlkarringa!”²⁵ Kanganyakanu muwarr ngakarnalu kakajimurninykarti, “Warajalungarra pirirrilu ngarlunga jirninyi. Parrjala nyungujirri seal-pa marntipinti warnu pukun. Parrjala! Nyuntumili!”²⁶ Judah miranu jarrinyi palajirriku, wurrarna, “Tamar yijalu jirni. Kurlu jirnirni palinyku. Yinyarnamalu partany ngajumili, Shelah, warajanga jarrinyaku pulany.” Palajangarra Judah munu Tamar-nga karta karrimapulu.²⁷ Partany kanganyaja, miranu jarrinyayi partanyirri kujarraartiny!²⁸ Partany kanganyajalu, warajalu parirr jirrarninya. Mirtawalu mana, mirriyili pilyarri kunyji pirni, wurrarna, “Nyungungarra walangkarra turlpanyi.”²⁹ Palaja parirr purrirna kaninykurti, palaja mamaji palinyku murrkangunya jarrinyi. Palanga mirtawalu wurrarnalu, “Nyungukapalingarra kurtanyan!” Palajalu yini marnayi “Perez” [which means, “breaking out”].³⁰ Palaja marrkamarniny kurtanya, pilyarri milyirri parirrja. Yini marnayi “Zerah”.

39

JOSEPH-PA POTIPHAR-MILI MIRTAWA (39:1-18)

¹ Nyarrangarrangu Ishmael-milirrangu Joseph kanyayi Egypt-karti, kajanajalu jinyji pirniyi warnkuku. Mana marrngulu, yinilu Potiphar-lu. Potiphar nyampali wirtu warrkamu puluka king-ku Egypt-milaku, nyampali jurljarranguku king-marninymilaku [captain of the king's personal bodyguard].

² Joseph warrkamu jarrinyikinyi ngurranga palinymilimilingi nyampalimilingi. Ngarrkalu ngalya jirnikinyalu. Yatilpa jarrinyi ngurranga Potiphar-milingi.³ Potiphar-lu yirrirni ngalypakata jirnikinyijaninyi, Ngarrkalu tuku jirnikinyi, nganipa jirnikinyijaninyi ngalya.⁴ Palajamarra pikaly jarrinyalu Joseph-ku, nyampali jirni palamarrangu palinymilingi marrngurrangungapa wurrukarrangungapa. Joseph-ju tuku jinikinyi pukurl palinymili nyampali.⁵ Ngarrka pikaly jarrinyalu Joseph-ku. Palajunjalalu ngalya jirnikinyalu Potiphar-ku, Joseph-milaku nyampaliku.⁶ Potiphar-lu wurrukarrarrangu yakarnala wiyirr Joseph-ku tuku jinaku. Munu nganipa kurlu jarrimalu Potiphar-ku, ngalypajakun jirnijaninyi Ngarrkalu. Potiphar-lu mayija ngananyajalu karta karrinyikinyi. Wirriyijajirri, pikaly yiji.

Joseph wangalangu yiji, ngumpa ngalypakata kawupa.⁷ Palaja jampa Potiphar-milalu mirtawalu marru marnikinyi Joseph. Japirr marna, “Karta karruli warajanga.”⁸ “Munu ngali karta karrinyaku warajanga! Nyuntu ngajumilimili nyampalimili mirtawa. Wirrirninyi ngaju nyampali palinymilaku wurrukarraku wiyirrku, kalkunaku wiyirrku.⁹ Munu nyuntuku kanganyaku. Munu ngaju muwarrku Ngarrkaku ngartanaku!”¹⁰ Palalu mirtawalu yirrkulu japirr marnikinyi. Palinyju yirrkulu, “Munu ngali karta karruli warajanga.” Munu karta karrimapulu warajanga.

¹¹ Warajanga karrpungu Joseph ngalpanya mayanga palinymilimilinga nyampalimilinga warrkamuku jinaku. Jinta pirirrimarta waninyikinyiyi warinykartingi, kajamarta.¹² Palalu mirtawalu manalu palinymili kuwurtu, japirr marna karta karrinyaku. Yakanajalu kuwurtu mirtawanga parirrja, Joseph mirti jarrinyi kaninykurtija.¹³⁻¹⁴ Mirtawalu warlirnikinyi kuwurtu. Kamarnajanaku warinykurrangu pirirrimartaku. Turlpanyiyalu milpanyajalu mitu marnikinyijanaku. “Ngajumilalu pirirrilu nyungu pirirri kanya nyungukarti mayakarti kurntany jinaku ngajuku. Turlpanyi kaninykarti, karra marnaji, 'Karta karruli warajanga.' Yakal marnarna

ngajulu. Kamarnarna marrja. ¹⁵ Kamanajalu yakarna kuwurtu, mirti jarrinyi mayaja kaninykurtija.”

¹⁶ Kalkurnu kuwurtu kala Joseph-mili, mimarnalu palinymilaku pirirriku kulpanyajaku. ¹⁷ Potiphar kulpanyajalu palarrangu ngarrany muwarr wurrarnala. “Nyarra pirirri, nyarra Hebrw nyuntulu kanyanpa nyungukarti mayakarti, turlpanyi nyungukarti ngaju kurntany jinaku. ¹⁸ Kamarnarna marrja, yakarna kuwurtu nyungungu mirtimarninyju.” Palajunju mitu marna palinymili pirirri.

WIRRIRNAYI JOSEPH JURNTINGA (39:19-23)

¹⁹ Potiphar-lu pinakarrinyijalu wirrilyi karrinyi yiji. ²⁰ Palinyju kanya Joseph jurntikarti. Palanga jurntinga kingilu wirrirkinyijanyini wirrilyijartinyju. Joseph waninyikinyi palanga jurntinga. ²¹ Ngarrkalu munu kakurnama Joseph, jurntingaja kurlkarri marnikinyi paliny. Palajunjalulu jurntiku nyampali pikaly jarrinyalu Joseph-ku. ²² Wurrarnalu nyampalilu Joseph-ku, “Nyungurrangu marrngu tuku jilamanjaninyi. Nyampali nyuntu yiji jirnirinti, yirrilamanjaninyi warrkamupa jilipi yiji jurntinga.” ²³ Ngarrkalupa Joseph-ju jirnikinyipulu marakulalu. Palajalu wiyirr ngalya jarrinyi. Nyampali jurntiku puru pikaly wanikinyi. Yakarnala wiyirr warrkamumu Joseph-ku.

40

KAPUKARRI YIMPARNPULAKU JOSEPH-JU (40:1-23)

¹⁻² Jampa palajalu kingi palaja warrarnja wirrilyi jarrinyipulaku kujarraku warrkamu pulukaku. Warinyju tuku jirnikinyalu wayin kingimili, warinymarninyju mayi kamparnikinyalu kingiku. Palalujirri kingi wirrilyi jinapulu. ³ Palajalu jurntinga wirrirnapulinyi, palanga jurntinga Joseph waninyikinyi. ⁴ Nyampalilu jurljaku wurrarnalu Joseph-ja, “Tuku jilamanpulinyi palajirri!” Joseph-ju tuku jirnikinyipulinyi punja.

⁵ Warajanga warrukartingi kapukarri marnapulu. ⁶ Karrpunga jarrinyaja yirrirnapulinyi Joseph-ju, wirrilyijartinyjirri. ⁷ “Nganija nyumpala ngumpa wirrilyijartiny?” ⁸ “Kapukarri marnalayi. Palajirriku kapukarriku ngaliku ngakumpa ngaliyi. Munu wurrarnakayingalayinyi pala muwarr.” “Ngajunga wurralajipulu ngani palajirri kapukarri mananyumpulu. Ngarrka miranu nyumpalamilaku kapukarriku. Palinyju ngaju miranu jilamanyi.”

⁹⁻¹⁰ Nyampali wayinkulu wurrarnala, “Kapukarri marnarna yirrirnirni mungka kurayipipinti kujarrapa waraja karlkajarrarrangujartiny. Jampa walyakajartiny jarrinyaja pupujartiny jarrinyiyi, jukurtarrangu turlpanyiyi, murla jarrinyiyi. ¹¹ Minpinapinti kingimili warlirnarna parirra. Manarnajaninyi jukurtarrangu, nyitarnarnajaninyi parirra, wayin jarrinyaku, yinyarnarna kingi.” Palajunju wurrarnala Joseph-ngu. ¹² Joseph-ju wurrarnala, “Pala kujarra waraja karlkajarrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹³ Kujarrapa warajaja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku nyuntu murru malapiyinta jurntija, jipi nyuntu ngalya, yarrana palinymili warrkamumu puluka jilamanta. Nyuntu ngarrany palinymili wayin kanganyakata jarruluman. ¹⁴⁻¹⁵ Nyunguja pirtija murru malapiyinta kurlkarri malamanyin. Wurralamanpala kingingi yija, japirr malamanpa murru malamanyi nyunguja pirtija. Purlpilu jintalu marrngurrangulu warlirninyiyi kanyanyiyi ngajumilija warrarnja, Hebrew-mili warrarnja, nyungukarti kanyanyi. Ngajulu munu kurlujartiny jinamarna nganipa nyungungu warrarnja, wata wirrirninyiyi nyungunga jurntinga. Japirr malamanpa kingi yiji nyunguja murru malamanyi jurntija.”

¹⁶ Mayi kampanakatalu muwarr pinakarrinyijaninyi ngalypakatarrangu wurrarnala Joseph-ja, “Ngajulu pukun kapukarri marnarna. Kapara kujarrapa waraja martumurripinti kanganyikinyirnijaninyi jurnturtungu. ¹⁷ Kankakartingi kampanajarrangu warinypa wariny mayi kingiku. Wirrujartinyju ngananyikinyiyi pala mayi kankakartija.” ¹⁸ “Nyungu nyuntuku muwarr. Pala kujarra waraja kaparrarrangu palalu wurrarna kujarrapa waraja karrpu. ¹⁹ Pala kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurralkulinyjanaku kangkulupiyinta nyunguja jurntija kingikartimilirrangu jurljakarti, kingilu wurralkulinyjanaku ngalyi malyalapiyinta. Kawu nyuntu marlkarrija jarnti jilipiyinta karntinga wurrunga. Wirrujartinyju ngalkulupiyinta kawu.” Palajunju wurrarnala Joseph-ju.

²⁰ Palaja kujarrapa waraja karrpuja kingilu wurrarnajanaku, “Mayi wirtu kampalkulinyurru nganin-nganin wirtukurrangu warrkamu pulukurranguku ngajumilaku.” Wurrarnalu warinya, “Marrapulinyi palajirri jurntija nyampali wayinkupa mayi kampanakata.” ²¹ Wayin kanganyakata warrkamu jarrinyalu kingiku ngarrany. ²² Mayi kampanakata wirlarniyi marlkarri, jarnti jirniyi kawu karntinga mungkanga kingimilija muwarrja. Yija muwarr wurrarnapulaku Joseph-ju palangajirri wayinku nyampalingipa mayi kampanakatanga. ²³ Palalu wayinku nyampalilu munu kurlkarri marnama Joseph, kakurna ngarrakuny.

41

KAPUKARRIJIRRI KINGIMILI YIMPIRNALU JOSEPH-JU (41:1-36)

¹ Yarti kujarra partunuja kingi kapukarri marna. Palanga kapukarringa wararr karrinyikinyi wangka pijunga wirtunga, yini pala piju River Nile. ² Parrjan-parrjanangulu 7 purlikarrangu jinjikatarrangu janpaja turlpanyiyi, pijungu ngananyikinyiyi paru. ³ Palaja 7 purlikarrangu pajalimajirri winyany-winyany janpaja turlpanyiyi, wararr karrinyikinyiyi wangka pajalikatanga purlikaja. ⁴ Palanga nganayijaninyi wiyirr pajalikatarrangu purlika. Palaja kingi parrily jarrinyi kartaja.

⁵ Palaja karta karrinyi, kapukarri marna wariny. Kapukarringa yirrirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ⁶ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangu turlpanyiyi, purangulu wanggalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ⁷ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Kingi parrily jarrinyi kartaja, parrily jarrinyingulu puru kapukarri.

⁸ Marntungu ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyikinyi kapukarrikujirri. Muwarr ngakarnajanaku kamanaku warrkamuku maparnpurjakupa yatilpaku. Wurrarnajanaku pala kapukarrijirri, janapa ngawu kanyjil-kanyjil wurrarnayirnarninyi. Munu nganurtupa miranu palakujirri kapukarriku.

⁹ Palaja wayin nyampalilu wurrarnala, “Kurlkapirli jarrinyirni, muwarr kakurnanangu. ¹⁰ Purlpingarra nyuntu wirrilyi jarrinyinngaliyaku kujarraku. Nyuntulu wirrirninngalayinyi nyuntumili mayi kampanakatapa ngaju jurntinga. Wurrarnanpalu nyampalinga jurljaku 'Tukulu parrjalapulinyi palamajirri, mujarri jarriyipululu.' ¹¹ Jurntingalu ngaliyalu kapukarri marnaliyi warajanga warrukarti. ¹² Palamanga wanggalangu, paliny Hebrew-milija. Paliny warrkamukata jurljamilaku nyampaliku. Ngaliyalu wurrarnaliyili kapukarri ngalayimili. Wurrarnangaliyaku ngalayimili kapukarrijirri. ¹³ Pala kujarra muwarr yija jarrinyipulu. Yarrana warrkamukata jirninyin, wurrarnanjanaku jurljaku, 'Wirlaliyi palama mayi kampanakata marlkarri.'” Palajunju palalu wayin nyampalilu wurrarnala kingingi.

¹⁴ Pinakarrinyajalu palakurrangu muwarrku kingilu ngakarna jurntikarti walarni jinaku Joseph-ku janyinku. Joseph-ju ngarnka wirrkarnarninyi, wirrirnirnanangu wurrukarra ngalypakata. ¹⁵ Kingilu wurrarnala, “Ngajulu kapukarri marnarni, munu nganurtulupa wurrarnakaji pala muwarr. Wurrarnajiyi nyuntu miranu palaku

muwarrkurrangu.” ¹⁶ “Ngaju munu yatilpa, Ngarrkalu wurralkulinyngaliku pala muwarr.” Palajunju wurrarnala kinginga.

¹⁷ Kingilu wurrarnala, “Ngajumilinga kapukarringa wararr karrinyikinyirni pi-junga wangka Nile-ja. ¹⁸ Yirrirnirnijaninyi 7 purlika pajalikatarrangu turlpanyiyi ngapaja. Janalu ngananyikinyiyi paru. ¹⁹ Palaja 7 pajalimajirrirrangulu turlpanyiyi ngapaja, palarrangu winyjaly-winyjaly yiji. Munu ngajulu yirrirnamalparnajaninyi purlika nyungurrangukapali nyungunga warrarnja Egypt-ja! ²⁰ Palangurrangu winyjaly-winyjalyju kunanyiyijaninyi pajalikatarrangu. ²¹ Palaja ngananyijalu waninyiyi winjaly-winyjaly ngarrany. Palaja kartaja parrily jarrinyarni.

²² Palaja kapukarri marnarna warinymal. Yirrirnirni patalyi yini wiyiti, waraja patalyi 7 mayijartiny, ngalypakatajartiny yiji. ²³ Palaja 7 patalyi kurlujartinyirrangulu turlpanyiyi, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. ²⁴ Palarrangulu 7 kurlujartinyirrangulu kunanyiyijaninyi ngalypakatarrangu. Wurrarnajanaku kapukarri yatilpanga, palalurrangu munu wurrarnamajiyi.”

²⁵ Joseph-ju wurrarnala kinginga, “Nyuntumili kapukarrijirri muwarr palajirri warajangarra. Ngarrkalu jurti jinangu ngani jilkuliny kuwarrilu. ²⁶ Palarrangulu 7 pajalikatarrangu purlikalu wurrarnaya 7 partunu ngalypakatarrangu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 ngalypakatarrangulu wiyitilu. Pala kapukarrijirri warajangarra muwarr. ²⁷ Palarrangulu 7 winyjaly-winyjalyju purlikalu wurrarnaya 7 partunu kurlujartinyirrangulu. Waraja ngarrany wurrarnaya 7 kurlujartinyju wiyitilu, purangulu wangalju kamparnajaninyi lalka jinangulu. Palamarrangulu 7 partunungu kurlujartinyirrangungu wuparturrangu mayi ngalkuluminyi.

²⁸ Palajun muwarr pirnirninnyurraku, Ngarrkalu jurti jinanga yukuyil jilkuliny kuwarri jampamarta. ²⁹ Palanga 7 partunungu mayi kalkuluminyi wirtu yiji ngunarrijirringi warrarnjirringi Egypt-ja. ³⁰⁻³¹ Palajalu 7 partunurrangulu kurlujartinyirrangulu yajalapiyijaninyi 7 partunurrangu ngalypakatarrangu. Wupartu mayi turlpulapiyi. Kurlujartiny jarruliny yiji nganyjurraku wiyirruku. Kakuluminyi mayi kalkurnalpinyi purpilu marlu. Kurluny-kurlunyja warrarnja yiji wantuluminyi. ³² Ngarrkalu yinya nyuntunga pala kapukarrijirri jurti jinangu palajun jilkuliny kuwarrimarta.

³³ Yijapa pinakarrulupijin, kingi, yukuyil jilimin. Kurlkapirlikata mankuluman, nyampali jilaman wiyirruku warrarnku. ³⁴⁻³⁵ Yijapa wurralamanjanaku warinykurrangu warrkamumu pulukukataku kuru malkulupiyijaninyi mayirrangulu warinyjirrangulu tawunjarrangu. Palalurrangu pirirrimartalu marlu jilapiyi mayi partunungu ngalypajalu, winya jilipiyi tawunjarrangu, tuku jilipiyi nyuntumilijalu muwarrjalu. ³⁶ Kurlujartinyja partunurrangungu marlu wantulinynganyjurraku mayi. Palaja munu janparrja marlkarri jarruluminyi.” Palajunjalalu.

KINGILU NYAMPALI WIRTU EGYPT-KU JIRNI JOSEPH (41:37-44)

³⁷ Kingipa palinymili pirirrimarta pinakarrinyiyalu Joseph-ku. “Nyungu muwarr ngalypakatarrangu!” ³⁸ Kingi muwarr pirnijanaku palinymilaku pirirrimartaku, “Ngarrkamilalu pirlurrju kalkurna Joseph. Munupa nganurtu palinykapali, yatilpa yiji.” ³⁹ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngarrkalu nyuntu miranu jinanta, munu nganurtu nyuntukapali ngalypakata yatilpa. ⁴⁰ Palajalu nyuntu nyampali jinarnanta nyungu warrarnkujirri, ngajumilarrangulu marrngulu nyuntuku pinakarrulupiyangu, janalu jilipiyi nyuntujalu muwarrjalu. Ngaju ngarrany nyampali wantulamarnanga nyuntuku. Nyuntu nyampali wantulumanjanaku jintaku wiyirruku. ⁴¹ Kuwarri ngajulu nyampali jinarnanta wiyirruku Egypt-ku.”

⁴² Kingilu palinymili ringi parirra yinyji pirni, wirrirnili parirra Joseph-ja. Wurrarnajanaku jintaku wurru wirriliyili Joseph-ja ngalypakatarrangu. Kingilu ngalyinga wirrirnili miji-mijikata chain. ⁴³ Kingilu yinya Joseph palinymili waraja

chariot jarli pinaku. Pirirrimarta jinta marnti yanalpiyi walangkarrangu chariot-ja, kamarnalpiyijanaku warinykurrangu marrngurranguku, “Purlu jarrayi! Purlu jarrayi!” Palajalu kingilu nyampali jirni wiyirru warrarnku. ⁴⁴ Kingilu muwarr pinalu Joseph-ku, “Ngajurla nyampali wiyirru nyungu warrarnku. Ngajulu nyuntu nyampali wirtu jinarnanta. Nyungunga warrarnja marrngurrangu nyuntuku pinakarrulupiyangu, jilipiyi nyuntujalu yiji muwarrjalu.” Palajunjal wurrarnala Joseph-ngu.

KINGILU MIRTAWA YINYALI JOSEPH (41:45-46)

^{45-46a} Palajalu kingilu yini yinya Joseph wariny, Zaphenath-paneah. Kingilu mirtawa pukun yinyala, yini pala mirtawa Asenath. Palamili mirtawamili japartu yini Potiphera, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja yini Heliopolis. Palajalu Joseph wirtu yiji nyampali jarrayi.

PARTUNURRANGU 7 NGALYPAPA 7 KURLU (41:46-57)

^{46b} Kingilu nyampali jirni Joseph 30 partunu jarrayija. ⁴⁷ Palaja 7 partunurrangu mayi marlu yiji jirniyi. ⁴⁸ Palanga partunurrangu Joseph yani-yanikinyi ngunarrijirri warrarn, wurrarnikinyijanaku, “Kuru muluyi mayirangu marlurrangu yiji!” Winya jirnikinyiyi wirturrangu mayarrangu mayarrangu, tawunjarrangu tawunjarrangu palanga warrarnja. ⁴⁹ Palajunju jirni munu marlu yiji.

⁵⁰ Palangarrangu partunurrangu Joseph-milalu mirtawalu partanyjirri kujarra kanyapulinyi mutunyajirri. ⁵¹ Joseph-ju yini marna walangkarrangumarniny Manasseh. “Ngarrkalu ngalya jirnilpija, ngajulu kakulumarnajaniny ngajumili japartu-milirrangu, kakulumarnajaniny ngajumilarrangulu mamajilurrangu kurlujartiny jirnilpijiya.” Palajunjal yini marna pala partany Manasseh. ⁵² Yini marna nyirrirnikartimarninyja Ephraim. “Marrngurrangulu kurlujartiny jirniyi nyungu warrarnja. Kuwarri Ngarrkalu yinyaji ngajumilirrangu waljarrangu nyungunga warrarnja.” Palajunjal yini mirni pala partany Ephraim.

⁵³ Palajarrangaja 7 ngalya partunuja wanayirti munu pungkumajanaku. ⁵⁴ Palaja 7 kurlujartinyarrangu partunurrangu turlpanyajanaku palajunngarra Joseph-ju purlpi wurrarnajanaku. Warrarnja warinyjarrangu marrngurrangu janparr karrinyikinyiyi, mayimajirringa. Marrngurrangu Egypt-ja mayi kalkurnikinyiyi ngarrany.

⁵⁵ Yarti marrngurrangulu Egypt-ja wiyir jirniyi mayi janamili. Palajalu yanayalu kingiku, wurrarniyili, “Mayi yuwanganinya!” Paliny muwarr pirnijanaku, “Yarrayalu Joseph-karti. Palinyju wurralkulinyurraku ngani jinaku. Pinakariyalu.” ⁵⁶ Marrngurrangu wiyirja warrarnja janparr karrinyikinyiyi. Palaja Joseph-ju wirturranguja mayarranguja mayi Manassehninyi, warnkuku mayi yinganyikinyijaninyi. ⁵⁷ Marrngukarra turlpanyiyi warinyja warrarnjarrangu, jana milpanyikinyiyalu Joseph-ku mayiku maninyaku warnkujartinyju. Marrngurrangu warinyjarrangu warinyjarrangu warrarnja turlpanyiyi Egypt-karti janparr karrinyija, mayiku maninyaku.

42

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI MAYIKU (42:1-24)

¹⁻² Palanga Joseph-mili japartu Jacob palangangarra waninyikinyi palinymilinga warrarnja. Palanga waninyikinyiyi janparr. Warinyju wurrarnala Jacob-ja, “Mayi kalkurnayi Egypt-ja.” Muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarranguku, “Nganiwanti waninyurru nyungungu? Pinakarrinyirni mayi kalkurnayi Egypt-ja. Yarrayi palakarti, mayi marrayinganyjurraka wanka nyungu waninyaku. Munujalu wurrjiliminyi wiyir.” ³ Japartumilijalu muwarrjalu 10 mamajirringu Joseph-mili

yanayi kurilakarti Egypt-karti. ⁴ Joseph-mili marrkamarniny waninyi ngurranga. Paliny mili japartu wirnti karrinyikinyalu, palinyju kurllkarri marnikinyi, “Marrkamarniny marllkarri jarriyili Egypt-ja.” Palajunjalumu ngakarnama warinyjarrangu paliny milirrangunga partanykarrangunga. ⁵ Palajunjalumu Jacob-mili partanykarrangu piririmarta kajarniyi Egypt-ja maninyaku mayi. Jintawarinyirrangupa turlpanyiyi palakarti mayiku maninyaku. ⁶⁻⁸ Palanga Joseph nyampali waninyikinyi marngumilaku warrarnku Egypt-ja. Palinykungarra yaninyikinyiyalu wiyirr mayiku maninyaku. Joseph-mili mamajirranguturlpanyiyalu mayiku maninyaku palinyjaku, wupurniyalu palinyku. Janalungawu marnayi janamili marrka. Palinyju jurtuluyirrirnijaninyi mamajirrangupaliny mili. Muwarr pirnijanaku ngawu kanyjil-kanyjil, “Wanyjarnija nyurra milpanyanyurru?!” Wurrarniyili, “Nganarna milpanyiyirni Canaan-ja mayiku maninyaku.”

⁹ Kurllkarri marnajaninyi kapukarri, purlpija paliny milirrangumamajirranguwupirniyalu. “Mitu marnanyinyurru! Yija-yiji milpanyanyurru nyunguku warrarnkukanganyaku nganarnamilaku Egypt-ku.” Palajunjalumu kuli muwarr pinajanaku. ¹⁰ “Munu, Nyampali! Nganarna munu milpanyamayirni yirrinaku warrarnku, milpanyiyirni mayiku maninyaku. ¹¹ Nganarna partanykarrangu warajamilija japartuja, nganarna munu mitukata. Nganarna munu turlpanyimayirni nyungukarti warrarnku maninyaku, nganarnamili jinaku.” ¹² Warinymil wurrarnajanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja.” ¹³ “Nganarna partanykarrangu warajamilija pirirrija. Japartu nganarnamili 12 piririmartajartiny partanykarrangujartiny. Nyirtingunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja. Wariny marrkamarniny marllkarri.” Palajunjalumu wurrarniyili.

¹⁴ Warinymalja muwarr pirnijanaku, “Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku, warrarnku kanganyaku nganarnaja. ¹⁵ Yakurr malamarnanyurrinyi. Kawayi ngajukarti nyurramili marrkamarniny. Munujalumu kulpa malamarnanyurrinyi walarni jarrinyaku nyurramilikarti warrarnkarti. Pala muwarr yija. Wirrilamarnanyurrinyi jurntinga yakurr manaku. ¹⁶ Nyurralu waraja ngakalkulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti, palalu warajalumu walarni jilkulinyurramili marrka. Jintawiyirr wantulinyurru nyungu jurntinga. Palajunjalumu yakurr malamarnanyurrakumuwarr nyurramili. Yijapanyurramili marrka walarni jarruliny ngajukarti. Palajalumu palajumu warrarja ngajulu yijal malamarnanyurraku. Munujalumu ngajulu mitu yakalamarnanyurrinyi, yija-yiji turlpanyinyurru warrarnku yirrinaku.” ¹⁷ Palajunjalumu warrarjalumu paliny mili mamajirrangujurntingi wirrirnijaninyi.

¹⁸ Kujarrajalumu karrpujalumu Joseph yana jurntikarti, wurrarnajanaku, “Ngarrkaku yijalmarta jirninyalu. Ngajulu wurralamarnanyurrakumu ngani jilkulinyurru. Yijalumu pinakarraji, yijapumakarrulinyurruji wankanyu wantulinyurru, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi marllkarri. ¹⁹⁻²⁰ Ngajulu kalkulumarna warajajurntinga. Wiyirr walarni jarrulinyurrujanakumu nyurramilikarti ngurrakarti. Palajumu walarni jarrulinyurru nyungukarti nyurramilijartiny marrkajartiny. Palajalumu wurrarnajinyurru yija muwarr. Munu marllkarri wirlalamarnanyurrinyi.” Palajunjalumu Josephjumu warrarpirnijanaku. “Yuu! Palajun jilipiyirni.”

²¹ Palajumu warrarpirnikinyiyi janamili muwarr. “Yijalumu kurlu jirninyalumu nganyjurrumilakumu marrkaku. Munu tuku jinamanyi, yinyanyijanakumu nganyjurrumili marrka wala nyungu warnkuku maninyaku. Wirriyijartinyjumu ngarlu japirr marnikinyinganyinyi, 'Munu yingkuluminyinyurru jananga!' Munu pinakarramayirnalumu. Kuwarri yiji kurlu jarrinyi nganarnaka. Yija-yiji kurrparniyirnarinyi.” ²² Murrkangunyalumu, Rueben-ju, wurrarnajanakumu marrkamarninyirrangungumu, “Wurrarnarnanyurrakumu

ngajulu munu palajun jinaku nganyjurrumulaku marrkaku. Munu pinakarri-majinyurru. Palajunjalulu nganyjurrumili marrka marlkarri. Kuwarri Ngarrkalu yukuyil jirninganyjurrinyi!”²³ Muwarr pirnijaku pinakarrinyikinyijanaku Joseph-ju. Jurtulu pinakarrinyikinyijaninyi, jana ngakumpa. Joseph-ju muwarr pirnikiny-ijanaku wariny muwarr Egypt-mili, warinyju muwarr jurtu jirnikinyi jananga. Jana ngakumpa Joseph miranu janaku muwarrmilaku.²⁴ Palaja pinakarrinyaja mamajirrangurranguku muwarrku Joseph-ju yana kuku jarrinyaku ngangkurli jinaku. Palaja kulpanyajanaku, palinyju muwarr pirnikinyijanaku mamajirranguku. Palinyju kunyji pirni Simeon, miranga jananga. Wurrarnajanaku wiyirra palinymili mamajirrangunga, “Nyurra yarrayi mayijartiny ngurrakarti nyurramilikarti.”

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (42:25-38)

²⁵ Wurrarnala warajanga palinymilinga warrkamulu puluku, “Marrajanaka mayi nyungukurrangu, kangkulupiyi janamilikarti warrarnkarti. Winya jilijanaka kurtan. Warnkujalu maninyijalu wirrilijanaku warnku janamilirrangunga kurtanjirrangunga. Wariny yuwajanaka kurtan mayijartiny kangkulupiyi ngananyaku janamilikartiku warrarnkartiku.” Palajalu palinymilalu warrkamulu pulukulu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

²⁶ Palajalu mamajirrangulu mayi kurtanarrangu wirrirniyi jananga tangkingi. Jipi marnti yanayi, kulpanyayi janamilikarti warrarnkarti.²⁷ Warajanga warrukartingi karta karrinyiyi partijirringa. Warajalu pirli jirni palinymili kurtan, maninyaku mayiku palinymilaku tangkiku. Palinyju yirrirni palinymili warnku kankakartingi mayingi.²⁸ Palinyju kamarnajanaku warinyarranguku, “Nyungu yirriliiyi! Ngajumili warnku! Jintalu wirrirni kurtanja, kankakarti mayinga.” Pinakarrinyiyi pala muwarr, palalu muwarrju wirntiji pirnijaninyi yiji. Jana jankanka pirnikinyiyi yiji. Muwarr pirniyirnangu wirntilu, “Ngani jirninganyjurrinyi Ngarrkalu?”

²⁹ Palaja kulpanyayi janamili japartukarti, warrarnja Canaan-ja. Yimpirniyili wiyirr nganirrangulu jinajalu.³⁰ “Maajalu Egypt-jalu muwarr pirni nganarnaku kulilu. ‘Nyurra turlpanyinyurru warrarn yirrinaku nyurramili jinaku!’³¹ ‘Munu nganarna palajun jinaku milpanyiyirni. Nganarna yijakata, munu mitukata. Munu turlpanyamayirni yirrinaku warrarnku.’³² Nganarna pujamu warajamilaku japartuku. Palinyju Manassehninyi 12 partanykarrangu pirirrimarta. Waraja marlkarri, nyirtingunyamarniny kalkurna japartulu nganarnamilalu Canaan-ja.’³³ Palalu pirirrilu nyampalilu wurrarna nganarnaku, ‘Yakurr malamarnanyurrinyi! Nyurralu yakalkulinyurru waraja marrngu, nyungunga ngaliya wantulupalayi. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti mayijartiny nyurramilakurrangu.’³⁴ Palajalu walarni jilkulinyurru ngajukarti nyurramili nyirtingunya. Palaja jirnijalu ngajulu wurralamarnanyurrinya yijakata, munu turlpanyimanyurru warrarnku kanganyaku. Ngajulu yala jilamarna nyurramili walja jurntija. Palajalu mankulinyurru mayirrangulu, ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi.’ Palajun muwarr pirni nganarnaku.”

³⁵ Palaja yanayi yatinaku kurtanku mayiku yirrinaku, palanga kankakarti mayinga warnku janamili yirrirniyi! Warnkulu yirrinajalu jana japartupa janamili wirnti karrinyiyi yiji.³⁶ “Nganiwanti jirninnyurru palajun? Kanyanyurrapulinyi ngajumili pujamujirri. Simeon-majirripa Joseph-majirri waninyirni. Yijalmarta karrinyinyurru kanganyaku Benjamin-ku. Nyurralu kuli jirnijinyurra.” Palajun muwarr pirnijanaku Jacob-ju.³⁷ Mirtamarninyju, Rueben-ju, muwarr pinalu japartuku, “Japartu, ngajulu walarni jilamarnanga nyirtingunya. Munujalu, nyuntulu wirlalamanpulinyi ngajumilijirri partanyjirri marlkarri. Ngajulu tuku jilamarnanga nyirtingunya, tukulu walarni jilamarnanga.”³⁸ “Munu palajunku! Nyirtingunyamarniny munu yankuliny Egypt-karti! Marlkarri jarriyili partijirri kaniny. Paliny marlkarri jarruliny, ngajupa

marlkarri jarrulumarna! Ngaju jipi mirta jarrinyirni. Marlkarri jarrulumarna pajujartiny!”

43

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU EGYPT-KARTI YANAYI, BENJAMIN PUKUN (43:1-15)

¹ Warrarnja waninyi Canaan-ja ngapa munu ngarrany pungkamajanaku. Mayi wupartu yiji wirtu jarrinyijanaka. ² Jacob-jupa palinymilalu partanykarrangulu jipi mayi nganayi, pala mayi manayi Egypt-ja. Japartu muwarr pirnijanaku, “Yarrayi Egypt-karti yarrana, mayi marrayinganyjurruka.” ³ Judah-lu muwarr pinalu, “Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yiji, ‘Nyarnikurnu kawayi nyurramili nyirti ngajukarti. Munujalu ngajulu munu muwarr pilamarnanyurraku, munu mayi yingkulumarnanyurrinya.’” ⁴ Ngakala pala nyirtingunyapa, palaja yankulupiyirni Egypt-karti mayiku maninyaku nganyjurruku wiyirrku. ⁵ Munu ngarrany yankulupiyirni nyirtingunyamajirri. Palalu nyampalilu Egypt-jalu wurrarna nganarnaku, ‘Nyarni kawayi nyirtingunya. Palaja muwarr pilamarnanyurraku.’”

⁶ Jacob-ju warnta marnajaninyi, “Nganiwanti wurrarnanyurralu nyurra marrkajartiny? Kurlu jinajinyurra!” ⁷ Karra marnayalu, “Japirr marnanganinya, Japartu nyurramili wankanyu ngarrany? Wayirti, warinypa kalkurnanyurru marrkapa mamaji?” Purulu yija muwarr wurrarniyirni. Nganarna munumparla palinya, ‘Kangkulunyurru nyungukarti nyurramili nyirtingunya.’” Palajun muwarr pirniyalu janamilaku japartuku.

⁸ Judah-lu muwarr pinalu japartumarninyku, “Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya. Ngajulu kangkulumarna. Nyampa yankulupiyirni mayiku maninyaku. Palajunja jinajalu wankanyu wantulaminyi wiyirr, munu marlkarri jarrinyaku, nyuntupa nganarnapa nganarnamili partanykarrangu. ⁹ Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, ngajulu walarni jilamarnanga tukulu. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyin ngarrakuny. ¹⁰ Yanamayirni puripi ngarrany. Jipijalu walarni jarrimayirni kujarramal.”

¹¹ Japartumurninyju wurrarnajanaku, “Yuu! Jipi kawayi nyirtingunya. Ngajulu munu ngampa pilamarnanyurrinyi. Kawayalu mayi palarrangu ngalyparrangu nyunguja warrarnja nyampaliku Egypt-ku: jutipirri, minta ngalypa parntinyakata, mayiku jurikata jinakata (spices), warinypa warinypa mayi jurikata (pistachio nuts and almonds).” ¹² Warnku nyarra wirrirniyi nyurramilinga kurtanja kulpa jiliyijanaku. Ngurnipali wirrirniyi watarrkulu. Kawayi yarrana warnku mayiku maninyaku. ¹³ Kawayi nyirtingunya nyurramili marrka, yarrayi yarrana yirrinaku nyarraku pirirriku. ¹⁴ Ngarrka wirtu yiji. Ngajulu japirr marnarna paju karri nganarnaku, paju karrinyajalu ngakalkulinypulinyi ngajumilijirri partanyjirri, Simeon-pa Benjamin. Yijapa munu ngakalkulinypulinyi, ngaju wantulumarna partanymajirrijirri ngarrakuny.” Palajunju muwarr pirnijanaku palinymilaku partanykarrangulu.

¹⁵ Jacob-milalu partanykarrangulu pirirrimartalu wirrirniyi jinyjipintipa warnkupa kurtanji. Wirrirniyi warnku wata manayi purpilu, warinyarrangu warnkurrangu yarrana manayi, maninyaku mayiku janaku. Palaja yanayi kanyayi janamilipa marrka, Benjamin. Egypt-karti pipurr yanayi. Egypt-ja kajanaja yanayalu muwarr pinaku Joseph-ku.

MAYI NGANAYI JOSEPH-JUPA MAMAJIRRANGULU KUNMUNGU (43:16-34)

¹⁶ Joseph-ju yirrirni marrkamarniny palinymili warinyjarrangungu. Kamarnalu palinymilaku warrkamukataku nyampaliku mayakataku. “Kawajaninyi nyungurrangu marrngurrangu ngajumilikarti mayakarti. Wirlala kuwiyi, kampala nganarnaka. Nyungurrangulu pirirrimartalu mayi ngalkulupiyirni ngajumilinga mayanga

karrpunga kankajalu yiji.” ¹⁷ Palaja warrkamuku nyampalilu kanyajaninyi Joseph-milikarti mayakarti Joseph-milalu muwarrjalu.

¹⁸ Yananyajalu mayakartilu Joseph-mili mamajirrangu wirnti karrinyiyi. Kurlkarri marnikinyiyi, “Wirriyili jarrinyi warnku nyarra yirrirninyi kurtanjarrangu purlpi. Palajalu ngakarnanganyjurrinyi palinymilikarti mayakarti. Yijalupa warlilinganyjurrinyili, yijalu jilinganyjurrinyili warrkamuku jinaku palinyku ngarrakuny. Yijalupa kawajaninyili nganyjurruka tangki.” Palajunju kurlkarri marnikinyiyarninyi.

¹⁹ Mayanga milyanga jarrinyaja wirntijartinyju muwarr pirniyalu palaku nyampaliku. ²⁰ Janalu muwarr pirniyalu, “Nyampalikayi, milpanyiyirni nyungukarti purlpinga mayiku maninyaku. ²¹⁻²² Nganarna warlirni jarrinyikinyiyirni nganarnamilikarti warrarnkarti. Yutakartanga waninyiyirni partijirri, yatirniyirni nganarnamili mayipinti kurtanarrangu. Yirrirniyirni nganarnamili warnkurrangu nganarnamilingi kurtanja kankakarti mayinga, warnkurrangu wiyirr waninyikinyi kurtanja! Nganarna ngakumparla nganurtulu warnku wirrirni nganarnamilinga kurtanja. Nganarnalu warlarnikinyiyirninga wiyirr. Nganarnalu wariny warnku kanyayirni maninyaku mayiku nganarnaku.” ²³ Puntaju karra marnajanaku, “Wirntiwayilu puru. Purlpilu warnku yinyanyinyurru. Nyurralupa nyurramilalu japartulu yijalmarta jirninyurru Ngarrkanga. Yijapa palinyju wirrirni warnku nyurramilingi kurtanjirrangu.”

Palaja palinyju kanyajanaku Simeon. ²⁴ Palaja kanyajaninyi wiyirr kaninykarti Joseph-milinga mayanga, yinyajaninyi ngapa jinaku janpa jinaku. Mayi pukun yinyajaninya tangkikurrangu. ²⁵ Wurrarnajanaku, “Nyurralu mayi ngalkulunyurru nyungungu kuwarri.” Palanga manayijaninyi wurrukarrangu yinganyaku Joseph-kulpanyajalu.

²⁶ Joseph walarni jarrinyajalu mayakarti, palinymilalu mamajirrangu yinyayili jinyjipinti wurrukarrangu palinyku, jana wupirniyalu jinangu palinyja. ²⁷ “Wayirti, ngalya waninyurru? Japartu nyurramili, wankanyungarra waninyi? Ngalya waninyi?” ²⁸ “Yuu, wankanyungarra waninyi.” Palajalu warinymil wupirniyalu. ²⁹ Parrjana yirrirni palinymili marrka, Benjamin, pipimarniny partanyjirrimili walja. “Nyungungarra nyirtingunya, wurrarnijinyurru?” “Yuu.” Wurrarnala Benjamin-ja, “Ngarrka paju karruliny nyuntuku.”

³⁰ Palaja Joseph yana nyampa jurntikarti palinymilikarti, manyjarrajalu nyirtin-gunyaku ngangkurl jirnikinyalu. ³¹ Ngumpa janpa jinanyarninyi, kulpanyajanaku. Wurrarnajanaku warrkamukataku palinymilaku, “Mayi kawayi nganarnaku!”

³²⁻³³ Purlpilu Joseph-milalu warrkamu pulukurrangu kajana jirnijaninyi mamajirrangu Joseph-milirrangu, murrkangunya wirrirniyi walangkarrkart, nyirtin-gunya warinykartingi, wiyirr partijirringi wirrirnayijaninyi. Kajana jirnijaninyi, murrkangunya walangkarr, malyartarrangu, nyirtingunya nyirrirnikarti, Palajun-garra. Pirirrimarta parrjarnikinyarninyi. “Yukuyilpirla ngayarta jarrinyinyi!” Yija yiji ngawu karrinyikinyiyi. Palanga warajanga ngananyikinyiyi, Joseph-pa mamajirrangu palinymilipa Egypt-jarrangupa. Joseph kajarna warajanga table-ja. Palinymili mamajirrangu nyirtingunyapa warinyja table-ja kajarnikinyiyi. Warinyarrangu kajarnikinyiyi warinyja table-ja, kajamarta kajarnikinyiyi. Egypt-arrangu munukata kajanakata warajanga Hebrew marrngunga. ³⁴ Joseph-ju ngakarnajanaka jinta mayi palinymilija table-ja. Ngakarnalu wirtu yiji palinymilaku marrkaku, Benjaminku. Palanga nganayipa minpirnayipa Joseph-ja, pikaly jarrinyiyi wiyirr.

44

MINPINAPINTI KANYAI MAMAJIRRANGULU MUNAMPALU (44:1-17)

¹ Yartingi Joseph-ju wurrarnala nyampalingi warrkamukatanga, “Winya jirni-janinyi kurtan mayijartinyju janamili. Warnkurrangu janamili wirrilijanaka kankakarti mayirrangunga. ² Kurtanja nyirtingunyamilinga wirrili nyungu ngajumili ngalypakata yiji minpinapinti. Wirrili pala minpinapintipa warnkupa palinymilinga kurtanja.” Palajun wurrarnala. Palinyju yijalu jirni Joseph-jalu muwarrjalu.

³ Pirrpa-pirrpanga mamajirrangupa nyirtingunya yananyayi tangkijartiny janamilikarti ngurra waljakarti. ⁴ Jampa yanayi wangkangarra. Joseph-ju wurrarnala warrkamukatanga, “Yarrajanaku! Purra pilijaninyi. Wurralajanaku, ‘Ngajumili nyampali ngalypalu kalkurnakinyinyurrinyi. Puntajulu kurlu jirninyurrulu! Nganiwanti minyji marnanyurrulu ngalypakata yiji minpinapinti palinymili?’ ⁵ Palamangarra minpinapinti palinymili minpirni karrpurrangu karrpurrangu. Palamajartinyju minpinapintilu maparn jirnijaninyi pukurl. Nyurrulu minyji marnanyurrulu. Kurlu yiji jirninyurrulu!’ Wurralajanaku palajun muwarr.”

⁶ Palinymilalu warrkamukatalu yajarnajaninyi. Yirrinajalu wurrarnajanaku Joseph-milaja muwarrja. ⁷ Puntajulu, “Nyampali yija, munu palajun muwarr pinaku! Munu palajun jinamayirni. Nganarna munu minyji manakatarrangu. ⁸ Pala warnku yirrirniyirni purlpilu kurtanja nganarnamilinga walarni jirniyirningu nyuntunga Canaan-ja. Nganiku palajun muwarr pinanpa, wurrarnanganinya minyji Manasseh nyuntumilimili nyampalimili minpinapinti palinymilija mayaja? ⁹ Kanyjilimanpa palaku minpinapintiku nganarnamilinga kurtanja. Yijapa yirrilaman nganurtumilingi kurtanja, pala marrngu wirlalaman marlkarri. Wiyirr nganarna wantulupiyirni nyungunga, warnku mananyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku.” ¹⁰ Puntajulu, “Yuu, yijapa yirrilamarna minpinapinti palamilinga kurtanja, pala waraja marrngu kalkulumarna. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pirnijanaku Joseph-milaku mamajirranguku.

¹¹ Yinyji pirniyi nyampalu kurtanarrangu tangkija, jungkanga wirrirniyi, jawa pirlu jirniyijaninyi. ¹² Joseph-milalu warrkamukatalu kanyjirnikinyalu pala minpinapintiku warinypa warinypa kurtanarrangunga. Walangkarranga kanyjirnalulu murrkamilinga, palaja malyurtarrangumilingi, nyirrirnikarti kanyjirnalulu nyirtingunyamilingi. Pala minpinapinti waninykinyi nyirtingunyamilingi, Benjamin-milinga. ¹³ Wirriyi karrinyyi, wurrurrangu kawuja ngartarn-ngartarniyi pajulu yiji-yijalu.

¹⁴ Judah-pa jintapa walarni jarrinyyi mayakarti Joseph-milikarti. Palangangarra waninyikinyi. Wupirniyalu jungkakarti yiji. ¹⁵ Paliny muwarr pirnijanaku, “Nganiwanti kurlujartiny jinajinyurru? Ngaju miranu nyurraku. Ngaju miranurla maparn jinaku. Nyurra miranurla ngajuku wanimanyurru.”

¹⁶ Judah-lu, “Munu nganarna jurtu muwarrmajirri. Ngarrka miranu nganarnalu kurlu jirniyirni! Warnku mananyamajirri warrkamu jarrulupiyirni nyuntuku, warinyju nyarra kalkurnikinyi minpinapintipa nganarna jintu.” Palajunju muwarr pinalu Judah-lu. ¹⁷ Joseph-ju karra marnajanaku, “Munu palajun jilamarna. Pala waraja marrngu minpinapintijartiny kalkulumarna nyungu. Nyungu waraja warrkamu jarrulupija. Wiyirr nyurra kulpulinyurru nyurramilikarti japartukarti.”

JUDAH-LU NGARLU JAPIRR MARNA JOSEPH BENJAMIN-KU (44:18-34)

¹⁸ Wangka jarrinyalu Judah, karra marnalu, “Nyampali, wirtu nyuntu, nyuntu kingikapali. Munu wirriyi jarrulupijin, puru muwarr pilamarnangu. ¹⁹ Purlpilu japirr marnanganinyi, ‘Yija japartu nyurramili wankanyu ngarrany, wayirti kalkurnanyurru warinypa marrkamarniny?’ ²⁰ Wurrarnayirnangu purlpilu, “Yuu, nganarnamili japartu wankanyu ngarrany, waraja marrka nganarnamili ngayarta jarrinyi paliny nganarnamilinga japartunga mirtanga yija. Nyirtingunyamili walja yija mamaji marlkarri. Nyungujukun wankanyu palaja pipija, nganarnamilalu japartulu ngarluga yiji palinymili pala.

²¹ Nyuntulu wurrarnan nganarnaku, ‘Ngajulu yirrilimarna nyurramili nyirtingunya marrkamarniny. Kawayi ngajukarti.’ ²² Palinyju munu yakalkuliny pa nganarnamili japartu. Marlkarri jarriyili nganarnamili japartu. ²³ ‘Wurraliyili nyurramilinga marrkanga nyungukarti milpuliny ngajuku yirrinaku. Munujalu milpanyajalu ngajulu ngampa pilamarnanyurriny nyungukarti milpanyaja ngarrakuny.’ Palajun wurrarnan nganarnaka.

²⁴ Palaja kulpanyajalu wurrarniyirnili japartungu nyuntuja muwarr. ²⁵ Yarti nganarnalu japartulu wurrarna nganarnaku, ‘Kurlpayi yarrana Egypt-karti, mayi marrayi yarrana!’ ²⁶ ‘Nganarna munu palakarti yaninyaku. Palalu pirirrilu wurrarna nganarnaku yananyaku palakarti kangkulupiyirni nganarnamili marrka nyirtingunya. Munu kanganyajalu nyirtingunyaku palalu pirirrilu munu muwarr pilkuliny nganarnaku. Nyuntulu ngakalaman nyirtingunya pukun, palaja yankulupiyirni.’ ²⁷ ‘Ngajumili mirtawa Rayijil kujarra murtunyajirrijakun kanyapuliny. Nyurra miranu palaku. ²⁸ Waraja partany yana ngarrakuny, ngaju ngawu kanyjil-kanyjil. Yijapa marlkarri, kulikatalu kuwiyilu nganayi ngurnipali. ²⁹ Kuwarri karrinyinyurru kanganyaku nyirtingunyaku. Paliny pa marlkarri jarriyili. Palaja ngajupa wurrjularnala paju karrinyija.’ Palajunju wurrarna nganarnalu japartulu.

³⁰⁻³¹ Munu kulpanyaku nganarnamilikarti japartukarti nyirtingunyamajirri. Palajun jilipiyirni, nganarnamili japartu marlkarri jarriyili paju karrinyajalu. ³² Marntikartilu nyungukartiku wurrarnarnala japartungu, ‘Ngajulu tuku jilamarna nyirtingunya, walarni jilamarna nyuntukarti. Munujalu ngaju nyanyji jilamanyan ngarrakuny.’ ³³⁻³⁴ Pinakarraji, nyampali. Ngaju munu karrinyirna ngajumulaku japartuku marlkarri jarriyilipa. Ngaju munu karrinyirna walarni jarrinyaku nyirtingunyamajirri. Ngaju wantulumarnanga, warrkamu jilamarnanga kakuputulu. Yijapa ngakalaman nyirtingunya nganarnamilikarti japartukarti.” Palajun muwarr pinalu Joseph-ku.

45

*JOSEPH MAMAJIRRANGU WURRARNAJANAKU YINI WALJA PALINYMILI (45:1-20)
[reveals ??]*

¹ Joseph-ju pinakarrinyikinyalu palinymilaku mamajiku. Palaja partarl jama karrinyikinyi. “Jinta nyurra warrkamukatarrangu yarrayi jurntija.” Palarrangujakun yiji waninyiyi kaninykurti jurntinga mamajirrangupa nyirtingunya. Warrkamukatarranu Egypt-jirrirrangu yanayi. ² Joseph ngangkurl jirnikinyi marrja. Marrngulu pinakarrinyiyi kajangulu, warinyju wurrarnajanaku marrngurrangunga kingimilinga mayanga, “Joseph ngangkurlu jirnikinyi marrja.” ³ Joseph-ju wurrarnajanaku mamajirrangunga, “Ngajungarra Joseph. Yija yiji japartu nganyjurramily wankanyu waninyi?” Pala muwarr pinakarrinyiyi yija yiji wirnti karrinyiyi. Munu puntaju muwarr pinamayalu. Jama waninyiyi.

⁴ “Kurtaliyi wangka ngajukarti!” Milpanyiyi palinykarti. “Ngajungarra nyurramili marrka, Joseph. Nyurralu yinyalpirninyurru jananga ngajarrirrangunga warnkuku. Janalu kanyanyiyi nyungukarti. ⁵ Munu wirriyili jarrinyaku nyurra, munu kulilu yirrilkulinyurrarninyi. Ngarrkalungarra nyungukarti ngakarnanyi, kalkunaku nyuraku wankanyu. ⁶ Punja waninyiyirni ngapa munu pungkama kujarra partunujirringi. ⁵ partunurrangu turlpulupiyinyanjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku, mayirrangu munu jarruliny nganyjurruka. ⁷ Palajalu Ngarrkalu ngakarninyi walangkarrangu nyurranga. Ngakarninyi nyungukarti nyuraku kalkunaku wankanyuku, partanykarranguku nyurramilaku pukun. ⁸ Munu nyurralu ngakarnamanyinyurru nyungukarti, Ngarrkalu ngakarninyi. Ngaju wirrirninyi

nyampali wiyirru warrkumukatarrangu kingimilinga mayanga, wirrirniny nyampali wiyirru marrngurrangu nyungungu warrarnja, Egypt-ja.

⁹ Yarrayi japartukarti janyin, wurraliyili nyungu muwarr. ‘Yija ngaju, nyuntumili partany, Joseph, wankanyungarra waninyirni. Ngarrkalu ngaju wirrirniny nyampali wiyirru marrngku warrarnja Egypt-ja. Kurtaliji nyungukarti warrarnkarti. ¹⁰ Nyuntu wantuluman ngajungu wangka nyungunga, Gothen-ja, nyuntupa partanykarrangu nyuntumilipa karluji jamuji, kaparliji kamiji. Kawayijaniny kukurnjayipa nanikutupa purlimanarrangu wurrakarra pukun. ¹¹ Ngajulu tuku jilamarnanta. 5 partunurrangu turlpulupiyanyjurruka ngapa wupartu pungkuliny nganyjurraku. Nyungunga Gothen-ja tuku jilamarnanyurriny wiyir, mayijartiny wirtujartiny wantulinyurru.’ Pala muwarr wurralala.

¹² Nyurralu wiyirru yirrilinyi, ngaju yiji nyungu, Joseph muwarr pirnirnyuraku. ¹³ Wurraliyili japartunga ngaju nyampali yiji Egypt-ja. Wurraliyili yirrirninyurru wiyir nyungunga. Palaja nyungukarti kawayi janyin!” Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

¹⁴ Ngamparna marrka, ngangkurlu jirnipularniny. ¹⁵ Ngamparnajaniny mamajirrangungu, ngangkurlu jirniyi warajanga, palaja kurrngarniyi warajanga.

¹⁶ Kingilu pinakarriny, “Joseph-mili mamajirrangungu kajarniyi.” Kingipa palinymili warrkamu pulukurrungu pikaly jarrinyi. ¹⁷ Kingilu wurrarnala Joseph-ku, “Wurralajanaku nyuntumilirrangungu mamajirrangungu kurtanjarrungu mayijartiny wirrilipiyi janamilingi tangkingi, kulpulupiyi janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ¹⁸ Mankulupiyi janamili japartupa palinymilirrangungu, nyarnikurnu turlpulkulinyurru ngajukarti. Warrarn ngajulu yingkulumarnajanaku, warrarn ngalypakata. Marlu mayi ngalypakata ngalkulupiyi. ¹⁹ Wurrala jinaku mamajirrangungu kangkulupiyi wagon-arrungu maninyaku pipirrangungu partanykarrangungu japartumurniny nyuntumilipa. Milpulupiyi nyarnikurnu wiyir. ²⁰ Wurralajanaku janamilirrangungu wurrakarra, yakalapiyijaniny palarrungu wurrurungu janamilinga warrarnja. Ngajulu yingkulumurnujanaku nyungungu palarrungu wurrakarra, yija yiji ngalypakatarrungu.” Palajunju wurrarnala Joseph.

JOSEPH-MILI MAMAJIRRANGU KULPANYAYI CANAAN-KARTI (45:21-28)

²¹ Palajalu Joseph-ju yinyajaniny wagon-arrungu kingija muwarrja. Palajalu yinyajaniny mayi ngananyaku marntiku. ²² Parrpakarrangungu wurrakarra yinyajanaku, ngalypakatarrungu. Marrkamarninyku yinyalu wurrakarra parrpakarrangungu marlu, warnku wirtu pukul. ²³ Japartumurninyku yinyajanaku 10 tangki wurrukatajakunarrungu kanganyaku, 10 tangki kanganyaku mayirrangujakun, japartumurninyju ngalkuliny marntiku. ²⁴ “Jipi yarrayi! Munu kurlipatilkuliny nyurru marntijalu.”

²⁵ Kulpanyiyi Egypt-ja janamilikarti warrarnkarti waljakarti. ²⁶ Palaja kajarniyi wurrarniyili janamilingi japartungu, “Joseph wankanyu ngarrany waninyi! Nyampali janaku wiyirru Egypt-ja!” Jacob panypinyijananga, ngakumpa karrinyi. ²⁷ Wurrarniyili muwarrangungu Joseph-ja. Jurti jirniyili wagon-arrungu Joseph-ja ngakanaja. Palaja Jacob pikaly jarrinyi. ²⁸ Wurrarnajanaku, “Yijalmarta jirnirni nyurranga yija. Ngajumili partany Joseph wankanyu ngarrany. Yankulumarnalu yirrinaku ngajumulaku partanyku Joseph-ku wankanyulu ngarrany!”

46

JACOB-PA PALINYMILIRRANGU WIYIRR EGYPT-KARTI YANAYI (46:1-27)

¹ Palaja Jacob-ju warajanga jirnijaniny palinymilirrangungu kuwiyirrangungu, yana kurilakurti ngapikarti, Beersheba-karti. Palanga kuwiyi wirlarna, Ngarrkaku

muwarr pinalu, wangkalu yiji muwarr pinangulu “Ngarlu ngalya jirninyi!” Isaac-ju palinymilalu japartulu muwarr pirnikinyalu palajungarra Ngarrkaku purlpilu. ² Ngarrkalu kamarnalu kapukarri Manassehku, “Jacob! Jacob!” “Yu! Ngani?” ³⁻⁴ “Nyungu ngaju, Ngarrka, muwarr pirnirangu. Nyuntumilalu japartulu yijalmarta jirnikinyiji, ngajulu tuku jirnikinyirni. Ngaju pukurl yankulumarna Egypt-karti, tuku jilamarnanta nyuntupa. Munu wirnti karrinyaku palakarti yananyaku. Marlu karlujirrangupa jamujirrangu yingkulumarnanta palanga. Nyuntungu marlkarri jarrinyajalu Joseph palanga wantuliny nyuntumartaji. Yarti punjajalu yiji nyuntumilirrangu walarni jilamarnajaninyi nyuntumilikarti warrarnkarti.” Palajun muwarr pinalu Ngarrkalu.

⁵ Palaja Jacob-ju yakarna Beersheba yananyaku Egypt-karti. Palinymilarangulu partanykarrangulu wagon-ja wirrirniyaninyi janamili japartumarninyapa mirtawanyjarripa partanykarrangupa. Kanyayijaninyi wagon-ja, nyarrarrangu wagon-arrangu kingilu ngakarnajanaku. ⁶⁻⁷ Janalu kanyayijaninyi kukurnjayipa purlimanpa wiyirr warinyarrangu kuwiyirrangupa, palaja warrarnja Canaan-ja wurrukarra kanyayijaninyi, wiyirr yanayi Egypt-karti. ⁸ Jacob Egypt-karti yananyaja palinymilirrangu wiyirr palinyja yanayi. Murrkangunya Rueben-pa ⁹ palinymili pirirri partanykarrangu: Hanoth, Pallu, Hezron, Carmi. ¹⁰ Simeon-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jemuel, Jamin, Ohad, Jachin, Zohar Shaul (partany Canaanite-ja mirtawaja). ¹¹ Levi-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Gershon, Kohath, Merari. ¹² Judah-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Shelah, Perez, Zerah. (Warinyirri Judah-mili pirirri partanyirri, Er-pa Onan, marlkarri jarrinyipulu Canaan-ja.) Perez-mili pirirri partanyirri: Hezron-pa Hamul. ¹³ Issachar-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Tola, Puah, Jashub, Shimron. ¹⁴ Zebulun-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Sered, Elon, Jahleel. ¹⁵ Nyungurrangu pirirri partanykarrangu ngayarta jirnijaninyi Leah-lu, Mesopotamia-nga, palinymili kurntal Dinah pukun. Jacob 33 nyirrirnikartijarrangujartiny Leah-ja. ¹⁶ Gad-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Zephon, Hagi, Shuni, Eri, Arod, Areli. ¹⁷ Asher-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Imnah, Ishvah, Ishvi, Beriah, janamili mirtawa partany pukun, Serah. ¹⁸ Jacob nyungurrangu 16 nyirrirnikartijarrangujartiny Zilpah-ja. Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Zilpah, warrkamukata jarrinyaku paliny Leah-ku. ¹⁹ Jacob-milalu mirtawalu Rachel-ju ngayarta jirnipulinyi kujarra pirirri partanyirri, Joseph-pa Benjamin. ²⁰ Egypt-ja waninyaja Joseph pirirri partanyjartinyirri, Manasseh-pa Ephraim, Asenath ngayarta jirnipulinyi. (Paliny kurntal Potiphara-mili, palapali nyampali muwarrku yatilpamilaku, tawun-ja, ngapi-nga, Heliopolis-ja.) ²¹ Benjaminpa palinymili pirirri partanykarrangu: Belar, Becher, Ashbel, Gerah, Naaman, Ehi, Rosh, Mupim, Hupim, Ard. ²² Jacob nyungurrangu 14 nyirrirnikartijarrangujartiny Rachel-ja. ²³ Dan-pa palinymili pirirri partany, Hushim. ²⁴ Naphtali-pa palinymili pirirri partanykarrangu: Jahzeel, Guni, Jezer, Shillem. ²⁵ Jacob nyungurrangu 7 nyirrirnikartijarrangujartiny Bilhah-ja. (Jacob-mili kakaji Laban-ju yinyalu nyarra Bilhah, warrkamukata jarrinyaku paliny Rachel-ku.) ²⁶ Wiyirr Jacob-milirrangu yanayi Egypt-karti, 66 marrngurrangu, Jacob-mili pirirri partanykarrangumili nyuparrangu. ²⁷ Kujarra pirirri partanyirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja, Joseph-ku. Wiyirr Jacob-milirrangu Egypt-ja waninyi 70 marrngurrangu.

NGURRA JIRNIYI GOSHEN-JA (46:28-34)

²⁸ Jacob-ju ngakarna walangkarrangu Judah, wurranaku Joseph-ja jampa turlpuliny Gothen-ja, milyangkurl. Jacob-pa jintarrangu nyirrirni yananyikinyi. ²⁹ Jacob

kajanajalu Gothen-ja Joseph miranu, yawartajirri manapulinyi, chariot-ja wirrirnipulinyi, yana palinymilaku japartuku yirrinaku punjaja. Yirrinajalu japartuku ngamparnapularninyi, ngangkurlu jirnipulupa. ³⁰ Jacob-ju wurrarnala, “Yartikarra! Nyuntungarra yirrinajalu, wankanyu ngarrany, marlkarri jarrulamarna pikaly!”

³¹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku palinymilaku mamajirrangukupa wiyirru palinymilaku japartumilaku marrngurranguku. “Ngaju yankulumarnalu kingiku yirrinaku, wurralamarnala, ‘Ngajumili mamajirrangupa japartumilirrangupa wiyirru kajarniyi Canaan-ja. ³² Nyungurrangu marrngurrangu japarta jinakatarrangu. Kukurnjayipa purlimanpa nanikutupa wiyirru kanyayijaninyi wurrukarrapa.’ Pala muwarrarrangu wurralamarnala kingingi. ³³ Palaja muwarr ngakalkulunyurruka, ‘Ngajukarti turlpulunyurru yirrinaku.’ Palinyju japirru malkulunyurrinyi, ‘Ngani jirninnyurru warrkamuku?’ ³⁴ Nyurralu wurralikulinyurru, ‘Ngaranpa partanykarranguja ngarrany japarta jirnikata. Karlujilu nganarnamilalu japartamu jirnikinyijaninyi kuwiyirrangupa, japarta nganarnamilalu palajunngarra jirnikinyijaninyi, kuwarrilu nganarnalu palangarra jirniyirni.’ Palangarra wurralikulinyurralu. Palinyju wurralikulinyurruku nyungu wurrarnja wantiyi, Gothen-ja, kajakulu wantulunyurru Egypt-arrangungumarra. Palarrangulu Egypt-arrangulu wirrilyi karrinyijianaku japarta jirnikataku.” Palajunju wurrarnajanaku Joseph-ju.

47

JACOB YIRRIRNI EGYPT-MILI KINGI (47:1-12)

¹ Palaja Joseph yanalu kingiku. “Ngajumili japartupa mamajirrangupa marrka piriripa kajarniyi Canaan-ja. Kanyayi nanikutupa purlimanpa kukurnjayipa wurrukarra wiyirru. Gothen-ja waninyayi kuwarri.” ² Mamajirrangupa 5 kanyajaninyi kingikarti, milyangkurlu jirnijaninyi. ³ Japirru marnajaninyi kingilu, “Nganikapali warrkamuku jirninnyurru?” “Japarta jirnikatarrangu nganarna. Karlujilupa japartulu nganarnamilalu kuwiyirrangupa japarta jirnikinyipulu, nganarnalu palajunngarra jirniyirni. ⁴ Wurrarn Canaan-ja punarra yiji, mayimajirru yiji nganarnamilaku kuwiyiku. Turlpanyiyirni nyungukarti wankanyuku waninyaku. Yijapa wantulupiyirni Gothen-ja? Wurralaman nganarnaku waninyaku palanga?” Palajunju wurrarnayili kingingi.

⁵ Kingilu wurrarnalu Joseph-ja, “Nyuntumili japartupa mamajirrangupa turlpanyiyi nyuntuku yirrinaku. ⁶ Wantulupiyi Egypt-ja. Jurti jilijanaku wurrarn ngalypakata yiji. Jana wantulupiyi Gothen-ja. Yijapa jinta ngalypakata japarta manakata nyampali jilijaninyi ngajumilaku kuwiyirrangukupa.” Palajunju wurrarnalu kingilu.

⁷ Joseph-ju kanyalu japarta palinymili kingiku. Jacob-ju ngalypa muwarr pinalu kingiku. ⁸ “Wayirti, partunurrangu kurrngal yirrinan?” ⁹ “Yananya-yananyakanu yirrinarnajaninyi puru partunurrangu, munu kurrngal, 130-jakun. Ngurnjularrangu palarrangu. Ngajumili karlujilupa japartulupa marlu yiji partunurrangu yirrinapulujaninyi. Ngaju munu palajirrikapali.” ¹⁰ Palaja Jacob-ju japirru marna Ngarrka, “Tuku jilaman yijalu yiji nyungu kingi.”

¹¹ Palaja Joseph-ju jurti jirnijaninyi japartupa mamajirrangupa ngalypa yiji wurrarn kingijalu muwarrjalu. Palanga jarnti jirnijaninyi mayarrangu tawunmartaji, ngapimartaji, Rameses-martaji. ¹² Joseph-ju tuku jirnikinyijaninyi japartupa mamajirrangupa janamilirrangupa wiyirru. Palinyju yinganyikinyijaninyi mayi.

NGAPAMAJIRRIPA MAYIMAJIRRI (47:13-26)

¹³ Punja yiji waninyi ngapa munu pungkama Egypt-japa Canaan-ja. Mayi wiyirru jarrinyijanaka wiyirruku Egypt-jaku Canaan-jaku. Mayimajirrilu manyurla-manyurla jarrinyiya. ¹⁴ Punja yiji mayi manikinyiyi warnkujartinyu. Joseph-ju warnku

kanya kingi yinyala. Palaja marrngu warnkumajirri waninyikinyiyi. ¹⁵ Palaja Egypt-arrangu milpanyiyalu Joseph-ku, wurrarniyili, “Nganarnalu yinyayirninti nganarnamili warnku wiyirr. Nganarna warnkumajirri kuwarri. Nyuntulu yingkulumunnganinyi mayi, wankanyuku waninyaku. Mayimajirringa marlkarri jarriyirnili.” ¹⁶ “Kawayijaninyili ngajukarti kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa jinta kuwiyi nyurramili, puntajulu yingkulumurnunuyurrinyi mayi.” ¹⁷ Kanginyikinyijaninyi Joseph-karti janamili yawartapa kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa tangki. Puntajulu mayi yinganyikinyijaninyi. Palajun jirnikinyiyi partunungu warajanga.

¹⁸ Yarranamal turlpanyiyalu Egypt-arrangu Joseph-ku. “Nyampali, yija wurrarniyir-nangu, yinyayirninta purlpilu warnku wiyirr nganarnamili, yinyayirninta kuwiyir-rangu wiyirr nganarnamili mayiku maninyaku. Munu yijirla mayimajirri nganarna. Wunyurrulurti mayi mankulupiyirni warnkumajirrilu? Kalkurnayirni nganarnamili kawupa warrarnjakun. ¹⁹ Nganiku, karrinyanpa marlkarri jarrinyaku nganarna, warrarn nganarnamili kurluny-kurluny jarruliny nganarnamajirri. Yiwanganinya mayi. Puntajulu yingkulupiyirni warrarn nganarnamili kingi, nganarna wiyirr palinymili warrkamukata jarrulupiyirni, nganarna tuku jilapiyirni warrarn palinyku. Yiwanganinya wilyki jungkanga wirrinaku mayi jinaku, palajun jilapiyirni jungkaku ngalypa jinaku, wantulupiyirni wankanyu, munu marlkarri jarrinyaku.” Palajun wurrarnayili Joseph-ja.

²⁰ Palajalu Joseph-ju kanyajanaka warrarn kingimila jinaku, puntajulu yinya-janinyi mayi. Palajunjalu warrarnarrangu wiyirr kingimili jarrinyi. ²¹ Joseph-ju wiyirr marrngurrangu wirrirnijaninyi Egypt-ja warrkamukata kingiku. Janalu tuku jirnikinyiyalu warrarn palinyku. ²² Joseph-ju munu kanyama janaka warrarn yatilparrangukurrangu. Kingilu tuku jirnikinyijaninyi yatilparrangu, palinyju yinya-janinya mayi.

²³ Joseph-ju muwarr pirnijanaku Egypt-arrangu, “Ngajulu nyurramili warrarn yinyala kinginga, wirrirnirnyurrinyi palinymili warrkamukata. Puntajulu nyurralu tuku jilkulinyurrulu warrarn palinyku. Nyungurrangu wilyki, wirriliyi jungkanga mayi jinaku. ²⁴ Palaja mayijalu murla jarrinyijalu wirrkalkulinyurru. Jinta yingkulinyurrulu kinginga. Kurtan 5-ja 1 yingkulinyurrulu kinginga, 4 kurtan kalkulkulinyurru. Pala nyurramili. Nyurra wiyirr partanykarrangupa mayi kalkululunyurru nganinyaku, jinta kalkulkulunyurru wilykirrangungu jungkanga wirrinaku yarti.” Palajun wurrarnajanaku. ²⁵ “Yuu, Nyampali. Yarranija! Wankanyu jirninnganinyi nyuntulu! Warrkamu jilkulupiyirnalu kingiku.”

²⁶ Palajunju Joseph-ju nyungu manguny wirrirnijanaku Egypt-arrangu: mayijalu murla jarrinyajalu kurtanja wilykijartinyja 5-ja 1 yinganyaku kingiku. Yatilparrangu-lujakun kalkurnukinyiyarningu warrarn janamili. Munu kangama warrarn janamili kingilu. Munu janamilija wilykija yingamayalu kingiku.

JACOB JAPIRR MARNA JUNGKARANGA WIRRILAPIYI CANAAN-JA (47:27-31)

²⁷ Palarrangu Israel-mili marrngurrangu, Jacob-pa palinymili jamuji karlujir-rangupa nyirrirnikartijarrangu, jana waninyikinyiyi palanga, Gothen-ja, Egypt-ja. Palanga partanykarrangu marlu jirniyijaninyi. Kurrngal jarrinyiyi yiji. Janalu kuru-kuru marnayijaninyi wurrakarra marlu. ²⁸ Jacob ranyji jarrinyi. Egypt-ja waninyi 17 partunurrangu. Jampa marlkarri jarruliny, partunurrangu 147-jartiny.

²⁹⁻³¹ Muwarr ngakarnalu palinymilaku pujamuku, Joseph-ku, “Milpuluman.” “Jampa marlkarri jarrulumarna. Muwarr yija yiwaji nyunguku: Marlkarri jarrinyajalu ngaju, munu nyungunga yamalaminyin Egypt-ja, kangkuluminyin kawu ngaju japartumilipa karlujimilikarti warrarnkartti. Palanga yamalaminyin wangka ngajumilinga japartupa karlujinga. Palajun jiliminyin yija? Parirr wirrilamanyin

ngajunga kalpartinga partijirri, muwarr nyuntumili yiji yiwaji.” “Yuu, palajun jilamarna.” Palaja Jacob wupirnalulu Ngarrkangapa nyurra marna.

48

JACOB MUWARR PIRNIPULAKU EPHRAIM-PA MANASSEH (48:1-22)

¹ Yarti jintalu wurrarniyili Joseph-ja, “Nyuntumili japartu wurrku.” Palinyju kanyapulinyi palinymilijirri pujamu, Manasseh-pa Ephraim, yanayalu yirrinaku Jacob. ² Jacob-ja wurrarniyili, “Nyuntumili pujamu kajarna nyuntuku yirrinaku.” Palajunjalu paliny parnturkarrarra jarrinyi, kajarna. ³ Palinyju wurrarnala Joseph-ja, “Ngarrka Parnturkarrata Jarrinyi Yiji ngayarta jarrinyiji ngapinga, Luz-ja, warrarnja Canaan-ja, wurrarnaji 'Ngajulu tuku jilamarnanta. ⁴ Ngajulu yingkulumarnanta marlu partanykarrangu, nyuntumilirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi, warinyapa wariny marrngurrangu. Ngajulu yingkulumarnajaninya nyuntumilirrangu nyungu warrarn janaku yiji ngarramarntiku kalkunaku.” ⁵ Palaja Jacob muwarr pinalu Joseph-ku, “Joseph-kayi, nyuntumilijirri partanyjirri ngayarta jarrinyipulu Egypt-ja. Ngajulu kanganyarnapulinyi ngajumulakapalijirri, Rueben-pa Simeon-pa ngajumilimurninykapalijirri. ⁶ Yarti yijapa mankuluman partanykarrangu palarrangu nyuntumilirrangu, munu ngajumulirrangu. Warinyjirrija Ephraim-paja Manasseh-ja warrarn mankulinyipulu.” ⁷ Nyungu jirnirnaralulu pipiku nyuntumilaku, Rayijilku. Walarni jarrinyajalu Mesopotamia-ja paliny marlkarri jarrinyi Canaan-ja, wangka ngapingi, Ephrath-ja. Paju karrinyangulu yiji.” (Kuwarrija pala Ephrath yini Bethlehem.) ⁸ Jacob-ju yirrinapulinyi partanyjirri Joseph-mili, “Nganurtu nyungu partanyjirri?” ⁹ Joseph-ju puntajulu, “Nyungu partanyjirri ngajumili. Ngarrkalu yinyanyipulu Egypt-ja.” “Kawapulinyi ngajukarti. Ngarrkalu tuku jilkulinyipulinyi ngajuja muwarrja.” ¹⁰ Jayikapu ranyji jarrinyaja pani kurlu jarrinyikinyi, partarl yirrinikinyi. Joseph-ju kanyapulinyalu partanyjirri, palanga ngampalja jirnipulinyipa munyjarnapulinyi. ¹¹ Wurrarnala Joseph-ja, “Purlpi wurrarnarna, ‘Munu yarrana yirrinaku nyuntuku ngajulu’, kuwarri Ngarrkalu jinajalu yirrinaku nyuntuku, nyuntumilakupa partanykupa.” ¹² Manapulinyi Joseph-ju kartingija partanyjirri Jacob-ja, wupirnalulu milya kaniny jarrinyalu jungkakarti. ¹³ Joseph-ju wirrirni Ephraim Jacob-ja jampukarti, Manasseh marrjanyukarti. ¹⁴ Jacob-ju parirrijirri warinykurnu jinarninyi. Palinyju marrjanyukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Ephraim, palinyngarra nyirtingunyamarniny, palinyju jampukarti parirr wirrirnarninyili jurnturtunga Manasseh, murrkangunyamarninyja. ¹⁵ Palaja muwarr pinalu Ngarrkalu ngalya jilkulinyipalu Joseph-ku, tuku jilkulinyipulinyi partanyjirri Joseph-milijirri: “Ngajumulalujirri karlujilupa japartulu Ngarrkajalu wurranjalu jirninyipulu. Ngajulu karrinyarna Ngarrkakungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungukujirri partanykujirri. Ngarrkalu kanyanyi ngarrakuny nyungukartijakun. Ngajulu karrinyarna palinyjungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungujirriku. ¹⁶ Ngarrkamilalu angel-ju kartuwarra marninyi kurlujartinyjamarranga. Ngajulu karrinyarna palinykungarra ngalya jilkulinyipulaku nyungujirriku. Ngajulu karrinyarnapulaku kurrngalku partanykarranguku jinaku, jamuji karlujirrangupa nyirrinikartijarrangupa. Palajunjalu marrngurrangulu kurlkarri malapiyi ngajumili yinipa yini ngajumili karlujimili Abraham-milipa yini ngajumili japartumili Isaac-milipa!”

¹⁷ Joseph-ju wirrirni Jacob-ju wirrirni parirr marrjanyukarti Ephraim-unga jurnturtunga. Ngarlu kurlu-kurlu jarrinyi. ¹⁸ “Munu palajun, japartu! Nyungu murrkangunyamarniny, parirr marrjanyukarti wirrilarninyili jurnturtunga palinyjarranga!” ¹⁹ Palinymilalu japartulu panju karrinyili, wurrarnili, “Miranu palaku ngaju, ngajumili partany, miranu palaku! Manasseh-milirrangu marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji. Marrkamarninymili marrngurrangu kurrngal jarrulupiyi yiji,

palinymili nyirrirnikartijarrangu jintarrangu marrngurrangu jarrulupiyi, warinypa wariny, kurrngal.”²⁰ Jipi palajun muwarr pirnipulaku. Wurrarnapulaku, “Nyurrajalu japirr malapiyi Ngarrkalu ngalya jinaku jintaku, janalu muwarr pilipiyi, ‘Ngarrkalu ngalya yiji jirnikinyipulaku Ephraim-kupa Manasseh-ku. Yijapa palajun jilkuliny nyurraku pukun.’” Palajunjal Jacob-ju wirrirni walangkarrangu Ephraim, Manasseh wirrirni nyirrirnikarti.

²¹ Palaja Jacob-ju wurrarnala Joseph-ngu, “Jampa marlkarri jarrulumarna. Ngarrrkalu kalkulkulunyurrinyi, yarti kulpa malkulinyurrinyi warrarnkarti ngajumilikarti karlujimilikartipa japartumilikarti, Canaan-karti.”²² Nyuntu wirrirnarnanta murrkangunyakapali mamajirranguku. Palanga Canaan-ja purpija mawurla wirtu jantulu wura marnarnajanaku Hamor-milirranguja. Kuwarri pala warrarn nyuntu yinganyarnanta.”

49

(49:1-28)

¹ [49:1-28 has been omitted at this stage, as being an unknown genre. The contents may be taken literally and thus be very confusing to the Nyangumarta people. For readers struggling with Nyangumarta the details would probably confuse them and discourage from reading further. It can be retained in the English diglot, for those who can read English and wish to know what is in it.]

JACOB MARLKARRI JARRINYI, JUNGKARANGA CANAAN-JA WIRRIRNAYI (49:29—50:14)

²⁹⁻³⁰ Palaja Jacob-ju wurrarnajanaku partanykarrangungu palinymilinga 12-ja. “Jampa marlkarri jarrulumarna. Wirrilkulunyurru kawu ngajumili japartungapa karlujinga. Canaan-ja warrarnja wirrilamanyinyurru palanga jurntinga Machpelahnga, Mamre-ja kakarrakurti, warrarnja Ephron-milinga, Hittite-milinga. Karlujilu Abraham-ulu warnkujartinyju mana pala warrarn, jurnti pukun, warajaja Hittite-ja, yini paliny Ephron. Mana malkarrinyjarriku wirrinaku.”³¹⁻³² Palanga jurntingi wirrirniyipulinyi Abraham-pa mirtawa palinymili Sarah, palangangarra wirrirniyipulinyi Isaac-pa mirtawa palinymili Rebecca. Palaja wirrirnarna ngajumili mirtawa pukun, Leah. Palangangarra warajanga jurntinga ngaju wirrilamanyinyurru pukun.” Palajun wurrarnajanaku Jacob-ju.

³³ Nyungu jipi muwarr pinajalu partanyarranguku palinymilaku, karta karrinyi, wurrjurna.

50

¹ Palanga Joseph-ju ngampa pirni palinymili japartu, paliny ngangkurlu jirnikinyalu. ² Wurrarnajanaku maparnkarrangukurrangu “Tuku jiliyi marlkarri jarrinyaja kawu japartu ngajumili kalkunaku yartiku.” Janalu wirrirnikinyiyi karmarta nganin-nganin palakapali kawunga puka jarrinyamanyala. ³ Karrpurrangu 40 tuku jirnikinyiyi palinymili kawu. Egypt-arrangu ngangkurlu jirnikinyiyalu palinyku. Ngangkurlu jirnikinyiyalu punja, 70 karrpurrangu.

⁴⁻⁵ Joseph-ju muwarr pinajanaku wirturranguku nyampaliku, kingimilaku warrkamukatarranguku. “Ngajumilalu japartulu wurrarnaji, ‘Marlkarri jarrulumarna kuwarrimarta. Marlkarri jarrinyajalu ngajunga kangkulumanyin ngajumilikarti warrarnkarti waljakarti, Canaan-karti. Wirrilamanyin jurntinga tuku jinijalu ngajujalu.’ Palajunjal yiji winyjinajalu, palajun jirni. Muwarr pilijiyalu kingiku ngajuku. Wurraliyili ngaju karrinyirni yaninyaku Canaan-karti ngajumilaku japartuku wirrinaku jurntinga, marlkarri. Palaja kulpulumarna nyungukarti.”

⁶ Kingilu muwarr ngakarnalu, “Yuu, yarra Canaan-karti, nyuntumilaku japartuku marlkarriku jurntinga wirrinaku. Kalkulu muwarr nyuntumilaku japartuku.”

⁷ Joseph yana Egypt-ja Canaan-karti palinymilaku japartuku jurntinga wirrinaku. Marlu marrngurrangu yanayi palinya, warrkamukatarrangu kingimilipa nyampalir-rangu kingimilija mayajapa warinyarrangu nyampalipa, yanayi Joseph-ja. ⁸ Joseph-milirrangu palinymili mamajirrangumilipa yanayi wiyirr, murrukururrangu-jakun yakarnayijaninyi yintanga Gothen-ja. Kukurnjayipa nanikutupa purlimanpa pukun yakarnayi. ⁹ Kurrngal wirtu yiji yanayi Joseph-ja. Jinta chariot-ja yanayi, jinta yawartanga jali pirniyi. ¹⁰ Turlpanyiyi wangka Atad-mili yapanapinti ngurra, kakarra Pijunga Jordan-ja. Palanga waninyiyi 7 karrpurrangu, ngangkurulu jirnikinyiyi Joseph-milaku japartuku. ¹¹ Ngurrararrangulu pinakarrinyiyijaninyi. Wurrarnayarnangu, “Marrngu Egypt-ja yija yiji ngangkurulu jinayi.” Janalu wariny yinyaya yini pala, Abel-Mizraim. Palalu yinilu wurrarna, “Egypt-jaku Ngangkurulu Jinapinti.” Wangka Pijunga Jordan-ja pala.

¹²⁻¹³ Palajun jirniya Jacob-mili partanykarrangulu wirrirnayi janamili japartu palanga jurntinga Machpela-nga, kakarrakurti Mamre-janga, Canaan-ja. Purlpilu Jacob-milalu karlujilu mana warnkujartinyju pala wurrarn jurntijartiny warajaja marrnguja Hittite-milirranguja jurntinga jinaku marlkarrinyjarrinyku. Janalu yijal-marta jirniyalu muwarrku janamilaku japartuku, palanga wirrirnayi paliny pukun marlkarrri jarrinyaja. ¹⁴ Palaja Joseph-pa mamajirrangupa jinta wiyirrupa Egypt-karti kulpanyiyi.

JOSEPH NGALYPALU MUWARR PIRNIJANAKU MAMAJIRRANGU (50:15-21)

¹⁵ Palaja palinymili mamajirrangulu muwarr pirnikinyarningu, “Joseph-ju ngurnipali panyju nganyjurraku. Purlpilu nganyjurrulu kurulu jirniyalu. Puntajulu yijapa palinyju kurulu jilkulinynganyjurruka.” Jana wirnti karrinyikinyiyili. ¹⁶⁻¹⁷ Muwarr ngakarnayalu, “Nganarnamilalu japartulu wurrarna nganarnaku palajun muwarr pilipiyirnangu, ‘Nyuntumilalu mamajirrangulu janalu kurulu jirniyanga. Munu wirri-lyi karrulumanjanaku. Pikalyju yirrilijanaku.’ Palangarra muwarr nganyjurrumilija japartuja nyuntuku. Munu wantuluman wirrilyijartiny nganarnaku, ngarlu ngalya wantuluman nganarnaka.” Pinakarrinyaja pala muwarr paliny ngangkurulu jirni.

¹⁸ Palaja mamajirrangulu turlpanyiyalu, wupirniyalu milya kaniny, jana muwarr pirniyalu, “Nyuntu nganarnaku nyampali, nyuntuja muwarrja jilipiyirni.” ¹⁹ Joseph-ju muwarr pirnijanaku, “Munu wirnti jarrinyaku, puntaju munu kurulu jilamanyinyurruka. Ngaju munu Ngarrka, ngajulu munu wirlalamarnanyurrinyi. ²⁰ Nyurralu kurulu jinaku karrinyinyurru, nyurralu yinyanyinyurru jananga ngajar-ringa warnkuku. Ngarrkalu ngalya jirninganyjurruka wiyirruku. Palinyju kanyanyi nyungukarti kalkunaku marrngurranguku wankanyuku. Yuu, marlu wurrjirnamayi janparrja, kuwarri wankanyu waninyiyi. ²¹ Munu ngajunga wirnti karrinyurrulu. Ngajulu tuku jilamanyinyurrinyi nyurramilipa partanykarrangu.” Palajun ngalya muwarr pirnijanaku mamajirranguku.

JOSEPH MARLKARRI JARRINYI (50:22-26)

²² Joseph-pa palinymili japartumilirrangu waninyiyi Egypt-ja ngarrany. Joseph yija yiji ranyji jarrinyi, 110 partunurrangu. ²³ Joseph-mili partany Ephraim, nyirti Joseph-mili, palamili partanykarrangumili partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Manasseh, Joseph-mili murrkangunya, partanyjartiny, yini Machir. Palamili pukun partanykarrangu yirrirnijaninyi Joseph-ju. Yirrirnijaninyi partanyjirrimilija karlujirrangulu palinyju.

²⁴ Palaja Joseph-ju muwarr pirnijanaku mamajirranguku, “Jampamarta wurrjulumarna. Ngarrkalu tuku jilkulinyurrinyi, yarti kangkulinyurrinyi nganyjurrumilikarti warrarnkarti. Winyjirni yinganyaku pala warrarn Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Yuu, yarti pala warrarn yingkulunyurrinyi nyurra. ²⁵ Yuu, kangkulunyurrinyi palakarti warrarnkarti. Nyurralu kangkulunyurru winyja ngajuja yananyajalu. Wurraliyi yiji pala jilkulunyurru.” Wurrarnayalu, “Yija pala jilipiyirni nyuntujalu muwarrjalu.”

²⁶ Palaja Joseph wurrjurnu. Paliny 110 partunurrangujartiny. Karamarta wirrirniyi kawunga puka jarrinyamanyala. Palaja kawu wirrirniyi coffin-ja, kalkurnayi palanga, Egypt-ja.

Exodus

Drafted but not consultant checked.

(1:1-7)

¹ Purlpi nyungu waraja mirtanya pirirri yana palinymilija warrarnja ngapikarti, pala yini Egypt. Palinymili yini Jacob. Wariny yini paliny Israel. Jacob-mili puja-mumurninyarrangu pukun yanayili palinyja, janamilirrangungu pukun marrngurrangu. Nyungurrangu yinirrangungu Israel-mili partanykarrangu yanayilipa palinyja Egypt-karti: ²⁻⁴ Rueben, Simeon, Levi, Judah, Issachar, Zebulun, Benjamin, Dan, Naphtali, Gad, Asher.

⁵ Jampa yananyikinyiyi Egypt-karti Jacob-pa palinymili partanykarrangupa Jacob-mili karluji jamujirrangungu jana kurrngal yiji, 70 marrngu jana wiyirr. Jacob-mili partany wariny Joseph waninyikinyi palangangarra kaninyipirti Egypt-ja. ⁶ Punja waninyiyi palanga, Egypt-ja. Palaja Joseph marlkarri jarrinyi, palaja palinymilirrangungu mamajirrangupa janamili partanykarrangu jana pukun wiyirr Jacob-milirrangungu marrngurrangu marlkarri jarrinyiyi. ⁷ Janamilirrangungu nyirrirnikartijarrangu kurrngal yiji jarrinyiyi, partanykarrangu kurrngal kanganyikinyiyijaninyi kakuputulu, munu jipi jarrimajanaku janamilaku partanykarrangungu, kurrngal yiji jana waninyikinyiyi ngurrarrangujartiny ngurnarrikurnujirri palanga warrarnja.

(1:8-22)

⁸ Yarti punjamarta palaja wariny pirirri wirtu nyampali jarrinyi palaku warrarnku Yijipikupa nyampali palarrangungu marrngurrangungu palanga warrarnja. Nyungu marrngu yija panypanyakata Juwujapukupa wariny jirnikinyi. Palinyju munu kurlkarri marnama wunyurru purlpi Joseph-ju ngalypalu tukulu kalkurnikinyijaninyi marrngurrangu Egypt-ja. Nyungu wariny nyampali wirtu, palinyju malyparr karrinyikinyijanaku marrngurrangungu Israel-jaku. ⁹ Palalu marrngulu karra marnajanaku Egypt-jaku marrngurrangungu, “Pinakarrayi! Palamarrangu marrngurrangu Israel-ja kurrngal yiji jarrinyayi jana.

¹⁰ Nganyjurrulu jipi jilaminijianaku janalu partanyku kanganyaku. Jampa jinta ngajarrirrangungu milpulupiyinganyjurruku kuliku, ngurnipali palamarrangungu marrngurrangungu Israel-jalu kululapiyijaninyi palarrangu ngajarrirrangungu kulipatinaku nganyjurrungu. Ngurnipali wirlalapiyinganyjurrinyi ngarrakunyju. Palaja munu warrkamu jilipiyinganyjurruku, mirti yakalapiyinganyjurruku ngarramarn-tilu. Ngurnipali janangarra nyampali jarrulupiyinganyjurruku. Kuwarringulu kurnta jilaminijianinyi palarrangu ngarramarntija partanyja kanganyaja. Kurluny-kurlunya yijanga kalkuluminyijananyi.” ¹¹ Janamilija nyampalija muwarrja jirniyi, nyampalirrangungu wirrirniyijanaku palarrangungu marrngurrangungu Israel-jaku. Palarrangungu nyampalirrangungu jakulirniyijaninyi palarrangu marrngu Israel-ja marrjalu warrkamuku, mayarrangungu yarni manaku jirniyijaninyi. Kujarra tawunjirri Israel-jalu marrngurrangungu yarni marnayipulinyi, ngapijirri yinijirri, Pijumupa Ramiji. Palangajirri wirtujirri mayajirri yarni marnayipulinyi mayipinti Yijipijaku marrngurrangungu.

¹² Yijipijalu yijanga kurluny-kurlunya kalkurniyijaninyi, yirrku Israel-jalu marrngurrangungu partany kanganyikinyiyijaninyi kurrngal. Jana kurrngal yiji jarrinyiyi, jirra jarrinyiyi, waninyikinyiyi ngurnarrikurnujirri. Yijipija marrngurrangu wirnti yiji jarrinyiyijanaku palarrangungu. Malyparr karrinyiyijanaku palarrangungu marrngurrangungu Israel-jaku. ¹³ Palaja pajumajirralu yijalu warrkamuku jirniyijaninyi marrjalu palarrangu Israel-jalu marrngurrangu.

¹⁴ Janalu marrjalu yiji warrkamuku jirniyijaninyi Israel-jalu marrngurrangu, janalu jakulirniyijaninyi yarni manaku mayarranguku ... janalu jakulirniyijaninyi janukuku karlinyaku ngapaku pukun kanganyaku. Yijalu jakulirniyijaninyi warrkamuku jinaku marrjalu yiji kakuputulu. ¹⁵ Kujarra mirtawajirri waninyikinyipulu ngayinykarraku kalkunaku palarranguku Israel mirtawanyjarriku. Waraja yini Zipporah, warinymurniny yini Puah. Janamilalu Egypt nyampalilu wurrarnapulaku palajirringi mirtawajirringi, ¹⁶ “Ngurnipali Israel-jalu mirtawalu partany wupartu pirirri kangkuliny, marlkarri wirlalkulunyumpulu pala partany. Mirtawanyjarri partanykarrangu jakun kalkulkulunyumpulujaninyi wankanyu. Wiyirr pirirri-martarrangu partanykarrangu marlkarri wirlalkulunyumpulujaninyi jampa miral jarrinyajangarra.”

¹⁷ Palalujirri mirtawalujirri ngarrakunyu kurlkarri marnikinyipulu Ngarrkangarra. Palajunjalu panypanyapululu palanga nyampalingi. Palanyju munu marlkarri wirlanamapulujaninyi piririmarta partanykarrangu ¹⁸ Palajunjalu palalu nyampalilu Egypt-jalu wariny ngakarnapulaku mananya kulpanyaku. Nyampalilu karra marnapulaku, “Nyumpalalu wankanyu yakarnanyumpulujaninyi piririmarta partanykarrangu, munu marlkarri wirlanamanyumpulujaninyi. Nganijalu panypanyijinyumpulu?”

¹⁹ Puntaju karra marnapulalu, “Munu marlkarri wirlarnakalayijaninyi piririmarta partanykarrangu. Israel-jalu mirtawanyjarri munu Egypt-jalu mirtawanyjarrikapali. Israel-jalu mirtawanyjarri marrjapanu yiji, janalu partany janamili kanganyaijaninyi nyampalu. Jampa yananyalayijanaku palarrangukarti. Jampa kajanalayijanaku, janalu puripi partany kanganyaiyarninga.” Pulanyju mitu marnapulu pala Nyampali.

²⁰⁻²¹ Palajunjalu palalujirri mirtawalujirri Ngarrkanga yijalmarta jirnipululu, kalkurnupulujaninyi pirirri partanykarrangu wankanyu. Ngarrka pikaly yiji jarrinyipulaku palakujirri, yinyapulunya walja pukun partanyjirri pulanymili. Israel-jalu marrngurrangu kurrngal yiji jarrinyi kawarniyi. ²² Palaja nyampalilu karra marnajanaku Yijipijaku marrngurranguku, “Parnpiliyijaninyi wiyirr Israel-jaja partanykarrangu piririmarta pijungu, ngapalu kurnulinyjaninyi. Yakaliyijaninyi mirtawarrangu partanykarrangu wankanyu.”

2

(2:1-10)

¹ Palanga waninyikinyi nyungu waraja Israel-ja (-jaja ?) pirirri. Paliny waraja Levi-milirranguja. Palinymili nyupajimurniny Levi-milirranguja pukun. ² Palalu mirtawalu partany kanya pirirri. Palinyju parrjarna pala partany ngalya purrpurnkata. Palinyju kuku jirni pala partany kujarrapa warajanga wirlarranga wirntijartinyju nyampalingimarra. ³ Yartikarra palinyju munu kuku jinaka pala partany. Palajalu manajaninyi jurlunkurrangu, yarni marna pitikapali, yamarna miljirrkapalilu. Palajalu wirrirni pala partany palanga pitikapalingi, wirrirni pala pitikapali kankarni ngapanga jurlunkurrangungu rirri-rirringi ngapanga. Palajun jirni kuku jinaku palaku partanyku. ⁴ Palamilalu partanymililalu kangkujilu parrjarnikinyi wararrju kajangulumarta.

⁵ Palajalu Pharaoh-mili kurntalmurniny yana pijukarti mirtawarrangu palinymili warrkamukatarrangujartiny. Yana janpakarti janpanyaku. Palarrangu warrkamukatarrangu yananyikinyiyi rirri-rirringi pijungu. Palalu yirrirni pala pitikapali jurlunkurrangungu, ngakarna waraja mirtawa mananya kulpanyaku palinykartiku.

⁶ Palinyju yatirni pala pitikapali, yirrirni partany, ngangkurl jirnikinyi. Palinyju

paju karrinyalu palaku, karra marna, “Nyungu waraja Israel-milijarrangu partany.” ⁷ Kangkujimurninyju palamilalu partanymilalu karra marnalu nyampalimilaku kurntalku, “Wunyjurru? Yankulumarnajanaku Israel-jaku mirtawanyjarriku mananya kulpanyaku, tuku jilapiyinga nyungu partany nyuntuku.” ⁸ “Yu!” Karra marna palalu. Palalu partanymilalu kangkujimurninyju yananyakanu mana palamili partanymili waljangarra pipimurniny.

⁹ Nyampalimilalu kurntalju karra marnalu palaku partanymilaku pipiku, “Kawa nyungu partany, tuku jila, wirtu jilapijinpa. Ngajulu warnku yungkulumarnanta.” Palalu pipimurninyju kanya pala partany palinymilikarti waljakarti ngurrakarti, palinyju tuku jinikinyi. ¹⁰ Pala partany wirtu jarrinyi. Palajalu palinymilalu waljalu pipimurninyju kanyali Pharaoh-milikarti kurntalmurninykarti. Pala partany palamili pujamu jarrinyalu. Palinyju karra marna, “Ngajulungarra manarna nyungu partany ngapaja, palajunjalu yini malamarna Moses.”

(2:11-22)

¹¹ Moses-ju wirtu jarrinyi, pirirri yija yiji jarrinyi. Warajanga karrpungu yanajanaku yirrinaku palinymilirranguku marrngurranguku, palarrangu Israel-ja. Palinyju yirrirnijaninyi yijanga kurluny-kurlunyu waninyikinyiyi, Egypt-jalu nyampalirrangulu yijalu warrkamuku jakurlinikinyiyijaninyi marrjalu. Palaja yirrirni warajalu Egypt-jalu wirlarnikinyi waraja Israel-jaja marrngu, palinymilingarra warrarn walja marrngu. ¹² Moses-ju parrjan-parrjarna, palanga jintaku munu parrjanajanaku. Palaja wirlarna pala Egypt marrngu marlkarri, palinyju kawu palinymili kuku jini kaninykurti jungkanga, yamarna. ¹³ Karrpu warinyja paliny puru yananyikinyi, yirrirnipulinyi kujarra Israeli-ja marrngujirri kulipatirnikinyipulu. Karra marnalu warajaku, “Nganijalu wirlarnan nyungu pirirri, nyuntumili marrngu walja?” ¹⁴ Purntaju karra marnalu, “Ngalayaku nganurtulu nyuntu nyampali wirrinanta? Nganijalu wurrarnan ngajulu kurlujartiny jinarni, palinyju nyungulu ngalya jini? Nyuntulu marlkarri wirlarnan nyarra Egyptian. Ngajuku pukun karrinyajin marlkarri wirlalaminyin palajun?” Palaja Moses-ju kurlkarri marna, [-rninyi? ?] “Miranu jana nyungu ngajulu marlkarri wirlarnarna nyarra pirirri.” Paliny wirnti karrinyi. ¹⁵ Jampa Pharaoh-lu pinakarrinyi Moses-ju marlkarri wirlarna nyarra Egyptian, paliny kuli yiji jarrinyalu. Kurlkarri marna, “Ngajulu marlkarri yija wirlalamarna Moses.” Purlpi nyungu Moses mirti jirni pala Pharaoh-ngimarra wirntijartiny. Paliny yana kakarra warrarn warinykarti, pala warrarn yini Midian. Palamanga wani-waninyikinyi. Warajanga karrpungu milpanyajanaku pala janukungu. ¹⁶ Paliny palamanga kajarnikinyi, 7 mirtawarrangu kurrinyjarri turlpanyiyi pala janukukarti. Jana kurntalmurniyarrangu priest-ku yini Jethro. (What did we use in Mark's Gospel for 'priest'?) Kurntalmurninyarrangulu tuku jinikinyiyijaninyi kukurnjari janamilaku japartuku. Janalu ngapa nyirirninyiyijanaku janukuja kukurnjariku. ¹⁷ Palamangangarra jinta pukun pirirrimarta milpanyiyi kukurnjariku tuku jinakata. [Shepherd??] Janalu munu-munu jiniyijaninyi pala mirtawanyjarri ngapaja nyirrinaja, purrja piniyijaninyi janukuja. Moses-ju purntu karrinyijanaku, palinyju karnti-karntinyijanaku palarrangungu pirirrimartanga, palaja ngapa nyirirninyijanaku pala mirtawanyjarrimilaku kukurnjariku. ¹⁸ Palarrangu mirtawanyjarri kulpanyiyi janamilikarti japartumili ngurrakarti, Jethro-karti. Palinyju karra marnajanaku, “Nyurra kuwarri nyampa kulpanyanyurru. Wunyjurruja?” ¹⁹ Janalu puntaju karra marnayalu, “Egypt-ja pirirrilu purntu karrinyinganaku, kartuwarra marnanganinyi jinta kukurnjariku tuku jinakatarrangungamarra. [Have we a descriptive word for a 'shepherd'? japartamu jinakata was phonemicised from the English.] Yijalu palinyju ngapa nyirrirnijanaku kukurnjariku pukun.” ²⁰ Palinyju puntaju karra marnajanaku palinymili kurntalmurninyarranguku, “Wanyjarningi pala pirirri?”

Nganijalu palamanga yakarnanyurru? Kulpanya marrayi nyungukarti milpulinyi, mayipa nyungungu ngalkulinynganyjurruku.”²¹ Moses waninyi pala Jethro-mili ngurranga punja. Palaja Jethro-lu yinya palinymili kurntal Zipporah nyupajimurniny jarrinyalu.²² Palaja partany kanya pirirri. Palaja Moses-ju karra marna, “Ngaju ngajarri warinyja warrarnja. Palajunjalulu yini marna palinymili pujamu “Gershom”. [How should we handle these puns in names? They were very common in Hebrew culture. Should we Ignore them? Or put them in footnotes?]²³ Moses waninyi Midian-ja punja yiji. Yarti partunurrangu kurrngalmartaja pala Nyampali Egypt-ja marlkarri jarrinyi. Wariny pirirri nyampali jarrinyi Egypt-ja. Jalypalu ngarrany Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkunikinyiyijaninyi Israel-ja marrngurrangu, marrjalulu yiji warrkamuku jakurlirnikinyiyijaninyi yija [———??], janalu Ngarrkangarra kurllkarri marnikinyiyipa japirr marnikinyiyi kartuwarra manaku.²⁴⁻²⁵ Palinyju pinakarrinyijaninyi, kurllkarri marnajaninyi muwarr nyarra wurrarnajanaku purlpilu mirtanya-mirtanyanga Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Purlpilu muwarr nyarra wurrarnajanaku, “Yijalu ngajulu tuku jilamarnanyurrinyi. Ngajulu yungkulumarnajaninyi nyurramili nyirrirnikartija warrarn Canaan. Pala warrarn wantulinyjanaku janamili.” Palajun karra muwarr pinijanaku Abraham-japa Isaac-japa Jacob-ja. Munu pala muwarr kakurnama palinymili, tukulungarra parrjarnikinyiyijaninyi Israeli-ja marrngurrangu, kurllkangarra waninyikinyijanaku, paju karrinyikinyijanaku.

3

(3:1-22)

¹ Moses-ju tuku jirnikinyijaninyi kukurnjaripa nanikuturrangu palinymili kaka-jimurninymili, nyarra pirirri, Jethro, [priest? What did we use in Mark's Gospel?] waninyikinyi palanga warrarnja Midian-ja. Warajanga karpungu Moses-ju palarranguku kuwiyiku ngurra marnikinyijanaku warrarnja puru karranga, milpanya wangka marna nyarra warnku wirtu, Warnku Sinai, pala warnku nyarra Ngarrkamili.² Palamanga Ngarrkalu jurti jinarningu wikakapalilu Moses-ja. Moses-ju parrjarna mungka kampanyikinyi, palinyju miranu jarrinyakanu yirrirni, kurllkapirli jarrinyi, “Pala yija wika kampanyi, munurtti palama mungka kampanyaka jurnpakartijakun.³ Wunyjurruja! Nganija pala mungka yirru waninyi? Kula, wangkangulumartalu parrjalumarna.”⁴ Jampa yirrirni Moses wangka jarrinyaja Ngarrkalu kamarnalu pala partijirri kaninyjalu mungkangulu, “Moses! Moses!” Puntaju karra marnalu, “Yu? Ngajungarra nyungu.”⁵ Ngarrkalu karra marna, “Munu wangka jarruluman. Nyuntu wararr karrinyan (Holy ground? Hmmm!) jungkanga. Yinji pilarningu jujika nyuntumili. Nyungu jungka ngajumili. Munu wangka milpuluman.⁶ Ngaju Ngarrkangarra, ngajulu nyarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumili mirtanya-mirtanya walangkarrangu, Abraham-pa Isaac-pa Jacob.” Moses wirnti karrinyalu parrjanaku Ngarrka. Palinyju ngumpa yamarnarninyi.⁷ Palaja Ngarrkalu karra marnalu, “Ngaju miranungarra janaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja. Palarrangulu maja-majalu kurluny-kurlunyja kalkurnayijaninyi. Janalu kamarnayi yiji ngajuku, janalu karrinyayi kartuwarra manaku nganurtulupa. Ngaju miranu janaku, jana kurluny-kurlunyja waninyayi.⁸ Ngaju milpanyarnajanaku kartuwarra manaku Egyptians-jaja. Ngajulu kangkulumarnajaninyi pala-maja warrarnja, warrarn warinykarti, ngalypakarti, walpurrakarti, ngalypakarti yija. Jinta warinyarrangu waninyayi palamanga warrarnja. Marrngurrangu Canaanite-japa Hittite-japa Amorite-japa marrngurrangu, Perizzite-ja pukun, jinta Hivite-japa Jebusite-ja kuwarri waninyayi palamanga. Palamakarti warrarnkarti kangkulumarnajaninyi Israelite-ja marrngurrangu.⁹ Egypt-jalu kurluny-kurlunyja

kalkurnayijaninyi ngajumili marrngurrangu, ngaju miranungarra palaku. Israeli-jalu kamarnikinyiji ngajuku, ngajulu pinakarrinyikinyirnijaninyi. ¹⁰ Palajunjalulu ngajulu ngakalamarnanta Pharaoh-karti Egypt-karti mananya kanganyaku ngajumili marrngurranguku Egypt-ja (“out of”: something other than just -ja).” ¹¹ Puntajulu karra marnalu Moses-ju Ngarrkaku, “Ngaju kalarti munu nganurtumarta, kurlujartiny yija. Munu yananyakarnalu nyampalikarti Egypt-ja, mananya kulpanyakupa marrngurranguku Israeli-rranguku palamaja.” ¹² Ngarrkalulu wurrarnalu, “Yija ngaju yankulumarnangu nyuntungu, jampa kangkulumanjaninyi marrngu Egypt-ja, milpulunyurru yakujani, nyurra malaminyinyurru nyungungu warnkungu. Palanga miranu jarruluman ngajulungarra ngakanarnanta” [‘praise me?’ ‘worship me’? Add to list of “Key Terms”]. ¹³ Palaja Moses-ju karra marnalu, “Jampa yananyakanu wurralamarnajanaku nyuntulu ngakarnanyin, japirr malaminyiyi, ‘Nganurtu palinymili yini?’ Ngani wurralamarnajanaku?” ¹⁴⁻¹⁵ Ngarrkalulu wurrarnalala Moses-ja, “Ngaju wankanyu ngarramarnti, wurralajanaku nyungu muwarr: ‘Wankanyupa Waninyi, palalu ngakarninyi nyungu nyurrakarti. Yawayilungarra tuku jinikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa Jacob pukun. Palinyju nyungu ngakarninyi nyurrakarti.’ Palajun karra wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu. Ngajumili yini Yawayi. Yawayingarra yini yini malaminyinyurru, nyurralupa nyurramilalu partanykarrangulupa janamilalu partanykarrangulupa jintalu pukun nyirrirnikartijalu. ¹⁶ Jampa yananyakanu milpuluman Egypt-ja, kurrngalamanjanaku mirtanya-mirtanyanga Israeli-ja, wurralamanjanaku, ‘Ngarrkalulu tuku jirnikinyijaninyi nganyjurrumili marrngurrangu walangkarrangu. Palinyju tuku jirnikinyijaninyi Abraham-pa, Isaac-pa, Jacob pukun. Palinymili yini Yawayi, wankanyupa waninyi. Paliny miral jarrinyiji, muwarr nyungu yinyaji, muwarr nyungu nyurraku: ‘Ngurinji [??] karrinyangulu parrjarnikinyirninyurrinyi. Palarrangulu Egypt-jalu kurluny-kurlunyja kalkurnikinyiyinyurrinyi, pajumajirralu. Ngaju miranu wiyirruku. ¹⁷ Kuwarri muwarr wirrinarninyurraku, ngajulu kartuwarra malamarnanyurrinyi palarrangu Egypt-arrangungamarra. Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi warrarn warinykarti, pala nyarrapa waninyayi marrngurrangu Canaanite-pa Hittite-pa Amorite marrngurrangu, Perizzite pukun, Hivite-pa Jebusite marrngurrangu. Palarrangu marrngurrangu waninyayipa kuwarri. Pala ngalypakata yiji warrarn, kangkulumarnanyurrinyi palamakartingarra. Wurralamanjanaku Israelite-ja marrngurrangu nyungu ngajumili muwarr.’ ¹⁸ Janalu pinakarrulupiyi muwarr nyuntumili. Palaja nyuntupa jinta wiyirr mirtanya-mirtanya Israeli-ja yankulunyurralu Egyptian-ja nyampalikarti, karra malkulunyurralu, ‘Yawayi-lu, nyarralupa tuku jrinanganinyi, paliny miral jarrinyinganaku. Palajunjalulu nganarnalu pirrakartiku yaninyaku karrinyayirni, kujarrapa waraja ngurrarrangu ngurnipali yankulupiyirni, kuwiyiku wirlalapiyirnalulu Yawayiku.’ ¹⁹ Ngaju miranu palaku nyampaliku, munungarra ngakanawayilu yirruku jarrulinyi nyurraku. ²⁰ Ngaju marrjapanu yija. Ngajulu wirtu yiji jilamarna, ngajulu wirntiji pilamarnajaninyi palamarrangu Egyptians-ja, palarrangulu ngurnjulupiya yiji nganikupa jinaku. Yarti palaja nyampalilu ngakalkulinyurrinyi Egypt-ja. ²¹⁻²² Nyurra wurrukarrartiny yankulunyurru. Wiyirr mirtawanyjarri yankulupiyijanaku Egyptian-jaku mirtawanyjarriku, nyarrapa jinta pukun waninyayijanaku Israeli-mili ngurrangapa, jinta pukun wangkakulupa [neighbours??] waninyayi nyarra Egyptian-ja mirtawanyjarri. Japirr malapiyijaninyi silver-kupa gold-ku pukun, parirrpintipa, kurllkapinti. Wurrukarraku pukun japirr malapiyijaninyi. Ngajulu ngalypaku jilamarnajaninyi Egyptian-ja marrngurrangu ngayiny ngalypa yiji wantulupiyinyurraku. Palarrangu wurrukarra yungkulupiyijanaku Israelite-ja mirtawanyjarringi. Pala wurrukarra wirrilkulunyurrujanaku nyurruilingi partanykarrangu. Jampa Egypt yakalkulunyurru, wurrukarra

janamilingarra kangkulunyurrarninga nyurraku.”

4

(4:1-17)

¹ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngurnipali jintalu munu pinakarrulupijiyi ngajuku. Ngurnipali karra malayili, ‘Yawayi munungarra miral jarrinyamangu nyuntuku.’” ² Ngarrkalu karra marnalu, “Ngani palama warlina kalkurnan nyuntumili parirrja?” Palinyju puntaju karra marnalu, “Mungka.” ³ Palinyju karra marnalu, “Jungkanga parnpila!” Moses-ju jungkanga parnpirni, pala jurru jarrinyi. Paliny wirntijartiny mirti jini jurrungumarra. ⁴ Ngarrkalu wurrarnala palinyja, “Warntingulu warlinakanu marra.” Palinyju palajunngarra jirni, palinyju warlirni, kulpanyakanu mungka jarrinyi. ⁵ Ngarrkalu karra marnalu, “Palajun jilaman. Palaja Israeli-jalu pinakarrulupiyingu nyuntuku. Janalu yijalmarta jilapijiyi muwarr ngajumili. [??] Ngaju, Yawayi, miral jarrinyarnangu nyuntungu. Ngajulungarra tuku jinikinyirnijaninyi nyuntumilirranggu marrngurrangu mirtanya-mirtanya, nyarra tuku jinikinyirnijaninyi, Abraham-pa Isaac-pa Jacob. Palajun miranu jarrulupiyi. ⁶ Parirr wirrilarningu kaninykurti nyuntumili wurrungu.” Moses-ju wirrirnarningu kaninykurti Ngarrkamilingi muwarrja palaja kulpanya purrinajalu yirrirnarningu palinymili parirr yija mirta-mirta pitarr-pitarr wurrkujartiny. ⁷ Palaja Ngarrkalu wurrarnala palinyja, “Yarrana parirr ngalpa jilarningu nyuntumili wurrunga.” [??] Palinyju yarrana ngalpa jinarningu parirr palinymili wurrungu jampa kulpanya purrirni, yirrirni ngalya yajarri palinymili warinymurninykapali parirrkapali, wurrkumajirri. ⁸ Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntulu jurti jilamanjanaku nyarra marn-tipinti warnu, parrjalapiyi jurru jarruliny, yirrinajalu ngurnipali munu yijalmarta jilapiyingulu nyuntumilingi muwarrja. Palajunjalu nyuntulu jurti jilamanjanaku nyuntu parirr, mirta-mirta jarruliny, wurrkujapa palajalu yarrana ngalya jarruliny. Yarti ngurnipali yijalmarta jilapiyi Ngajulungarra ngakanarnanta. ⁹ Yirrkulu ngarrany yijalmarta jinaku nyuntungu panypanyalu, ngapa mankuluman pijuja, Nile pijuja. Nyuntulu jurtilaman purnarranga jungkanga, pala ngapa pijirri jarruliny.

¹⁰ Moses-ju puntaju karra marnalu, “Ngaju munu yananyakarni janaku, ngaju ngunjul-ngunjulkata muwarr pinaku. Muwarr taju-tajukata ngaju jinu muwarr pinarni.” ¹¹ Ngarrakalu karra marnalu, “Nganurtulu marrngu jawa yinyajaninya? Ngajulungarra. Nganurtulu marrngu jinta muwarrmajirriku jinajaninyi? Nganurtulu jinta kurlka ngawu jinajaninyi? Ngajulungarra. Nganurtulu jinta parrjanaku jinajaninyi? Nganurtulu jinta pampuru jinajaninyi? Ngajulungarra, Yawayi.[??]

¹² Nyuntu yankuluman Egypt-karti. Ngajulu wurralamanangu wunyjurrukarra muwarr pilamanjanaku, ngajulungarra muwarr pilamarnangu nyuntungu. [??]

¹³ Moses-ju puntaju karra marna, “Ngajuwayi, marrngu warinymarta ngakalaman.”

¹⁴ Palajun karraja Ngarrka kulimarta jarrinyalu palinyku. Wurrarnala Moses-ja, “Nyuntumili mamaji Aaron, kurlkarri marnanngarra paliny? Ngaju miranu palinyku, paliny muwarrku ngunjunawayikata palarringarra mira karralu jampamartangarra kuwarri turpulinyi. Nyuntu parrjanakanu pikaly yiji jarruliny. ¹⁵ Ngajulu wur-ralamanpili palinyja, palaja ngajulu muwarr pilamarna nyumpuluku nyumpalanga kanka. [??] ¹⁶ Nyuntuku, palinyju muwarr pilkuliny janaku marrngurrangungu. Nyuntulu wurralamanpili ngajumili nyarra muwarr, palinyju nyuntujaja muwarr wurralkuliny janaku jananga. ¹⁷ Kangkuluman warnu nyarra, palamajartinyjungarra jurti jilaman janaku. [??]

¹⁸ Palaja Moses kulpanyalu palinymili kakajimurninykarti, Jethro-karti. Wurrarnala palinyja, “Puru kurra nyungu kulpanya ngakalaminyin janaku, kulpanya

yirrinaku ngajumilirranguku Egypt-ja ngurnipali ngalypapa waninyayi.” “Yuu, ngalypa-ngalypa yarrajanaku.”

¹⁹ Nyungu Moses-janga Midian-jalu ngarrany, Ngarrkalu karra marnalu, “Nyarrar-rangu marlkarri wirlanakupa karrinyikinyiyangu, palarrangu marlkarrijakun wiyirr, ngalypanga yankuluman Egypt-karti.” ²⁰ Palajun karraja Moses-ju mirtawapa palinymilijirri pujamumurninyirri pukun, karnti jirnijaninyi donkey-nga. Jampa yananya kawanajalu ngarrany Egypt-karti, nyarra warnu kanganyikinyi pala Ngar-rkalupa wurrarnala kanganyaku. [??] ²¹ Yarranakanu Ngarrkalu wurrarnala, “Kuwarri nyungu kulpanyan Egypt-karti. Ngajulu nyarra jurti jirnanangu (wonderful things) nyuntulu jilaman (must do). [??] Yijalu jilaman wiyirr palaku king-ju yirrilkuliny. Paliny jalypakata jilamarna, palinyju yirrkulu warlilkulinyjaninyi nyuntumili marrngurrangu. [??] ²² Palajalu wurralamanpili king-ja nyungu muwarr Ngajumili: 'Ngaju Yawayi. Israeli-mili nyirrirnikartija jana walja ngajumilirrangu partanykarrangu (first born). [??] ²³ Ngakalamanjaninyi ngajumili marrngurrangu, janalu muwarr pilapijiyipa ngaju yungkuluminyiyi (gifts). Pinakarraji ngajungu. Munujalu ngajulu marlkarri wirlalamarnanga nyuntumili murrkangunyamurniny pujamu.' Palajunkarra muwarr pilamanpalu king-ja.”

Job

Unknown if consultant checked.

42

⁵⁻⁶ Jintalu wurrarnajiyi nyuntu purlpilu. Ngaju miranukapali waninyikinyirnangu nyuntuku. Kuwarringulu wariny, ngajulu yirrirnirinti waljalu jirtamarralu. Palajunjalu ngaju kurntany yiji ngajumilaku muwarrku, munu yarrana muwarr pilamarna palajun.

Psalms

Unknown if consultant checked.

1

Psalm 1

¹ Pikaly yiji nyarrarrangu marrngurrangu yakal manakata kurlujartiny jinakatarrangumilaku muwarrku,
munu manal-manal jarrinyayijanaku kurlujartinyarrangumilingi jinangapa
munu kulurnayijaninyi palarrangu nyurni manakata Ngarrkaku.

² Pikaly yiji waninyayi kurlkarri manajalu Ngarrkamilaku muwarrku, pinakarrinyayalu ngarrakunyu.

³ Miranu nyurra nyarra mungka yintamartaji waninyi,
ngalypa kakuputu,
mayi karrinyili ngalypakatapa
parrka munu tikirl jarrinyakayi.
Ngalypakata marrngurrangu palajunngarra mungkakapali.
Jurtulu jinayi nganiwarralpiri, ngalypa jarrulinyjanaku.

⁴ Munu yiji yakujun kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu;
jana nyarra ngapikapali, yapinajakapali mayikurnukapali, wanggalju kanganyi.

⁵ Ngarrkalu marrjalu wirlalkulinyjaninyi.
Palinyju jinta pilkulinyjaninyi,
jana munu wantulupiyijanaku palinymilirrangungu.

⁶ Ngarrkalu tukulu kalkunajaninyi palinymilirrangungu jurtungu ruwurtungu.
Wariny yiji kurlujartiny jinakatarranguku,
jana yananyayi yijakarti yiji kurluny-kurlunykarti.

9

¹⁷ Kurlujartiny jinakatarrangu marrngurrangu wiyirr marlkarri jarrulupiyi, jana wiyirr yakal manakata Ngarrkaku.

23

¹ Ngarrkalungarra tuku jinanyi; ngajulu kalkunarni nganiwarralpiri wankanyu waninyaku.

32

Psalm 32

¹ Jinta marrngu kurlu jiniyi.
Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, “Kurntany jarrinyarnangu”.
Puru yakarnajaninyi.
Palaja pikaly waninyayi ngarramarnti.

² Jinta marrngu kurlu jiniyi.
Palaja wurrarnayalu Ngarrkanga, “Kurntanyja jarrinyayirni.”
Munu mitu marnamayi,
munu warnta marnamajaninyi.

Kuwarri pikaly waninyiyi kakuputu.

³ Purlpi kurlu jinirni,
 munu wurrarnamarnalu Ngarrkanga.
 Palajalu ngangkurl jinikinyirni kara wurru.
 Ngangkurlaja manyurla jarrinyirni.

⁴ Karrpurrangu karrpungu, warrukartirranggu warrukarti,
 nyuntulu kararr jinijin, nyampali!
 Manyurla yija-yiji jarrinyirni.
 Yurranga karrpulu yarntalkuliny janpa, punarra jilkuliny.
 Palakapali warnta marninyin, Nyampali,
 palangulu tirtirti pinirni, murrjin jarrinyirni,
 marlkarri jarrimarna.

⁵ Palangulu wurrarnarnangu yija,
 palakapali jinirni, kurlu jinirni.
 Munu kuku jarrimarnangu nyuntunga,
 kurlka jarrinyirni wurralamarnangu kurlurrangu jinirni. Wurrarnarnangu,
 “Milya kaniny jarrinyarnangu kurntanyjartiny.”
 Palajalu puru ngakarninyin ngalypalu kakuputu.

⁶ Palajalu nyuntumili marrngurrangu,
 palarrangu marrngu miranu nyuntuku,
 wurranaku nyuntungu nganijartiny muwarrjartiny.
 Janalu japirr manaku nyuntu,
 “Ngarrka, ngani jilamarnajanaku nyungurrangu?”

Palaja jilipiyi, ngalya yankulupiyi.
 Nganipa kurlu milpulinyjanaku,
 ngapikapali mangkurtu mirti jarrulkuliny marrja pijunga,
 nyuntulu kalkulumanjaninyi tukulu.
 Pala mangkurtu munu kanka jarrulinyjanaku,
 munu kangkulinyjaninyi warnan-warnan.

⁷ Tuku waninyarni nyuntunga.
 Nganingamarrapa tuku kalkuluminyin.
 Purntu marnanyin.
 Palajalu kurntarnarni marrjalu,
 “Ngarrkalu tukulu kalkurninyi!”

⁸⁻⁹ Nyampalilu wurrarnaji, “Pinakarraji ngajuku!
 Munu ngakumpa jarrinyaku yawartakapalipa tangkikapali.
 Wirriliman purayitul yirra.
 Munujalu yankulupiyi warinykurnu.
 Munu ngakumpa jarruluman janakapali.
 Wirrilimarnanga purayitul nyuntunga? Munu yiji!
 Ngajumili muwarrjartinyju miranu jilamarnanta,
 ngani jilaman.
 Nyuntulu yirrkulu pinakarrlupijin ngajuku.

¹⁰ Kurlujartinyju marrngulu yirrkulu kurlu jinayarninyi.
Ngarrka yirrkulu karrinyijanaku yajarnayipa punjalu,
palinyju tukulu kalkulinyjaninyi.

¹¹ Nyurra marrngu ngalya jininyurru,
parrjalayi Ngarrka ngani jini!
Pikaly jarrayi, raka jarrayi!
Nyurra marrngurrangu, nyurralu yajarnakinyinyurra Ngarrka,
kamalayi pikalyjartinyju.

Proverbs

Unknown if consultant checked.

4

¹⁸ Marrngu jampa kakarra kurnpungu yananya kawanajalu, tili pirrpa-pirrpa jarrinya kawaninyalu. Palajunkapalingarra nyarra yirnkulu jinakatarrangu jiti miranu jarrinya kawanayalu Ngarrkaku.

12

¹⁰ Ngalypakatarrangu marrngurrangulu tukulu kalkunayijaninyi janamilirrangu jarnturrangu. Kurlujartiny marrngurrangulu kurlujartinyju kalkunayijaninyi janamili.

²¹ ...nyarra kurlujartinyngarra ngarrakuny jarrinyalu kurlujartinyku marrnguku.

14

¹² Jintalu marrngurrangulu kurlkarri marnayi janalu jinayi jurtulu. Kurlu pinayi yijalu yiji, marlkarri jilkulinyjaninyi.

20

¹ Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngawu jarrinyan. Ngakumpa yiji yawurr jarrinyaku.

22

⁶ Miranu jilaman partany wunyjurruku waninyaku, palinyju kurlkarri malkuliny kakuputulu.

23

¹⁹⁻²¹ Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantu-luman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

²⁹⁻³⁵ Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurrku jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurrku jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra malkuliny, “Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?”

Ecclesiastes

Unknown if consultant checked.

12

¹ Partanyjungarra kurlkarri malaman Ngarrka, palinyjungarra jirnanta nyuntu.

Isaiah

Unknown if consultant checked.

5

¹¹⁻¹² Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri marnakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, “Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku.”

38

¹⁷ Puru yakarnanyin kurlujartinyja ngajumilingi.

53

⁵⁻⁶ Nganyjurrumulakungarra kurlujartinyku paliny Ngarrkalu wirlarna. Ngarrkalu wilypirni palinyngarra, palajun jinajalu nganyjurru wanka jirninganyjurrinyi.
Nganyjurrulu wiyirrju ngampanjartinyju nganiwarralpiri jinikinyinyi. Munu wirlarnamanganyjurrinyi, palinyngarra wirlarnanganyjurraku nganyjurrumilaku kurlujartinyku.

Jeremiah

Unknown if consultant checked.

17

⁹ Nyarra nganyjurrumili ngampankata pirlurr yija yiji mitukata. Ngunjul yiji ngalypa jinaku.

Matthew

Unknown if this section is consultant checked.

PARTANY MIYIRINGI NGAYINYJA WIRRIRNI NGARRKALU (Matthew 1:18-25)

¹⁸ Nyungu wurralamarna muwarr, Jiyijaji Kurayiji marrngu jarrinyi. Pipi palinymili Miyiri yinyayili pilyurr Juwujapungu. Juwujapu mimarnikinyalu kanganyaku palinymilikarti ngurrakarti. Palajanga ngayinykarra jarrinyi. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany wirrirnili ngayinya. Palaja muwarr wurrarniyili Juwujapungu, “Miyiri ngayinykarra wupartujartiny.”

¹⁹ Juwujapulu kurlkarri marna, “Miyiri karta karrinyikinyi pirirrijartiny. Mirtawaku kangkulumarna munu.” Juwujapu ngalypakata, munu kurntany jinaku karrimalu Miyiriku miranga marrngurrangungu. Kurlkarri marnarningu, “Ngakalamarna warntamajirrilu.”

²⁰ Palinyju kurlkarri marnikinyi ngarrany. Palajanga kapukarri marna. Kapukar-rilu yirrirni yayinyjil, Ngarrkalu ngakarnalu. Wurrarnala yayinyjilju, “Juwujapukayi! Tayipitimili nyuntu. Pinakarra! Munu ngarlu kurlu jarrulumanpalu Miyiriku mirtawaku. Ngarrkamilalu Pirlurrju partany yinyali. Palajalu paliny kalkuluman mirtawa nyuntuku. ²¹ Partany pirirri kangkuliny. Yini malaman Jiyijaji. Marrngurrangu panypanyakatarrangu Ngarrkanga. Palajunjalu Ngarrkalu ngakalajaninyili ngarramarnti. Jiyijajilu kartuwarra malkulinyjaninyi.” Palajun yayinyjilju muwarr pinalu Juwujapuku.

²²⁻²³ Purlpilu muwarr Ngarrkaja muwarr pini pirirrilu: “Kumpara, munu ngarrany karta karrima pirirringi, ngayinykarra jarruliny. Partany pirirri kangkuliny. Yini malapiyi Yimanyuwil.” Juwumilingi muwarrja pala yini Ngarrka Nganyjurrungu Waninyi.

Palaja Jiyijaji ngayarta jarrinyaja, palaku muwarrku jana miranu, Jiyijajingarra.

²⁴ Juwujapu kartaja turlpanya, yayinyjilmilija muwarrja jini. Miriyi kanya palinymilikarti ngurrakarti. Warajanga jiniyipulinyi pirirripa mirtawa. ²⁵ Palajanga munu warajanga karta karrimapulu. Mimarnikinyipulalu partanyku ngayarta jarrinyaku. Juwujapulu yini marna partany pala Jiyijaji.

2

PIRIRRIMARTA MIRANUKATA KAKARRAJA KANYJIRNIYALU JIYIJAJIKU (Matthew 2:1-12)

¹ Palajanga Kingi Yarata nyampali waninyikinyi marrngurranguku palanga war-rarnja, Jutiyanga. Palarrangulu marrngulu yini marnikinyiyarninyi Juwurrangu. Palanga Miyirilu partany kanya Jiyijaji tawunja Pijiliyamungu.

Jiyijaji ngayarta jarrinyaja jinta pirirrimarta ngajarri warinyja warrarnja kakarraja turlpanyiyi kanyjinaku palinyku. Nyungurrangu pirirrimarta miranukata jana panikatarranguku. Yijalu yirrirniyi panikata kuwarrija parlparrja. Palalungarra kurlkapirli jinijaninyi, nyampali wirtu ngayarta jarrinyi Juwurranguku. Warrarn janamili yakarnayi palaku partanyku yirrinaku.

Jirujalamungu kajarniyi. Japirr marnikinyiyijaninyi, ² “Wanyjarningi partany pirirri, nyarra nyampali, kingi jarrulunyurraku Juwurranguku? Nganarnalu yir-rirniyirni panikata palinymili kakarnilu. Yirrinaja miranu jarrinyiyirni wirtuku nyampaliku ngayarta jarrinyajaku, partany wupartu ngarrany jarrinyi paliny. Nganarna turlpanyiyirni yirrinaku, paliny yinganyapinti yinganyaku.”

³ Jampa Kingi Yaratalu pinakarrinyijanaku muwarr, yija ngarlu kurlu jarrinyi. Marrngu wiyirr Jirujalamungu pukun ngayiny kurlu jarrinyi. ⁴ Kuru marnajaninyi yatilarrangupa miranu jinakatarrangu Juwumili Yaratalu. “Pala marrngu wirtu, ngakalkuliny Ngarrkalu, wanyjarningi ngayarta jarruliny?”

⁵ Puntaju wurrarniyili, “Nyungungu ngayarta jarruliny, warrarnja Jutiyanga, tawunja Pijiliyamungu. Purlpi warinyju Ngarrkamilalu muwarr pinakatalu yarn-tarna muwarr mirli-mirlingi, ⁶ 'Marrngurrangu Pijiliyamungu, nyurramili ngurra wupartu yiji. Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu yiji nyampali, paliny ngayarta jarruliny nyurramilingi ngurranga. Paliny nyampali jarruliny Ngarrkamilaku marrngurranguku. Palaja wiyirr nyurramilaku ngurraku miranu wantulupiyi.' Palajunngarra muwarr yarntarna Ngarrkaja.”

⁷ Yarata miranu jarrinyaku karrinyikinyi, nyanga ngayarta jarrinyi Jiyijaji. Palaja muwarr ngakarnajanaku kukujarrilu ngajarrirranguku kakarrajaku milpanyaku. Japirr marnajaninyi mitulu pukun, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” ⁸ Palaja Pijiliyamukarti ngakarnajaninyi. “Yarrayi Pijiliyamukarti, kanyjiliyalu tukulu palaku partanyku. Palaja nyungukarti kulpayi, wurralijiyi wanyjarningi paliny. Palaja yankulumarna palakarti, yirrilamarnalu ngajulu yiji, yinganyapinti yungkulumarna pukun.” Yijalu yiji mitu marnajaninyi, partanyku Jiyijajiku marlkarri jinaku karrinyikinyi.

⁹ Palaja yananya kawarniyi Pijiliyamukarti. Pala warajangarra nyarra panikata yirrirniyi, yananyikinyijanaku walangkarr. Palanga kankarni yiji wararr karrinyi mayanga partanyjartinyja. ¹⁰ Panikata yirrinajalu pikaly jarrinyiyi yiji.

¹¹ Mayanga ngalpanyiyi kaninykurti. Palaja yirrirniyi partany, pipilu palinymilalu Miyirilu kalkurnikinyi. Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyiyalu partanyku. Janalu yinyayili miji-mijipa mintajirri pukurl, ngalya parntinyikinyipulu.

¹² Palaja Ngarrka muwarr pinijanaku kapukarringi. Wurrarnajanaku munu kulpanyaku Yaratakarti. Palaja kulpanyiyi janamilikarti waljakarti warrarnkarti warinykurnu.

PARTARL YAKURR MARNA JIYIJAJIKU MARLKARRI WIRLANAKU YARATALU (Matt. 2:13-23)

¹³ Warrukartingi Juwujapulu kapukarri marna. Yayinyjil Ngarrkaja turlpanyalu. Wurrarnala, “Yaratalu kanyjilkuliny palu partanyku marlkarri wirlanaku. Kuwarringarra turlpa. Kawapulinyi partany pa pipimurniny, mujarri warinykarti warrarnkarti, Yijipikarti. Wantulunyurru palanga. Yarti ngajulu wurralamarnanyurraku kulpanyaku nyungukarti.” Palajun yayinyjil muwarr pinalu.

¹⁴ Juwujapu kartaja turlpanya. Kanyapulinyi pala partany pa pipimurniny, yanayi warrukartingi. Yanayi Yijipikartijakun. ¹⁵⁻²¹ Palanga warrarnja waninyikinyiyi Yaratajanga wankanyungu ngarrany.

Yaratalu partarl mimarnikinyijanaku marrnguku kakarrajaku. Munu kulpamiyalu, munu wurrarnamiyili pala Pijiliyamungu ngurra Jiyijajipa waninyikinyi. Palaja paliny yija-yiji kuli jarrinyi. Purlpi japirr marnajaninyi kakarraja ngajarrirrangungu, “Nyanga pala panikata ngayarta jarrinyi?” Kuwarri kurlkarri marnarningu, “Nyarra panikata ngayarta jarrinyi warajanga ngurnipali partunungu. Partany pirirri wiyirr Pijiliyamungu wirlalamarnajaninyi kujarramajirri partunumajirri, kujarrajartiny partunujartinyarrangu pukun, yijalu wirlalamarnajaninyi marlkarri wiyirr.”

Palajalu kamarnajanaku palinymili jurljarranguku. “Pinakarrayi! Pijiliyamukarti yarrayi. Palanga wirlaliyijaninyi wiyirr partany pirirrirrangungu kujarramajirri partunumajirrirrangungu, kujarrajartiny partunujartinyarrangu pukun wirlaliyijaninyi. Munu waraja yakalkulunyurru wankanyu.” Palarrangulu jurljalu palajun jiniyi, Yaratamilija muwarrja.

Palaja marrngurrangu Pijiliyamungu ngangkurl jinikinyiyi yiji partanykarranguku janamilaku. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata, ngapi, Jirimaya, muwarr pini, “Palanga warrarnja, ngapingi, Ramanga,

palanga ngangkurl pinakarrinyiyi.

Wariny marrja ngangkurl jininyi.

Pala purlpija mirtawa, Rayijil, ngangkurl jininyi paliny, partanykarranguku palinymilaku ngangkurl jininyi yiji.

Jintalu kanyayijaninyi.

Ngangkurl jinijanaku ngarramarnti.”

Palarrangu muwarrarrangu Rayijil mirli-mirlingi yarntarna nyarralu Jirimayalu. Kuwarri palakapali yiji palarrangu marrngu Pijiliyamungu janamilaku partanykarranguku ngangkurl jinikinyijanaku marrja, palajunmarta.

Palaja Yarata marlkarri jarrinyi. Yijipingi Juwujapulu kapukarringi yirriini yayinyjil, Ngarrkalu ngakarna. Wurrarnili, “Pirirri nyarra karrinyikinyalu Jiyijajiku marlkarriku wirlanaku, palinyngarra marlkarri jarrinyi.

Turlpa. Kawapulinyi partanymurninypa pipimurniny, kulpayi nyurramilikarti warrarn waljakarti, Yijirayilkarti.”

Turlpanya Juwujapu kartaja, kanyapulinyi warrarnkarti waljakarti, Yijirayilkarti. Purlpi yiji wariny Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pini, “Ngarrkalu kanya palinymili partany pirirri Yijipija.” Yarti Jiyijaji Yijipija warrarnkarti waljakarti kulpanyaja, miranu jarrinyiyi marrngurrangu nyarraku purlpijaku muwarrku, pala muwarr wurarna Jiyijajingarra.

²² Turlpanyaja Yijirayilja Juwujapulu pinakarrinyi muwarr, partany Yaratamili, ngapi, Yaakala, nyampali jarrinyijanaku marrngurranguku palanga, warrarnja Jutyanga. Palaja muwarrja wirnti karrinyikinyi palanga warrarnja waninyaku Juwujapu. Kapukarringi Ngarrka muwarr pinalu, palaja muwarrja pipurru yana yalinyjikurnu, warrarnkarti Kaliliyikarti. ²³ Ngurrara jarrinyi tawunja Najarijingi. Purlpi yiji Ngarrkamili muwarr pinakata muwarr pinikinyiyi Jiyijaji, “Wurralapiya paliny, Najarijipirrayi ngurrara”.

7

¹³⁻¹⁴ Nyarra kiyirti Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukata yiji. Ngalpanyaku palangangarra. Wariny nyarra kiyirti walpurra, pala nyarra wikakarti wirtukarti, ruwurtu palakarti ngunjulmajirri. Kurrngal marrngurrangu yananyayi palanga ruwurtungu. Kiyirti nyarra Ngarrkamilikarti warrarnkarti wujukatapa ruwurtu palakarti ngunjul-ngunjulmarta. Kujarrapa warajalu marrngurrangulu yirnkulu yirrinayi pala ruwurtu.

10

Matthew 10:26-31 (extracts)

²⁶⁻³¹ Marrngulu marlkarri wirlalayintili kawu nyuntu.

Wirntiwayi janangamarra.

Munu yiji pirlurr nyuntumili marlkarri wirlarnakayinga.

Ngarrkakujakun wirnti wanta. Palinyju kampalantili pirlurrrpa kawu, Wikanga Wirtungu jurnpakartijakun.

Marrngulu munu palajun jinaka.

Palajunjalulu wirntimajirri wantajanaku.

Nyuntumili Japartu Kankajirringi miranu ngani wurralpirtiku.

Nyinyirikupa jungkanga pungkanyajaku paliny miranu.

Yija paliny miranu nyuntuku pukun.
 Kurlkuraku jurnturtungu nyuntumilaku paliny miranu,
 warajapa warajaku, wiyirrku.
 Palajunjalu wirntiwayi wanta.
 Nyinyiri puru kurlkarri marninyi Ngarrkalu,
 nyuntu yijalu yiji kakuputulu kurlkarri marnanti.

11

²⁸⁻³⁰ “Ngunjulkata marrngukayi milpaji ngajukarti, ngunjul wupartumarta jila-marnanga. Kululanyi ngaju, ngalilu ngalypa jilapali...Miranu jarra ngajuja, ngaju tukukatapa rakawayikata...”

19

¹⁴ Jiyijajilu karra marnajanaku, “Ngajulu karrinyarnijanaku partanykarranguku milpanyaku ngajukartiku, munu kurnta jilkulunyurrujaninyi. Ngarlungu jananga yija yiji Ngarrka, janalu pinakarrinyayalu yijalu yiji palinyku. Ngarrkamilirrangulu marrngurrangulu yakujunngarra yija yiji jilkulupiyi.”

MARK-JU **yarntarna mirli-mirlingi** **nyungu ngalypakata muwarr Ngarrkaja**

This gospel has been consultant checked.

¹ Ngalypakata muwarr nyungu, miranu jinarninyurrinyi Jesus-ku. Walja partany Ngarrkamili paliny.

JOHN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JESUS (1:2-8)

²⁻³ Purlpimalu Ngarrka muwarr pirnalulu pirirriku, yini paliny Isaiiah. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu,

“Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku.

Wariny palaji walangkarr ngakalamarnalu pala
nyampalingi, muwarrjartiny janaku.

Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga.

Paliny muwarr pilkulinyjanaku,

'Nganyjurrumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu.”

Palajun Ngarrka muwarr pirnalulu Isaiiah-ku. Palalu Isaiiah-lu yarntarnajanaku pala muwarr mirli-mirlingi.

⁴⁻⁶ Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny John. Wurrupirrayi kamalja kurlkura palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnikin-yarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku John-ku. Warrarnja Judea-japa milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jerusalem-ja.

Wurrarnikinyijanaku, “Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi! Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalypa jarrulun-yurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi.” Palajunmarta wurrarnikinyi-janaku John-ju.

John-mili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga, “Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu.” Palajunmarta wurrarnikinyiyalu Ngarrkanga. Palaja John-ju ngapanga jirnijaninyi pijungu, ngapingi, Jordan-ja.

⁷ John-ju wurrarnikinyijanaku, “Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtu. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. ⁸ Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku John-ju.

JOHN-JU NGAPANGA JIRNI JESUS (1:9-11)

⁹ Palaja Jesus milpanyili John-karti tawunja Nazareth-ja, warrarnja Galilee-ja. Palanga John-ju ngapanga jirni Jesus palanga pijungu Jordan-ja. ¹⁰ Jesus ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Yirrinajanga parlparr laarr pirni Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jesus-karti kurlukukukapali, palinyja kajarnala. ¹¹ Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pirnalulu Jesus-ku, “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalypa jarrinyarnangu.”

MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI JESUS PANYPANYAKU NGARRKANGA (1:12-13)

¹² Palaja Ngarrkamilalu Pirlurrju ngakarna Jesus pirrakarti, warrarn marrngumajirrikarti yiji. ¹³ Palanga waninyikinyi karrpurrangungupa warrukartirrangungu 40-ngi. Palanga waninyajanga yija mirurrulu wirtulu partarl jakurlirnikinya panypanyaku Ngarrkamilaku muwarrku. Munu. Jesus kurlumajirri waninyi ngarramarnti. Kuwiyirrangungu kulijarturrangupa pajinakata palanga waninyikinyiyi. Ngarrkalu ngakarnajaninyi angel-arrangungu kankajirrija palinyku tuku kalkunaku.

JOHN JINMURNTU JIRNIYI (1:14)

^{14a} Nyampali wirtu Jew-arrangungu, King Herod, kuli jarrinyalu John-ku. Wurrarnajanaku soldier-nga, “John warlinakanu jurntingi wirriliyi.”

JESUS-JU MIRANU JIRNIKINYIJANINYI NGARRKAKU (1:14-15)

^{14b} Palaja Jesus-ju yakarna pala warrarn, Judea, yalinyjikurnu yana warrarnkarti, Galilee-karti. Palanga kurrngalja wurrarnikinyijanaku Ngarrkamili muwarr. ¹⁵ Karra marnikinyijanaku, “Pinakarrayi! Muwarr ngalypakata Ngarrkaja wurrarnarnanyurruku. Nyurralu panypanyikinyinyurru Ngarrkanga, munu pinakarrimanyurru. Kurntany jarrayi! Kurlujartiny jirnikinyinyurru. Yakalaya! Yijalmarta jiliyalu muwarrja palinymilingi ngalypakatanga. Puntaju pikaly jarrulunyurru. Palinymilirrangungu jilkulunyurrinyi. Nyungukungarra muwarrku purlpija yiji punja mimarnikinyiyi nganyjurrumulalu purlpijalu marlkarrinyjarrilupa kurlumapulu. Nyungukungarra nyurralu pukurl mimarnikinyinyurru.” Palajunmarta wurrarnikinyijanaku Jesus-ju.

JESUS-JU KAYI MARNAJANINYI JANPAMALUKU MANANYAKATA PALINY YAJANAKU (1:16-20)

¹⁶ Ngarti-ngartingi janpanga yananyikinyi Yintanga Galilee-nga. Janpa wirtujina pala. Janpamaluku mananyakatajirri yirrirnipulinyi, Simon-pa marrka palinymili Andrew. Parru-parrulu janpamalu mananyikinyipulu. ¹⁷ Wurrarnapulaku Jesus-ju, “Yajalaminyinyumpulu. Ngajulu miranu jilamarnanyumpulinyi Ngarrkaku. Palaja jintanga wurralkulunyumpulujanaku. Yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga muwarrja nyumpalamilija, Ngarrkamilirrangungu jarrulupiyi. Puripi parru-parrulu kanganyikinyinyumpulujaninyi janpamalu jungkakarti. Kuwarringulu muwarrju kangkulunyumpulujaninyi marrngu Ngarrkakarti.” ¹⁸ Palangangarra parru-parru yakarnapulu palinymilija muwarrja, yajarnapulu.

¹⁹ Palaja jampangarra wangka yana Jesus, warinyirri yirrirnipulinyi, James-pa marrka palinymili John. Pulanymili japartumurniny yini Zebedee. Tingkingi pulany kajarnikinyiyi japartumurninypa palinymili warrkamukatarrangungu. Parru-parru laarr kanganyaja yarni marnikinyiya. ²⁰ Palangangarra James-pa John kayi marnapulinyi Jesus-ju. Palinymilija muwarrja palangangarra tingkingi japartumurniny yakarnapulu, warrkamukatarrangungu yakarnapulujaninyi, yajarnapulu Jesus pulanyju.

JESUS-JU JURTU NGAKARNA MIRURRU (1:21-28)

²¹ Palaja Jesus-ja yanayi palarrangungu palakarti tawunkarti, ngapikarti, Capernaum-karti. Palanga milpanyiyi.

Sabbath jarrinyi. Sabbath-ja munu warrkamujarrimiyi marrngurrangungu Jew-arrangungu. Pala manguny janamili. Sabbath waninyikinyijanaku Ngarrkamilaku muwarrku kurlkarri manaku. Town-arrangungu kunmu jarrinyikinyiyi muwarrpintingi mayanga pinakarrinyaku muwarrku Ngarrkamilakupa muwarr pinaku

Ngarrkaku. Palanga Capernaum-ja Sabbath jarrinyijanaku, Jesus janamili muwarrpintingi mayanga kaninykarti ngalpanya. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku. Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyalu. ²² Ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyili palinymilija muwarrja. “Yijarla wariny. Nyungu pirirri muwarr jurtukata yiji. Munu nganyjurrumili miranu jinakatarrangukapali. Jana puru muwarr pinakata warinyarrangumilaku muwarrku. Nyungulu Jesus-ju miranu jinanganyjurrinyi jurtulu muwarrju. Yijalu wurrarnili palajun muwarr pinaku Ngarrkalu.”

²³ Palangangarra ngalpanya muwarrpintingi mayanga pirirri. Mirurrulu ngawu jirnikinyi paliny. ²⁴ Wirntijartiny paliny, kamarnalu marrjalu, “Jesus Nazareth-ja! Nganiku karrinyannganaku mirurrurranguku? Milpanya wirlalamannanganinyi marlkarri jinaku nganarnaku? Miranu ngaju nyuntuku. Ngakarnanta Ngarrkalu. Nyuntu kurlumajirrikata yija Ngarrkamili.”

²⁵ Jesus-ju warnta marna pala mirurru, “Jama jarra! Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” ²⁶ Mirurrulu jinarn-jinarn pinakata jirni yija pirirri, palaja kamarna marrja, yakarnalu, yana ngarramarnti. ²⁷ Jesus-ku ngurnjul jarrinyiyalu marrngurrangu wiyirr. Wurrarnayarningu, “Nganirti nyungu? Warinymarta muwarr. Muwarr jurtukata paliny. Muwarr wurralili palinyju, nganipa muwarrja palinymilija jirniyili mirurrurrangulu pukun.” ²⁸ Palanga Jesus-mili muwarr yitinykarra wurrarna kawarnikinyiyarningu ngunarrikurnujirri warrarna Galilee-ngi.

JESUS-JU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI WURRKUJARTINYARRANGU (1:29-34)

²⁹ Yakanakanu pala muwarrpinti maya Jesus yana ngurrakarti pulanymilikarti, Simon-milipa Andrew-milikarti. Yanapulu pulany pukurl, palajirri warinyjirri, James-pa John. ³⁰ Simon-mili marrukumurniny wurrku waninyikinyi. Mayanga karta karrinyikinyi, parrpakarrajartiny wurrkujartiny. Jampa milpanya Jesus, wurrarniyili pala. ³¹ Yanalu, parirr warlirni Jesus-ju, mirtawa wararr karrinyi. Palangangarra wurrkulu yakarna, ngalya marntiku jarrinyi, mayi kanyajanaku.

³² Jampa karrpu kaniny ngalpanyaja, wurrurl-wurrurl jarrinyaja, Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi kurrngal, jinta wurrkujartiny, jinta ngawurrangu mirurruja. ³³ Marrngurrangu palanga kunmu jarrinyiyi, mayanga jawapirtingi wiyirr milpanyiyili. ³⁴ Jesus-ju kurrngal warinyapa warinyjartiny wurrkujartiny ngalya jirnijaninyi, kurrngaljapa jurtu ngakarnajaninyi mirurrurrangu. Miranu waninyiyalu palinyku. Palajalu mirurrurrangu muwarrku kunta jirnijaninyi Jesus-ju.

JESUS GALILEE-NGI YANANYIKINYI, WURRARNIKINYIJANAKU NGARRKA (1:35-39)

³⁵ Marntungu, karrpumajirri, Jesus kartaja turlpanya, maya yakarna. Palaja tawun yakarna. Jalakarti tawunja, pirrakarti yana, kujurl. Palanga muwarr pirnalulu Ngarrkaku. ³⁶ Kanyjirnikinyiyalu Jesus-ku Simon-jupa warinyarrangulu. ³⁷ Yirrinajalu wurrarniyili, “Wiyirrju kanyjirnikinyiyangu.” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Munu kuwarri Capernaum-karti kulpuluminyi. Town-arrangukarti warinyarrangukarti yankuluminyi, wurralamarnajanaku Ngarrka. Palajunku jinaku ngakarnanyi Ngarrkalu.” ³⁹ Galilee-ngi yana-yananyikinyijanaku, muwarrpintingi mayarrangungu kurrngal miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkakupa jurtu ngakarnikinyijaninyi mirurrurrangu.

JESUS-JU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JIRNI (1:40-45)

⁴⁰ Warajanga karrpungu pirirri milpanyili Jesus-karti. Wurrkujartiny, kurlu yiji karnu paliny. Mangunya Jew-arrangumilija wiyirr palajartiny wurrkujartiny jalanga kaja waninyaku, kujurl yija, munu ngurranga ngalpanyaku. Pala marrngu milpanyakanu murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna Jesus, “Wanka jiliminyinkurra, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

⁴¹ Jesus paju karrinyili. Parirr jirranakanu wurrkujartiny warlirni. “Yuu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.” ⁴² Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu.

⁴³ Minyirruju wurrarnala Jesus-ju, “Pinakarra! ⁴⁴ Munu wurralamanjanaku ngalya jirnirinti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta yitinykarra kawu nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku mangunyu nyuntumilaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrkalu wurrarnalu Moses-ja mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirkarti, jurnpakartijakun. Palajalu jintalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyangu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri. Palaja yarranakanu ngurranga ngalpuluman.” Palajun wurrarnili Jesus-ju. Palaja ngakarna yatilkarti.

⁴⁵ Pala pirirri munu jama wanima. Panypanyili Jesus-ja. Marntilu yirrkulu wurrarnikinyijanaku nyarrakurnujirri, “Jesus-ju ngalya jirninyi karnu ngaju.” Palaja muwarrja Jesus munu tawunarrangukarti yanama, munu ngalpama, kurrngaljamarra marrngungamarra. Warrarnja waninyikinyi jalanga. Yirrkulu milpanyikinyiyalu marrngurrangu ngunarrikurnujirrija.

2

WURRKUJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (2:1-12)

¹ Palaja tawunkarti kulpanya Jesus, Capernaum-karti. Palanga wurrarnikinyiyarningu, “Jesus kulpanya!” ² Kurrngal palinymilikarti mayakarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Miranu jirnikinyijaninyi palinyju Ngarrkaku. Marrngurrangu kaninykurti palanga mayanga kurrngal yija, jinta kurrngal jalakartingi palakurtirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

³ Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrkujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jesus-karti ngalya jinaku. ⁴ Partarl ngalpanyiyi mayanga, palanga kurrngal waninyikinyiyi. Wararr karrinyikinyiyi kurrngal yija Jesus-martaji. Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jirniyi Jesus-martaji kankarni, wurrkujartiny kaninykurnu jirniyi ngurrinyja, Jesus-ja walangkarr.

⁵ Karra marnarningu Jesus-ju, “Yijalmarta jirnijiyi nyungu wurrkujartiny ngalya jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrkujartinyja, “Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, munu kulilu yirrilamarnanta, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.”

⁶ Mayanga palanga kajarnikinyiyi Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu kujarrapa waraja. Ngarlu kurlu jarrinyiyi Jesus-ku muwarrku. Kurllkarri marnikinyiyarninyi, ⁷ “Munu palajun muwarr pinaku! Karra marnalu, 'Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalya wantulumarnangu.' Palajungarra karra marna. Kurlu yiji muwarr pirni paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Marrngurrangulu munu jinakayi palajunju. Palalungarra Jesus-ju Ngarrkakapali jinarninyi!”

⁸⁻⁹ Janaku miranu Jesus, palajun kurlkarri marnikinyiya janalu, palajunmarta paliny yimpirnikinyiyi. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu yimpirnininyurru ngaju palajunju? Wurrarnarnala nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu purlpi panypanyikinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, ngalya wantulumarnangu'. Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wunyjurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku nyunguku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Wayirti? Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu? Muwarrja ngajumilija ngalya jarrulinyapa?

Wurrkumajirri jarruliny? ¹⁰ Yuu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra paliny ngalya jinaku. Wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra marrnguku kurlujartinyaku puru yakanaku, janaku ngalya waninyaku.”

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jesus-ju, ¹¹ “Wararr karruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.” ¹² Palangangarra wararr karrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru. Yananya kawanaja wiyirru parrjarnikinyiyi. Wurrarnikinyiya, “Ngalya jirni Jesus-ju! Kuwarriyakun! Munu nyungu yirriniminyi!” Nyurra marnikinyiya Ngarrka, muwarr pirnikinyiyalu, “Yarranjayi! Yija-yiji nyuntu ngalya!”

JESUS-JU WURRARNALA LEVI-NGI, “YAJALAMINYIN NGAJU.” (2:13-17)

¹³ Yarranakanu Jesus wirtu ngapamartaji ngarti-ngartingi yananyikinyi, Yintang Galilee-ngi. Marrngu kurrngal kunmu jarrinyiyili palinyja. Miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkaku.

¹⁴⁻¹⁵ Kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu yajarnikinyiyi Jesus. Jananga jinta warnkuku miranakatarrangu. Warrkamun jirnikinyiyi Roman Government-ku palarrangulu, warnkuku mirarnikinyiyijaninyi marrngu Government-milija muwarrja. Ngulyu mananyakata jana. Warnkuku wirtumartaku mirarnikinyiyijaninyi, jinta yinganyikinyiyalu nyampali, jinta kalkurnikinyiyarningu.

Karrpurrangu karrpungu Jesus yajarnikinyiyi palarrangukapalilu kurrngalju Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangulu pukun.

Warajanga karrpungu Yintang Galilee-ngi Jesus yananyikinyi. Marrngu yirrinu, warnkuku miranakata, paliny yini Levi. Nyungu Levi mayanga warrkamupintingi palinymilingi kajarnikinyi. Yirrinajalu Jesus-ju wurrarnala, “Yajalaminyin ngaju.” Palangangarra warrkamun yakarna palinyju, Jesus yajana kawarna.

Palaja Levi-milikarti mayakarti yana Jesus mayiku ngananyaku. Jinta warnkuku miranakatarrangu pukurl milpanyiyi, warinyarrangupa Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangu, mayiku ngananyaku palanga.

¹⁶ Warinyarrangu Jew-arrangumili miranu jinakatarrangu wangka wararr karrinyiyi. Yini marnikinyiyarningu Pharisee-rrangu. Parrjarniyi Jesus-ju ngananyijanaku palarrangungu Jew-arrangumili mangunya panypanyakatarrangungu. Wurrarniyijanaku Jesus-milingi marrngurrangungu, “Jesus-ju munu mayi ngananyaku warnkuku miranakatarrangungupa mangunya panypanyakatarrangungu. Kurlu jirnininyi.” Palajun muwarr pirnikinyiyi Pharisee-rrangu.

¹⁷ Pinakarrinyijaninyi Jesus-ju. Puntaju karra marnajanaku, “Maparnkarra munu milpuliny wanka jinaku purrpurnkatarranguku, milpuliny wurrkukatarranguku-jakun. Palakapali jinarni ngajulu. Munu milpamarna ngalypakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti. Milpanyarna ngaju Ngarrkanga panypanyakatarranguku kayi manaku Ngarrkakarti, muwarrja palinymilija. Palajalu ngananyarnijanaku palarrangungu.”

3

PARIRR TIKIRLJARTINY NGALYPA JIRNI JESUS-JU SABBATH-JA. NGUKARRIRNAYI JINTALU (3:1-6)

¹ Palaja yarrana muwarrpintingi mayanga ngalpanya Jesus. Sabbath pala karrpu. Palanga mayanga pirirri parirr kurluny-kurluny, tikirrkata, munu rurrinyaka parirr.

² Palanga kajarnayi Pharisee-rrangu pukurl, kujarrapa waraja. Jesus-ku malyparr waninyikinyiyalu. Parrjarn-parrjarnikinyiya. Wurrarnikinyiyarningu, “Kuarri

Sabbath. Yijapa ngalya jilkuliny wurrkujartiny. Nganyjurrumilija mangunya pala kurlu. Munu wurrkujartiny ngalya jinaku Sabbath-ja. Palajun jinaja ngukarriliminyi yija.” Palajunmarta wurrarnikinyiyarningu palarrangulu Pharisee-rrangulu.

³ Pala pirirringi wurrarnala Jesus-ju, parirr kurluny-kurlunyjartinyja, “Yakujani, nyungukarti milpuluman.” ⁴⁻⁵ Palaja Pharisee-rrangungu wurrarnajanaku, “Pinakar-rayi! Miranu nyurra Sabbath-ku, karrpu nganyjurrumili warrkamumajirriku. Ngar-rkamilija muwarrja pala. Yuu, mangunya nganyjurrumilija, wunyjurru jiliminy-ijanaku marrnguku Sabbath-ja? Ngalya jiliminyijanaku? Kurlu jiliminyijanaku? Wanka jiliminyijaninyi? Wirlalaminyijaninyi? Wunyjurru? Wurraliyi.”

Munu puntaju muwarr pirnamiyalu. Jama waninyikinyiyalu. Pajuwayikatarran-gupa jalypakatarrangu jana.

Palajalu Jesus-ju kulilu yirrirnijaninyi. Paliny paju karrinyijanaku pukun.

Palaja pirirringi parirr kurluny-kurlunyja wurrarnala, “Parirr jirrala.” Parirr jirrarna, ngalya jarrinyi.

⁶ Palaja palarrangu Pharisee-rrangu yunturi jarrinyiyalu Jesus-ku. Yananya kawarnayi kurrnganaku jintanga, ngapingi, Herod-milingirrangungu marrngurrangungu. Kunmu jarrinyiyi, kurrngarnayarningu, “Wunyjurru Jesus marlkarri wirlalaminyi?”

KURRNGALJU PINAKARRINYIKINYIYALU JESUS-KU JANPAMARTAJI (3:7-12)

⁷⁻⁸ Palaja Jesus-pa palinymili marrngurrangu janpakarti wirtukarti yanayi, Yin-takarti Galilee-karti. Kurrngalju paliny yajarniyi. Milpanyikinyiyi pala wirtuja tawunja, ngapija, Jerusalem-ja, warrarnjirrija Judea-japa Idumea-japa ngunarrija Jordan-ja pijuja, palajirrija tawunjajirrija milpanyikinyiyi, Tyre-japa Jayitunja. Pinakarrinyiyi, “Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartinyarrangu.” Palaja milpa-nyikinyiya kurrngal.

⁹⁻¹⁰ Ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny kurrngal. Wangka yija milpanyikinyiyi palinyku nyinga manaku. Palaja marrngurrangungu palinymilingi wurrarnajanaku Jesus-ju, “Ngurrku malanyiyili. Tingki marrajiya. Kajalamarna palanga ngurrku manangamarra.”

¹¹⁻¹² Jintalu Jesus-karti kanganyikinyiyijaninyi jinta marrngurrangu, ngawurrangu jana. Mirurrurrangulu kanganyikinyiyijaninyi. Jesus jampa yirrinakanu, mirur-rurrangulu marrngu parnpirnikinyiyijaninyi jungkanga Jesus-ja walangkarr, wirn-tilu kamarnikinyiyi, “Jesus! Ngarrkamili partany nyuntu!” Wurrarnikinyijanaku minyirrju mirurrurrangungu, “Jama jarra!” Kurnta jirnikinyijaninyi yini manaku “Ngarrkamili Partany” paliny.

4

JESUS-MILIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA (4:35-41)

³⁵ Jarurrukartingi Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Yankuluminyi kakarrakurnu ngapanga ngunarrikarti.” ³⁶ Palajalu yakarniyijaninyi marrngu jinta jungkanga, Jesus ngapanga kanyayi tingkingi. Warinyarrangulu pukurl tingkingir-rangu yajarniyijaninyi. ³⁷⁻³⁸ Yananyajanga Jesus karta karrinyi nyirrirni, ngurrinyja, pilawunga, karta karrinyi yija.

Palaja partijirri wanal wirtu yija jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyikinyi tingkingi, winya jarrinyikinyijanaku ngapa. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jesus-mili. Mintu jirniya. Wurrarniyili, “Miranu jinakatakayi! Yija kunulinynganyjur-rinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi. Wanka jilanganinyi! Nganjalu kakurnannganinyi?”

³⁹ Jesus kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi, jupa! Janpakayi, kaniny jarra!” Palinymilija muwarrja wanggal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun, wuta jarrinyi.

⁴⁰ Jesus-ju japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili, “Nganija wirnti jarrinyikinyinnyurru? Nganijalu munu yijalmarta jirnimijinyurru?”

⁴¹ Ngurnjurnikinyiyalu yija. Wurrarnayarningu, “Pinakarrinyipulalu wanggaljupa ngapalu! Palinymilija muwarrja jupanya kawarna wanggalpa kaniny jarrinyi yija ngapa. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku! Nganikapali nyungu Jesus? Nganurtu paliny?” Ngurnjurnikinyiya palajun. Palaja wirnti jarrinyiyalu.

5

NGAWUKATAJA MIRURRURRANGU KURRNGAL JURTU NGAKARNAJANINYI JESUS-JU (5:1-20)

¹⁻² Yananya kawarnikinyiyi tingkingi, ngunarrikarti ngapanga jarrinyiyi.

Warrarn pala yini Geraza. Warnkumarramarra pala, jurntijartiny kurrngaljartiny. Geraza-jalu ngurraralu wirrirnikinyiyijaninyi marlkarrirrangungu kaninykurti jurntingirrangungu.

Milpanyakanu tingkija katukarna Jesus. Palinykarti milpanyili pirirri, ngawukata, mirurrulu kanganyikinyi paliny. ³⁻⁴ Kurta yananyikinyi, ngurra marnikinyi kaninykurti jurntingirrangungu, marlkarrirrangumartaji. Kulikata yiji jirnikinyi mirurrulu. Purlpi jayinju parirra jina partarl kunymarnikinyiya marrngurrangungu. Marrjapanu nganimarta jirnikinyi mirurrulu, jayin ngartarnikinyi palalu pirirrilu. ⁵ Yana-yananyikinyi jurntingipa warnkurrangungu karrpungupa warrukartingi. Ngawujartinyju kamarn-kamarnikinyipa warnkulu wirrkarnikinyarninyi.

⁶ Nyarralu pirirripirrayilu jampa yirrirni Jesus kajamartaja, mirti jarrinyalu purrpi, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr. ⁷⁻⁸ Jesus-ju wurrarnili mirurrungu, “Pirirri yakala! Jalakarti yarra!” Pirirrilu marrjalu kamarnalu, “Yakalanyi, Jesus! Ngaju nyuntuku miranu. Nyuntumili japartu kankajirri waninyi, yija nyampali paliny kankakupa ngunarrikurnujirriku. Nyuntu palinymili partany walja! Nganiku karrinyan, wirlalkuluminyin? Ngarlu japirr marnarninti, munu ngakalaminyin wikakarti wirtukarti kampanyaku!” Palajun muwarr pirnili mirurrulu Jesus-ku.

⁹ Jesus-ju japirr marna pirirri, “Nganurtu yini nyuntumili?” Wurrarnili, “Yini ngaju 'Marlu'. Mirurrurrangu kurrngal nganarna.” ¹⁰ Ngarlu japirr marnikinyiya, “Munu ngakalamannaninyi nyunguja warrarnja.” ¹¹ Palanga mawurlungu ngurrngurrarrangu waninyikinyiyi, kurrngal, 2,000, warruly ngananyikinyiyi. ¹² Jesus ngarlu japirr marnikinyiyi mirurrurrangungu, “Ngurr-ngurrkartirrangungu ngakalamananinyi. Wunyjurru? Ngalpulupiyirrijanaku?” ¹³ Karra marnajanaku, “Yuu, yankulunyurru ngurr-ngurrkartiti.” Palangangarra pirirri pala yakarnayi, ngurrngurrkartiti wiyirr yanayi, ngalpanyiyijanaku mirurrurrangu. Palajangarra warnkuja kaninykurnu mirti jarrinyiyi ngurr-ngurr wiyirr, janpanga ngalpanyiyi pipurru, marlkarri jarrinyiyi ngapanga.

¹⁴ Marrngurrangu ngurr-ngurrku kalkunakatarrangu jinta pirnayarninyi, wirnti mirti jarrinyiyi. Kurrngalja wurrarniyijanaku tawunjapa warrarnja. Palaja kurrngal yirrinaku milpanyiyi. ¹⁵ Jesus-karti milpanyajalu yirrirniyi nyarra pirirri ngawukatapa palanga waninyikinyi, Jesus-martaji kajarnikinyi, wurrujartiny, mirurrurrangumajirri, ngawumajirri, ngalypa waninyikinyi. Yirrinakanu wirnti jarrinyiyi.

¹⁶ Jinta palamanga wararr karrinyikinyiyipa. Purlpi yirrirnayijaninyi ngurr-ngurr ngapanga ngalpanyaja. Wurrarniyijanaku jampa milpanyajanga, “Nyungulu Jesus-ju mirurrurrangu ngakarnajaninyi pirirrija ngurr-ngurrkartirrangungu. Palaja mirti

jarrinyiyi warnkuja kaninykurnu, yintanga ngalpanyiyi, ngurr-ngurr wiyirr ngapalu kunanyajaninyi, marlkarri ngarramarnti.”

¹⁷ Palaja ngurrararrangulu wurrarniyili Jesus-ja, “Yankuluman. Nganarnamili warrarn yakalamanganaka.”

¹⁸ Palaja tingkingi karntinyi Jesus. Pirirrilu wanka jarrinyajalu Jesus japirr marna, “Milpurnu nyuntungu?” ¹⁹ Puntaju karra marnalu, “Munu. Nyuntumilirrangukarti kulpulumanjanaku. Wurralamanjanaku Ngarrka paju karrinyingu, ngalya jinangu yija.” ²⁰ Palaja Jesus karakurnu kulpanya ngunarrikarti yintanga.

Palinymilija muwarrja pala pirirri kulpanyakanu yana-yananyikinyi palanga warrarnja, kakarra, ngapingi, 10 Town-arrangungu. Wiyirrja yana palarrangungu. Wurrarnikinyijanaku, “Ngarrkalu ngalya yiji jirnija. Jesus-ju jurtu ngakarnajaninyi mirurru ngajuja. Wanka jirninyi.” Wiyirr palanga wurlka jarrinyiyi, ngurn-jurnikinyiyalu Jesus-ku.

PUNJAJA WURRKUJARTINYJA MIRTAWA NGALYPA JIRNI JESUS-JU, PALAJA PARTANY MIRTAWA MARLKARRIJA WANKA JIRNI (5:21-43)

²¹ Ngarti-ngartingi yintanga Jesus-ja kunmu jarrinyiya kurrngal. ²² Milpanya pirirri, yini Jairus. Palinymilingi tawunja muwarrpintiku mayaku nyampali paliny. Jampa yirirni Jesus murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr. ²³ Ngarlu japirr marna, “Partany mirtawa ngajumili wurrku yija, marlkarri jarrali. Milpuluman ngurrakarti ngajumilikarti, warlilaman parirru. Palaja munu marlkarri jarruliny, wanka wantuliny yija.”

²⁴ Jesus palinyja yana, kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi. Ngurrku-ngurrku marnikinyiyarninyi marrngurrangulu. ²⁵ Nyungulu mirtawalu pukurl yajarna. Wurrku kalkurnikinyi palalu mirtawalu punja, 12 partunurrangu. Pijirri yirru warrkirnikinyili yija, parra-parra wirtu. ²⁶ Warinyapa warinykarti maparnkarrarrangukarti yananyikinyi. Munu wanka jirnimiya. Wurrku wirtu jarrinyikinyili. Palaja warnkumajirri yija, yirru wurrku waninyikinyi.

²⁷⁻²⁸ Palinyju pinakarrinyi, “Jesus-ju ngalya jirnijaninyi wurrkujartiny.” Pinakar-rinyakanu wurrarnarningu, “Nyinga malamarna wurrujakun palinymili. Nyinga manakanu ngalya jarrulumarna yija, wurrkumajirri wantulumarna.”

Palajun jirni. Partijirri kaniny wangka milpanyili, nyirrirnilu warlirnalu wurru. ²⁹ Palangangarra pijirri paliny warrkinaja jupanya, miranu ngalya jarrinyi pala mirtawa, pikaly jarrinyi.

³⁰ Palangangarra palaku miranu jarrinyi Jesus. Karra marnarningu, “Warajalu nyinga marnanyi, pala purrpurn jarrinyi.” Wararr karrinyi, warinykurnu jarrinyi. Japirr marnajaninyi, “Nganurtulu wurru ngajumili nyinga marnaja?”

³¹ Karra marnyalu palinymilirrangulu, “Nganijalu palajun muwarr pirnin? Kurrngalju ngurrku marnikinyiyinti. Wunyjurruti japirr marnan, 'Nganurtulu nyinga marnanyi.'?”

³² Panypa-panypanyikinyijanaku, yirrkulu parrjarnikinyi. ³³ Pala mirtawa miranu waninyarningu, purrpurn yija, wurrkumajirri. Jannganka pirnikinyi karrartajartiny, milpanya Jesuskarti. Murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr palinyja jinanga, wurrarnili yija muwarr jurtu. ³⁴ Ngalypalu wurrarnala Jesus-ju, “Yijalmarta jirnijin ngalypaku. Palajunjalu kuwarri ngalya waninyan. Yankuluman wirntimajirri, ngalya wantuluman. Nyungujajakun. Munu yarranakanu pala wurrku mankuluman.”

³⁵ Mirtawanga muwarr pinajanga, jinta milpanyiyi nyarraja Jairus-milija mayaja. Jairus-ja wurrarniyili, “Partany mirtawa nyuntumili marlkarri. Pala miranu jinakata yakala. Munu yirrnginaku.” ³⁶ Jesus-ju pinakarrinyijaninyi muwarrja. Jairus-ja wurrarnili, “Wirntiwayi, munu ngarlu kurlu jarruluman. Yirrkulu yijalmarta

jilipijin.” ³⁷ Kurrngalju yajarnikinyiyipulinyi Jairus-pa Jesus. Wurrarnajanaku Jesus-ju, “Wantayi.” Palaja Jesus-ju manajaninyi palinymilija kujarrapa warajajakun, Peter-pa James-pa marrka James-mili, John. Jana yanayi Jesus-pa Jairus pukun ngurrakarti Jairus-milikarti.

³⁸ Yanayi mayanga milyanga, wararr karrinyiyi. Palanga mayanga yirrirniyijaninyi kurrngal. Ngangkurlji pirnikinyiyarninyi partanyku mirtawaku. ³⁹ Ngalypanyakanu Jesus-ju wurrarnajanaku, “Munu ngangkurl jilkulunyurru. Pala partany mirtawa kupalya jarrinyijakun. Munu marlkarri paliny.” ⁴⁰ Nyurni marnayi. Munu yijalmarta jirnimiyili muwarrja palinymilingi. Palaja palinyju wurrarnajanaku, “Jalakarti yarrayi.”

Palaja palarrangungujakun wurrarnajanaku, pipi japartungu partanymilingipa Peter-ngapa James-ngapa John-ja, “Yankuluminyalu partanykarti.” Palakarti kutukarti partanykarti yanayalu. ⁴¹ Parirr warlirni Jesus-ju, wurrarnili, “Partanykayi, wararr karra!” ⁴² Palangangarra Jesus-milija muwarrja pirlurr palinymili kulpanyalu. Partany wararr karrinyi, marnti yana jinalu, jurrkarna kujarrapa warajamarta. (Kurrimarta paliny, partunurrangu 12-jartiny.) Yirrinajalu wurlka jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, purlpilu nyungukapali munu yirrirniminyi. Marlkarrija wanka jirni.” ⁴³ Minyirrju wurrarnapulaku, pipi japartungu pala partanymilingi, “Munu wurralkulunyumpulujanaku wankanyu jirnirni nyungu partany ngajulu.” Palaja wurrarnapulaku, “Partany mayi yungkulunyumpulu.”

6

PALINYMILIRRANGU 12 NGAKARNAJANINYI JESUS-JU WARINYARRANGUKARTI TAWUNARRANGUKARTI (6:6b-13)

¹ Palaja Jesus yana warrarnkarti palinymilikarti, palinymilirrangu marrngurrangu yajarniyi.

⁶⁻¹¹ Jesus yananyikinyi tawunarrangukarti, miranu jirnikinyijaninyi Ngarrkamilaku muwarrku. Palaja palinymilirrangu kayi marnajaninyi, wurrarnajanaku, “Marrngurrangukarti Ngakalamarnanyurrinyi, Ngarrka wurralkulunyurrujanaku. Nyungu muwarr wurrarnarninyurruku ngajulu. Kuwarrija jurtu ngakaliyijaninyi mirurrurrangu marrngurranguja, nyurralu. Yankulunyurru, munu warnkupa mayi kangkulunyurru. Wirrilkulunyurrrarningu jujika, warajajakun wurru kangkulunyurru, jinta wurrukarra yakalkulunyurru. Yijapa warinyjarrangu tawunja marrngulu wurralkulunyurruku, 'Kurtaliyi, jampa nganarnanga wantulunyurru.' Palinymilingi ngurranga palangangarra wantulunyurru palanga tawunja. Yijapa warinyjarrangu tawunja milpulunyurru, panypalapiyinyurraku, munu janalu japirr malapiyinyurrinyi janamilingi tawunja waninyaku, munu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Palajunja, munu wantulunyurru palanga tawunja. Kurlurlu jujikaja purany pilkulunyurru. Palajun jinajalu jurti jilkulunyurrujaninyi Ngarrka kuli jarrulinyjanaku, panypanyaja palinymilingi muwarrja. Palaja yakalkulunyurru pala tawun. ¹² Yuu, jipi. Kujarrapa kujarra, palajun yankulunyurru.”

Palaja yanayi. Yananyikinyiyi wurrarnikinyiyijanaku marrngurrangu, “Panypanyikinyinyurru Ngarrkanga. Yakalaya kurlujartiny jirnikinyinyurru, Ngarrkanga yijalmarta jiliyili!” ¹³ Kurrngal mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, kurrngalja wurrkujartinyja wirrirniyijanaku mirrijin, japirr marnikinyiyi Ngarrka, “Ngalya jilaman nyungu marrngu.” Palaja wurrkujartiny ngalya jarrinyi. Ngalya jirnijaninyi Ngarrkalu.

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 5,000-KU (6:30-44)

³⁰ Yarti Jesus-milirrangu ngakanajarrangu kulpanyiyi palinykarti. Wurrarniyili marrngu ngalya jirnikinyiyijaninyi, mirurru jurtu ngakarnikinyiyijaninyi, marrngu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku, palajun, Jesus-milija muwarrja. ³¹ Palanga Jesus-karti milpanyikinyiyi marrngurrangu kurrngal yiji. Ngurrku marnikinyiyi ngunarrijirrilu, munu-munu jirnikinyiyijaninyi ngananyaku Jesus-jupa palinymilir-rangulu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Yankuluminyi nganyjurrujakun marrngumajirrikarti warrarnkarti. Jampalu mimalaminyarningu.” ³² Tingkingi karntinyiyi, marrngumajirrikarti yanayi. ³³ Kurrngalju parrjarnikinyiy-ijaninyi, janaku miranu, miranupa wanyjarnikartiku yananyi Jesus. Mirti wiriki jarrinyiyi milyanga yintanga ngunarrikarti jinangu, kaninypiri mimarnikinyiyalu.

³⁴ Jesus-ju katukanajalu yirrirnijaninyi kurrngal mimarnikinyiyalu kaninypiri. Parrjanakanu ngarlu kurlu jarrinyajanaku. Wurrarnarningu palinyju, “Marrngu nyungurrangu kurluny-kurlunya waninyayi yija, nyampalimajirri. Jana paparlja waninyayi, ngapikapali, kukurnjarirrangungu tuku jinakatamajirri.” Punjalu miranu jirnikinyiyijaninyi Ngarrkaku.

³⁵ Ruka-ruka jarrinyi. Yirrkulu pinakarrinyikinyiyalu muwarrjaku. Palinymilir-rangulu wurrarniyili, “Ruka-ruka jarrinyi. Town-arrangu kaja. ³⁶ Marrngurrangu nyungurrangu ngakalamanjaninyi tawunarrangukarti, mayi mankulupiyarninga.” ³⁷ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Yuwayijaninyi mayi nyurralu.” Palinymilir-rangulu karra marnayalu, “Mayi munu yinganyakayirnijaninyi nganarnalu! Kur-rngalku palamarranguku martumpirri mananyaku warnkulu wirtulujakun. Puru warnku wupartujartinyjakun nganyjurru.” ³⁸ Puntaju muwarr pirnijanaku, “Wun-yjurrumal martumpirri kalkurnanyurru? Parrjaliyi.” Yirrinakanu wurrarniyili, “Parirr warajakarti martumpirripa wupartujirri janpamalujirri.”

³⁹ Wurrarnajanaku, “Marrngurrangu wurrallyijanaku kajanaku.” Wur-rarniyijanaku warrulymarramarranga kajanaku kunmurrangupa kunmurrangu. ⁴⁰ Kajarniyi palinymilija muwarrja, nyungungu 50-rrangu kunmu waninyikinyiyi, palanga 100-arrangu kunmu waninyikinyiyi. Jinta wiyirr waninyikinyiyi palajun, kunmurrangu ngunarrijirri waninyikinyiyi.

⁴¹ Jesus-ju manajanaku martumpirri, kankakurnu parrjarna, Ngarrkanga wur-rarnili, “Nyuntulungarra mayi nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!”

Palajun wurranakanu, martumpirrirrangungu ngartarna kutapa kuta, yinyajaninyi palinymilirrangu, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu yungkulunyurrujaninyi.” Pala-junmarta jirni janpamalujirri pukurl. ⁴²⁻⁴⁴ Nganayi kurrngalju. Piririmartalu 5,000-ju nganayi pala mayi. Wiyirrju marlkaku nganayi. Palaja palinymilirrangu mu-jurrangu manayijaninyi, pitirrangungu wirrirniyi, winya jirniyijaninyi 12 pitirrangungu wirturrangu.

JESUS NGAPANGA KANKARNI JINANGU MARNTI YANA (6:45-52)

⁴⁵ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Tingkingi karntulun-yurru, yankulunyurru ngunarrikarti, ngapikarti, Bethsaida-karti. Yarti milpu-lumarnanyurruku.” Tingkingi yanayi walangkarr. Palaja Jesus-ju jinta wiyirr ngakarnajaninyi ngurrakarti janamilikarti.

⁴⁶ Palaja Jesus karntinyi warnkungu kanka, Ngarrkaku muwarr pinaku. ⁴⁷ Warrukarti jarrinyi. Kujurl waninyikinyi palanga. Palinymilirrangu tingkingi partijirri kaniny ngapanga, kurlungu waninyikinyiyi. Wangal wirtu purrpanyikiny-ijanaku. ⁴⁸ Yirrkulu tingki yananyaku partarl jirnikinyiyi, partarl mungkajartinyju marntiku jirnikinyiyi wangaljamarra wirtungumarra.

Jesus-ju kajamartangulu yirrirnijaninyi. Karpumajirringi milpanyajanaku. Ji-nangu kankarni ngapanga yananyikinyi. Wangka jarrinya kawarnikinyijanaku.

⁴⁹ Palinymilirrangu yirrirniyi paliny, ngapanga kankarni nyirrirnilu yajarnikiny-ijaninyi. Kakurnikinyiyi, wurrarnikinyiyi mirurrukupali milpanyikinyi. Wirnti karrinyikinyiyalu, kamarnayi yija karrartajartiny.

⁵⁰ Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi. Ngajurla milpanyarni. Kinti jarrayi, ngalya wantayi.” ⁵¹ Jananga tingkingi karntinyijanaku. Palajangarra wangal jupanya. Palinymilirrangu ngurnjul jarrinyiyalu. Wurrarnikinyiyarningu, “Yuu, parrjaliyi! Ngapanga kankarni yananyikinyi jinangu. Jampa milpanya paliny, palangangarra wangal jupanya.” ⁵² Munu kurlkapirli jarrimiya. Purlpi yirrirniyi Jesus-ju mayi yinyajaninyi 5,000 piririmartanga, wupartu janpamalupa martumpirri. Munu mirlkanga kalkurnumiya. Yirruku wurrarnikinyiyarningu, “Pururla pala marrngu nganyjurrupali.”

WURRKUJARTINYARRANGU NGALYPA JIRNIKINYIJANINYI JESUS-JU GENEZARETH-JA (6:53-56)

⁵³ Palaja milpanyiyi palanga warrarnja, Genezareth-ja. Ngarti-ngartingi yintanga tingki kunymarnayi mirrilyilu. ⁵⁴ Jesus katukarna tingkija, palarrangulu ngurrararrangulu yirrirniyi, palangangarra palinyku miranu jarrinyiyalu. ⁵⁵ Mirti jarrinyiyi ngunarrijirringi palanga warrarnja, wurrarnikinyiyijanaku, “Jesus milpanya!” Palaja palinykarti wurrkujartiny kanganyikinyiyijaninyi ngurrinyja. ⁵⁶ Palajunngarra jirnikinyiyi tawunjarrangu tawunjarrangu ngurrarrangu ngurranga. Wurrkujartiny kanganyikinyiyijaninyi palinykarti.

Town-jarrangu partijirri kaniny parlkarranga jintalu mayipa nganin-nganin warnkuku yinganyikinyiyi. Palanga parlkarranga wurrkujartiny wirrirnikinyiy-ijaninyi ngurrinyja jungkanga, Jesus-ja wurrarnikinyiyili, “Wurrkujartinyarrangu nyungurrangu karrinyaya wurruku nyinga manaku nyuntumilaku. Wurrupa warlilipiyangu, ngalya jarrulupiyi.” Yija warlinajarrangu ngalya jarrinyiyi wiyirr.

7

MIRTAWAKU WARINYJAKU WARRARNJAKU NGALYPA JINALU JESUS-JU (7:24-30)

²⁴ Palaja Jesus-ju yakarna palinymili warrarn. Yalinyjikurnu yana, warinykarti ngajarrimilikarti warrarnkarti, yinikarti Syro-Phoenicia-karti yana. Wangka waninyikinyi tawunmartaji, yini pala Tyre. Mayanga kaninykurti ngalpanya kujurlmarta waninyaku. Karra marnarningu, “Munumpa ngajuku ngurrararrangu. Kakuluminyiyi.” Munu. Partarl karrkarnajanaku.

²⁵⁻²⁶ Jampa pinakarrinyi Jesus mirtawalu ngurraralu. Wariny paliny mirtawa, munu Jew, Syro-Phoenicia-ja warrarnja. Partany mirtawajartiny pala mirtawa. Mirurrulu jakurlirnikinya palinymili partany. Pala mirtawalu ngurranga palinymilingi partany yakarna, milpanya Jesus-karti, murtingi juripi-juripi jarrinyili walangkarr, ngarlu japirr marnikinya, “Wupartuja partanyja ngajumilija mirurru jurtu ngakalamanpili.”

²⁷ Jesus-ju puntaju ngalypalu karra marnalu, “Partanykarrangulukurra mayi ngalkulupiyi marlkaku, palaja mayi yungkulunyurrujaninyi wupartupani yukurru. Munu miranaku mayi partanykarranguja yinganya parnpinaku wupartupani yukurrurrukarti.” Palalu muwarrju wurrarnili Jesus-ju, “Marrngurrangu Jew-arrangurru ngalya jilamarnajaninyi ngajulu, munu kuwarri ngalya jilamarnajaninyi marrngurrangu warinyarranguja warrarnarranguja. Yartiku.” ²⁸ Mirtawalu puntaju karra marnalu, “Yuu, nyampalikayi! Yijarla pala muwarr. Partanykarrangulu mayi ngalkulupiyi, palaja wupartupanilu yukurrulu ngalkulupiyi. Yija partanykarrangulu ngananyayi mayi, wupartupanilu yukurrulu pungkanyaja partanykarranguja parirra muju-muju ngananyayi.”

²⁹ Jesus-ju karra marnalu, “Ngalya muwarr pirnin! Palaku muwarrku partany nyuntumili ngalya jilamarna. Yankuluman. Purlpi mirurrulu yakarnanga partany.”

³⁰ Palinyja muwarrja yana pala mirtawa, ngurrakarti yana, partany yirrirni. Ngur-rinyja kupalya jarrinyi ngalya. Mirurru purlpi yanalu palinyja.

PIRIRRI KURLKA TARLKARRA MANA, JESUS-JU JIRNI (7:31-37)

³¹ Palaja Jesus yarranakanu yalinyjikurnu yana, ngapikarti, Jayitun-karti. Kakar-rakurnu, kurilakurnu, warrarnkarti 10 Town-arrangukarti yana, palaja kulpanya Yintakarti Galilee-karti.

³² Pirirri kurlka ngawu kanyayili, jalin manyurla paliny, partarl-partarl muwarr pirnikinyi. Jesus-ja wurrarniyili, “Parirruju warlilaman palama pirirri, ngalya jinaku.”

³³ Jesus-ju jalakarti kanya yirrinangamarra. Parirrujirri wirrirnili pirirringi kurlka-ngajirri. Palaja janga pirnarningu parirruja, pirirringi jalinja wirrirni. ³⁴ Palaja kanka parrjarna Jesus-ju, nganyjurnu wirtu yija. Palaja pirirringi wurrarnili, “Kurlkajirri tarlkarra malapulu.” ³⁵ Palinymilija muwarrja palangangarra kurlkajirri pirirri tarlkarra marnapulu, jalin pukurl ngalya jarrinyi. Palaja muwarr pirni ngalya pala pirirri.

³⁶ Jesus-ju ngurraranga wurrarnajanaku, “Munu warinyjarrangu wurralkulun-yurrujanaku ngajulu ngalya jirnirni kurlkapa jalin pala pirirri.” Jesus-milingi muwarrja panypanyiyili. Yirrkulu wurrarnikinyiyijanaku wiyirruja marrngurrangungu, Jesus-ju palajun jirni palaku pirirriku. ³⁷ Wiyirruju pinakarrinyiyi, yija wurlka jarrinyikinyiyalu, ngurnjul-ngurnjul jarrinyiyalu. Muwarr pirnikinyiyijanaku marrngurranguku, “Yijalu yinku jirnikinyi Jesus-ju. Jinta muwarrmajirrija muwarrkata jarrinyiyi, jinta kurlka ngawuja pinakarrinyakata jarrinyiyi. Palarrangu pukun ngalya jirnikinyijaninyi. Munu ngurnjul palinyku.”

8

JESUS-JU MAYI JIRNIJANAKU 4,000-KU (8:1-10)

¹ Warajanga karrpungu yarrana kunmu jarrinyiyi kurrngal pirranga. Pinakar-rinyikinyiyalu Jesus-ku. Palaja mayi munu jarrinyijanaku. Jesus-ju kayi marnajaninyi palinymilirrangu, wurrarnajanaku, ² “Marrngurrangu nyungurrangu punja waninyikinyiyiyi ngajungu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga. Kuwarri mayi munu jarrinyijanaku. Ngarlu paju karrinyarnijanaku. ³ Munu janparr ngakalamarnajaninyi ngajulu warrarnkartirrangungu janamilikarti. Yananyakanu janparrjartiny pungkulupiyi. Kajamartaja milpanyiyi jana.” ⁴ Palinymilirrangu karra marnayalu, “Nyungu marrngumajirri warrarn. Nganurtulu nyungungu kanyjinakanu mayi mankulinyjanaku palarranguku wiyirruku? Kurrngal yija-yiji jana.” ⁵ Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Wunyurrumal martumpirri kalkurnanyurru?” Puntaju karra marnayalu, “⁷ wuparturrangu martumpirri.” ⁶⁻⁷ Kujarrapa warajamarta wupartupani janpamalu pukun kalkurnayi. Jesus-ju wurrarnajanaku, “Wurraliyijanaku jungkanga kajalapiyi.” Palaja martumpirrirrangungu mana, janpamalupirrayi pukun, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi! Nyuntu ngalypakata!” Palaja ngartarna martumpirrirrangungu kutapa kuta, yinyajanaku palinymilirrangu, janpamalu pukun yinyajanaku, wurrarnajanaku, “Nyungurrangu mayipa kuwiyi yungkulunyurrujaninyi.” Palajun jirniyi. ⁸⁻⁹ Palanga kurrngalju yija nganayi, 4,000-ju marlkaku nganayi pirirrimartalu. Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yuu, jipi yankulunyurru nyurramili warrarnkartirrangungu.” Palaja Jesus-milirrangu muju manayi, 7 wirtu pitirrangungu mujurrangu winya

jirniyijaninyi. ¹⁰ Palaja Jesus tingkingi karntinyi, palinymilirrangu pukun, yanayi palakarti warrarnkarti, ngapikarti, Talamanajakarti.

PIRIRRI PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (8:22-26)

²² Jesus palakarti tawunkarti yana, ngapikarti, Bethsaida-karti. Pirirri wirningi kanyayili jintalu, pampuru yiji paliny, munu yirrirnaka. Ngarlu japirr marnayi Jesus, “Nyinga malaman paliny, ngalya jinaku.” ²³ Jesus-ju parirrja kanya pampuru jalakarti tawunja. Janga pirnarningu parirrja, warlirni janga, pirirringi paningi wirrirni, japirr marna, “Yirrinnan?” ²⁴ Pirirrilu parrjarn-parrjarna, wurrarnili, “Marrngurrangu rangkarr yirrirnarnijaninyi. Mungkarrangukapali jana wurrarnarnajaninyi. Panilu mitu marnanyi. Munu mungkarrangu waninyakayi. Marnti yananyanyikinyiyi.” ²⁵ Yarrana Jesus-ju parirrijirri wirrirnipulinyi pirirringi paningi. Pirirrilu tukulu parrjarnikinyi, ngalypalu yirriri. ²⁶ Jesus-ju ngakarna ngurrakarti palinymilikarti. Wurrarnili, “Munu palakarti tawunkarti yankuluman, munu wurralamanjanaku palajun jirnirningu.”

9

KUJARRAPA WARAJALU YIRRIRNIYI JESUS PIRRPANA YIJA. MUJUNGUNGULU MUWARR PIRNIJANAKU NGARRKALU (9:2-10)

² Kujarrapa waraja karpurranguja Jesus-ju manajaninyi Peter-pa James-pa John, kanyajaninyi warnkukarti wirtukarti. Karntinyiyi pala warnkungu kankajirri. Janajakun yanayi, palarrangu. Palanga janalu kujarrapa warajalu yirrirnikipinyi Jesus pirrparnikinyi. ³ Wurru palinymili mirta-mirra jarrinyi, pirrpa jarrinyalu. Yijalu marrngulu munu mirta-mirra yiji jinaka palakapali. ⁴ Palaja palarrangulu kujarrapa warajalu pirirrilu yirrirnikipulinyi yatiljirri, Ngarrkamili muwarr pinakatajirri purlpijajirri pulany, yini wariny Yilayija, wariny Moses. Palajirripa Jesus kurrngarnikipinyi.

⁵ Peter-lu purrpilu muwarr pirnalalu Jesus-ku, “Miranu jinakatakayi, nganarna nyungungungarra waninyayirni. Pala ngalya. Pamarr yarni malapiyirninnyurraku, wariny nyuntuku, wariny Moses-ku, wariny Yilayijaku.” ⁶ Palinyapa James-pa John wirnti waninyikinyiyi, munumpa waninyikinyiyi yinkuku muwarrku. ⁷ Palanga mujungu milpanya yamarnajaninyi. Ngarrkalu mujungungulu wurrarnajanaku, “Nyungu Jesus ngajumili partany walja, ngarlungu ngajungu paliny. Pinakarrayalu palinyku.” ⁸ Janyinju parrjarn-parrjarniyi, munu yirrirnikipulinyi yatiljirri purlpijajirri. Jesus-jakun yirriri.

⁹ Katukana kawarnikipinyi, Jesus-ju minyirru wurrarnajanaku, “Jipi yirrinyinyurru, ngaju pirrpanga waninyikinyirni, yirrinyurru pulinyi Moses-pa Elijah, wurrarnanyurruku Ngarrkalu mujungungulu. Munu wurralkulunyurrujanaku jintanga. Yarti, marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna. Palaja wurralkulunyurrujanaku.” ¹⁰ Palinyja muwarrja munu muwarr pirnikipinyi janaku jintaku. Palarrangulujakun kukujarrilu kurrngarnikipinyarningu. “Nganijalu wurrarnan-ganyurruku pala muwarr, Marlkarri jarrinyakanu, ngaju wanka turlpulumarna?” Ngunjurnikipinyi.

PARTANY MIRURRULU KANGANYAJA NGALYPA JIRNI JESUS-JU (9:14-29)

¹⁴ Kulpanyakanu milpanyiyijanaku jintakarti Jesus-milirrangukarti. Yirririyaninyi kurrngalja partijirri kaniny. Palanga Jew-arrangumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa pirnikipinyiyaninyi Jesus-milirrangu.

¹⁵ Kurrngalju yirrinakanu wangka yirririyaninyi Jesus, wurlka jarrinyiyi, palinykarti purrpi mirti jarrinyiyalu. “Yarranijayi! Milpanyan!” ¹⁶ Jesus-ju japirr marnajaninyi palinymilirrangu, “Nganijalu jalypa pirninyurrujaninyi?” ¹⁷ Warajalu pirirrilu karra

marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pirnaka. ¹⁸ Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yija jarrinyi. Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalya jilaman nyuntulu. Nyuntumulirrangu japirr marnar-najaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarniyi.”

¹⁹ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jirnimanuyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirruku mitu yakanakatar-rangu nyurra! Wunyjurrumal wantulumarnanyurraku? Punjalu miranu jilkulumar-nanyurrinyi? Palaja yijalmarta jilkulunuyurrulu Ngarrkanga? Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

²⁰ Kanyayili. Jampa Jesus yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jirni. Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili. ²¹ Jesus-ju japirr marna japartumurniny partanymili, “Nyanga palajun jarrinyi? Karra marnalu, “Partanyja. ²² Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumannanganaku. Yijapa ngalya jilaman.”

²³ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Yuu, palinyku ngalya jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, ‘Yijapa ngalya jilaman?’ Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku. Munu ngurnjul Ngarrkaku.”

²⁴ Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jirnirnilil Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku!”

²⁵ Jesus-ju yirrirnijaninyi kurrngal kunmu jarrinyikinyiyi. Palajalu wurrarnilil minyirrju mirurrungu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jirnin, muwarrku jama jirnin. Yakala. Jalakarti yarra. Munu yarrana paliny kangkuluman.”

²⁶ Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jirnikinyi, kurlu yiji. Palaja yakarna, yana ngarramarnti. Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.” ²⁷ Parirra Jesus-ju kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalya paliny.

²⁸ Jesus mayanga ngalpanyaja palinymilirrangu japirr marnayi, “Nganijalu pala mirurru munu jurtu ngakarnamiyirni nganarnalu? Partarl ngakarniyirni.”

²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngarrkaku muwarr pinajalujukun jurtu ngakalkulunuyurru mirurru palakapalingarra.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIPYI (9:30-32)

³⁰⁻³¹ Jesus-jupa palinymilirrangu yakarniyi pala, wurrarnja Galilee-ngi yananyikinyiyi. Paliny karrinyijanaku ngurrararrangu kakunaku palinyku. Palinyju palinymilirranguku miranu jinaku karrinyikinya palinyku, jintalu marlkarri wirlalapiyi. Muwarr pirnikinyijanaku, “Ngajuku miranu nyurra, marrngurrangukarti ngakarninyijanaku Ngarrkalu. Jintalu wurrarnikinyiyi ngaju munu ngakarnaminyi Ngarrkalu. Marlkarri wirlanaku karrinyijiya. Yijalu warliliminyiyi, warinyarrangukarti marrngurrangukarti kangkuluminyiyi. Palarranguku warinyarranguku marlkarri yiji wirlalaminyiyi. Palaja, warrukartija kujarraja, yija yarranakanu wanka jarrulumarna.” Palajun palinymilirrangu wurrarnajanaku Jesus-ju.

³² Palakupa muwarrku munumpa yija waninyikinyiyalu palinymilirrangu. Maly-parr japirr manaku karrinyikinyiyalu puntajuku, kurntany jarrinyikinyiyi.

WUNYJURRU WIRTUKU JARRINYAKU (9:33-37)

³³ Yanayi pala tawunkarti, Capernaum-karti. Mayanga ngalpanyaja palinymilirangu japirr marnajaninyi Jesus-ju, “Milpanya kawarnikinyinyi nganijalu jalypa pirnikinyinyurrarninyi?” ³⁴ Jama waninyikinyiyalu. Munu puntaju muwarr pirnimiyalu. Yananyakinyiyi jalypa pirnikinyiyarninyi, palajunju wurrarnayarningu, “Nganurtu nganyjurrungu nyampali wantulinynganyjurruku?”

³⁵ Kajanakanu Jesus, palinykarti kayi marnajaninyi. Wurrarnajanaku, “Yijapa nyampaliku karrinyanpa, wupartu jilamanparninyi nyuntulu, nyirrirni jilamanparninyi, ngalypa jilkulumanjanaku wiyirru.” ³⁶ Palaja partany kayi marna, wirni manakanu walangkarr jananga wararr jirni. Yampu manakanu wurrarnajanaku, ³⁷ “Yijapa ngalypa jilamanpalu nyungukapaliku partanyku, ngajuku pikaly jinaku. Palangarra ngalypa jirninpalu partanyku, ngajuku pukun palangarra nyarra ngalypa jirnijin. Ngarrkalu ngakarnanyi ngaju. Palajalu ngalypa jilipijinpa ngajuku, pikaly jiliminyin, pikaly jilaman Ngarrka pukun.”

MARRNGURRANGUJA JURTU NGAKARNIKINYIJANINYI MIRURRU WARINYJU (9:38-41)

³⁸ John-ju wurrarnili Jesus-ja, “Miranu jinakatakayi, pirirri yirrirniyirni, nyuntungu yiningi mirurru jurtu ngakarnikinyijaninyi marrngurranguja. Marrngu pala munu nganyjurrampilwayi. Palaja wurrarniyirni munu palajun jinaku.” ³⁹ Jesus-ju puntaju karra marnalu, “Munu kunta jilinyurrulu. Yija palarrangulu ngalypa wirtu jinajalu yinilu ngajumilalu, marntungu warinyja munu kurlu jintanga wurralkulupiyijanaku ngaju. ⁴⁰ Munu yukuny pinakatarrangu nganyjurruku, purntu manakatarrangu jana. ⁴¹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, warinyarrangulu nyurraku miranu jarrinyajalu, ngajumili nyurra, palajalupa wupartu ngalypa jilkulupiyinyurruku, yijalu puntaju ngalypa jilkulinyjanaku Ngarrkalu.”

10

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JESUSKARTI (10:13-16)

¹³ Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangu partanykarrangu Jesus-karti, japirr marnikinyiyi, “Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalypa jinaku nganarnamilaku partanykarranguku.” Jesus-milalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. ¹⁴ Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jesus, wurrarnajanaku, “Karrinyarni partanykarranguku ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu. Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jirniyalu, pinakarrinyiyalu muwarrja palinymilingi janalu. ¹⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyurralu wiyirru jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjal, munu Ngarrkamili jarrulunyurru.” ¹⁶ Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jirni, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirrirni, japirr marna Ngarrka, “Partanyku nyunguku ngalypa jilamanpalu.” Palajunju Ngarrka japirr marnikinyijanaku.

PIRIRRI WURRUKARRAJARTINY WIRTUJARTINY YIJA (10:17-31)

¹⁷ Palaja jampa yananyikinyi Jesus, palinykarti mirti jarrinyi pirirri, murtingi jurlpi-jurlpi jarrinyili walangkarr, wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalypakata nyuntu. Marlkarri jarrinyaja, karrinyarni Ngarrkanga wankanyu waninyaku ngarramarnti. Wunyjurru jilamarna ngajulu?”

¹⁸ Jesus-ju puntaju japirr marna, “Nganijalu palajun muwarrju wurrarnanyin, 'Ngalypakata'? Warajajakun ngalypa, Ngarrkangarra. ¹⁹ Palinymilaku muwarrku miranu nyuntu. Wurrarnanganyjurruku, 'Munu marrngu marlkarri wirnanaku. Mirtawa nyuntumilajakun kalkuluman, munu warinymili mirtawa kanganyaku.

Munu warinymili wurrukarra mananyaku. Munu mitulu wariny marrngu ngukar-rinaku. Munu wariny marrngu murra yinganyaku. Nyuntumili pipipa japartuku pinakarrulumanpulaku.”

²⁰ Puntaju karra marnalu, “Miranu jinakata, muwarraja Ngarrkamilingi pinakar-rinyikinyirnili partanyjalu ngajulu.”

²¹ Jesus-ju parrjanakanu, ngarlungu palinyja kaniny yija-yiji nyungu pirirri. Wurrarnala, “Nyungu wariny pukun jilaman nyuntulu. Jalamu jilaman nyuntumili wurrukarrarrangu wiyirr. Palaja wiyirr warnku yungkulumanjaninyi pujunungupa janparrkatarrangungu. Palaja yajalaminyin ngajungu. Nyuntulu palajun jinaja, Ngarrkanga yija ngalypanga wantulumanpili ngarramarnti kankajirri.”

²² Pala pirirri wurrukarrajartinya warnkujartiny, palarrangujartiny yija wirtu-jartiny paliny. Palarranguku munu yakanaku karrima. Palajalu Jesus-milaku muwarrku malyparr karrinya. Paju karrinyarningu, milya kaniny jarrinyi pala pirirri, puru yana.

²³ Jesus-ju palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, pinakara-
raya muwarrku. Wurrukarra wirturrangujartiny partarl-partarl Ngarrkamilaku jarrinyaku. Ngurnipali kujarrapa warajajakun palinymili jarrulupiyi.” ²⁴ Palinyja muwarraja palinymilirrangu parr-parr kurtarniyi. Yarrana Jesus-ju wurrarnajanaku, “Ngajumilirrangukayi, partarl-partarl yija Ngarrkamili jarrinyaku. ²⁵ Miranu nyurra pirluku ngapingi, needle-ja milyanga. Wupartu pala. Wunyjurru? Pala pirlingi ngalpuliny kaniny kamal? Munu yiji. Munu yakurr-yakurr malkulinypa. Ngurnjul yija. Palajunmarta wurrukarrajartiny wirtu kurrngaljartiny partarl-partarl yakurr malkulupiyi Ngarrkamili jarrinyaku. Janakungarra ngurnjul yija-yiji. Yijapa kujarrapa warajajakun wurrukarrajartiny wirtujartiny Ngarrkamili jarrulupiyi.”

²⁶ Palaja muwarraja palinymilirrangu ngurnjurnikinyiya ngarramarnti. Wur-rarnikinyiyarninyi, “Palajalu nganurturti yija Ngarrkanga wankanyu wantuliny ngarramarnti?”

²⁷ Jesus-ju minyirrju karra marnajanaku puntaju, “Yijalu marrngulu Ngarrkamilir-rangungu munu wirrirkarnyungu. Ngarrkalujakun wirrirkuliny marrngu palinyja kankajirri wankanyu ngarramarnti. Yuu. Nganirti yija jinaku karrinyi Ngarrka, palajun jilkuliny palinyju. Munu ngurnjulwayi Ngarrkaku.”

²⁸ Palanga Peter-lu wurrarnili, “Pinakarrakurra, ngurrangarrangupa wurrukarra wiyirr yakarnayirnjanyinyi nyuntuku yajanaku nganarnalu.”

²⁹ Jesus-ju puntaju, “Yija nyungu muwarr wurrnarninyurruku, nganutulupa ngajuku yajanaku karrinyajalu Ngarrkamilaku muwarrku yimpinaku, yijapa maya yakalapiyijaninyi, mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa japartupa partanykarran-gupa warrarn mayijartiny yakalapiyi. Yijapa palajun jilipiyi ngajuku pikaly jinaku.

³⁰ Wiyirrju palajun jinaja Ngarrkalu kuwarri yungkulinyjaninyi kurrngal mayarran-gupa mamajipa kangkujipa marrkapa pipipa partanykarrangupa warrarnarrangu. Nyungu pukun wurrnarnanyurruku. Jintalu yirrkulu wirlalapiyijaninyi, nyurni malapiyijaninyi, jurntingi wirrilipiyijaninyi. Palajun jilipiyijaninyi. Yuu. Marlkarri jarrinyaja jana, yijalu Ngarrkalu wankanyu jilkulinyjaninyi, Ngarrkanga wantulupiyi ngarrakuny. ³¹ Yija jinta wirtukapali waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wupartu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu. Jinta wupartu waninyayi kuwarri, yarti, marlkarri jarrinyaja, wirtu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu.”

YARRANA JESUS-JU WURRARNAJANAKU JINTALU PALINY MARLKARRI JILIPYI (10:32-34)

³² Jerusalem-karti yananyikinyiyi. Jesus walangkarr yananyikinyi. Palinymilir-rangu ngurnjurnikinyiyapa ngarlu kurlu jarrinyiyi. Kurrngalju pukun nyirrirnilu yajarnikinyiyi, wirnti karrinyikinyiyi. Yarranakanu Jesus-ju kujurl kanyajaninyi

jalakarti palinymilirrangu, muwarr pirnijanaku wunyjurru paliny jilkulupiyi jintalu Jerusalem-ja. ³³ “Pinakarrayi. Jerusalem-karti yananyanyi. Miranu nyurra, Jew-arrangumilalu mangunykattarrangulu wirlanaku karrinyayi ngajuku. Palanga warinyju yungkuluminyijanaku ngaju palarrangungu. Kunmu jarrulupiyi yimpinaku ngajuku. Muwarr jilipijiyi. Palaja karra malapijiyi, 'Marlkarri jinaku.' Palaja ngaju yungkuluminyiyijanaku nyampalirranguku ngajarriku, Roman Government-ja. ³⁴ Palarrangulu ngajarriirrangulu yija nyurni malaminyiyi ngaju, ngajungu janga pilipijiyi, wirlalaminyiyi wily pinapintilu, palaja marlkarri wirlalaminyiyi. Palaja, ngurraja kujarraja, wankanyu turlpulumarna.”

JAMES-PA JOHN NYAMPALI JARRINYAKU KARRINYIPULU (10:35-45)

³⁵ James-pa John, Zebedee-milijirri partanyirri, milpanyapulu, Jesus-ja wurrarnapululu, “Miranu jinakatakayi, jilangalayiku waraja?” ³⁶ “Ngani jilamarnanyumpuluku?” ³⁷ “Karrpungu warinyja Ngarrkalu wirrilamanta nyampali wirtu yija nyuntu. Nyuntujakun wirtu nyampali wantulumanjanaku wiyirrkku ngunarrijirriku marrnguku. Palajun jarrinyaja nyampalijirri jilamanngalayinyi? Ngalaya nyuntungu wangka kajanaku karrinyalayingu, marrjanyukartingipa jampukartingi.”

³⁸ Puntaju marnapulaku, “Palaku japirr manajaku munu kurlkapirli jarrinyakanyumpulu. Marrjalu yija ngaju wirlalaminyiyi. Wunyjurru ngajukapali jarrinyaku karrinyanyumpulu? Nyumpala pukun marrjalu wirlaliyinyumpulinyili. Ngani wirntimajirri nyumpala palangamarra? ³⁹ Puntaju marnapulalu, “Wirntimajirri waninyalayi.” Jesus-ju wurrarnapulaku, “Yuu, marrjalu yija wirlalapiyinyumpulinyi. Kurlungu yija wirrilipiyinyumpulinyi. ⁴⁰ Munu nyampalijirri jilamarnanyumpulinyi ngajulu. Munu mankulumarnapulinyi nyampali jarrinyaku, wangka ngajumartaji kajalkulinyipulu. Ngarrkalujakun pulany mankulinyipulinyi, palinyju.”

⁴¹ Jintalu palinymilirrangu pinakarrinyajalu kuli jarrinyiyipuluku James-kupa John-ku. ⁴² Kayi marnajaninyi Jesus-ju, wurrarnajanaku, “Pinakarrayi! Ngajarriirranguku jintangaku warrarnjarranguku miranu nyurra. Janamilalu nyampalirrangulu kurlungu kalkurnayijaninyi, maaja-maaja jarrinyayijanaku marrngurranguku janamilaku. ⁴³ Nyurralu yija munu palajunmarta jinakanyurru. Nyurranga yijapa waraja nyampali jarrinyaku karruliny, palinyju warrkamu jilkulinyjanaku marrngurranguku jintaku. ⁴⁴ Nyurranga yijapa wariny wirtu waninyaku karruliny, palinyju wupartu mujujakapali jilkulinyparninyi. ⁴⁵ Palajun waninyarni ngaju. Ngarrkalu marrngurrangukarti ngakarninyi ngaju. Munu wirtu nyampali jarrinyaku ngaju milpanyarna. Munu palajun jilamarna ngajulu. Ngaju milpanyarna marrngurrangukarti ngalya jinaku janaku. Marlkarri jarrulumarnajanaku wankanyu jinaku janaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu wankanyu jilamarnajaninyi kurrngal marrngurrangu ngunarrijirri. Palajalu kurrngal Ngarrkanga kajalapiyi, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti.”

PAMPURU NGALYPA JIRNI JESUS-JU (10:46-52)

⁴⁶ Jesus-pa palinymilirrangu jinta kurrngal palanga tawunja milpanyiyi, ngapingi, Jericho-nga. Palanga wapirripirri yanayi. Palanga ngunarrikarti wangka yanayili piriringi, yini paliny Bartimaeus, partany paliny Timaesus-mili. Pampuru paliny, munu yirrinaka. Ruwurtumartaji kajarnikinyi, warnkukupa mayiku japirr marnikinyijaninyi marrngurrangu milyanga kanka jukurti pirnikinyiyi pipurru palinyja.

⁴⁷ Palanga marrngurrangulu wurrarnayarningu, “Palama pirirri yananyi pipurru Jesus, Nazareth-ja.” Pampurulu pinakarrinyajalu kamarnikinyi, “Jesus-kayi, King David-mili pujamukayi, paju karrulupijinkurra.” ⁴⁸ Jintalu warnta marnikinyiyi,

wurrarnikinyiyalu, “Jama jarra!” Munu. Marrja kamarnikinyi yija, “Jesus-kayi. Paju karrulupijinkurra.”

⁴⁹ Jesus wararr karrinyi, karra marna, “Paliny kayi malayi.” Palinyja muwarrja pala pampuru kayi marnayi. “Ngarlu ngalya jarra. Kayi marnanta.” ⁵⁰ Palangangarra ngurriny ngurtingi kalkunaja parnpina wirrirni, janyin wararr karrinyi, Jesus-karti milpanyili.

⁵¹ Jesus-ju japirr marna, “Ngani jilamarnanga nyuntuku?” “Miranu jinakata, ngaju panijirri ngalya jiliminyin.” ⁵² “Yuu, jipi yankuluman. Yijalmarta jirnijin nyuntulu. Palajalu ngalya jinarnanta.” Palangangarra panijirri ngalya jarrinyipulu. Palajangarra yajarnikinyi Jesus palalu pirirrilu ruwurtungu.

11

TANGKI JARLI PIRNI JESUS-JU JERUSALEM-KARTI (11:1-11)

¹ Jerusalem-karti wangka jarrinyiyi, warnkungu wirtungu karntinyiyi, yini Mount of Olives. Warnkungu nyarranga kujarra tawunjirri, yini wariny Bethphage, wariny yini Bethany. Palanga Jesus-ju kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. ² Karra marnapulaku, “Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrikulunyumpulu, yangupala, kunymanaja palanga. Munu jarntu jirnimiya pala. Ruwupu yinji pilipulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu. ³ Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, ‘Nganijalu pala jirnyumpulu?’, karra malkulunyumpulalu, ‘Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Palaja ngakalkuliny tangki nyungukarti.’” Palajun wurrarnapulaku Jesus-ju.

⁴ Palaja yanapulu, tawunja yangupala tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinji pirnipulu. ⁵ Jintalu wararr karrinyajalu japirr marnayipulinyi, “Nganijalu pala ruwupu yinji pirninyumpulu?” ⁶ Puntaju karra marnapulu muwarrjalu Jesus-milijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

⁷ Jesus-karti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili tangkingi wirrirniyi. Karntinyili Jesus. ⁸ Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu wirrirniyi walpurrakata ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirrirniyijaninyi parrka pukurl ruwurtungu. Karrinyayi janalu wirtu nyampali jinaku Jesus-ku, pala nyampali yini marnayi King. Palajalu palajun jirniyalu.

⁹⁻¹⁰ Jesus-ju jarlingi pirnikinyi tangki, jinta jinangu yananyikinyiyi nyirrirnipa walangkarr palinymartaji. Kamarnikinyiyi, “Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purlpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, king jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku king ngalypakata, palakapali purlpija nyampalikapali, King David-kapali. Kalkulkulinynganyjurrinyi ngalya ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija!” Palajunmarta wurrarnikinyiyi marrjalu.

¹¹ Jerusalem-ja kaninykarti ngalpanya Jesus. Palanga punja waninyikinyi maya wirtujina yija, purlpija yarni marnayi, muwarr pinaku Ngarrkaku palanga. Pala maya yini marnikinyiyi Temple. Palakarti Temple-karti Ngarrkamilikarti yana Jesus. Ngalpanyakanu, tukulu parrjarn-parrjarnikinyi. Puripi kara ngalpanya karrpu. Palaja Jerusalem-ja jalakarti yanayi Jesus-pa palinymilirrangu piririmarta, kulpanyiyi tawunkarti wupartukarti, Bethany-karti.

MUNGKAKU MAYIMAJIRRIKU JESUS-JU MUWARR PINALU MINYIRRJU (11:12-14)

¹² Marntungu Bethany-ja Jesus Jerusalem-karti yananyikinyi, janparr karrinyi. ¹³ Kaja yirrirni mungka, ngapi, olive mungka, mayikata pala. Parrka marlukata. Jesus palakarti yana, mayiku kanyjin-kanyjinaku. Jampa wangka milpanya, munu,

mayimajirri, parrkajakun. ¹⁴ Muwarr pirnalul palaku mungkaku, “Kuwarringulu mayimajirri wantuluman ngarramarnti. Nyuntuja munu yarrana ngalkulupiyi.” Palajun wurranaja, pinakarrinyiyi palinymilirrangulu marrngurrangulu.

MARRNGURRANGUPA KUWIYIRRANGU NGARRKAMILIJA TEMPLE-JA KANINYKARTIJA YIRTI MARNAJANINYI JESUS-JU JALAKARTI (11:15-19)

¹⁵ Jerusalem-ja milpanyiyi, Ngarrkamili Temple-karti yanayi. Temple-ja kaninykartingi waninyikinyiyi kurrngal. Palanga jinta kukurnjarijartiny, jinta kurlukukujartiny. Jintalu warnkujartinyju mananyikinyiyijaninyi palarrangu kuwiyi, marlkarri jinakupa yinganyaku Ngarrkaku. Janamili warnku munu yinganyakayi palarranguku kukurnjarikupa kurlukukuku. Warinyjakun warnkujakun, Temple-mili warnkujakun, palajakun yinganyaku. Jintalu kanganyikinyiyijanaku warnku janamili, puntaju yinganyikinyiyijanaku Temple warnku. Mitulu wirtu warnku kanganyikinyiyijanaku, yinganyikinyiyijanaku wupartumarta Temple warnku.

Ngalpanyajalu Jesus-ju parnpirni tayipularrangu janamili ngarlu kanka, kurlukukukarramili kajanapintirrangulu pukun parnpirni. Jalakarti yirtil marnajaninyi warnkuku yinganyakatarrangupa warnkuku mananyakatarrangu. ¹⁶ Jinta Temple-ja yananyikinyiyi wapirripirri, wurrukarra kanganyikinyiyi. Jesus-ju kunta jirnijaninyi. ¹⁷ Wiyirra wurrarnajanaku, “Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purlpija warinyju yarntarna nyungu muwarr: 'Ngarrkamili Maya wiyirru ngunarrijirriku marrnguku. Nyungungu Ngarrkaku muwarr pilipiyalu.' Munu yiji! Kunta jirnikinyinyurrujaninyi yija. Nyurralungarra Ngarrkamili Maya ngulyukatamilirrangulu jirninyurru.”

¹⁸ Palarrangulu Jew-arrangumilalu mangunykatarangulu pinakarrinyikinyiyalu palinymilaku muwarrku. Wirnti waninyikinyiyalu palinyjamarra. Kujukarrilu wurrarnikinyiyarninyi, “Wunyurrulu Jesus marlkarri wirlalaminyi?” Jinta wiyir marrngurrangu karrinyikinyiyalu Jesus-ku. Palinyjalu miranu jinajalu pikaly jirnikinyijaninyi yija.

¹⁹ Jarurrukarti jarrinyaja Jesus-jupa palinymilirrangulu Jerusalem yakarnayi.

NYARRA MUNGKA MAYIMAJIRRI TIKIRL JARRINYI (11:20-25)

²⁰ Marntungu yarlipala yananyikinyiyi ruwurtungu Jerusalem-karti, nyarra mitukata mungka yirrirniyi, tikirl. Marlkarri ngarramarnti pala. ²¹ Peter-lu kurlkarri marna pala muwarr Jesus-mili. Wurrarnili, “Miranu jinakatakayi, parrjala! Pala mungka mayimajirri, warinymaljanga muwarr pirninpalu minyirru, kuwarri marlkarri yija.”

²² Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga. ²³ Yija nyungu muwarr wurrarninyurruku, yijapa nyuntulu wurralamanpili palanga warnkungu wirtungu rurrinyaku, 'Parnpilarninyi kujungurrungu!' Nyuntumilija muwarrja yijalmarta jinaja, munu mitu yakanaja, palajungarra jarrulungu. ²⁴ Nyungu muwarr pirnarninyurruku, jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, nganikupa japirr malaman, palaku Ngarrkanga yijalmarta jilalu. Palaja palangarra jilamanga. ²⁵ Jampa muwarr pirnangkulumanpalu Ngarrkaku, kurlka jarruluman, 'Nganurtulu kurlu jirniya ngajuku?' Palaja nyuntulu kurlkarri manajalu munu kulilu yirrilamanpalu, puru yakalaman paliny. Puntaju nyuntumilalu Japartulu Kankajirringulu munu kulilu yirrilamanta, puru yakalamanta nyuntu kurlu jinaja.”

MANGUNYKATARRANGULU JAPIRR MARNAYI JESUS, “NGANURTULU NYAMPALI JIRNINTI?” (11:27-33)

²⁷ Yarranakanu Jerusalem-ja milpanyiyi. Jesus ngalpanya kaninykurti Ngarrkamilingi Temple-ja. Milpanyiyalu palarrangu Jew-arrangumilaku mangunykatar-rangu wiyirr. ²⁸ Minyirrju japirr marnayi, “Palarrangu marrngurrangu wariny-maljanga Temple-ja yirtil marnanjaninyi jalakarti, nganurtulu wurrarnangu palajun jinaku? Nganurtulu nyampali jirninti nyuntu?” ²⁹ Jesus-ju puntaju karra marnajanaku, “Ngajulukurra japirr malamarnanyurrinyi muwarr. Yinku muwarr yungkuluminyinyurru. Palaja wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji palajun jinaku. ³⁰ Wurralapijinyurru, pala pirirri, John, wurrarnikinyijanaku kurlu yakalapiyi, ngapangapa jirnikinyijaninyi. Nganurtulu palajun jinaku wurrarnili John-ja? Wurrarnili Ngarrkalu? Wurrarnili warinyju marrngulu? Nyurralu wurralapijinyurru muwarr.”

³¹ Kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. “Wunyjurru muwarr pilaminyi? Yi-japa muwarr pilinyili yakujun, 'Wurrarnili Ngarrkalu'. Puntaju palinyju karra malkulinynganyjurruku, 'Palajalu nganijalu palinyja munu yijalmarta jinamanyur-ru?’ ³² Muwarr wariny wurralanyili. Muwarr pilinyili, 'Wurrarnili puru marrngulu'. Munu! Munurla palajun muwarr pirnakanyi!” Palajun kukujarrilu wurrarnikinyiyarningu. Jana waninyikinyiyi wirnti yiji marrngurrangungamarra. Marrngurrangulu wiyirrju kurllakari marnikinyiyi yija-yiji John ngakarnajanaku Ngarrkalu, miranu jinaku Ngarrkamilaku muwarrku. ³³ Palajalu mangunykatar-rangulu wirntilu karra marnayalu, “Munumpa nganarna palaku.”

Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Munu yinku muwarr yingamijinyurru. Puntaju munu wurralamarnanyurruku nganurtulu wurrarniji jalakarti ngakanaku palarrangu marrngurrangu.”

12

PUJUNULU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU (12:41-44)

⁴¹ Warajanga karpungu Jesus palanga mayanga wirtungu kajarnikinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Temple-ja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyalu warnku Ngarrkaku, wirrirnikinyiyi palanga pakujingi. Jesus wangka palanga warnkupinti pakujimartaji kajarnikinyi. Warnku wirrirnikinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngal-jartinyju warnku wirtumarta wirrirniyi.

⁴² Palaja mirtawa kampurta pujunu milpanya. Palinyimili pirirri purlpi marllakari jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnkujirri wirrirnalulu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

⁴³⁻⁴⁴ Jesus-ju wurrarnajanaku palinyimilirrangungu, “Yirrirninyurru pala pujunu mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrirnalulu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny. Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, palarrangu warinyarrangu warnku kurrngal-jartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirrirniyili Ngarrkaku. Palalu pujunulu kampurtalu mirtawalu wirtumarta wirrirnalulu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

14

MANGUNYKATARRANGU KARRINYIKINYIYALU MARLKARRI JINAKU JESUS-KU (14:1-2)

¹ Palanga wurrarnja turlparramarta jarrinyajanga Jew-arrangu ngunarrikurnujir-rija kunmu jarrinyikinyiyi Jerusalem-ja. Palanga wupartu kukurnjari wirllarnikinyiy-ijaninyi, waraja maya warinyku, waraja maya warinyku, palajun. Martumpirri lalyapa

kamparnakinyiyi raparrku jinapintimajirri. Warrukartingi warajanga, wirlarra wirtu jarrinyaja, pala kuwiyipa martumpirri lalya ngananyikinyiyi. Palajun jirnikinyiyi Ngarrkamiliya muwarrja, kurlkarri marnikinyiyi puripi warrarnja Egypt-ja waninyikinyiyi, kurluny-kurlunya waninyikinyiyi. Palaja Ngarrkalu wanka jirnijaninyi, kanyajaninyi warrarnja Egypt-ja.

Turlparra jarrinyijanaku. Kuwarrimarta Jerusalem-ja jana kunmu jarrinyikinyiyi palaku purlpijaku kurlkarri manaku. Karrpuja kujarraja nyarrarrangu wuparturangu kukurnjarirangu wirlalapiyi.

Palarrangulu Jew-arrangumili mangunyatarrangulu Jesus-ku kukujarrilu warlinaku karrinyiya, marlkarriku wirlanaku. ² Wurrarnikinyiyarningu, “Wunyjurru jiliminyi? Munu warlilkunyi kurlkarri manapintingi partijirringi. Kurrngalju wurrarnayi Ngarrkalu ngakarna Jesus nganyjurruku king jarrinyaku, nganyjurrumili nyampali waninyaku ngarramarnti. Yakujun wurrarnikinyiyi marrngurrangulu. Tuku jilkunyarinyi janangamarra, kukujarrilu jiliminyi yirringamarra. Kurlu jiliyanyjurrakalu janalu.” Palajun muwarr pirnikinyiyarningu palarrangulu mangunyatarrangulu.

MIRTAWALU JURNTURTUNGU JESUS-JA JURTI RNILI PARNTI JURIKATA (14:3-9)

³ Palanga tawunja Bethany-nga Jesus milpanya, mayanga kaninykarti ngalpanya ngapimilingi, Simon Leper-milingi. Ngananyikinyiyi, milpanyajanaku mirtawa wupartujartiny parturljartiny. Winya pala, parnti jurikata, ngalypakata yija, warnkulu wirtulu yija mana pala. Mirtawalu milya kankarni ngartarnili nyarraja parturlja, parnti jurikata ngalypakata jurnturtungu Jesus-ja jurtirnili.

⁴ Jinta palanga kuli jarrinyiyi, wurrarnikinyiyarningu, “Nganijalu palajun jirni? Kurlu jirni yija. ⁵ Yingama warnkuku wirtuku pala parnti jurikata. Wirtu warnku manama. Palaja pala warnku yija yingamajaninyi pujunurranguku.” Palajun muwarr pirnikinyiyi. Mirtawa nyarra yijalu warnta marnayi.

⁶ Jesus-ju puntaju wurrarnajanaku, “Yakaliya paliny. Nganijalu warnta marnanyurru? Yija ngalypakata jirnija. ⁷ Nyurranga pujunurrangu wantulupiyi ngarramarnti nyungungu. Karrpurrangu karrpungu jana warnku yungkulun-yurrujaninyipa. Munu nyurranga ngaju punja wantulumarnanyurruku. Jampa wantulumarna, palaja marlkarri jarrulumarna. ⁸ Yijalu ngalya jirnija palinyju. Nyungu parnti jurikata ngalypakata kawungu ngajungu jurtirniji kuwarrilu palinyju ngalya jinaku jungkaraku yartiku. ⁹ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, ngunarriirringi ngaju wurralapiyijanaku marrngurrangungu wiyirra, wurralapiyijanaku pukurl nyungulu mirtawalu palajun jirnija. Kurlkarri malapiyi nyungu mirtawa.”

KUKUJARRI YANA JUTAJA YATILARRANGUKARTI (14:10-11)

¹⁰ Palaja waraja pirirri yana nyarrarrangukarti Jew-arrangumili yatilarrangukarti. Paliny yini Judas Iscariot, Jesus-milirringungu waraja paliny. Wurrarnajanaku yatilarrangungu, “Ngajulu kangkulumarnanyurrinyi Jesus-karti. Jurti jinaja, warlilkulun-yurru.” ¹¹ Paliny mili muwarr pinakarrinyaja pikaly jarrinyiyi, wurrarniyili, “Yijapa palajun jilaman, warnku yija yungkulupiyirninti.” Palaja Jutaja mimarnikinya, kurlkarri marnikinyi palinyju, “Nyanga kangkulumarnajaninyi Jesus-ku warlinaku?”

JESUS-JUPA PALINYMILIRRANGULU NGANAYI KUKURNJARIPA MARTUMPIRRI LALYPA (14:12-21)

¹² Nyarra karrpu jarrinyijanaku wupartu kukurnjari wirlanaku Jew-arrangulu. Palanga karrpungu paliny milirringulu japirr marnayi Jesus, “Wanyjarnikarti yankulupiyirni jilkulupiyirni kaninypirtilu nganyjurrulu palaku kukurnjarikupa lalypaku martumpirriku ngananyaku?”

¹³ Paliny milirranguja kujarra manapulinyi, wurrarnapulaku, “Yankulunyumpulu, Jerusalem-ja ngalpulunyumpulu. Pirirrilu ngapapintijartinyju purrpija kul-ulkulunyumpulinyi. Paliny yajalkulunyumpulu. ¹⁴ Wirtungu mayanga ngalpuliny. Ngalpulunyumpulu pukun. Kaninykarti yirrilkulunyumpulu pala ngurrara. Muwarr pilkulunyumpulalu, 'Nganarnamilalu miranu jinakatalu wurrarnangu, “Wanyjarningi ruwumu yarta jilaman, palangangarra mayi ngalkulupiyirni, pala kukurnjaripa lalya martumpirri, ngajulupa ngajumilirrangu marrngurrangulu?” ¹⁵ Palinyju jurti jilkulunyumpulinyi wirtukata ruwumu. Palanga jilkulunyumpulu kaninypirtilu nganyjurruku.”

¹⁶ Yanapulu. Jerusalem-ja ngalpanyapulu, palajun jarrinyipulaku Jesus-milija muwarrja yija. Palanga yarta jirnipulu kaninypirtilu.

¹⁷ Jarurrukartingi milpanyiyi Jesus-pa jinta paliny milirranguja. ¹⁸ Mayi ngananyikinyiyi, wurrarnajanaku Jesus-ju, “Yija nyungu muwarr wur-rarnarninyurruku, nyurraja warajalu kurntanymajirrilu muwarr kangkulinyjanaku yatilarrangukarti, warliliminyiyi. Palinyjungarra kuwarri ngananya nganyjurrungu nyungungu.” ¹⁹ Paju karrinyiyi, ngarlu kurlu jarrinyiyi paliny milirranguja. Japirr marnikinyiya warajapa warajalu, “Wunyjurru? Ngajulu?” ²⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnajanaku, “Nyurrajangarra warajalu palajun jilkuliny, martumpirri malya jilkulupalayi palinyju, nganyjurrungu nyungungu pala. ²¹ Marlkarri jarrinyaku ngaju muwarrja Ngarrkamilija, ngajuku mirli-mirlingi Ngarrkamilingi yarntarniyi palajun purlpi. Palaku pirirriku palajun jinajaku kuwarrijaja palinykungarra kurluny-kurluny jarruliny yiji ngarramarnti.

JESUS-JU PALINYKU KAWUKUPA PIJIRRIKU MIRANU JIRNIJANINYI (14:22-25)

²² Mayi ngananyikinyiyi Jesus-ju mana martumpirri, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra martumpirri nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Palaja ngartanakanu yinyajaninyi kutarrangu, wurrarnajanaku, “Marrayi, mayi nyungu ngalayi. Nyungulu martumpirrilu kurlkapirli jilkulunyurrinyi kawuku ngajumulaku. Jampa jintalu kawu ngaju yija wirlalaminyiyi. Kuwarringulu martumpirri ngananyangkulunyurru, kurlkarri malaminyinyurru ngaju kawu, janalu wirlarninyiyi marlkarri.”

²³ Palaja minpinapintingi wayin mana, Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulungarra wayin nyungu yinyannganinyi. Yarranijayi! Wanka jinannganinyi!” Yinyajaninyi, warajapa warajalu minpirniyi. ²⁴ Wurrarnajanaku, “Nyungulu wayinju kurlkapirli jilkulunyurrinyi pijirriku ngajumulaku. Ngajumili pijirri warrkilkuliny ngajungu marlkarringi marrngurranguku kurrngalku. Yijalu Ngarrkalu ngakarnanyi marrngurrangu jurttuku muwarrku yinganyaku. Ngajulu marlkarri jarrinyajalu nyarra jurttu muwarr Ngarrkaja yija yakalamarnajanaku. Nyurralu wayin minpinangkulunyurru, kurlkarri malkulunyurru pijirri ngajumili, marlkarri jarrinyarna ngaju marrnguku kurrngalku.

²⁵ Yija nyungu muwarr wurrarnarninyurruku, nyungungu warrarnja munu yarranakanu wayin minpilimarna ngajulu. Yarti Ngarrkalu, ngajumulalu japartulu, ngaju wirriliminyi nyampali wiyirruku. Palaja yarrana minpilamarna ngajumilirrangungu.”

JESUS-JU WURRARNAJANAKU, “NYURRALU MIRTILU YAKALAMINYINYURRU” (14:26-31)

²⁶ Palaja yinma Ngarrkaku kurntarniyi, palakarti Mount of Olives-karti yanayi. ²⁷ Yananya kawarnikinyiyi Jesus-ju wurrarnajanaku, “Yija-yiji ngaju yakalaminyinyurru nyurralu. Mirti-mirti jarrulunyurru jirrja.” Jesus miranu

nyunguku Ngarrkamilija Muwarrja. Palajun purlpilu yarntarna warinyju mirli-mirlingi Ngarrkamilingi, “Ngarrkalu wirlalkuliny marlkarri kukurnjarirrangumili nyampali, kukurnjarirrangungu wiyirr mirti jarrulupiyi jirrja.” Miranu Jesus, pala muwarr palinyngarra. Ngarrkalu yini marnikinyi Jesus kukurnjariku nyampali, yini marnikinyijaninyi palinymilirrangungu warrkamumu pulukurrungu kukurnjarirrangukapali. Ngarrkalu palajun muwarr pirni, palinyju marlkarri wirlalkuliny Jesus, wiyirr mirti jarrulupiyi palinymilirrangungu marrngurrungu. ²⁸ Palaja Jesus-ju wurrarnajanaku, “Marlkarri jarrinyakanu ngaju, yarrana wanka jarrulumarna. Galilee-karti yija yankulumarna, ngaju walangkarr jarrulumarnanyurruku.”

²⁹ Peter-lu karra marnalu, “Jintalu yakalayintili, munu yakalamarnanta ngajulu.”

³⁰ Puntaju Jesus-ju karra marnalu, “Yija nyungu muwarr wurrarnarningu, warukartingi nyungungungarra kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumparla palinyku ngaju.' Palajun muwarr pilamanjanaku. Palaja rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” ³¹ Puntaju Peter-lu karra marnalu, “Palangarra yija munu wurralamarnajanaku. Wirlalinyiyili, marlkarringi munu yiji yijalu palajun wurralamarnajanaku.” Jintalu wiyirrju Jesusmilirrangungu palajun pukun muwarr Jesus-ja wurrarniyili.

JESUS-JU MUWARR PIRNIKINYALU NGARRKAKU (14:32-42)

³² Milpanyiyi palakarti, ngapikarti, Gethsememane-karti. Palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Kajalkulunyurru nyungungu. Ngarrkaku muwarr pilamarnalu.”

³³ Palinyju kanyajaninyi Peter-pa James-pa John, yanayi walangkarr wangkangarra. Jesus ngarlu kurluny-kurluny yija jarrinyi. ³⁴ Palaja wurrarnajanaku, “Ngarlu wurnmanyarni ngarramarnti ngaju. Paju karrinyaja yijapa marlkarri jarrulumarna. Nyungungu wantulunyurru, mintu wantulunyurru, jarrurlju kalkuluminyinyurru.”

³⁵⁻³⁶ Palaja Jesus wangka yanajanaku, pajulu warnti pirnarninyi jungkanga, palaja marrja yija muwarr pirnikinyili Ngarrkaku. Wurrarnala, “Japartukayi, ngajumili japartu walja, nganikupa karrinyanpa, pala jilaman. Yija marlkarri jinaku karrinyajiyi marrngulu jintalu. Munu marlkarriku karrinyakarna. Nyuntulu kunta jilamanjaninyi. Palaku karrinyarna ngajulu. Puru yakalamarna. Nyuntu karrinyanpa jintalu wirlalaminyiyi marlkarri, puru marlkarri wirlalaminyiyi. Munu kunta jilamarnajaninyi.”

³⁷ Jesus-ju kulpanyakanu yirrirnijaninyi, kupalya jarrinyiyi palarrangungu kujarrapa waraja. Peter-nga wurrarnala, “Nganija Simon Peter-kayi, nyuntu kupalya jarrinyan? Jampapa parrily waniman?” ³⁸ Wurrarnajanaku, “Parrily wantulunyurru, Ngarrkaku muwarr pilkulunyurrulu. Mirurrulu kawanyurrinyi, kurlu jilinyurrulu. Nyurrulu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jinaku karrinyinyurru, yija nyurra manyurla jarrinyanyurru. Palajalu japirr malkulunyurru Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi.”

³⁹ Palaja yarranakanu Jesus yana, yarrana Ngarrkaku muwarr pirnikinyili, nyarralungarra muwarrju. ⁴⁰ Yarranakanu palarrangukarti kujarrapa warajakarti kulpanyajanaku. Yarrana kupalya jarrinyiyi. Kupalyakarra karrinyikinyiyi. Kurntanyja waninyikinyiyarningu. ⁴¹⁻⁴² Yarranakanu Jesus yana, muwarr pirnili Ngarrkaku, yarranakanu kulpanya wurrarnajanaku, “Yirrkulu kupalya jarrinyinyurru? Jipi! Parrily jarrayi! Palamalungarra marrngulu ngaju yajarnikinyinyipa warukartingi kuwarringi ngaju jurti jirninyijanaku kurlujartinyja marrngurrangungu. Warliliminyiyi. Parrjalayi! Kuwarringarra milpayinyi. Wararr karrayi! Purppi malaminyijaninyi.”

JINMURNTU JIRNIYI JESUS (14:43-52)

⁴³ Jampa Jesus-ju muwarr pirnikinyijanaku, wangkapalaji milpanya Jutaja. Jesus-milirrangungungarra paliny. Palinyja milpanyiyi kurrngal, jantujartiny,

wirrkanapintipa yurluku. Jew-arrangumilalu mangunykatarangulu ngakarniyi-janinyi. ⁴⁴ Jutajalu purłpi wurrarnajanaku jinmurntu jinakatarrangungu nyungu muwarr: “Yampu malamarna waraja. Palinyngarra warlilkulunyurru, tukulu kangkulunyurru!”

⁴⁵ Jampa Jutaja milpanyakanu, Jesus-karti yana, kayi marna “Miranu jinakata”, yampu marna. ⁴⁶ Palanga Jesus marrjalu warlirniyi. ⁴⁷ Warajalu Jesus-milirrangungulu palanga wararr karrinyajalu wirrkanapintijartinyju walyi mal-yarnili marrnguku. Kurkajakun wirrkarna. Nyarra marrngu warrkamukata Wirtu Yatilmili. ⁴⁸ Palaja Jesus-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu yurlukujartinyapa wirrkanapintijartiny milpanyanyurru ngajuku warlinaku, jinmurntu jinaku? Ngaju kulikatawayi, ngulyukatawayi. ⁴⁹ Karrpurrangu karrpungu Ngarrkamilingi Temple-ja miranu jirnikinyirnijaninyi. Nyurra palangangarra waninyikinyinyurru. Nganijalu munu jinmurntu jirniminyinyurru palanga? Mirli-mirlingi Ngarrkamilingi purłpi yija yarntarna ngajuku, palajun jiliminyinyurru. Palajun jiliyi. Munu kunta jilamarnanyurrinyi.”

⁵⁰ Palaja palinymilirrangulu Jesus yakarnayi ngarramarnti, mirti jarrinyiyi yija jana wiyirr. ⁵¹ Warinyju, yangupalalu pirirrilu, Jesus yajarnikinyi. Palinyju kawu yamarnaninyi waralu warajalujakun. Jintalu jinmurntu jinaku partarl warlirniyi. ⁵² Palinymili wara yakarna, mirti jarrinyi kurta.

JESUS KANYAYI WIRTUKARTI KIMITIKARTI (14:53-65)

⁵³ Yatilarrangupa miranu jinakatarrangupa mirtanyarrangu mayanga wirtujinanga kunmu jarrinyikinyiyi. Pala maya Wirtu Yatilmili. Jinmurntu jinakatarrangulu palakarti mayakarti kanyayi Jesus. ⁵⁴ Peter-lu yajarnikinyijaninyi, kajamartalu, Wirtu Yatilmilingi mayanga kiyirtingi ngalpanya paliny pukun.

Pala maya wirtujina yiji, ruwumurrangu nyarrakurnujirri, courtyard-jartiny partijirri kaniny. Peter palangangarra courtyard-ja ngalpanya. Palanga partijirringi warrkamukatarrangu kajarnikinyiyi, Wirtu Yatilmilirrangulu marrngurrangu jana. Parrpa jirnikinyiyiyarninyi wikanga. Peter kajarnajanaku, parrpa jarrinyaku.

⁵⁵ Mayanga palarrangulu yatilarrangulupa nyampalirrangulu, wiyirrju Wirtulu Kimitilu, malyparr karrinyiyalu Jesus-ku. Palinyku marłkarri jinaku karrinyiyalu. Kanyjirnikinyiyijanaku marrngurranguku muwarr pinaku, mitu manaku, “Ngajulu yirrirnirni Jesus-ju panypanyala Ngarrkamilingi mangunyja.” ⁵⁶ Kurrngalju mitulu muwarr kanganyikinyiyi Jesus. Warinyapa wariny muwarr janamili, janamilirrangulu muwarr rurru pirnayarninyi. ⁵⁷ Jinta wararr karrinyiyi, nyungu mitulu muwarr kanyayi Jesus, ⁵⁸ “Paliny muwarr pirni, pinakarrinyiyirni nganarnalu, 'Ngarrkamili Temple, yarni marnayi marrngulu, yija ngartalamarna ngajulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga wariny Temple yarni malamarna ngajulu, munu marrngulu palajun yarni marnakayi.” Palajunju mitu marnikinyiyi. ⁵⁹ Janalu pukun muwarrarrangu warinykurnu jirnikinyiyi.

⁶⁰ Palaja wararr karrinyi Wirtu Yatil, walangkarr wararr karrinyijanaku. Wur-rarnili Jesus-ja, “Ngukarri marnikinyiyinti. Nyuntulu puntaju karra marnaman-janaku. Ngani muwarr pilamanjanaku?” ⁶¹ Jesus jama waninyi, munu muwarr pirnama. Yarrana Wirtulu Yatilju wurrarnili, “Ngarrkalu ngakalkulinynganyjurruku partany walja, nyampali wirtu waninyaku nganyjurruku. Wunyjurru? Ngani wurrarnanparningu? Nyuntungarra nyarra Ngarrkamili?” ⁶² Puntaju Jesus-ju, “Yuu, palangarra ngaju. Yirriliminyinyurru ngaju, kajalamarna Ngarrkamartaji, marrjanyukartingi palinyja. Palaja yirriliminyinyurru kankajirrija mujungungu kulpulumarna.”

⁶³⁻⁶⁴ Palaja muwarrja Wirtulu Yatilju wurru palinymili ngartarnarningu. (Jew-arrangulu kuli jarrinyajalu palajun jirnikinyiyi purłpilu.) Karra marnajanaku,

“Nyurralu pinakarryinyurru palinymili kurlu muwarr. Muwarrja palinymilija yijalu jakurl kanganyamajirri miranurla nyurra. Wunyjurru wurralikulunyurrulu?” Puntaju kulpanya wurrarniyili wiyirru, “Yija marlkarriku wirlanaku.”

⁶⁵ Jintalu janga pirnikinyiyili Jesus-ja. Palanga ngumpa paliny kunymarniyi waralu, parirru wirlarnikinyiyi. Nyurni marnikinyiyi, “Nganurtulu wirlarnanta?” Palanga marrngurrangulu Wirtulu Yatilmilalu kanyayi, parirru parlu wirlarnikinyiyi.

PETER-LU WURRARNAJANAKU MUNUMPA PALINY JESUS-KU (14:66-72)

⁶⁶ Palajun jarrinyikinyi Jesus-ku, Peter yirru kaniny waninyikinyi, courtyard-ja. Warrkamukata mirtawa milpanyili, Wirtumili Yatilmili paliny. ⁶⁷ Peter yirri wika wanga, parra jarrinyikinyi. Jurtu yirrinajalu wurrarnili, “Pala Jesus, Nazareth-ja, yija palinymilirranguja nyuntu.” ⁶⁸ Peter-lu mitu marna, “Palinyku munumpara ngaju. Kakurnananta muwarr nyuntumili!” Palanga jampa yananyikinyi Peter jawapirtikarti, kiyirtikarti, rooster-lu kamarna palanga.

⁶⁹ Mirtawalu jawapirtimartajingi yirri, warra karryajarrangungu wurrarnajanaku marrngungu, “Nyungu pirri waraja Jesus-milirranguja.” ⁷⁰ Yarrana Peter-lu kunta jirni, “Munu!”

Yarti palarrangulu warra karryajalu wurrarniyili, “Yjarla Jesus-mili nyuntu. Galilee-ja nyuntu.” ⁷¹ Palaja Peter-lu wurrarnajanaku, “Yija muwarr pirri. Ngajuku miranu Ngarrka. Mitu muwarrja ngaju wirlalinyili Ngarrkalu. Nyarra pirri wurrarnijinyurru, yija palaku ngaju munumpa!” ⁷² Palaja kamarna rooster-lu. Peter-lu pinakarryakanu, kurlka jarrinyi yija muwarr Jesus-mili, “Kujarrapa warajamalja ngaju wurralamanjanaku, mitu malamanjaninyi, 'Munumpara palinyku ngaju'. Palajangarra rooster-lu kamalkuliny kujarramal.” Palajun purpi Jesus-ju wurrarnala Peter-nga. Peter tarlkarra manakanu kurlkapirli jarrinyi, palajungarra palinyju jirni. Ngarru wurmany kurrtanyjartiny, ngangkurl jirnikinyi.

15

JESUS KANYAYI NYAMPALIKARTI, YINI PALINY PILATE (15:1-5)

¹ Pirra-pirra jarrinyaja kunmu jarrinyiyi yatilarrangupa miranu jinakattarrangupa mirtanyarrangupa jinta wiyir nyampalirrangungu, Wirtungu Kimitingi. Muwarr yimpirniyarningu. “Kangkuluminyi Jesus Roman-karti.” Palaja Jesus kunymarniyi, kanyayi Roman-karti wirtukarti nyampalikarti, yini paliny Pilate. Paliny Roman-milija wurrarnja, Roman-milalu King-ju wirri Pilate nyampali Jew-arranguku. ² Pilate-ju japir marnikinyi Jesus, “Wunyjurru? Jew-arrangumili King nyuntu?” Jesus-ju puntaju marna, “Nyuntu palajun muwarr pirnan.” ³ Yatilarrangulu mitulu ngukarrirnikinyiyi Jesus, “Nganarnamilingi mangunya panypanyikinyili palinyju.” ⁴ Palaja yarranakanu Pilate-ju wurrarnili, “Pinakarrajaninyi, palarrangulu ngukarrirnikinyiyinti. Puntaju karra malaman?” ⁵ Jama waninyikinyi Jesus, munu puntaju marnamalu. Pilate-ju ngurnjul jarrinyikinyalu.

WURRARNIKINYIYILI PILATE-JA JESUS MARLKARRI JINAKU (15:6-15)

⁶ Purpi turparrarrangungu turparranga, Jew-arrangulu kukurnjaripa lalya martupirri ngananyikinyiyi, Pilate-ju yinyi pirnikinyijanaku marrngu jinmurntuja, waraja ngakarnikinyijanaku. Nganurtuku karryikinyiya Jew-arrangungu, palaku japir marnikinyiyalu, palangarra Pilate-ju ngakarnikinyijanaku. ⁷⁻¹¹ Palaja kuwarri kurngal kunmu jarrinyiyi Jew-arrangungu, Pilate-ku japir manaku, “Jinmurntuja yinyi pilamannganaku waraja.” Pilate miranu jarrinyijanaku, yatilarrangulu mikulu yirriyili Jesus-ja, palajalu kanyayili. Palaja japir marnajaninyi Pilate-ju, “Ngakalamarnanyurruku Jesus, Jew-arrangumili King?” Yatilarrangulu purpilu wurrarnikinyiyijanaku Jew-arrangungu marrngurrangungu, jakurlirniyijaninyi japir

manaku Pilate-ku, “Yinyji pilamannganaku pala wariny pirirri, yini Barabbas.” Pala Barabbas jinmurtungu waninyikinyi, jinta pukurl palinykapali. Puripi kuli partirniyijanaku Roman soldier-rrangungu, Roman-arrangu kujarrapa waraja marlkarri wirlarniyijaninyi. ¹² Nyarraku Barabbas-ku japirr marnikinyiyi, puntaju Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Pala Barabbas yinyji pilirnili, palaja wunyjurru jilirnili ngajulu nyungu wariny, pirirri yini marnanyurru 'Jew-arrangumili King'?” ¹³ Puntaju kamalu karra marnikinyiyili, “Paliny nayilamu jilaman mungkanga. Palajun jinajalu marlkarri wirlala.” ¹⁴ Yarranakanu Pilate-ju japirr marnajaninyi, “Nganijalu? Ngani kurlu jirni palinyju?” Kamarnikinyiyi yija marrjalu, “Paliny nayilamu jili mungkanga.”

¹⁵ Jew-arranguku pikaly jinaku karrinyi Pilate. Palaja Barabbas yinyji pirnijanaku, Jesus yinyajanaku soldier-nga, wurrarnajanaku wilypurnjartinyju wirlanakupa mungkanga nayilamu jinaku.

SOLDIER-RRANGULU NYURNI MARNIKINYIYI JESUS (15:16-20)

¹⁶ Soldier-rrangulu kanyayi Jesus ngurrakarti janamilikarti, mayanga wirtujinanga ngalpanyiyi, courtyard-ja kaniny partijirringi kanyayi. Jinta soldier-rrangu kayi marnayijaninyi, “Kurtaliyi nyungukarti.” Palaja wurruku palinymilaku mirarniyi, Pilate-ja muwarrja Jesus wilypurnjartinyju wily pirniyi. Palaja nyurni marnikinyiyi yija. ¹⁷ Manayi ngurriny pilyarri, ngalypakata yija, wirrirniyili. Mungkaja yirijartin-yarrangu manayi, yarni marnayi ngapi, mangkakapali, wirrirniyili jurnturtungu Jesus-ja. ¹⁸ Palaja nyurni marnikinyiyi, wurrarnikinyiyili, “King Jew-arranguku yija nyuntu.” ¹⁹ Mungkalu jurnturtu wirlarnikinyiyi, palinyja janga pirnikinyiyili, murtingi juripi-juripi jarrinyaja jinanga palinyja milya kaniny jungkanga jarrinyikinyiyili. Palajunmarta jirnikinyiyi palinyku nyurni manaku, wirtukapali paliny janaku.

²⁰ Jipi nyurni manakanu, paliny ngurrinyku ngalypakataku mirarniyi, wurru palinymilingarra wirrirniyili. Palaja mungka wirtu palinyja ngurtingi wirrirniyi, palinyju kanganyaku, jinangu marntiku jirniyi jalakarti, ngapikarti, Golgotha-karti, mungkanga nayilamu jinaku, palanga marlkarri jinaku.

JESUS KANYAYI, MUNGKANGA NAYILAMU JIRNIYI (15:21-27)

²¹ Partijirri jarrinyaja soldier-rrangulu pirirri warlirniyi, ngajarri. Warrarnja Cyrene-ja paliny, yini Simon. Japartu Alexander-milipa Rufus-jumili. Jerusalem-karti milpanyikinyi. Roman soldier-rrangulu warlirniyi, jakurlirniyi kuliny-kulinyju paliny palaku wirtuku mungkaku kanganyaku, pala mungka Jesus-ku. ²² Golgotha-nga milpanyiyi. (Pala yini Golgotha Jew-arrangumilingi muwarrja Pinka-Pinka wurrarnayi.)

²³ Palanga Jesus partarl yinyayi wayin mirrijinjartiny minpinaku. Parraparrangamarra pala mirrijin. Jesus-ju munu minpirnama. ²⁴⁻²⁶ Soldier-rrangulu mungkanga nayilamu jirniyi, parirrijirri nayilamu jirniyi, jinajirri pukun. Mirli-mirlingi yarntarnayi nyungu muwarr, “Nyungu Jew-arrangumili King”, wirrirniyi pala kankarni mungkanga palinymartaji. Marntungu karrpu kanka jarrinyi, yarlipala, nayilamu jirniyi mungkanga Jesus. Palaja wurruku palinymilaku witi karrinyiyi, nganurtulu kangkulinyapa pala. ²⁷ Ngulyukatajirri nayilamu jirniyipulinyi warinyajirri mungkangajirri palinymartaji, marrjanyukartipa jampukarti.

JINTALU PUKUN NYURNI MARNIKINYIYI (15:29-32)

²⁹ Marrngurrangulu jukurti-jukurtulu parrjarnikinyiyi wangkalu nyurni marnikinyiyi paliny. Karra marnikinyiyalu, “Wurrarnan ngartalaman Ngarrkamili Temple, nyuntulu, karrpurrangungu kujarrapa warajanga yarni malaman. ³⁰ Katukala mungkaja, yinyji pinakanu wanka jilarninyi nyuntulu!”

³¹ Palajunju wurrarnikinyiyi palarrangulu mangunyatarrangulu pukun, nyurni marnikinyiyi Jesus. Wurrarnayarningu, “Jinta wanka jirnikinyijaninyi. Munu palinyju wanka jinakarninyi. ³² Purlpi wurrarnikinyi palinyju, 'Ngaju ngakarnanyi Ngarrkalu. Jew-arrangumili King ngaju.' Jampa katukalkuliny mungkaja paliny. Palajangarra nganyjurrulu yijalmarta jiliminyalu palinyja.”

Mungkangapa ngulyukatalujirri pulanyju pukun nyurni marnikinyipulu Jesus.

JESUS MARLKARRI JARRINYI (15:33-41)

³³⁻³⁴ Karrpu partijirringi parlparr warrukurla jarrinyi. Warrukurla palajungarra waninyikinyi ruka-rukakartijakurl. Palaja Jesus marrja muwarr pirni, purlpimalulu muwarrju japirr marna Ngarrka, “Yiluyi, Yiluyi, lama japakajani?!” Pala muwarrju wurranyinyi, “Ngarrkakayi! Ngarrkakayi! Nganijalu parnpina wirrirnanyin nyuntulu?” ³⁵ Jintalu palangapa wararr karrinyajalu pala muwarr pinakarrinyajalu wurrarniyi, “Pinakarrayi! Kayi maninyi palinyju pala purlpija pirirri, Ngarrkamili Muwarr Pinakata, Yilayija.” ³⁶ Waraja mirti milpanya, wara malya jirni wayinja, milyanga mungkanga wirrirni, kanka jirni Jesus-ja jawanga, jangka jirnili ngumanaku Jesus-ju. Wurrarnajanaku, “Kula! Parrjalkunya! Yijapa milpuliny Elijah palinyku mungkaja kaniny jinaku.” ³⁷ Palaja Jesus-ju kamarna yija, warajamal nganyjurnu, wurrjirni.

³⁸ Jerusalem-ja Ngarrkamilingi Temple-ja kaninykarti milyanga Ngarrkamilijakun pala. Wirtu Yatiljakun ngalpanyangkuliny palanga, munu jinta marrngurrangu. Walangkarr pala Ngarrkamilingi wilitiny jarrinyikinyi wirtu ngurriny. Ngampa pirnikinyi pala, ngalpanyangamarra marrngurrangungumarra. Jampa Jesus marlkarrri jarrinyi pipurrungarra ngurriny pala laarr kanya yija, kankajirrija kaninykurnu jungkakartijakurl.

³⁹ Ngapingi, Golgotha-nga, pala Roman soldier nyampali Jesus-martajingi wararr karrinyikinyi walangkarr parrjarnikinyi. Palaja yirrirnajalu palajun marlkarrri jarrinyi Jesus, wurrarna, “Yijangarra nyungu pirirri Kankajirrikarringumili Partany.”

⁴⁰⁻⁴¹ Palanga kurrngal mirtawarrangu wararr karrinyikinyiyi, kajamartangulu parrjarnikinyiyi. Purlpi, Jesus yananyikinyi Galilee-nga, palarrangulu mirtawarrangulu yajarnikinyiya, palinyku mayi kamparnikinyiyalupa nganin-nganin. Galilee-ja yajarniya paliny Jerusalem-karti. Kuwarri parrjarnikinyiyi kajamartangulu. Jananga Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. (Pala wariny Mary pipi palinyngarra pulanyku, James Wupartukupa Joses-ku).

WIRRIRNIYI JESUS KAWU MARLKARRI JURNTINGI (15:42-47)

⁴²⁻⁴³ Palakurtirra pirirri, yini Joseph. Paliny ngapija, tawunja Aramathea-ja. Nyampali paliny, mirtanya, Wirtu Kimiti marrngu paliny. Palinyku ngalya wurrarnikinyiyalu wiyirru. Punja mimarnikinyi, wurrarnikinyi, “Jampa Ngarrkalu ngakalkuliny wirtu, palinyjungarra milpanyajalu ngalypalu kalkulkulinynganyjurriny ngarramarnti.” Palangarra Joseph marrpalya yanalu nyampalikarti, Pilate-karti, japirr marna, “Kawu kangkulumarna Jesus, jungkaranga wirrilamarna?”

Purlpi ruka-ruka. Jampa karrpu kara ngalpuliny. Palaja Sabbath jarrulinyjanaku, Jew-arrangumili karrpu Ngarrkaku. Janamilija mangunyja munu warrkamu jarrinyaku jana. Palangamarra Jesus kawu marlkarrri jungkaranga wirrinaku karrinyikinyalu Joseph-ju palanga ruka-ruka.

⁴⁴ Ngurnjulju japirr marna Pilate-ju, “Purlpi marlkarrri jarrinyi paliny?” Soldier nyampali kayi marna, japirr marna, “Punja marlkarrri waninyi Jesus?” ⁴⁵ Palalu soldier-lu nyampalilu wurrarnala, “Yuu, purlpi marlkarrri paliny.” Palaja Pilate-ju wurrarnili Joseph-ja, “Yuu, kawu paliny marlkarrri kangkuluman.”

⁴⁶ Joseph store-karti yana, mana warnkulu wara makanu mirta-mirta, ngalypakata yija. Mungkaja Jesus kawu marlkarri kaniny jirni, waralu kunymarna, wakany kawu yamarna. Palaja jurntikarti kanya. Pala jurnti kapulyakata warnkungu purlpija wirrkarniyi jungkaraku. Palanga kaninykarti wirrirni Jesus kawu marlkarri. Palaja warnku wirtujina jujirni jurntikarti, jawapirti yamarna yijalu ngarramarnti.

⁴⁷ Mirtawajirrilu parrjarnikinyipulu, nyarralujirri, Mary Magdalene-lupa wariny Mary-lu. Parrjarnikinyipulu Jesus kanya wirrirni Joseph-ju jurntingi, palanga yirrirnipulu.

16

JESUS WANKANYU JARRINYAKANU TURLPANYA (16:1-8)

¹ Sabbath-ja, kara ngalpanyajalu, yarranakanu warrkamu jilipiyi Jew-arrangulu. Palangarra kara ngalpanyajanga, yanayi store-karti Mary Magdalene-pa Salome-pa wariny Mary. Manayi warnkulu ngalypakatarrangu yangkanapintirrangulu, parnti jurikata yija, kawungu yangkanaku Jesus-ja. ² Wiyikingi yanayi pirrpangangarra palakarti jurntikarti. Jampa karrpu milyapal jarrinyajanga jurntingi milpanyiyi palanga. ³⁻⁴ Yananya kawarnikinyiyi muwarr pirnikinyiyarningu, “Pala yamanapinti warnku, jurntingi jawapirtingi, nganyjurrulu munu rurriji pirnakanyi, warnku wirtujina yija. Nganurturrangulu rurriji pilipiyinganyjurruku pala warnku?” Jampa milpanyajalu yirrirniyi, parrjarniyi nyarra warnku purlpi rurriji pirni warinyju.

⁵ Palaja jurntingi ngalpanyiyi, yirrirniyi yangupala pirirri, wurrujartiny mirta-mirtajartiny, marrjanyukarti kajarnikinyi. Wirnti karrinyikinyiya mirtawanyjarri.

⁶ Palinyju wurrarnajanaku, “Wirntiwayi! Yija kanyjirnanyurralu kawuku Jesus-ku Nazareth-jaku, nyarra purlpi mungkanga nayilamu jirniyi. Marlkarri jarrinyaja yija wanka jirni Ngarrkalu. Munu nyungungu kuwarri. Parrjaliyi! Nyungungungarra wirrirniyi. Nyunguja yana. ⁷ Yankulunyurru, nyungu muwarr wurralkulunyurru-janaku Peter-ngapa jintanga Jesus-milirrangungu, ‘Paliny Galilee-karti walangkarr yankulunyurruku. Palangangarra yirrilkulunyurru, palinyja muwarrja yija.’”

⁸ Jalakarti yanayi palarrangu mirtawanyjarri, jurntija mirti jarrinyiyi. Wirnti yija, jannganka pirnikinyiyipa ngurnjurnikinyiya yija. Wirntilu jintanga munu muwarr pirnimiyijanaku warinyarranguku.

(Warinyju nyungu muwarr yarntarna, Jesus marlkarri jarrinyaja wankanyu waninyi, miral jarrinyijanaku palinymilirrangungu.)

JESUS MIRAL JARRINYIJANAKU PALINYMILIRRANGUNGU (16:9-18)

⁹ Wiyikingi marntungu, pirrpa-pirrpamajirringi, Jesus yarrana wanka jarrinyi, turlpanya. Miral jarrinyili Mary Magdalene-nga. Purly palinyjangarra Jesus-ju jurtu ngakarnajanyili ⁷ mirurru. ¹⁰⁻¹¹ Kuwarri yirrinakanu Jesus Mary yana palinymilirrangukarti. Kulurnikinyiyarninyi janalu. Wurrarnajanaku, “Nyampali nganyjurrumili, Jesus, munu marlkarri wanima. Marlkarri jarrinyaja wanka jarrinyi, yirrirnarna ngajulu.” Mary-nga munu yijalmarta jirnimiyili. Panypanyiyili muwarrja.

¹² Ruka warinyjirri Jerusalem-ja jalakarti yanapulu. Purly Jesus-ja yijalmarta jirnikinyipululu. Kuwarri Jesus miral jarrinyapulaku. Pulanyju warinykapali wurrarnapulu, palinyngarra kakurnapulu. ¹³ Palaja, miranu jarrinyaja, kulpanyapulu Jerusalem-karti, jintanga palinymilirrangungu wurrarnapulujanaku, “Jesus wanka yija. Yirrirnalayi ngalayalu.” Puru pinakarrimiyipulinyi, munu yijalmarta jirnimiyipulaku.

¹⁴ Palaja, ngananyikinyiyi, miral jarrinyijanaku Jesus palinymilingi 11 marrngur-rangungu. Yijalu warnta marnajanyiyi. Warinyarrangulu Jesus wanka yirrinajalu

purlpi wurrarniyijanaku, yirrkulu jalypalu jirnikinyiyi, palarrangulu 11 marrngurrangulu munu yijalmarta jirnimiyijanaku. Palajalu Jesus-ju warnta marnajaninyi.

¹⁵ Palaja wurrarnajanaku, “Warrarnjirringi wiyirra yananyakanu, wurralayijanaku marrngungu wiyirra Ngarrkamili ngalypakata muwarr. ¹⁶ Kurrngalju yijalmarta jilipijiya ngajungu. Warinyju ngapanga jinaku janaku. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu wankanyu kalkulkulinyjaninyi ngarramarnti. Jintalu munu yijalmarta jilipijiya ngajungu. Jana marlkarri jarrinyaja, Ngarrkalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹⁷ Ngajungu yijalmarta jinakatarrangulu ngajungu yiningi mirurru jurtu ngakalapiyijaninyi marrngurranguja. Muwarr warinyarrangu muwarr pilipiyi. ¹⁸ Jurru watarrkulu marrayili, yijalu munu marlkarri jilkulinyjaninyi palalu jurrulu. Marlkarri jinapinti watarrkulu minpiliyili, yijalu munu kurlu jilkulinyjaninyi palalu kurlujartinyju. Janalu wirrilipiyijanaku parirruju wurrkujartinyjarrangu, Ngarrka japirr malapiyi ngalya jinaku, yijalu Ngarrkalu ngalya jilkulinyjaninyi wurrkujartiny. Yijalmarta jinakatarrangulu palajun jilipiyi. Palaja marrngurrangu miranu jarrulupiyijanaku warrkamu jirni ngarramarnti ngajulu yijalmarta jinakatarrangungu.” Palajun Nyampali Jesus muwarr pirnajanaku.

JESUS KANYA KANKA NGARRKALU, NYAMPALI WIYIRRKU WIRRIRNI (16:19-20)

¹⁹ Palaja Ngarrkalu kanya kanka, wirrirni marrjanyukartingi wangka yija palinyja. Palanga wirrirni Jesus wirtu yija nyampali wiyirru ngunarrikurnujirriku.

²⁰ Jesus-milirrangulu yananyakanu wurrarnikinyiyijanaku ngunarrikurnujirringi marrngurrangungu Ngarrkamili muwarr ngalypakata. Yirrkulu Nyampalilu Jesus-ju warrkamu jirnikinyi palinymilirrangungu, marrngurranguku jurti jinaku janamili muwarr yija jurtu. JIPI.

Luke

Unknown if consultant checked.

15

¹ Jiyijajilu wurrarnikinyijanaku marrnguku Ngarrka. Kurrngalju palanga pinakar-rinyikinyiyalu. Kurlujartiny marrngurrangupa pukun milpanyikinyiyalu palinykarti pinakarrinyaku.

² Palanga kurrngalja kujarrapa waraja miranu jinakatarrangu janamilaku Juwumi-laku mangunyu. Jinta pukun palanga, yini marnikinyiyarninyi Pariji. Palarrangulu Parijilupa miranu jinakatarrangulu parrjarnikinyiyi Jiyijaji. Wurrarnikinyiyarningu, “Nyungu Jiyijaji kurrngarnajanaku kurlujartinyku marrnguku, mayipa nganinyi janamilingi ngurranga palinyju. Palajun kurlujartiny.”

³ Jiyijaji miranu janaku wunyjurru wurrarnikinyiyarningu. Palajalu yimpirna-janaku palinyju nyungu muwarr miranu jinaku janaku.

⁴ “Nyungu pinakarrayi! Ngurnipali warajalu nyurraja kalkulajaninyili 100 kukurn-jari ngunarringi pirranga. Palaja ngurnipali waraja kukurnjari ngawu kanyjil-kanyjil yarrala. Ngani jilaman nyuntulu? Yakalamanjaninyi jinta 99 kukurnjari pirranga. Palaja tukulu kanyjilamanpalu warajaku kukurnjariku ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyajaku. ⁵ Maninyajalu nyuntu ngarlu yija pikaly jarruluman. Nyuntulu mankuluman pala kukurnjari waraja ngawu kanyjil-kanyjil. Palaja kangkuluman nyuntungu warntaranga, walarni jilaman ngurrakarti. ⁶ Palaja nyuntulu kamalaman-janaku nyuntumulaku marrngurranguku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Nyungu kukurnjari ngajumili ngawu kanyjil-kanyjil jarrinyi pirrangapa. Yijalu manarna. Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!”

⁷ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Yu! Nyuntu yija pikaly jarrinyin nyuntumilija kukurnjari maninyajalu. Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilarrangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kurlujartiny jinaja kulpanya Ngarrkakarti. Pikaly waninyayi 99 marrnguku ngalypakataku, Ngarrka yajarniyipa. Yijangarra pikaly yiji jarrulupiyalu warajakujakun marrnguku kurlujartinyja jinajapa wirldi jarrinya jina warajanga, kulpanya yajanaku Ngarrkaku.

⁸ Palaja yimpirnijanaku nyungu wariny muwarr Jiyijajilu. “Ngurnipali 10 warnku turrku-turrku kalkulali mirtawalu. Palaja ngurnipali kurlu jilkuliny waraja. Ngani jilkuliny palinyju? Tili jilkuliny tilipinti, maya purumu jilkuliny, tukulu kanyjilkuliny pa nyarrakurnujirri. ⁹ Maninyajalu kamalkulinyjanaku marrnguku jintaku, 'Kurtaliyi nyungukarti! Warnku nyarra kurlu jinirni, yijalu manarna! Kuwarri ngarlu pikaly waninyarni. Pikaly wantunyi!”

¹⁰ Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, “Yu! Yakujun kankarni Ngarrkapa yayinyjilar-rangu palinymili pikaly jarrulupiyi marrnguja waraja kulpanyaja kurlujartiny jinaja.

¹¹ Palaja wurrarnajanaku nyungu wariny muwarr, “Purlpi waninyikinyi pirirri kujarraartiny pirirrijartinyjirri. ¹² Warajanga karrpungu nyirtingunyamurninyju wurrarnala japartumurniny pulanymili, 'Japartukayi, marlkarri jarrinyajalu nyuntu ngalayalu mankulupalayi warrarn nyuntumili. Jinta pili ngalayaka warrarn kuwarri, ngajumili yungkulupijin kuwarri.’

Palaja yijalu jinta pinipuluka pala japartumurninyju. ¹³ Palaja nyirtingunya-murninyju palinymili warrarn jinta yinyajaninyi warnkuku, yakarna ngurra, kaja yana warrarn warinykarti. Palanga warrarnja palarrangujartiny warnkujartinyju kurlu pinikinyijaninyi. Karipa minpirnikinyi, witi karrinyikinyipa, yijalu kurlu

pinarninga wiyirrju palinymilalu warnkulu. ¹⁴ Palaja paliny ngurnjurnikinyi, warnkumajirri.

Palaja palanga warrarnja ngapamajirri jarrinyi, mungkapa warruly tikirl jarrinyikinyi. Mayimajirripa marrngurrangu palanga warrarnja waninyikinyi. Nyirtingunya pala pirirri janparr karrinyikinyi.

¹⁵ Palaja palinyju kurlkarri marnikinyi, 'Wunyjurru mayi mankulumarna nganinyaku? Warrkamuku japirr malamarnajaninya. Palaja yijamarta yungkuluminyi mayi warrkamuja.'

Warrkamu jinikinyalu ngurraraku. Palalu ngurraralu wurrarnala, 'Nyungu ngajumili ngurr-ngurr kalkulumanjaninyi, mayipa yungkulumanjaninyi.'

¹⁶ Palaja ngurr-ngurra kalkurnikinyijaninyi. Nyampalilu munu yingama mayi paliny nganinyaku. Paliny yija janparr karrinyikinyi mayipirrayiku ngurr-ngurrmilaku.

¹⁷ Yartikarra yija paliny kurlkapirli jarrinyi. 'Ngajumili japartumili warrkamu puluka mayi nganinyayi ngalypakata marlkaku yiji. Ngaju nyungungu janparr karrinyarni, janparra marlkarri jarrarnili. ¹⁸ Ngaju yankulumarna, kulpulumarnalu ngajumili japartukarti, wurralamarnala palinyja, "Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa panypanyarnanga nyuntungu. ¹⁹ Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany, puru wantulumarnanga ngaju nyuntumili warrkamukata, warrkamu jilamarnanga nyuntuku."#'

²⁰ Jampangarra paliny yana, kulpanya palinymili japartumilikarti. Kajaja ngarrany yirri palinymilalu japartulu. Japartumurniny paju karrinyalu, mirti jinalu palinymilaku partanyku. Ngampal jini, ngangkurlu jinikinyipularninyi.

²¹ Partanymurninyju wurrarnala, 'Japartukayi, ngajulu kurlujartiny jinirni. Panypanyarnala Ngarrkangapa nyuntungu. Munu ngaju wurralaminyin nyuntumili partany.'

²² Munu puntaju japartumurninyju pinakarrimalu palinymilaku partany-murninyku. Wurrarnajanaku palinymilaku warrkamu pulukurrangu, 'Nyampalu marrayalu wurrakarra ngalypakata palinyku, wirriliyili, jujika wirriliyili jinanga, palaja parirra palinyja wirriliyili ringi! ²³ Palaja marrayi purlika, jinjimama, wirlaliyi, wirlanajalu kampalkuluyurru. Palaja ngalkuluminyalu nganyjurrulu ngajumilaku partanyku. Ngalya wantuluminyi pikaly yija! ²⁴ Ngajulu wurrarnarna nyungu ngajumili partany yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany!'

Palamaja pikalyju kurntarnikinyi yipa yaku jarrinyikinyi.

²⁵ Murrkangunyamurninyju warrkamu jinikinyi ngunarri. Palaja warrkamuja kulpanya ngurrakarti. Wangka jarrinyikinyi, pinakarrinyijaninyi kurntanaja ngurrangalu yaku jarrinyikinyi yipa. ²⁶ Palaja palinyju kamarnalu marrnguku warajaku palinymilaku japartumilaku warrkamu jinakataku. 'Nganija palanga pikalyju kurntarn-kurntarnikinyi yipa yaku jarrinyikinyi?'

²⁷ Puntaju pala marrngulu wurrarnala, 'Nyuntumili marrka kulpanya kuwarri. Nyuntumilalu japartulu wurrarnanganaku, "Nyungu ngajumili partany kulpanyaji ngajukarti. Wirlaliyi nyarra purlika, jinjimama."#'

²⁸ Murrkangunyamurniny yurnturi jarrinyi, munu yanama mayakarti, jalakarti waninyi, kajamarta.

Palaja palinymili japartu yanalu palinykarti, ngarlu japirr marna, 'Kurtali mayakarti kaninykurti.'

²⁹ Murrkangunyamurninyju yurnturijartinyju puntaju wurrarnala japartumurninyja, 'Ngaju yija nyuntuku waninyikinyirnanagu, warrkamu jinikinyirnanagupa

nyuntuku partunupa yurranga. Ngajulu yirrkulu nyuntuku pinakarrinyikinyirnangu nyuntuku muwarrjaku. Puntaju munu yingaminyin ngaju wupartupa nanikutu. Ngajumilirrangulu jarnturrangulu yijapa nganamiyirni kuwiyi pikalyju. Munurla! Kumarri marnanyin wirlanaku kuwiyiku nganinyakupa.³⁰ Ngaju munu nyungukapali nyuntumilikapali nyirtingunyakapali, nyuntulu nyuntumili warrarn yinyanpa. Palinyju warrarnku warnku mana, wiyirr warnku kurlu jini mirtawanga. Kuwarri paliny kulpanyajalu nyuntulu wirlarnanpalu palinyku kuwiyi jinjimama.'

³¹ Japartumurninyju wurrarnala, 'Partany, nyuntu waninyijin ngajungu, ngajulu kalkurnarnanta japartulu. Nyungu waninyiyinga nyuntumili nganin-nganin. Ngajulu wiyirr kalkurnarnanga nyuntuku. Marlkarri jarrulumarnapa yija nyungu wantulupiyinga nyuntuku.³² Ngajulu wurrarnarna nyungu nyuntumili marrka yijakapali marlkarri jarrima ngarramarnti. Munurla! Wankanyu! Kaja yiji yana. Yakarnaminyikapali ngarrakunyju. Munurla! Kulpanyaji wankanyu ngarrany! Palajunjalu jurtungu pikaly yiji jarruluminyi.'#"

16

¹⁶ [Yayipirayamulu karra marnalu]...nyarra waninyi wirtu yiji wuju partijirri kaniny nganarnangapa nyurranga. Palarranguku nganarnanga ngarnurtupa karrinyi yananyaku nyurrakartiku munu yiji, ngunjul yija palaku. Palarranguku pukun nyurranga ngarnurtupa karrinyi milpanyaku nganarnakarti munu yiji, ngunjul yija palaku.

22

³¹⁻³² "Jayiman, Jayimankayi, Jayitanju Ngarrka japirr marna nyurraku, marrjalu yakurr manaku nyurraku. Ngajulu ngarlu japirr marnarnangu Ngarrka nyuntuku, Jayimankayi, nyuntuku yijalmarta jinaku Ngarrkanga ngarrakunyju. Nyuntulu warinykurnu jarrinyaja kulpanyaku ngajukarti ngajuku yajanaku, palarrangu junta pukun ngajuku miranu jilamanjaninyi, janalu ngajuku yirnkulumarta yajanaku."

John

SECOND TENTATIVE DRAFT of JOHN 3:16-21 (not final).

3

⁶ Marrngumili kawu nyarra paliny palinymilijangarra pipi japartuja. Palinymili pirlurr nyarra Ngarrkamilija Pirlurrja.

¹⁶ Marrngurrangu ngarlungu yija Ngarrkanga / God-ja. Palajunjalu yinyanganyjurrinyi pujamu walja palinymilingarra, palinyja yijalmarta jinakatarrangu munu pujunuku jarrinyaku, ngarramarnti wankanyuku waninyaku palinymilingi ngurranga. ¹⁷ Munu ngakarnama palinymili pujamu nyungukarti ngapiku, jurtu ngakanaku wiyirrku. Palinyju ngakarna nganyjurruku kartuwarra manaku wiyirrku! ¹⁸ Nganurtulupa yijalmarta jilkulinyipili God-mili pujamungu, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi. Wiyirr yijalmarta jinakatawayi palajunmarta kurluny-kurlunyjangarra waninyayi kakuputu, God-mili pujamu waljanga yakal manakata.

¹⁹ Yakujunngarra: Tili God-milingarra milpanyanganyjurraku, marrngulu warukurlaku karrinyaya, kurlujartinykungarra karrinyaya. ²⁰ Malyparr karrinyaya Tili God-milakungarra kurlujartiny jinakata, munu milpanyakayi Tili God-milikarti, kurntanyja jinangamarra. ²¹ Wiyirr ngalypaku jinakata Tili God-milikarti milpulupiyi, jintalu yirrilapiyi wunyjurrukupali warrkamun jarrinyajanaku jananga.

14

¹ Jiyijajilu wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilirrangu, “Munu wantayi ngarlu kurluny-kurluny. Yijalmarta jiliyili Ngarrkanga, ngajumilingi kankajirringi Japartungu. Yijalmarta jiliyiji ngajungu pukun. ² Ngajumili Japartu ngurrarrangu kurrngaljartiny palinymilingi warrarnja. Yija wurrarnarninyurraku. ³ Walangkarr yankulumarna Japartumilikarti. Palanga ngurra parljulumarnanyurraku. Palaja kulpulumarna, kangkulumarnanyurrinyi palakarti, ngajumilikarti Japartumilikarti ngurrakarti, nyurraku waninyaku ngajungu ngarramarnti. Kunmu jarruluminyi ngajumilingi Japartumilingi ngurranga. ⁴ Palakarti yankulumarna. Palaku ruwurtuku palakartiku miranu nyurra.” Palajun Jiyijajilu wurrarnajanaku.

⁵ Warajalu, ngapilu, Tamajilu, ngurnjurnikinyi palaku muwarrku, karra marnalu Jiyijajiku, “Nyampali! Wanyjarni yananyan? Munumpa nganarna palaku. Munumpa nganarna ruwurtuku palakartiku. Wunyjurru yajalapiyirninti palakarti?”

⁶ Wurrarnajanaku Jiyijajilu, “Japartukarti kangkulumarnajaninyi warajapa waraja marrngu parirrja ngajulungarra. Yijaku muwarrku miranu jilamarnajaninyi Japartuku ngajulungarra. Wankanyu ngarrany jilamarnajaninyi ngarrakuny ngajulungarra. Yija ngajumili muwarr: marrngu munu yiji yankuliny ngajumajirri Japartukarti. Yankulupalayi Japartukarti ngalayangarra.”

15

⁵⁻⁸ ...[Jiyijajilu karra marnajanaku palinymilirranguku pirirrimartaku], munu yiji nganipa jilkulunyurru ngajumajirralu. Yijapa warinyju warinykurnulu yakalanyili ngaju, paliny wurrulykapali tikirikapali jarruliny. Wurruly nyarra palajunmarta marrngurrangulu kuru marnayijaninyi minyjinaku. Ngajungungarra kuluna wantulunyurru tukulu jilkulunyurru ngajumilija muwarrja, palajunjalu nganikupa Ngarrkangarra japirr malkulunyurru, nganipa pala palangarra jilkuliny. Ngajumilirrangungu marrngurrangu ngalypakata jinakatarrangu, kakuputulu ngalypa yiji jinayi. Marrngurrangulu yirrinajalu yijalu yiji nyurra malapiyi Japartu ngajumili.

Acts

Unknown if consultant checked.

2

⁸ ...Nganyjurrulu wiyirrju pinakarrinyanyijaninyi, jana muwarr pinayi nganyjurrumilingi waljarrangungu muwarrjarrangu.

3

¹⁹ Kuwarringulungarra yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru jilkulunyurru ngarlulu warinyju, Ngarrkakartingarra jarrayalu; palajunjalungarra kurlujartinyja kurlparr pilkulinyurraku.

17

³⁰ Purlpija Ngarrka miranu waninyijanaku marrngurranguku, yirrkulu kurlu jinikinyayi munumpalu janamilalu. Puntaju munu kurlu jinamajanaku, yakarnajaninyi. Kuwarri yartikarra ngawu kanyjil-kanyjiljaja wurrarnajanaku wiyirrku ngunarrijirriku, “Pinakarrayi! Munu kurlujartiny jinaku. Yakaliya! Kulpanya walarni jarrayi yakujani! Kuwarrija jilkulunyurru ngajumilija muwarrja.”

Romans

Unknown if consultant checked.

6

⁴ Jiyijaji Kurayiji nyarra marlkarri jarrinyajanga, nganyjurru pukun marlkarri jarrinyinyikapali; paliny jungkaranga wirrinajanga, nganyjurru pukun jungkarangakapali jarrinyinyi. Wankanyu jinajanga Japartulu, nganyjurru pukun wankanyu jirninganyjurrinyi Kurayijingi kuluna. (Yijalu yiji yarni-yarnilu Japartulu nganinnganinkupa jinakata, munu ngarnurtulupa kurnta jinakayi.) Palajunngarra jarrinyanganyjurruku nyarra jampa warinyju ngapanga jirninganyjurrinyi. Palajunngarra Ngarrkalu jirni, nganyjurruku wariny jarrinyakupa ngalypanga yiji waninyaku.

²³ Marrngurrangulu kurluny-kurluny jinayi ngarrakunyju, puntaju marlkarri jarrulupiyi. Marrngurrangu nyarra Jiyijajingi Kurayijingi nganyjurrumilingi Nyampalingi kulunaja puntaju ngalypanga wantulupiyi. Ngarrkalu wankanyu ngarramarnti kalkukulinyjaninyi.

8

⁷⁻⁸ Jampa marrngulu pinakarrinyalu palinymilaku waljaku ngampankataku pirlurru, paliny yukunykata jarrinyalu Ngarrkaku. Munu pinakarrinyakalu Ngarrkamilaku muwarrku, munu yiji ngunjul palinyku! Palarrangu pinakarrinyakata waljaku ngampankataku pirlurru, ngunjul yiji janalu munu pikaly jinakayi Ngarrka.

13

¹³ Nganyjurrulu yijalu nganinnganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalypa wiyirru yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

14

²¹ Nyarra jintalu kuwiyi mirurruku yinganyikinyijianaku, palajunju wurranikinyijianinyi mirurrurrangu nyampali janaku. Nyuntulu pala kuwiyi ngalkuluman, nyuntu miranu ngalypangarra palajun jinaku. Nyuntu miranu munu kurluny-kurluny palajun jinaku nyuntulu. Ngurnipali nyuntulu wayin minpilamanpa kuwiyi ngalkuluman. Warinyju marrngulu ngurnipali yirrilantili palajun jinaja, palinyju kurlkarri malali kurluny-kurluny yiji palajun jinaku, palinyju pukunngarra palajun jinaku ngurnipali karrulinypa, palinyju palajunku jinaku karruliny jampa nyuntulukurra yirrirninti jinaja. Palinyju kurlkarri malkuliny nyarra kurluny-kurlunyngarra yiji palajun jinaku. Palajunjalu kurluny-kurlunyngarra yiji palinyku. Ngarrkalu wirlalkuliny paliny palajun jinaja.

1 Corinthians

Draft.

5

¹¹ ...Jintalu marrngurrangulu wurranyarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayyi. Ngurnipali jana kurla-kurlakatarrangu, ngurnipali lirrjalkatarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

6

⁹⁻¹¹ Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakatarrangu waninyayi, jintalu ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu pirirrimartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkatarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakatarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngalypanga Ngarrkanga.

10

¹²⁻¹³ Ngurnipali nyuntulu kurlkarri malkulamanparningu nyuntulu jinan jurtulu. Mintu wantuluman puru kurlujartiny jinangamarra. Nyarralu Wirtulu Mirurrulu yirkulu yakurr malamanta warinypa warinyku kurlujartinyku jinaku. Wiyirr pukun jinta yakurr marnajaninyi marrngurrangu palajunmartalu. Kakuputulu yijalmarta jilali Ngarrkanga, palinyju pirlurr nyuntumili tarn-tarn yiji jilamangalu yakurr manangamarra. Palajun yakurr manajalu, jurtungu nyuntu kurlujartinymajirri.

14

²⁶ Kunmungu jarrinyaja muwarr pinaku Ngarrkanga, wariny Christian-mili yinmajartiny, wariny miranu jilkulinyurrinyi Bible-ja, wariny pinakarrinyaja Ngarrkaja, wariny muwarr pinaku karrinyi muwarrju kajamartajalu warrarnjalu ngajarrijalu, wariny pala warinymili muwarr explain jinaku karrinyi. Wiyirr jilkulinyurru ngalypana jinaku nyurramili church. ²⁷ Yijapa wariny muwarr pinaku karrinyi muwarr warinyjalu muwarralu, yijapa kujarra muwarr pilkinypulu, yijapa kujarrapa warajakartijakun, warajangapa warajanga. Palaja wariny muwarr explain jinaku. ²⁸ Yijapa wariny explain-a-kata-majirri, palarrangu muwarrku pinaku muwarrju kajamartajalu muwarr pinaka, muwarr pinaku Ngarrkangajakun. ²⁹ Yijapa Ngarrkalu muwarr yinyajaninyi, jinta muwarr pinaku, kujarrapa warajalu, jinta (the rest) janamili muwarrku kurlkapirli jarrinyaku, pala ngalypana, pala kurlu? ³⁰ Yijapa warajalu muwarr pinikinyi, palaja Ngarrkalu muwarr yinganyalu muwarr winyja wariny marrngu, pala walangkarr marrngu muwarr pinakarrinyaja kajanaku, jama jarrinyaku. ³¹ Nyurra wiyirr muwarr Ngarrkaja muwarr pilkununyurru, warjanga warajanga. Palajunjalalu wiyirr miranu jarrulinyurru. Ngarrka muwarr yinganyaja,

muwarr pinakata jiparnarnparninyi jalpu. Ngarrka munu karrinyama dis-order, paliny karrinyikinyinganinyi yijalu jinaku wiyirr.

15

THE RESURRECTION

¹ Yuu, Christian marrkarrangupa [Christian brothers, friends, brothers and sisters ??] nyurraku kurlkapirli jinaku karrinyarna pala muwarr ngalypakata. Nyarra “muwarr pinirninnyurraku” [wurrarnarnanyurraku ??] Pikalyjartinyju pinakarrinyinyurralu pala muwarr, yijalmarta jirninyurralu, kuwarri yirrkulu tarlka kalkurnanyurru. ² Yirrkulu yijalmarta jinakanu, nyungulu muwarrju ngalypakatalu Nyampali Jesus Christ kartuwarra marnanyurrinyi. [Actually it is the Lord Jesus Christ who saves you, when you believe the message.] Palajun yijalu yijalmarta jinajalu, munu partarl yijalmarta jirnanyurra. ³ Warinyarrangulu purlpi yinku muwarr jakurl kanyajiya. Palaja pala muwarr jakurl kanganyarnanyurraku ngajulu. Pinakarrayi! Nganyjurru wiyirr Ngarrkanga panypanyiyirni. Palajalu Ngarrkalu nganyjurru wirlanaku. Christ marlkarri jarrinyinganyjurruku kartuwarra manaku, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra. Palajun. ⁴ Jungkaranga wirrinayi, kujarrapa warajangangarra turlpa jini marlkarrija Ngarrkalu, Ngarrkamilijangarra muwarrjangarra. ⁵ Yirrinni Peter-lu, palaja yirrinayi Twelve-jungarra [?]. ⁶ Palaja kurrngalju yija yirrinayi, yajanakatarrangulu 500-ju warajangangarra. Jinta [?] purlpi marlkarri jarrinyiyi. Kurrngal [?] wanka jarrinyiyi kuwarri. ⁷ Palaja James-ju yirrinni, yarti wiyirrju Apostles-ju [?] yirrinayi. ⁸ Yartikala yirrinirni ngajulu pukun nyirrinikartilu. ⁹ Jintanga Apostles-ja [?] ngaju puru, wupartukapali yija. [I am not even worthy to be called an Apostle - key term: Apostle ?] Purlpi wirlarnakinyirnijaninyi Christian-arrangu Ngarrkamilirrangulu ngajulungarra [key term: 'ekklasia' / 'congregation' / 'ones called together for a meeting']. ¹⁰ BUT, Ngarrka ngalypa yija ngajuku [key term: gracious, showing favour to people who don't deserve it ?]. Palinyjungarra ngaju jirninyi nyungukapali kuwarri. Yuu, munu partarl ngajunga ngalypa jirni. Munurti! Ngajulu wirtu yija warrkamu jirni, ngajunga palarrangulu jintalu Apostles-ju wupartujakun warrkamu jirni. Munurti ngajulu, Ngarrkalungarra jirnikinyiji ngajunga. ¹¹ Yijapa ngajulu muwarr pirni, yijapa palarrangu muwarr pirni, puru wanta, nganarnalu wiyirrju muwarr pirniyirni pala warajakun muwarr, nyarra muwarr ngalypakata yijalmarta jirnikinyiya nyurralu wiyirrju.

NGARRKAMILI MARRNGURRANGU MARLKARRI JARRINYAJA WANKANYU KIN JILKULINYJANINYI

¹² Nganarnalu miranu jinakinyiyirni Christ marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu mana kanya kanka. Jintalu nyurranga wurrarnayi marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, munu wankanyu jarrulupiyi. ¹³ Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, Christ-ngarra pukun marlkarri wantuliny. ¹⁴ Yijapa Christ munu wankanyu jarrima, nganarnalu wurranakinyiyirni mitu wakany, nyurralu puru yijalmarta jarrinyinyurru mitungu. ¹⁵ Yijapa marlkarrinyjarri munu wankanyu jilkulinyjaninyi Ngarrkalu, nganarnalu mitu marnayirni Ngarrka. Wurrarnayirni Ngarrkalu kanka mana Christ. Janamilija muwarrja, nganarnamili muwarr munu yija muwarr. ¹⁶ Yijapa marlkarrinyjarri munu kanka manamajaninyi Ngarrkalu, Christ munu kanka manama Ngarrkalu. ¹⁷ Yijapa Christ munu kanka manama Ngarrkalu, puru yijalmarta jirnanyurru, yirrkulu panypanyakatarrangu nyurra. ?? ¹⁸ Palarrangu yijalmarta jarrinyiyi Christ-japa yarti marlkarri jarrinyiyi Wikakarti Wirtukarti yanayi, munu kulpulupiyi! ¹⁹ Yijapa nyungungujakun warrarnajakunngarra wankanyu

waninyanga, pikaly waninyanyi Christ-ja, wurrarniyarninyi wankanyu jilinganinyi Ngarrkalu, jinta paju yija jarrulupiyinganaku! [more sorry for us than for anyone else] ??

²⁰ Pala mitu. Nyungu yija-yiji muwarr: Ngarrkalu marlkarrinyi jarrinyaja kankan-garra mana Christ! Paliny walangkarr yana, palinyja yarti kanka malkulinyjaninyi kurrngal yiji Ngarrkalu! ²¹ Warajalu marrngulu jinajalu wiyirr marlkarri jar-rayinyi. Palakapalingarra warinyju marrngulu jinajalu wiyirr wankanyu jarrinyinyi. ²² Nganyjurru marrngurrangu wiyirr Adam-milirrangu nyirrirnikartijarrangu. Palaja marrngurrangu wiyirr marlkarri jarruliny nganyjurra. Yakujun nganyjurra wiyirr Christ-milirrangu wankanyu jilkulinynganyjurrinyi Ngarrkalu. [Note the forward reference, followed by return to present time:] ²³ Jurtungu yajalkulupiyarninyi. Christ walangkarr, palaja, kulpanyaja Heaven-ja paliny, palinyja yijalmarta jinakatarrangu wiyirr. ²⁴ Palaja Christ-ju jipi jilkulinyjaninyi [all rulers and powers and forces — shall we specify Satan and the mirurrurrangu ?] Yartikarra Christ Nyampali Wirtu jarruliny. Palaja wiyirr yungkuliny Ngarrka. Palaja Ngarrkalu wurralkuliny, “Jipi!” ²⁵ Pala yartiku. Kuwarriku Christ nyampali jarrinyakupa wirlalkulinyjaninyi wiyirr yukuny pinakatarrangu palinyku. ²⁶ Yukuny pinakata nyirrirringarra Death. ²⁷ Ngarrkamili muwarr wurrarninyi, “Ngarrkalu wirrirni wiyirr kaninykurti Christ-mili jina.” (Ngarrkalu munu wirralkulinyparninyi kaninykurtingi Christ-mili jina. Ngarrkalu jinta wiyirr wirrirni kaninykurtingi Christ-mili jina.) ²⁸ Palaja, Christ wiyirrku Nyampali jarrinyaja, wirralkulinyparninyi kaninykurtingi Ngarrkamili jina. Palajunju Ngarrka Nyampali Wirtu jarruliny wiyirrku, nyarrakurnujirri.

JINTALU JANPA JINIJANINYI WARINYARRANGU MARLKARRINYJARRIKU

²⁹ Warinyarrangu marlkarri jarrinyiyi janpa jinamajirri. Jintalu wariny marrngu janpa jinijaninya, wurrarnayi, “Palajunju jinajalu ngalya jilkulinyjanaku marlkar-rinyjarriku.” Nyarra warinyarrangulu wurrarnayi, “Marlkarri jarrinyaja, marlkarri wantuluman ngarramarnti.” Janamilirrangu muwarr rurru pirnayarninyi. Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, janpa jinaku marrngu wariny munu ngalya jilkuliny, munu wankanyu malkuliny! ³⁰ Kurkapirli jarrulinyurru nganarnapa. Jinta wirla-wirlalkulinynganinyi karpurrangu karpuru. ³¹ Karpurrangu warinyapa wariny marlkarri wirlalajiyili! Yijarla pala muwarr! Kamparta ngaju Christ-ju jinajalu nyurranga. Yijarla pala muwarr pukun! ³²⁻³³ Palarrangulu marrngurrangulu Ephesus-ja kulipartirnajiya. Jana lion-arrangukapalipa tiger-arrangukapali! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, kulipartinajalu munurta yija jirnirni! Yijapa marlkarrinyjarri marlkarri wantulupiyi, “Ngalkunyi, minpilkunyi, marntungu marlkarri jarruluminyi!” Jintalu wurrarnayi muwarrarrangu palakapali. Mitu muwarr janamili. Munu pinakarrayijanaku! [“Bad company corrupts good character.”] ³⁴ Jurtulu yija kurkapirli jarrayi, munu kurlujartiny jilkulinyurra [stop sinning!] Jinta nyurranga munumpa waninyayi Ngarrka. Kurntany wantayi palaku.

KAWURRANGU NGANYJURRUMILI WARINY JARRULUPIYI

³⁵ Jintalu japirr marnayi, “Wunyjurru Ngarrkalu kanka malkulinyjaninyi marlka-r-rinyjarri? Nganikapali kawu janamili?” ³⁶ Munu ngawu wantulinyurru. Jijirr jungkanga wirrinaja, marlkarri jarrinyaku. Palajangarrajakun turlpalkuliny, wirtu jarruliny, warruly jarruliny. ³⁷ Pala warruly turlpanyaja wariny yija, munu jijirrkapali. ³⁸ Ngarrka miranu palaku jijirru, yinganya kuwarrija kawu, karrinya palangarra. ³⁹ Marrngurrangu, kuwiyirrangu, wirrujartinyarrangu, janpamalur-rangu majangujartiny, warinyapa wariny. ⁴⁰ Wiyirr parlparra waninyayi kawujartiny. Wiyirr jungkanga waninyayi kawujartiny. Warajapa waraja, wariny yija jintanga

wiyirrja. ⁴¹ Karrpu munu wirlarrakapali. Wirlarra munu panikatarrangukapali. Waraja panikata munu warinykapali panikatakapali.

⁴² Palakapali jarruliny kawuku nganyjurrumulirranguku. Nyungurrangu kawu marlkarri jarrulupiyi, wirrilapiyijaninyi jungkanga, jijirrkapali. Kanka manaja, wankanyu wantulupiyi ngarramarnti. ⁴³ Nyungurrangu kawu manyurla, munu ngalya yirrinaku. Kanka manaja ngalya yiji wantulupiyi, marrjapanu. ⁴⁴ Nyungunga warrarnja waninyaja, marrngulu warlininyi nyungu kawu. Partarl warlilkuliny wariny kawu, kanka manaja kawu, parlparrja kawu.

⁴⁵ Ngarrkamilalu muwarrju wurraninyi, “Nyarra walangkarr pirirri, yini Adam, marrngu wankanyu jarrinyi. Nyirrirnikata pirirri, Christ, pirlurr wankanyu jinakata jarrinyi. ⁴⁶ Pala kawu warlinapinti walangkarr jarrayinyi, yarti pala parlparrja kawu jarrayinyi, warlinawayi kawu. ⁴⁷ Ngarrkalu yarni mana pala walangkarr pirirri, Adam, kurlurluja. Pala nyirrirnikata pirirri, Christ, parlparrja milpanya.

⁴⁸ Marrngurrangu nyungunga warrarnja kawujartiny Adam-kapali. Marrngurrangu parlparrja kawujartiny Christ-kapali. ⁴⁹ Kuwarri nyungungu warrarnja nganyjuru kawu Adam-kapali. Yarti parlparrja kawu nganyjurrumili Christ-kapali jarrulupiyi.

⁵⁰ Marrkarrangu ngajumili [??], Ngarrkamili ngurra parlparrja waninyi ngarramarntiku. Nyungurrangu kawu nganyjurrumili, majangujartiny pa pijirrijartiny, nyilykirr jarrulupiyi. Munu waninyakayi ngarramarnti. Partarl wantulupiyi Ngarrkamilinga warrarnja parlparrja.

⁵¹ Yuu, ngurnjul ngalypakata yija wurralamarnanyurraku: Nganyjurranga jinta munu marlkarri jarrulupiyi. Nganyjurma wiyirr warinykapali jarruluminyi.

⁵² Jampangangarra jarruliny, wirlujartukapali. Angel-ju trumpetjartinyju wirtu ngurntirri jilkuliny. Ngarrkalu wiyirr marlkarrinyjarri kanka malkulinyjaninyi, ngarramarntiku munu nyilykirr jarrulupiyi. Palanga wankanyurrangu nyungungu warrarnja wariny jilkulinyjaninyi, nganyjuru munu marlkarri jarruluminyi, wankanyu wantuluminyi ngarramarntiku. ⁵³ Nyungurrangu kawu nyilykirrpinti Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, marlkarriwayipa nyilykirrwayi. ⁵⁴ Nyungurrangu kawu nganyjurrumili manyurla, marlkarri jarrulupiyi. Ngarrkalu wariny jilkulinyjaninyi, munu yiji marlkarri jarrulupiyi. Palaja marrngu wiyirr miranu jarrulupiyi, Ngarrkamili purlpija muwarr yija: ⁵⁵ “Marlkarri jinakatakayi, Christ-ju marlkarri ringarra wirlarnanta! Marlkarri jinakatakayi, partarl kampalkulinynganyjurrinyi!”

⁵⁶ Marrngurrangulu munu pinakarrinyayi Ngarrkanga. Palaja Ngarrkamili Manguny marlkarri wirlanaku. Parra-parra wirtu yija jilkulinyjanaku. ⁵⁷ Ngarrkalu ngakarnanganyjurraku Christ, kartuwarra manakata jarrinyaku nganyjurraku. Christ-ju marlkarri jirni pala marlkarri jinakata. Palajalu nganyjurrulu wurralaminyi Ngarrka, “Yarranija!” ⁵⁸ Palajalu, marrkarrangu, tarlka wantulinyurru, janngankawayi. Yirrkulu pikalyju warrkamun jilkulinyurralu Nyampali Jesus-ku. Wiyirrju jinajarrangulu palinyku Ngarrka pilaly jilkuliny. [??]

Galatians

Unknown if consultant checked.

5

¹³ Jipi, muwarr pilamarnanyurraku, Kurijinarranguku. Jintalu wurralapinyurruku, “Yijalu pinakarrulunyurru Mujujumili muwarrarrangu, purlpi wirrirnijanaku Juwurranguku marrnguku. Palinyja muwarrja jilkulunyurru. Munujalu nyurra munu Jiyijaji Kurayijimili.” Palajun wurralapinyurruku. Mitu yiji janamili muwarr. Jiyijaji milpanya Ngarrkaja kartuwarra manaku nganyjurraku. Yijalmarta jininyurru palinyja. Palajalungarra nyurra palinymilirrangu jarrinyurru. Munu Jiyijajimili jarrimanyurru pinakarrinyajalu Mujujumilaku muwarrku.

Tuku jarrulunyurru mitungumarra! Munu wurralanyurrarningu, “Jiyijaji Kurayijimili nganyjuru, puru ngakarnanganyurrinyi. Munu pinakarruluminyalu Muwujumilaku muwarrku. Kuwarri nganyjurrulu turralu jinanyi nganiwar-ralpirrtiku karrinyanyi jinaku!” Munu palajun muwarr pilkulunyurru! Palajunja muwarrja lirrjal wirtu jarranyurru mayiku, kariku, mirtawaku, pirirriku, nganin-nganinkurrangu, puntaju wirlalanyurrarninyili, ngulyu marranyurru, warinyir-rangupa kurlujartiny jilinyurru. Munu kurlujartinyja yungkulunyurrarninyili. Munu yiji palajun jilkulunyurru! Nyurra Kurayijimilirrangu. Palajalu kuwarringulu yija yiji munu kurlujartiny jilkulunyurru, Kurayijimilija muwarrja jilkulunyurru ngarramarntilu, nyurranga ngarlungu jilkulunyurrarningu, palajunjal yija-yiji tuku jilkulunyurrarninyi. ¹⁴ Ngarrkalu wirrininganyjurraku wariny pa wariny muwarrarrangu. Yinyanganyurrinyi palarrangu muwarr ngalya wantuluminyi ngungku wiyirr, ngalya kalkuluminyijaninyi jinta, munu kurlu jilkuluminyijanaku. Waraja wirtu yiji muwarr wirrininganyjurraku: Nyungulu warajalu muwarrju warlirnanjaninyi jinta wiyirr muwarrarrangu Ngarrkaja: “Nyuntulu yijalu yiji tuku jinanparningu. Palajunju wiyirr jinta pukun marrngurrangu tuku jilamanjaninyi nyuntulukapali tuku jinanparningu.” ¹⁵ Kurkarri marnarnanyurrinyi yarranyurru warinykurnu. Wunyurru? Muwarrja kulilu yirrinnyurrarningu? Nyurni marnanyurrarningu? Tuku jilkulunyurrarningu! Palajunjal kurlujartinyja yiji jilkulunyurrarningu mujujakartijakun.

¹⁶ Nyungu muwarr wirtu wurrarnarnanyurraku: Ngarrkamilaku Pirlurrku yiji pinakarrinyaku. Yirrkulu pinakarrayalu palinyku, palinyja muwarrja yirrkulu jilkulunyurru. Palajun jinajalu munu kurlujartiny jilkulunyurru. Yirrkulu wur-ralkulunyurrarningu, “Yijalu munu pikaly jilkulumarnarningu ngajulukun, ngajulu pikaly jilkulumarna Ngarrkangarra.”

¹⁷ Miranu nyurra marrngurranguku, nganyjuru wiyirr pirlurr ngarlu ngam-pankata, yirrkulu pikaly jinaku karrinyinyarningu nganyjurrulu. Nganyjuru kar-rinyanyi warinyku, kurluku, Ngarrka Pirlurr karrinyi warinyku, ngalyaku. Paliny karrinyi ngalyapakataku, ngunguku. Wiyirr pinakarrinyakatarrangu Ngarrkamili Pirlurrku jurtungu jilkulinyjaninyi ngunguku, ngarlu nyinga malkulinyjaninyi kurlujartiny jinajamarra. ¹⁸ Ngarrkaku Pirlurrku yiji pinakarrulunyurru. Palajun-jalu munu kurkarri manaku muwarr nyarra Muwujujuja.

¹⁹ Kurrngalju marrngurrangu munu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palarrangu jankanyakatarrangu yiji. Nyurra miranu wunyurrukata marrngurrangu, jampa ngayarta jarrinyanyi nganyjurrumili wiyirmili pirlurr ngampankata ngar-rakuny, kurlujartinyarranguku jinaku karrinyanyi ngarramarnti, kurlujartiny jinanyi ngarramarntilu. Palajunjal jinta kurla-kurlakatarrangu jarrinyayijanaku jintaku, jintalu pirrimarta yikarnayarninyi, jintalu mirtawanyjarri yikarnayarninyi, jintalu

munu jurtungu warlirnakayarningu; ²⁰ jintalu marni pinayi miyu mangunyarran-gukapali, ngarluja nyurra marnayijaninyi, kurlujartinyarrangu maparnjukapali yumuny jinayijanaku jintanga, yukuny pinayarningu, warnta marnayarninyi, miku jarrinyayarningu, wirrilyi jarrinyayi, raka-raka jarrinyayi, jinta pinayarninyi, yirrkulu waninyayi waljangajakun, ²¹ jintamilaku wurrukarraku karrinyayijanaku, yawurr jarrinyayi, yawurrja warajanga ngawu jarrinyayi, kurlujartinyarrangu jinayi, nganin-nganinarrangupa jinayi palajunmarta. Palajunmarta yirrkulu jinayi pirlurrjalu ngampankatajalu. Palajunmarta jinakatarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga palinymilingi warrarnja. Yija pala muwarr. Puripi wurrarnarnanyurraku minyirrju, kuwarri yarrana kurlkapirli jinirninnyurrinyi: Palajunmarta jinajarrangu munu wantulupiyi Ngarrkanga.

²² Jintalu marrngurrangulu yirrkulu pinakarrulupiyalu Ngarrkamilaku Pirlurrku. Palinyju kurlkapirli jinajaninyi marrngurrangu warinykurnu, ngalypakurnu. Ngarlu nyinga manajaninyi marrngurrangulu ngarlungu wirrilapiyarningu, ngarlu pikaly jinajaninyi, ngarlu wuta jinajaninyi, palinyju nyampa-nyampa jinakatawayi jina-janinyi, ngalypakatarrangu jinajaninyi, yirnikatarrangu jinajaninyi, ²³ jakartakata jinajaninyi marrngurranguku, warlilapiyiyarningu janamili walja ngampankata pirlurr. Wayirti? Nganurtu marrngulu karra malkuliny, “Palajunmarta jinaku kurlu. Munu palajun jilaman!” Munu yiji marrngulu palalu muwarr pilkuliny palajunmarta! ²⁴ Palarrangulu Kurayiji Jiyijajimilirrangu yirrkulu wurralkulupiyarningu, “Ngaju ngampankata pirlurr kurlujartinyku karrinyarni. Munu yiji! Ngajulu yakalamarna kurlujartiny. Munu ngampankata jarrulumarna. Ngajulu pinakarrulumarnalu Ngarrkamilakujakun Pirlurrku!”

²⁵ Yu! Kurlumajirrilu Pirlurrju wankanyu jininganyjurrinyi. Palajalu nganyjurrulu palinyku yijalu wurralaminyili nyampali jarrulinynganyjurruku. ²⁶ Yija munu raka jarruluminyi, yijalu munu yirrngilaminyarninyi, yija munu miku jarruluminyarningu.

6

¹ Kurijinarrangukayi, miranu nyurra nganiku Ngarrka karrinyi. Yijapa warinyju Kurijinju kurlujartiny jilkuliny. Kurlumajirriku Pirlurrku pinakarrulunyurrulu, palaja ngalypaku jurti jilkulunyurrulu pala Kurijin, jakartalu. Kurlkapirli jilkulunyurru — munu nyurralu jilkulunyurru nyarralukapali. ² Paju karrulunyurrujanaku ngurnjurljartinyarranguku. Yakujun jinajalu jilkulunyurru Kurayijimilija muwarrja. ³ Munu nyurra-nyurra wantulunyurru. Yijapa nganurturrangulupa wuparturrangulu wurralipiyarningu, “Ngaju wirtu”. Palajunmarta wurranjalu mitu marnarninyi. Yijarla wuparturrangujakun jana. ⁴ Nyuntulu yirrkulu japirr malamanparningu, “Wunyjurru? Pala jinirni Ngarrkaja muwarrja?” Yijapa ngalypa. Palaja ngarlu ngalypa jarruluman. Munu wurralamanparningu, “Palarrangulu jintalu kurlu jinikinyiyi, ngajulu ngalypamarta jinikinyirni.” ⁵ Nyuntumilingarra jurtu jilkuluman nyuntulu. Palajunku karrinyi Ngarrkalu. Munu parrjalamanjaninyi jinta yimpinaku.

⁶ Yijapa marrngulu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkamilaku muwarrku. Puntaju nyurralu yungkulunyurrulu mayipa warnkupa wurrupa nganin-nganin nyurramilaku pirnti pinakataku.

⁷ Pinakarrayi! Marrngulu mitu yakalali Ngarrkanga. Yijapa kurlkarri maninyi, “Ngarrka munumpa ngajuku.” Palinyju puru mitu marnarninyi! Kurlu pini yiji! Ngarrkalu yirrkulu parrjarna, tarn-tarn jilkulinypalu panypanyajaku. ⁸ Yijapa marrngulu kurlu jilkuliny. Puntaju kurlu jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu ngalypa jilkuliny. Puntaju ngalypa jilkulinypalu Ngarrkalu. Yijapa marrngulu yirrkulu jilkuliny ngampan-ngampankatalu pirlurrju. Puntaju marlkarri jarrinyaja

Ngarrkalu jurtu ngakalkuliny ngarramarnti. Yijapa marrngulu yirrkulu pinakar-ruliny palu Pirlurrku Kurlumajirriku. Puntaju marlkarri jarrinyaja Ngarrkalu wangkamarta wirrilkuliny, palanga wantuliny Ngarrkanga ngarramarnti. ⁹ Palajalu purnku-purnkuwayilu nganyjurrulu yirrkulu ngalyparrangu jilkuluminyi. Palajun jinaja yartikarra puntaju Ngarrkalu ngalypa yiji jilkulinynganyjurruku.

¹⁰ Palajalu yirrkulu ngalypa jiliminyijanaku marrnguku wiyirrkku, yija-yiji ngalypa jiliminyijanaku yijalmarta jinakatarranguku.

Ephesians

Unknown if consultant checked.

5

¹⁸ Munu yawurr jarrinyaku wayinjartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyurrarninyili Ngaly-pakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

²⁸ Piririmartalu nyarra yijalu yiji tuku jinayarningu jana kawu. Palajunju pukunngarra yijalu tuku jilapiyarninga janamili mirtawanyjarri. Ngarnurtulupa tuku jinarninga mirtawa palinymili tuku jinarninyi palinyju pukunngarra.

PAUL'S FIRST LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA

Unknown if consultant checked.

English names and loan words are now spelled as in English, with a hyphen before any Nyangumarta suffixes. All jini and pini have now been standardised as jirni and pirni. Should we change 'ngayiny' back to 'ngarlu'? Should we change 'yijalmarta jinakata' to 'Christian'? Now that the Translation Team have revised parts of it, we will need to update the English back translation to match it.

(1:1)

^{1a} Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Nganarnalu mirli-mirlingi yarntarniyirni nyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. Nyungu muwarr nyurraku wiyirruku.

^{1b} Nganarnalu japirr marnayirni nyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, pulanyju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurinyipa ngayiny wutaku jilkulunypulunyurrinyi.

(1:2-10)

²⁻³ Yirrkulu japirr marnayirni Ngarrka ngalya jilkulunyurraku wiyirruku. Kurlkarri marnayirninnyurrinyi, yijalmarta jirninyurrulu Nyampali Jesus Christ-ja, palajunjalu yirnkulu jirnanyurru ngarrakuny. Ngayinyja nyurranga Ngarrka, palajunjalu nyurralu yirrkulu nganiwarralpiri jirnanyurru yirnkulu jirnanyurru Ngarrkaku. Nyurralu yijalmarta jirnanyurru Nyampali Jesus kulpuliny kankajirrija, palaja kangkulunyurrinyi Ngarrkamilikarti warrarnkarti. Palajunjalu yirrkulu paliny jajarnanyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, munu purlu jarrimanyurralu. Nganarnalu kurlkarri marnayirninnyurrinyi nganikapali nyurra. Palajalu yirrkulu karra marnayirnalulu Japartu Kankajirriku, “Yarrarnija!” ⁴ Yu, nganarna miranu nyurraku, Ngarrkanga ngayinyja nyurra, ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku. ⁵ Nganarna milpanyiyirni nyurraku, wurrarniyirni nyurraku, “Ngarrkalu ngakarna Jesus nyurraku kartuwarra manaku.” Munu nganarnamili muwarrjalujaku yijalmarta jirninyurrulu. Munu! Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpnya nyurraku, palinyjungarra wurrarnanyurraku, “Yija pala muwarr!” Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palanga muwarrja. Palajunjalu nganarna miranu nyurraku Ngarrkalu ngurrju marnanyurrinyi palinymilirrangu jarrinyaku.

Nyarra waninyikinyiyirninnyurraku, miranu nyurra nganarnaku, nganiwarralpiri jirniyirni, nyurralu palajunngarra jilkulunyurru nganarnalukapali. ⁶ Jampa pinakarrinyinyurranganinyi, nyurralu pukun jirninyurrulu nganarnalukapalipa nganyjurrumilalu Nyampalilu Jesus-jukapali, yirnkulu nganiwarralpiri jirninyurru. Jintalu kurlujartiny jirnayinyurraku, partal ngampa-ngampa pinayinyurrinyi yijalmarta jinaku palinyja. Nyurralu yirrkulu pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Ngalypakatalu Pirlurrju pikaly kalkurnanyurrinyi. ⁷ Palajalu jinta yijalmarta jinakatarrangu palangajirri warrarnjajirri, Macedonia-ngapa Achaia-nga, kurlkapirli jarrinyiyi jana nyurrakapaliku jarrinyaku. ⁸ Nyarra muwarr Nyampali Jesus wirtu jarrinyikinyi nyurraja ngunarrijirri wiyirrkarti marrngurrangukarti Macedonia-ngapa Achaia-nga, palangajirri. Munu palarrangulujakuwayi pinakarrinyiyi pala muwarr, jintalu pukun ngunarrijirri warrarnjajirri pinakarrinyiyi pala muwarr, palarrangu wiyirr miranu nyurraku yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga. Nganarnalu munu

wurrarnamiyirniyanaku nyurra, purlpi ngarrany kaninyipirti miranu waninyikinyiyi nyurraku. ⁹ Marrngu ngunarrijirri warrarnjarrangu wurrarnayinyurrinyi. Jana miranungarra nyurraku, pinakarrinyinyurru nganarnamili muwarr, palajunjalu wirrini yakarnanyurrujaninyi mitu mangunyakalirrangu, Ngarrkamilirrangu jar-rinyaku karrinyinyurru yija-yiji. Ngarrkangarra yija wankanyu waninyi ngarrakuny. ¹⁰ Yu, nyurralu yijalmarta jirninyurrulu nyarranga wankanyu waninyipa ngarrakuny, mimarnanyurralu palinymilaku Pujamuku Jesus-ku. Palinyju wankanyu jirni Jesus marikarrija. Kuwarri mimarnanyurralu Jesus-ku kulpanyajaku parlparrijaja. Palinyjungarra kartuwarra marnanganyjurrinyi yijalmarta jinakatarrangu. Palajunjalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulinynganyjurrinyi.

2

(2:1 - 16)

¹⁻² Yu, nyurra miranu milpanyiyirninnyurraku, munu puru wurrarnayirninnyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Yijalu yijalmarta jirninyurralu. Purlpi Philippi-nga jintalu marrngurrangulu kulilu yirrirniyinganinyi, wirlarniyinganinyi, kurlujartinyja kalkurnikinyiyiyinganinyi. Miranu nyurra palaku. Palaja yakarniyirni Philippi, milpanyiyirninnyurraku Thessalonica-karti. Palanga wurrarniyirninnyurraku Ngarrkamili muwarr. Jintalu marrngurrangulu munu pinakarrimiyiinganaku. Partal ngampa-ngampa pirniyinganinyi muwarr pinaku. Nganarna munu wirnti karrimiyirniyanaku, Ngarrkalu muwarr pinaku tarn-tarn jirninganinyi. ³ Wurrarnikinyiyirninnyurraku nyarra yija muwarr, munu purulu mitu manamiyirninnyurrinyi ngapiku warnkukupa yingamanyurrunganinyi. Munu. Yirrkulu yirnkulu jirnikinyiyirni nganarnalu. ⁴ Ngarrkalu ngarrakunyju parrjarnanganyjurrinyi, paliny miranungarra nganikupa nganyjurrulu kurlkarri marnanyi. Palinyjungarra ngurrju marnanganinyi nganarna jakul kanganyaku nyungu palinymili yija muwarr nyurranga. Palajalu nganarnalu karrinyiyirnalalu Ngarrkakungarra pikaly jinaku, munu marrngurranguku pikaly jinaku. ⁵ Munu nyurra marnamiyirninnyurrinyi, ngapi nyarra nyurralu puntajulu wurrarnamanyurrunganinyi yija ngalypakata. Munu lirrjalkatarrangu jarrimiyirni warnkukupa nganiwarralpartiku. ⁶⁻⁷ Munu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu nyurra manaku nganarnakupa jintalu pukun. Ngarrka miranu ngajuku, ngajulu yijalu wurrarnarni.

Nganarnalungarra wurrarniyirninnyurraku muwarr nyarra Jesus Christ. Palinyjungarra nyungu ngakarnanganinyi nyurrakarti. Palajunjalu nganarnalu japirr marnamiyirninnyurrinyi nyurralu ngalypanga kalkurnamanyurrunganinyipa warnku yingamanyurrunganinyi. Munu! Nganarna panyju karrinyiyirni palajun jinaku. Nganarnalungarra kalkurniyirninnyurrinyi ngalypalu. Nyurra miranu nyarra pipilu tukulu kalkurnikinyi partany wupartu palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirninnyurraku. ⁸ Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, kurlkarri marnayirninnyurrinyi ngarrakuny [ngarrakunyju ??]. Palajalu munu muwarrjakun yinyayirninnyurrinyi ngalypakata Ngarrkaja. Waljakapali jirniyirninnyurrinyi nganarnamilikapali pukun. ⁹ Yu, wurrarniyirninnyurrakupa muwarr Ngarrkaja, warrkamu jarrinyikinyiyirna mayipinti warnkuku. Munu japirr manamiyirninnyurrinyi mayiku. Munu nganamayirni mayi nyurramili. Nganarna marrja warrkamu jarrikinyiyirna karrpungupa warrukartingi pukun warnkuku maninyaku nganarnamilaku. Nyurra miranu palajunngarra [palajunjungarra ??] jirnikinyiyirni. ¹⁰ Nyarra wanikinyiyirninnyurraku, ngarrakunyju yirnkulupa kurlumajirralu jirnikinyiyirni Ngarrka pikaly jinaku. Nyurra miranu palaku, Ngarrka pukunngarra, yija-yiji pala muwarr. ¹¹⁻¹² Nyurra miranu nyarra japartulu miranu jininyi yirnkulu

jinaku partany palinymili, palajunmartakapali jarrinyiyirni nyurraku. Nganarnalu ngarrakunyju wurrarniyirni nyurraku yirnkulu jilkulunyurru pikaly jinaku Ngarrkaku. Palinyjungarra ngurrju marnanyurrinyi. Yarti palinyju kangkulinyurrinyi palinymilikarti ngalypakatakarti warrarnkarti. Palajunjalu nyurralu yirnkulu nganiwarralpiri jilkulunyurralu palinykungarra pikaly jinaku. ¹³ Jampa wurrarniyirninnyurraku pala ngalypakata muwarr nyurralu pikalyju pinakarrinyinyurru. Kurlkarri marnanyurru, “Nyungu Ngarrkamilingarra muwarr, munu Paulmilijakun.” Pala yijangarra Ngarrkamili muwarr. Nyurralu yijalmarta jirninyurrulu palanga muwarrja, kurlujartiny jinajalu warinykurnu jarrinyinyurru, kuwarri yirnkungu jarrinyinyurru. Palajunjalu nganarnalu yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, “Yarrarnija!” ¹⁴ Jampa yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkamilingi muwarrja nyurramili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurraku. Nyurra jintakapali jarrinyinyurru, palarrangu yijalmarta jinakatarrangukapali ngapinga, Judeanga. Janamili warrarn waljarrangu marrngurrangu kuli jarrinyiyijanaku, partal ngampa pirnikinyiyijaninyi Jesus Christ yajanaku. Palajunmartakapali nyurramilalu warrarnja waljarrangulu partal ngampa pirnikinyiyinyurrinyi yajanaku palinyku. ¹⁵⁻¹⁶ Kurrngalju Jew-arrangulu marrngurrangulu panyju karrinyiyili Ngarrkamilaku muwarrku. Purlpilu jintalu marlkarri wirlarnikinyiyijaninyi Ngarrkamili muwarr jakul kanganyakatarangu. Nyarra purlpi wirlarniyi jintalu nganyjurrumili Nyampali Jesus. Kuwarrimartanga jintalu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Janalu ngarrakunyju partal ngampa pirniyinganinyi kanganyaku yija muwarr Nyampali Jesus-mili nyurrakupa warinyarranguku.

Yini marnayarninyi “Jew-arrangu”, wiyirr jinta ngunarrijirri ngapi yini marniyijaninyi, “Gentile-arrangu”. Nganarna karrinyiyirnijanaku wiyirrku ngapi Gentile-arranguku miranu jarrinyaku Nyampali Jesus-ku, yijalmarta jinaku palinyja. Wiyirr palajun jinajarrangu Ngarrkalu kartuwarra malkulinyjaninyi. Nyarrarrangu Jew-arrangu ngampa-ngampa pinakatarrangu wiyirrku jintaku. Jana panyju karrinyikinyiyijanaku jintaku Jew-arrangukupa Gentile-arranguku pinakarrinyaku muwarrku Nyampali Jesus-mili. Jana kurlujartinykatarrangu. Palajalu Ngarrka kuli jarrinyijanaku. Yartikala wirlalkulinyjaninyi marrjalu yiji.

(2:17 - 3:13)

¹⁷⁻¹⁸ Yu, nyarrarrangu Jew-arrangulu jurtu ngakarniyinganinyi nyurramilija tawunja. Palajalu yirrkulu kurlkarri marnayirninnyurrinyi, ngayinyja nganarnanga yiji nyurra. Kulpanyaku karrinyikinyiyirninnyurraku nyurrakartiku, marrapa karrinyikinyiyirninnyurraku. Ngajulu Paul-ju marlumal yakurr marnarna kulpanyaku nyurrakartiku, Jayitanju ngampa-ngampa pirnikinyinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yu, yija yiji nyurraku kulpanya yirrinaku karrikinyirna. Purlpikurra Nyampali Jesus wurrarniyirninnyurraku, yijalmarta jirninyurrulu, kurlujartiny yakarnanyurru, ngalypakatarrangu [ngalypa jinakatarangu ??] jarrinyinyurru. Palajunjalu nyurralu pikaly jirninyurrunganyinyi yija. Yarti Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny parlparrjaja. Palanga nganarnapa nyurra pukun kunmu wararr karruluminyi wangka yiji, palinyju warajanga yirrilkulinynganyjurrinyi. Miranu jarrulupiyirni nyurraku, munu puru wurrarnikinyiyirninnyurraku Ngarrkamili ngalypakata muwarr. Palajunjalu pikaly yija yiji jarrulupiyirni.

3

¹⁻² Ngajulu munu kakurnamarnanyurrinyi, ngayiny kurluny-kurluny jarrinyikinyirni nyurraku. Karrinyikinyirni nyurraku yaninya yirrinaku. Yartikarra ngakarnarna nyurraku Timothy. Timothy waraja, nganarnamilingarra paliny Ngarrkamili jakul kanganyakata, marrngurranguku jakul kanganyajanaku muwarr

Jesus Christ-mili. Wurrarnarnala, “Ngaju wantulumarna nyungungu Athens-ja. Nyuntu kulpulumanjanaku Christian-arranguku ngapinga Thessalonica-nga.” Paliny ngakarnarnayurraku jakurlinaku marrjalu, [??] Nyampali Jiyijajinga yijalmarta jilkulinyurrulu ngayiny tarn-tarnjupa wirntimajirralu ngarrakuny. ³⁻⁴ Jintalu kurluny-kurlunya wirrilapiyinyurrinyipa wirntiji pilayinyurrinyili, warinykurnu jiliyinyurrinyili yajanaja Nyampalija Jesus-ja. Nyarra waninyiyirninyurrakupa wurrarniyirninyurraku palajunmarta jilkulupiyinyurrinyi. Kuwarri nyurra miranu wurrarniyirninyurraku yija muwarr. ⁵ Yu, ngajulu ngayiny kurluny-kurlunyu kurlkarri marnikinyirninyurrinyi. Kurlkarri marnikinyirni, “Ngurnipali Jayitanju yakurr marnajaninyi, palajalu ngurnipali kuta yakarnaya yajanaku Nyampali Jesus. Yijapa Ngarrkamili muwarr puruku wurrarniyirnijanaku.” Palajunngarra kurlkarri marnikinyirni. Ngaju kurlkapirli jarrinyaku karrinyikinyirninyurraku. Palakungarra Timothy ngakarnarnanyurraku parjana yirrinaku. ⁶ Timothy kuwarrimartangarra kulpanya. Palinyju wurrarnaji nyurralu yirrkulu yijalmarta jirninnyurrulu Ngarrkangapa tuku jirnanyurrarningu ngalypalu. Ngayiny ngalypalu kurlkarri marnanyurrunganinyi, nyurralu karrinyinyurrunganaku [karrinyanyurrunganaku ??] yirrinaku nganarnaku. Palajunju pukun nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrinaku nyurraku. ⁷⁻⁸ Yu, Timothy-lu jakul kanyaji, pikaly yiji jirninnyi palinyju. Nyungungu jintalu kurluny-kurlunya wirrirkinyinyi. Ngayiny kurlu jirninnyi. Kuwarri ngaju miranu nyurraku, yirrkulu yajarnanyurru Nyampali Jesus. Palajunja ngaju pikaly jarrinyarninyurraku. ⁹ Muwarr pinaja Ngarrkaku, kurlkarri marnayirninyurrinyi, pikaly yiji nganarna. “Yarrarnija!” karra marnayirnalulu Ngarrkaku. ¹⁰ Yirrkulu [?? night and day] muwarr pirniyirnalulu Ngarrkaku nyurraku, wurrarniyirnili karrinyiyirninyurraku yarrana yirrinaku, nyurra miranu jilapiyirninyurrinyi Ngarrkaku. Palajunjalulu nyurra miranu yiji jarrulunyurralu palinyku. ¹¹ Palakungarra japirr marnayirnipulinyi Ngarrka nganyjurrumili Japartupa Jesus nganyjurrumili Nyampali, “Yijapa tukulu kulpanyakanu kawapulunganinyili palamakarti marrngurrangukarti Thessalonica-nga.” ¹² Japirr marnayirninyurraku Nyampali Jesus, yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulinyurrarninyi. Nganarnanga ngayinyja yiji nyurra, palajunmartalu yijalu ngayinyju ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyipa jintaku marrngurranguku pukun. ¹³ Karrinyiyirninyurraku tarlka waninyaku pirlurrja nyurramilingi, kurlumajirri yiji waninyaku [?? May he make your hearts strong, blameless and holy]. Palajunmartalu japirr marnayirni Nyampali Jesus tarn-tarn jinaku nyurraku. Paliny kulpanyaja parlparrjaja palinymili angel-arrangujartiny [?? “with all his holy people” — does this include Christians/saints?] nyurra kurlumajirri wararr karrulunyurru Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga.

4

(4:1 - 12)

¹⁻² Yu, nyurra miranu muwarrarranguku nyarra wurrarniyirninyurrakupa. Pala muwarrarrangu nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Nganarnalu miranu jirniyirninyurrinyi wunyjurrupaliku waninyaku pikaly jinaku Ngarrkaku. Nyurralu pinakarrinyinyurrunganaku. Kuwarri nyungu wurrarniyirninyurraku Nyampalija Jesus-ja: Yirrkulu jirnarrayi yirnkulu yiji nganarnamilija muwarrja. ³ Ngarrkalu karrinyinyurraku yakujun waninyaku. Palinykapali jarrulunyurru, kurlumajirri. Nyurra wiyirr wantulunyurrarningu waljangajakun nyupajingi, munu marru manaku warinymili nyupaji. Munu yiji! [?? - sexual sins - sensitive subject] kurlakurlakatakopalirrangulu ⁴⁻⁵ Jinta marrngurrangu munumpa yiji Ngarrkaku, janalu

yirrkulu marru marniyijaninyi mirtawanyjarri warinymili [?? - sexual sins - sensitive subject] kurla-kurlakatakopalirranggu.

Munu janakapali jarrinyaku [??] yijalmarta jinakatawayirrangukapali. Munu! Nyurramilinga wantulunyurrujanaku waljangajakun nyupajinga. Panyjarrmajirrilu kalkulumanpa ngalypalu jilamanpalu. ⁶ Yijapa nyurranga warinyju ngulyulu kawali warinymili mirtawa. Ngarrkalu kuli jarrulinypalu palaku ngulyukataku. Ngarrkalungarra wirlalkulinyjaninyi palajunmartarrangu. Purlpi nganarnalu minyirru wurrarniyirninyurraku pala muwarr. ⁷ Ngarrkalu wurrarnanganyjurraku Christian-arranguku palinykapaliku waninyaku, kurlumajirri, munu jintakapali kurla-kurlakatakopalirranggu [?? - sexual sins - sensitive subject]. ⁸ Jintalu panypanyayili nyungungu muwarrja. Palarrangulu panypanyakatarrangulu panypanyayinganakupa, panypanyayili Ngarrkangangarra. Ngarrkalungarra yinyanyurrinyi palinymili Ngalypakata Pirlurr, munu panypanyaku palinyja. ⁹ Yu, Ngarrkalu purlpi wurrarnanyurraku ngalypalu tuku jilkulunyurrarninyi. Munu palaku nyungungu mirli-mirlinga yarntalapinyinyurraku, nyurra purlpi miranungarra palaku. ¹⁰ Yu, nyurralu ngalypalu tuku jirninyurrujaninyi Christian-arrangu nyurramilinga warrarnja, Macedonia-nga. Kuwarri wurrarniyirninyurraku, yirrkulu palajun jiliyi. ¹¹ Munu yananyaku jintamilikarti ngurrakarti yimpinaku, jinta marrngurrangu kurrpanakata. Palajunmartaja ngayiny kurlujartiny kuli jarrayili. Yirrkulu marrjalu warrkamu jiliyi. Palangarra nyarra wurrarniyirninyurrakupa purlpilu. ¹² Warrkamu jarrayi mananyaku warnkuku mayipinti. Palajunjalu nyurra munu kulyi yankulunyurrujanaku jintaku. Marrngurrangulu jinta wurralapinyinyurrinyi ngalypanga yirnkungu waninyanyurru.

(4:13 - 5:11)

¹³ Yuu, pinakarrayi nyungu muwarr yijalmarta jinakatarrangu purlpi marlkarri jarrinyiyipa. Karrinyiyirninyurraku miranu jarrinyaku palarranguku. Palajalu munu yirrkulu paju karrulunyurrujanaku. Jinta munumpa waninyayalu Ngarrkaku, palajalu paju karrinyayi janaku ngarrakuny. Munu paju karrulunyurru janaku nyarrarrangukapali. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatawayirranggu Nyampalingi Jiyijajingi, jana paju yiji marlkarri jarrinyajarranguku. ¹⁴ Jesus marlkarri jarrinyi. Palaja Ngarrkalu yarrana wankanyu jirni. Yijalmarta jirninyili palanga muwarrja. Palajunjalu yijalmarta jirninyili nyungungu warinyja muwarrja pukun: Yarti Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus parlparrjaja mananyaku yijalmarta jinakatarranguku marlkarrinyjarriku. Palarrangu Nyampalilu Jesus-ju kangkulinyjaninyi Japartukarti, yijalmarta jinakatarrangu. ¹⁵⁻¹⁶ Nganarnalu wurrarniyirninyurraku nyungu muwarr nganyjurrumilija Nyampalija Jesus-ja. Paliny kulpuliny parlparrjaja mananyaku wiyirrkulu yijalmarta jinakatarranguku, palinyju kangkulinynganyjurrinyi Japartumilikarti warrarnkarti. Palinyju kangkulinyjaninyi kuwarri wankanyupa waninyayi, marlkarri jarrinyaja pukun. Nyarra wankanyu waninyayipa munu jana palaji walangkarra yankulupiyi kanka parlparrkarti. Munu! Pala yakujun jarruliny: Nganyjurrumili Nyampalingarra milpuliny parlparrjaja kamalkulinyjanaku marrjalu marlkarrinyjarriku yijalmarta jinakatarranguku. Wirtulu angel-ju puyu pilkulinypili wirtungu trumpet-ja. Nyarrarrangulu marlkarrinyjarriku pinakarrulupiyi pala trumpet, Nyampali Jesus pukun kamanaja. Palajunja palarrangu marlkarrinyjarri wanka jarrulupiyi. ¹⁷ Palaja nyarra wankanyupa waninyayi yijalmarta jinakatarrangu kanka jilkulinyjaninyi. Nganyjurrumili wiyirr kuru malkulinynganyjurrinyi kanka mujungungu, nyarra marlkarri jarrinyajapa jinta pukun. Palajunngarra nganyjurrumili wiyirr wantuluminyili nganyjurrumilinga Nyampalinga Jiyijajinga ngarrakuny. ¹⁸ Palajunjalu nyurralu yirrkulu ngayiny tarlka jiliyarninyipa pikaly jiliyarninyi muwarrjartinyju nyungujartinyju.[??]

5

(5:1 - 22)

¹ Ngurnipali jintalu kurlkarri marnayi, “Nyanga Nyampali Jesus kulpulinynganyjurruku mananyaku? Nyanga wirlalkulinyjaninyi nyarrarrangu kurlujartiny jinakatarrangu?” Nyampa palaji milpuliny Nyampali nganyjurrumili. Purlpi miranungarra nyurra palaku muwarrku. Munu nyungu mirli-mirlilu miranu jilamarnayurrinyi palaku. Nyanga milpuliny? Palaku wiyirr munumpa nganyjurru.

² Nganarnalu nyarra wurrarniyirninyurraku paliny, nyampangarra turlpuliny. Kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku. Yuu. Ngurnipali ngulyukata yarrali warinymilikarti ngurrakarti warrukartingi. Palarrangu jinta munumpa palaku nyanga milpulinyjanaku janamilinga ngurranga. Janalu munu mintulu mimalapiyalu palaku ngulyukataku. Palajun Nyampali Jesus wangka palaji turlpulinynganyjurruku, kurrngal marrngurrangu munu mira karrulupiyalu palinyku.

³ Palanga janalu wurralapiyi, “Nganiwarralpiri ngalya. Jintalu munu kulilu wirlalapiyinganinyi.” Nyarrarli palajunmarta muwarr pirnalupiyipa, palangarra Nyampali Jesus ngayarta jarruliny. Palinyju wirlalkulinyjaninyi nyampalu palaji, marrjalu yiji wirlalkulinyjaninyi, partal kuku jarrulupiyalu. Nyurra miranu nyarra mirtawanyjarrilu ngayinykarralu partany kanganyiyijaninyi, parra-parra wirtu, munu partal ngampa pilkulupiyijaninyi partany ngayarta jarrinyaku. Palajunkapalingarra jarrulinyjanaku marrngurranguku, nyarrarrangu palal waninyiyipa, kulpanyajaku munu mira karrulupiyalu Nyampaliku Jesus-ku. Jana partal kuku jarrulupiyalu palinyjamarra. [??]

⁴⁻⁵ Yuu, nyurra munu jintakapali, Ngarrkamiliwayi. Jana waninyayi warrukurlangakapali, Satanmilinga warrukurlanga. Jana munu mira karrinyakayalu Nyampaliku Jesus-ku kulpanyaja. Palinyja kulpanyajanga jana marrpalapiyi. Nyurra munu janakapaliwayi. Nyurra Ngarrkamili, waninyinyurru palinymilinga tilinga. Mimarnanyurralu Jesus-ku. Palinyja kulpanyajalu nyurra munu marrpalkulunyurru, pikaly jarrulunyurru.

⁶ Nganyjurru munu warrukurlangawayi waninyayinyi. Munu karta karruluminyi ngarrakuny jintakapali. Parrilyju mimalaminyalu mira-mira Nyampaliku Jesus-ku kulpuliny. Nganyjurru munu wantuluminyi karikatarrangukapali, nyarrapa minpirnayi yirrkulu.

⁷ Marrngurrangu karta karrinyayi warrukartingarra, karikatarrangulu minpirniyi warrukartinga pukunngarra.

⁸ Nganyjurru munu wantuluminyi palarrangukapali, jana warrukurlanga waninyayi. Nganyjurru Ngarrkamili, nganyjurru waninyayinyi palinymilinga tilinga. Palajunjalu nganyjurru yirnkungu wantuluminyalu, munu karikatarrangukapali. Nganyjurrulu yirrkulu Ngarrkanga yijalmarta jiliminyilipa ngalypalu tuku jiliminyarninyi. Kurlkarri malaminyi, Nyampali Jesus-jungarra kangkulinynganyjurrinyi palinymili Japartumilikarti warrarnkarti. Palajunjaja Ngarrkalu tuku jilkulinynganyjurrinyi Satanjamarra.

⁹⁻¹⁰ Ngarrkalu mananganyjurrinyi, palinymili waljarrangu jirninganyjurrinyi. Pala jirni munu kulilu yirrinakupa wirlanaku nganyjurruku. Mananganyjurrinyi tuku jinaku, kangkulinynganyjurrinyi palinymilikarti waljakarti warrarnkarti. Palajungarra ngakarnanganyjurruku Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyngarra kartuwarra manaku marlkarri jarrinyinganyjurruku. Yarti wiyirrku kulpulinynganyjurruku mananyaku, wankanyurrangupa marlkarrinyjarri. Palinyju kangkulinynganyjurrinyi wiyirr palinyja waninyaku ngarramarnti.

¹¹ Palajunjalu kurlkapirli jilkulunyurrarninyi nyungulu muwarrju, palaja munu ngayiny kurluny-kurluny jarrulunyurru. Nyurralu purlpilu pala muwarr wurrarnikinyinyurrarningu. Palajun yirrkulu jilkulunyurru tarn-tarnju yijalmarta jinaku.

¹² Yu, japirr marnayirninyurrinyi ngalypalu kurlkarri malkulunyurrujaninyi nyurramili nyampalirranggu. Ngarrkalungarra ngurrju marnajaninyi palarrangu nyampalirranggu nyurraku. Janalu yijalu yiji

tuku jirnayinyurrinyipa miranu jirniyinyurrinyi nyurra yijalmarta jinakatarrangu yirnkungu yananyaku. ¹³ Palajunmarta warrkamu jirnayinyurraku. Palajunjalu yijalu yiji ngalypalu kurlkarri malayijaninyipa ngayinyja nyurramilinga jiliyijaninyi.

Munu warnta-warnta malkulunyurrarninyi. ¹⁴ Yakujun jinaku karrinyiyirninyurraku: Jinta nyurranga warrkamu jinakatawayi, wurralayijanaku warrkamu jinaku. Jinta nyurranga wirntikata, wurralkulunyurrujanaku, “Yijalmarta jilayili Ngarrkanga! Tukulu kalkulkulunyurrinyi palinyjungarra. Wirntiwayi!” Jinta nyurranga nyangalykata, wurralayijanaku, “Yijalu yajalayi Nyampali Jesus!” Kintilu jilkulunyurrujanaku wiyirru. ¹⁵ Jintalu kurlujartiny jiliyinyurrakulu, munu nyurralu kurlujartiny jilkulunyurrujanaku puntajulu. Tuku jilkulunyurrarninyi ngalypalu yiji, jinta pukun tuku jilkulunyurrujaninyi, munumparrangu Nyampaliku Jesusku. ¹⁶ Yirruku yiji pikaly wantulunyurru. ¹⁷ Yirrkulu muwarr pilkulunyurralu Ngarrkaku. ¹⁸ Karra malkulunyurralu yirrkulu Ngarrkaku, “Yarrarnija!” Palajun karra malkulunyurralu ngalypangapa kurlungu pukun. Christian-arrangulu palajunju jinaku. Palajunmartakungarra Ngarrka karrinyi. ¹⁹⁻²⁰ Yijapa Ngalypakata Pirlurr muwarr pilkulunyurraku, munu palal yakalkulunyurru. Yijapa warinyju marrngulu wurralkulunyurraku palinyju muwarr pirninyi muwarr Ngarrkaja. Munu panypanyaku palanga muwarrja. ²¹⁻²² Kintilu yiji pinakarrulunyurru pala muwarr. Japirr malkulunyurrarningu, “Yija pala muwarr? Ngarrkaja pala?” Yijapa yija-yiji, palajangarra muwarrja jilkulunyurru. Yijapa mitu yiji, munu Ngarrkaja, kurlu pala. Munu kurluja muwarrja jilkulunyurru.

(5:23 - 28)

²³ Ngarrka waninyinyurraku nyurranga, palinyjungarra ngalypanga kalkurnanyurrinyi. Palajunja ngayiny wuta waninyinyurru. Japirr marnarnanyurraku Ngarrka, tuku jilkulunyurrinyi, kurlumajirri. Japirr marnarnanyurraku ngalypalu kalkunaku nyurramili pirlurra kurlkapa kawu pukun. Kurlumajirri yakujunngarra wantulunyurru ngarrakuny. Warajanga karpunga Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili kulpuliny parlparrjaja, palinyju wurralkuliny, ngalypa yiji nyurra, kurlumajirri. ²⁴ Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili waljarrangu jarrinyaku. Paliny yirnikata, ngalypa yiji jilkulunyurrinyipa tukulu kalkulunyurrinyi palinyju. ²⁵ Yuu, japirr malkulunyurrunanganaku Ngarrka, tukulu kalkulkulinynganinyi nganarna pukun. ²⁶ Nyurra wiyirr Nyampali Jesus-mili. Wiyirr nyurra warajanga jarrinyajanga pikalyju yampu malayarninyi. ²⁷ Ngajulu Paul-ju wurrarnarnanyurraku, Ngarrkalu karrinyinyurraku pinakarrinyaku nyunguku muwarrku. Read-amu jilkulunyurru nyungu mirli-mirli wiyirru pinakarrinyaku. ²⁸ Japirr marnarnanyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali yirrkulu ngalypalu tukulu kalkulkulunyurrinyi. Jipi.

KURIJINARRANGUKU NGAPINGA, THESSALONICA-NGA (PAUL'S SECOND LETTER TO THE PEOPLE IN THESSALONICA)

¹ Nyungu muwarr ngajuja Paul-ja, ngapija, Silas-japa Timothy-ja pukun. Mirli-mirlinga yarntarniyirninyurraku yijalmarta jinakatarranguku ngurnungungu, Thessalonica-nga. Ngarrkamilipa Jesus-mili nyurra. Nyarra Ngarrka Japartu nganyjurrumili, nyarra Jesus Christ Nyampali nganyjurrumili. Pulanymilingarra nyurra wiyirr. ² Japirr marnayirninyurraku Ngarrka Japartu nganyjurrumilipa Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali pukun, ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyipa ngayiny ngalypa jilkulinyapulunyurrinyi.

Pikaly yiji jirninyurrunganinyi.

³ Yuu, kurlkanga jirninyurru yiji. Nyurralu yijalu yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkangapa ngalypalu tuku jirninyurrarninyi. Yirnkul palajunngarra jirninyurru. Palajunjalu pikaly yiji jirninyurrunganinyi. Palakungarra yirrkulu karra marnayirnalu Ngarrkaku, “Yarrarnija!” ⁴ Nganarnalu nyurra marniyirninyurrinyi jintanga Kurijinarranguku ngurnarrijirri tawunjarrangu. Wurrarnayirnijanaku nyurralu Thessalonica-nga yijalmarta jirninyurrulu Ngarrkanga, kurlkanga jirninyurru yija. Jinta marrngurrangu kuli jarrinyiyinyurrakupa kurlujartiny jirniyinyurraku, Nyampali Jesus yajanaja partal ngampa-ngampa pirnikinyiyinyurrinyipa. Yirrkulu ngarrany yajarnanyurru paliny.

Ngarrkalu wurralkulinynganyjurraku, “Ngalpayi ngajumili warrarnja!” [??]

⁵⁻⁷ Palajunjalu Ngarrkalu yarti wurralkulinyurraku, “Ngalpayi ngajumili warrarnja!” Palanga paliny Nyampali wantuliny ngarramarnti. Ngarrka ngalypa yiji, yirnkulu jininyi ngarrakuny. Puntaju nyarrarrangu kulikatarrangu wirlalkulinyjaninyi. Palanga nyurraku ngalypa jilkulinyurraku, nganarnaku pukun. Ngarrkalu palajun jilkulinynganyjurraku parlparrja kulpanyaja Nyampali Jesus. [??]

Yuu! Ngarrkalu ngakalkuliny Jesus nganyjurrumili Nyampali parlparrjaja wikanga lalyurr-lalyurrkarranga kaninykurnu, palinymilirrangu marrjapanu angeljartiny pukun.[??] ⁸ Palangangarra Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi nyarra palinyku munumparrangu. Panypanyikinyiyili ngalypanga muwarrja Nyampalimili Jesus-mili, panyju karrikinyiyalu. Palajunjalu wirlalkulinyjaninyi wiyirr.[??] ⁹⁻¹⁰ Jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarrakuny. Nyarrarrangu marrngurrangu munu wangka palanga wirtunga pirrpanga Jesus-milinga waninyakayi. Munu yiji! Nyampalinga Jesus-ja kaja yija yiji wantulupiyi ngarramarnti.[??]

Wariny jarrulinynganyjurraku, palinymilirrangu nganyjurrulu. Nyampalinga Jesus-ja wangka yiji wantuluminyi. Wiyirrju yijalmarta jinakatarrangulu paliny nyurra malaminyi. Yuu, yijalmarta jirninyurrulu nganarnamili muwarrja Nyampaliku Jesus-ku. Palajunja nyurra palanga wantulunyurru palinyja. Warajanga wiyirrju nyurra malaminyi Nyampali Jesus, nyurralupa nganarnalupa jintalu yijalmarta jinakatarrangulu pukun.

Japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi.

¹¹ Palajunjalu yirrkulu japirr marnayirninyurraku Ngarrka, palinykapali yarni malkulunyurrinyi palinyju. Ngarrkalungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymili

jarrinyakupa palinykapali jarrinyaku, kurlumajirri. Nyurralu yijalmarta jirninyur-rulu palinyja. Palajunjalu yijalu yiji warrkamu jirninyurralupa yirnkulu jirninyurru palinykungarra pikaly jinaku. Japirr marnayirninnyurraku Ngarrka nyurramilaku pirlurrku tarlka jinaku, yijamarta jilkulunyurru yirnkungu ngarramarnti.

¹² Yirnkulu jilkulunyurru, palajunjalu jintalu nyurra malapiyi Jesus nganyjurrumili Nyampali. Palinyju nyurra pukun nyurra malkulunyurrinyi ngalypa jinaja. Ngar- rkalupa Nyampalilu Jesus-ju ngalypalu kalkulkulinyapulunyurrinyi.

2

Nyampali Jesus munu purlpi kulpanyama.

¹⁻² Yuu, ngurnipali warinyju wurralalu nyurraku muwarr palajun: “Nyampali Jesus Christ purlpi kulpanya, kanyajaninyi marrngurrangu palinymilirrangu Ngarrkami- likarti warrarnkartti.” Mitu pala muwarr. Ngurnipali warinyju wurralalu muwarr yakujun: “Ngarrkamilalu Pirlurrju wurrarnaji nyarra muwarr.” Ngurnipali jintalu wurraliyili nganarnalu yarntarniyirni mirli-mirlinga, “Nyampali Jesus purlpi kulpa- nya.” Pinakarrinyajalu muwarr palajunmartaja, munu ngayiny kurlu jarrulunyurru, munu wirnti karrulunyurru. ^{3a} Munu yijalmarta jinaku palajunja muwarrja. Puru yiji mitu marnayinyurrinyi.

Kurlujartinykata Marrngu turlpuliny.

^{3b} Walangkarra palaji wariny marrngu turlpuliny, paliny Satan-mili, paliny yini Kurlujartiny Marrngu. Kurrngalju yiji marrngurrangulu pinakarrulupiyalu palaku Marrnguku, warinykurnu jilkulinyjaninyi Ngarrkangamarra. ⁴ Nyarralu marrngulu wurralkulinyparninyi wirtu yiji paliny. Jakurlilkulinyjaninyi marrn- gurrangu pinakarrinyaku palinyku. Kajalkuliny Ngarrkamilinga Temple-japa karra malkulinyjanaku wiyirru, “Ngajungarra nyarra wirtu yiji kankajirrija. Yijalu yiji jilkulunyurru ngajumilija muwarrja. Munu yijalmarta jilkulunyurru Ngar- rkanga. Munu pinakarrulunyurrujanaku jintaku mangunyarranguku. Yijalu ngajuku pinakarrulupijinyurru!” Yuu, palajun jilkuliny painyju.

⁵ Nyarra wanikinyinyi palanga wurrarnikinyiyirninnyurraku nyungu kurlu- jartinykata marrngu. Kurikarri malkulunyurru nyungu muwarr. ⁶ Nyarra munu ngayarta jarrima, warinyju ngampa pininyi ngarrany. Nyurra miranu palaku ngampa pinakataku. Yarti pala kurlujartinykata marrngu ngayarta jarruliny Ngar- rkamili muwarrja. ⁷ Kuwarri kurrngalju marrngurrangulu yirrkulu panypanyayili Ngarrkanga. Satan-ju kukujarrilu kanganyajaninyi warinykurnu, kurlujartinykurnu. Yartikala Ngarrkalu purlu jilkulinypalu nyarra ngampa pinakata.

⁸⁻¹⁰ Palajangarra pala nyarra Kurlujartinykata Marrngu ngayarta jarruliny. Yuu, Satan-ju ngakalkuliny paliny, mitu marnarrulinyjaninyi maparnjartinyju wirtu- jartinyjupa. Jilkuliny warinypa wariny kurlujartiny, mitulu palinymilalu ngurra malkulinyjaninyi junta warinykurnu, kurlungu. Kurikarri malapiyi paliny wirtu yiji, Ngarrkakapali, pinakarrulupiyalu palinyku.

Palaja Jesus nganyjurrumili Nyampali kulpuliny pirrpanga wirtungu yiji parlpar- rja. Wurralkulinypili Kurlujartinykatanga Marrngunga, “Marikarri wirlalamarnanta kuwarri.” Yija, palalu muwarrju wirlalkuliny.

Nyarrapa pinakarrinyiyili palanga Kurlujartinykatanga wirlalkulinyjaninyi wiyirr Ngarrkalu. Pinakarrimayi muwarr yija yiji Ngarrkamili, yijalmarta jirnimay- ili palinyja, kartuwarra marnamajaninyi. Yakal marnayi muwarr Ngarrkaja. Palajunjalu jurtu ngakalkulinyjaninyi ngarramarnti. ¹¹ Pala yija! Jana panyju karrinyiyi pinakarrinyaku Ngarrkamilaku yijaku muwarrku. Palajunjalungarra Ngarrkalu ngakumpa jilkulinyjaninyi wiyirr kurlikapirlija. Janalu kurlikarri malapiyi

warinykurnu, pinakarrulupiyalu palaku kurlujartinykataku mitukataku marrnguku. ¹² Pikalyju kurlujartiny yajarnayi. Ngarrkalu wirlalkulinyjaninyi palarrangu yakal-yakal manakata palinymilaku yijaku muwarrku.

Nyampalilu Jesus-ju ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku.

¹³ Yuu, Nyampalinga Jesus-ja ngayinyja waninyinyurru. Purlpi walangkarrangungarra ngurrju marnanyurrinyi palinymilirranguku jarrinyaku. Ngakarnanyurraku palinymili Ngalyapakata Pirlurr kartuwarra manaku nyurraku, ngalyapakatarrangu jinaku nyurraku pukun. Pinakarrinyinyurru Ngarrkamili yija muwarrpa yijalmarta jirninyurrulu. Palajunjangarra Ngarrkamilirranguku jarrinyinyurru. Palajunjalu nyurraku yirrkulu karra marnayirnalalu Ngarrkaku, “Yarrarnijayi!” ¹⁴ Ngarrka karrinyanyurraku Nyampalikapali Jesus Christ-kapali jarrinyakupa waninyaku palinyja ngarramarnti. [??] Palajunjalungarra ngakarnanganinyi nyurrakarti jakul kanganyaku palinymili ngalyapakata muwarr.

¹⁵ Yuu, tarlka wantayi! Ngarrakunyju yijalmarta jiliyili nyarra muwarr wur-rarniyirninnyurraku palanga, mirli-mirlinga muwarr yarntarniyirninnyurraku.

¹⁶⁻¹⁷ Ngarrkanga nganyjurrumilinga Japartunga ngayinyja yiji nganyjurru wiyirr, palinyju ngalypalu kalkurnanganyjurrinyi. Palajunjalu miranu jarrinyinyi nganyjurru marlkarri jarrinyaja yarrana wankanyu jilkulinynganyjurrinyi, palinyja waninyaku ngarramarnti. Nganarnalu japirr marnayirnipulinyi Jesus Christ nganyjurrumili Nyampalipa Ngarrka Japartu nganyjurrumili, pulanyju ngayiny tarlkapa wirntimajirri kalkulkulinyapulunyurrinyi, yirrkulu nyurralu yirnkulu jirnarrayipa yirnkulu muwarr pirnarrayi.

3

Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku.

¹ Yuu, japirr marnayirninnyurrinyi, nyurralu Ngarrkanga muwarr pilkulunyurrunganaku puntaju. Japirr malkulunyurrunganaku ngayiny tarlka jilkulinynganinyi nyampalu jakul kangkulupiyirnijanaku muwarr Nyampali Jesus jintanga marrngurrangungu ngurnarrijirri. Karrinyayirnijanaku pinakarrinyaku pala muwarr, janalu pukun yijalmarta jilapiyili, wunyurrulu kapali Jakul kanganyikinyiyirninnyurraku muwarr Nyampali Jesus-mili. Pinakarrinyaja, pikalyju yijalmarta jirninyurrulu. Palajunju pukun nganarnalu karrinyayirnijanaku jintaku pikalyju yijalmarta jilapiyili. ² Jinta marrngurrangu ngayiny jalypakata, janalu munu yijalmarta jinakayili muwarrja Nyampalinga Jesus-ja. Kuliny-kuliny jarrinyiyi nganarnakupa wirlaliyinynganinyili. Japirr malkulunyurru Ngarrka nganarnaku paliny mingka wantuliny nganarnaku palarrangungamarra kurluny-kurluny marrngurrangungamarra. ³ Jesus nganyjurrumili Nyampali waninyi nganyjurrunga ngarramarnti, munu wirrina parnpilkulinynganyjurrinyi. Yija yirnkukata paliny. Nyurra yirnkukata jilkulunyurrinyi palinyjupa tuku jilkulunyurrinyi Satan-jamarra.

Yirnkulu jinarrayi Ngarrkamiliya muwarrja.

⁴ Nyampalilu Jesus-ju ngayiny ngalypa jirninganinyi, nyurralu kuwarri yirnkulu jirninyurru. Yijalu yirnkulu jirnarrayi nganarnamilija muwarrja. ⁵ Japirr marnayirninnyurraku Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu miranu jilkulinyurrinyi Ngarrkaku, nyurralu yijalu ngayinyja jilkulunyurrarningu Ngarrka. Japirr marnayirni Nyampali Jesus, nyurralu ngayinyju tarlkalu jilkulunyurrulu muwarrja Ngarrkamiliya. Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngarrakunyju jirnikinyi palinymilija Japartumilija muwarrja. Jintalu kurlu jirnikinyiyalu palinyku, nganin-nganin kurlujartinyapa wurrarnikinyayili, palinyju yirrkulu ngarrany jirnikinyi palinymilija

Japartumilija muwarrja. Nganarnalu karrinyiyirninyurraku yirrkulu palajunju jirnarrayi Ngarrkamilija muwarrja.

Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.

⁶ Yuu, purlpilu wurrarniyirninyurraku, yija yiji warrkamu jarrulunyurru waljaku warnkuku mayipintiku mananyaku. Jintalu nyurranga panypanyayili nganarnamilia muwarrja, puru kajan-kajarnayi, warrkamumajirri. Pinakarrayi! Wurralapiyirninyurraku muwarr Jesus Christ-ja nganyjurrumilija Nyampalija. Kajamarta wantulunyurru janangamarra palajunkatarrangungamarra, munu kululkulunyurrujaninyi.[??] ⁷ Nyurra kurlkapirli, nyurralu jilkulunyurru nganarnalukapali. Nyarra wanikinyinyi palanga, warrkamu jarrikinyiyirni, munu puru kajan-kajarnamiyirni. ⁸ Munu japirr marnamayirninyurrinyi mayiku. Mayiku warnku yinyayirninyurrinyi. Warrkamu jarrinyiyirni. Nganarnalu yija warrkamu jarrikinyiyirna karpungapa warrukartinga warnkuku waljaku mananyaku nganarnamilaku. Munu mayi ngulyulu nganamiyirninyurruka nyurramili. ⁹ Nyampalilu Jesus-ju ngakarnanganinyi wurrnaku muwarrku palinyamilaku nyurranga. Palajunjalu japirr marnamiyirninyurrinyingarra mayiku. Puru yakarniyirni. Nganarnalu miranu jinaku karrikinyiyirninyurraku wunyjurruku jilkulunyurru. Palajunjalu marrja yiji warrkamu jarrikinyiyirna. Yakujun pukun ngarra jilkulunyurru nyurralu, warrkamu jarrulunyurru waljaku mayipintiku warnkuku nganarnalukapali. ¹⁰ Nyarra wanikinyinyi palanga minyirrju wurrarniyirninyurraku, “Warrkamuwayikatarrangu mayiku jamilkulunyurrujaninyi.” ¹¹ Wurrarniyinganaku jintalu, nyurranga jinta munu warrkamu jarrinyakayi. Yani-yaninyayijanaku jintamilikarti ngurrakarti, muwarr yimpin-yimpinakata. ¹² Nyungu muwarr Nyampalija Jesus Christ-ja wurrarnayirnijanaku palarrangungu marrngurrangungu minyirrju: “Minyirr jarrayi! Warrkamu jarrayi yija mayipinti warnku waljaku!”

¹³ Yuu, wiyirra nyurranga wurrarnayirninyurraku nyungu: Purnku-purnku karrinyawayi, yirnkulu jinarrayi.

¹⁴ Ngurnipali jintalu nyurralu, nyungungu mirli-mirlingi yakal malkulunyurrunganaku. Yini malayijaninyi palarrangu marrngurrangu. Munu kululkulunyurrujaninyi palajun jinakatarrangu. Palajunjalu jana yija kurntanyja wantulupiyarningu. ¹⁵ Munu yukuny pilkulunyurrujaninyi. Jana Nyampali Jesus-milirrangu pukun nganyjurrukapingarra. Palajunjalu jinulu wurralkulunyurrujanaku kurlujartiny jirniyi, jurti jilkulunyurrujanaku yirnkuku jinaku.

Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi.

¹⁶ Jesus-ju nganyjurrumilalu Nyampalilu ngayiny ngalya jirninganyjurrinyi. Japirr marnayirninyurraku, palinyju ngayiny ngalya jilkulunyurrinyi ngarramarnti. Japirr marnayirninyurraku, nyurranga paliny wantulunyurraku ngarramarnti. ¹⁷ Nyungungarra milyanga ngajulu Paul-ju yarntarnarnanyurraku parirrju ngajumilalu. Yakujunngarra yarntarnarna milyanga mirli-mirlingarrangu ngajumilirrangu wiyirra. ¹⁸ Japirr marnayirninyurraku Jesus Christ nganyjurrumili Nyampali, ngalypalu tukulu kalkulkulinyurrinyi palinyju. Jipi.

1 Timothy

Unknown if consultant checked.

3

²⁻³ Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawur-rkata,...munu kulikata...

2 Timothy

Unknown if consultant checked.

⁷ Ngarrkanga yirnkulu yijalmarta jininyalu nganyjurrulu. Palajalu Ngarrkalu Ngalypakata yinyanganyjurrinyi palinymili Pirlurr, yija yiji kurlumajirri paliny. Nyarra Pirlurr Ngarrkaja nganyjurrungu kawungu wantuliny ngarramarnti. Munu wirntikata jinanganyjurrinyi. Munu kurntanykata jinanganyjurrinyi. Yirnkuku ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi Ngarrkamiliya muwarrja jinaku. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngarlungu jinaku Ngarrkapa marrngurrangu pukun wiyirr. Ngarlu nyinga marnanganyjurrinyi ngalypa jinakupa kurluku yakanaku pukun.

3

⁴ Kurlkarri mala nyarra wurrarnarnangu, marrngurrangu kurluny-kurluny yija yiji jarrulupiyi. Marrngurrangu wantulupiyi ngampankata, lirrjalkata warnkuku, nyurra-nyurakata, rakakata, nyurni manakata, panypanyakata pipi japartuku, munu puntaju yinganyakata, wirntimajirri Ngarrkaku; pajuwayikata, yukuny pinakata, jintaku mitu yimpinakata, rirra kararrkata, kulikata, malyparrkata ngalypaku, mitulu kuku jarrilu jinayi marrnguku kurlu pinaku, turralu kurlujartinyju jinakata, munu kurlkarri malkulupiyi nganipa jarruliny puntaju, wirtu-wirtu jarrinyakata; pikaly jinayarninyi janalujakun, munu Ngarrka ngarlungu jinakayiyarningu; Kurijinka-palirrangu mitukata wantulupiyi, munumpa wantulupiyi Ngalypakataku Pirlurrku, palinyju Kurijinarrangu ngarlu yirnkukata jinajaninyipa kurlujartinyku karrkanaku jinajaninyi. Munu yiji kulunaku marrngurrangu nyarrarrangu kurlujartiny jinakatar-rangu.

Titus

Unknown if consultant checked.

⁷ ...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

3

¹⁴ Christian-arrangulu miranu jarrinyaku yirnkumulaku muwarrkupa ngalypalu warrkamu jilkulupiyi ngarramarntilu. Munu puru kajan-kajanaku watapirti.

Hebrews

Unknown if consultant checked.

12

¹⁻² Kurrngalju purlpijalu marrngurrangulu parrjarnayinganyjurrinyi. Palajunjalu parnpina wirrilkunyijaninyi nganin-nganin nyarra jinu jinanganyjurrinyipa jurtuku jinaku, nyarra kurlujartinyjurrangu pukun karrpa-karrpa warlirnayinganyjurrinyi. Nganyjurrulu yajalkunyi Jiyijaji jalypalu, kurlkarri malkunyi palinyngarra ngarakunyu. Palinyju walangkarranguja jipikartijakun Ngarrkanga yijalmartaku jinanganyjurrinyi yijalu. Marlkarri jarrinyaku nayilamu jinajalu kanka mungkanga kurntany yija yiji. Jiyijaji miranungarra palaku, paliny munu purlu jarrima, kurlkarri marnikinyi yarti Ngarrkalu pikaly yiji jilkuliny, nyarra kurntany puru yakarna. Kuwarri kajaninyi wangka yiji Ngarrkanga.

James

Unknown if consultant checked.

¹³⁻¹⁵ Kurlkarri mala, ngarnurtulupa karrinyi kurlujartiny jinaku, munu yiji palinyju karra malkuliny, “Ngarrkalu kurlujartinyku jinaku yakurr marnanyi.” Munu nganurtulupa yakurr marnaka Ngarrka kurlujartiny jinaku, Ngarrkalungarra munu yakurr malkuliny ngarnurtupa kurlujartiny jinaku. Nganyjurrulungarra waljalu karrinyanyi kurlujartiny jinaku ngarramarntilu, kurlkarri manajalu yakurr marnanganyjurrinyi palangarra kurlujartiny jinaku. Palajunmarta yirrkulu kurlujartiny jinaja nganyjurrumarkarri jarruluminyi.

4

⁷⁻⁸ Wurralala Ngarrkanga, “Nganikupa karrinyajin jinaku, palangarra jilamarnangu nyuntuku.” Ngarntanaku Mirurruku Wirtuku, mirti jarrulumangalu. Wangka jarra Ngarrkanga, paliny wangka jarrulumangu nyuntungu...

1 Peter

Unknown if consultant checked.

What the Apostle Peter wrote to the Christians in his day about living the Christian life (Last verse of chapter 3 and 4:1–5 not yet checked!).

18-19 Nyurramilirrangulu walangkarrangujalu kurlujartiny jinikinyiyi, palajun nyirrirnikartijalu yakurr marnayijaninyi. Palajunngarra nyurra pukun waninyikinyinyurru. Nyurra miranu nyarra warajaku, Jiyijaji Kurayijiku, marrngurrangulu marlkarri wirlarniyi. Janalu palinyja palajun jinajalu, paliny ngapikapali jarrinyi, kukurnjari wupartukapali jarrinyi, nyarra kukurnjari purrpurn yiji, wurrkumajirripa pitamajirri, purlpilu kurlujartiny jinajalu marrngurrangulu, marlkarri wirlarnikinyiyi kukurnjari, wurrarnikinyiyalu Ngarrkaku, “Kurlujartiny jinirni. Palajunjalulu nyungu wirlarnarna kukurnjari, puntaju ngaju munu wirlalaminyinkurra palaku kurlujartinyku, puru ngakalaminyin.” Jiyijaji Kurayiji nyarra kukurnjarikapali jarrinyinganyjurruku. Wirtu yiji jininganyjurruku, nganyjurrumili Nyampalingarra marlkarri jarrinyinganyjurruku! Jayitanju munu warlirnakanganyjurrinyi, kuwarringulu Jayitan munu nyampali nganyjurruku! Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi, warajamalngarra jirni wiyirru marrngurranguku ngarramarnti. Palajunjalulu minyirrju yijalu yiji kurlkarri malkulunyurru paliny, wirntilu pukun.

3

²² Jungkanga waninyaja Christ parlparrkarti yana. Palanga Ngarrkanga kajaninyi marrjanyukarti. Palinyngarra wirrirni Ngarrkalu nyampali wirtu angel-arrangukupa nyampalirrangukupa, jungkangapa parlparrja, wiyirru nyarrakurnujirri.

4

1-5 Jungkanga Christ kurluny-kurlunyja wirrirnikinyiya. Munu ngampa pinamaninyi. Palaja palajun kurlkarri malayi Christ-kapali, nyurralu! Kurluny-kurlunyja waninyajanga nyurra kurlu jinajamajirri, nyurraku miranu wantulupiyi warinyarrangu, nyurralu jipi kurlu yakarnanyurru ngarramarntilu. Kuwarringulu wantulunyurru nyungungu jungkanga Ngarrkamilingi nganirrangupa jilkulinyurru, munu nyurramilingi waljanga jilkulinyurru. Nyurralu jipi kurluny-kurluny yakarnanyurru nyarra purlpilu jinikinyinyurru nyarrarrangukapali Ngarrkamajirrirrangukapali. Nyurralu nganiwarralpirti kurntanymajirrilu jinikinyinyurru, kurla-kurlaku kurlkarri marnikinyinyurru, yawurr jarrinyikinyinyurru, ngananyikinyinyurru lirralju kuwiyipa mayi wirtu, kurlujartinyju yikarnikinyinyurrarningu, nyurralu marni pinaja mirurrukapali mangunyarrangu, ngayinyja nyurra marnikinyinyurrujaninyi, Kuwarri Ngarrkangalu panypanyakatarrangulu japirr manayinyurrinyi yarrana palajun jinaku, palarrangu kurlujartinyarranguku turrrpa-turrrpalu jinakata. Munu jinajalu nyurnpaly jarrulupiyinyurraku. Yartikala Ngarrkalu japirr malkulinyjaninyi, pirlpalkulinypaninyi nganirrangulu nyarra kurlujartinyja jinikinyiyi palarrangulu marrngurrangulu. Muwarr yungkulinyjaninyi ngungku yiji wankarrangupa marlkarri.

5

⁸ Mintu wantayi! Parrjarn-parrjarnarra! Pala mirurru yukuny-yukunykata nyurraku. Pala wirtu kuwiyi, ngapi, yini layin pala, ngarurr-ngarurr karra manakata, marnti yananyi kuwiyi ngananyaku kanyjin-kanyjininya. Palakapali marnti yananyi

Mirurru Wirtu kanyjin-kanyjininya marrnguku warlinakanu mujujakapaliku jinaku.
⁹ Tarn-tarn wantayi, kakuputulu yijalmarta jilayili Ngarrkanga. Mirurru ngarntarn-
ngarntarnarra! Jintaku miranu nyurra, Ngarrkanga yijalmarta jinakatarrangu
ngunarrijirringi yajarri kurlungungarra nyurrapali.

1 John

Unknown if consultant checked.

⁵ Nyungungarra muwarr wurrarnanganyjurruku palinymilalu partanyju, nganar-nalu kuwarri wurrarnayirninyurraku nyurranga: Ngarrka kurlumajirri yija yiji, yija yiji paliny ngalypakata ngarramarnti. ⁶ Ngurnipali nganyjurrulu wurralanyili, ngalypangakapali waninyanyi Ngarrkanga, kurlujartiny pukun jinanyi. Palajun jinajalu nganyjurrulu mitu wurrarnanyi, munu jinanyi Ngarrkamilija muwarrja. ⁷ Jampa waninyanyi kurlumajirri, palinykapali kurlumajirri waninyi, pikaly yiji jar-ruluminyi warajanga, palajunjalu palinymilalu partanyju Jiyijajimilalu pijirrilu janpa jinanganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja nganyjurrulu jinaja. ⁸ Yijapa nganyjurrulu wurralanyarninyili nganyjuru kurlujartinymajirri, yija yiji mitu marnayinyarningu nganyjurrulu waljalungarra, yijalu jurtu wurrarnakanyi. ⁹ Jampa wurrarnanyili Ngarrkanga kurlujartiny jinanyi, yjakata paliny, jilkuliny palinymilija muwarrja, jurtulu jilkuliny: puru yakalkulinynganyjurrinyi kurlujartiny jinaja, janpa jilkulinynganyjurrinyi wiyirra kurlujartinyja jinaja nganyjurrumilija.

Revelation

Unknown if consultant checked.

22

⁵ Palanga wantuliny warrukurlamajirri, Ngarrkalungarra pirrpa jilkuliny wiyirr, janyjamajirripa lampumajirri. Nyarrarrangu yijalmarta jinakatarrangu wirtukapali nyampalikapali wantulupiyi ngarrakuny.

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun

Unknown if consultant checked.

**Nyungulu mirli-mirlilu kalkurnajaninyi muwarr
marlu Payipulja. Miranu wantuluman
palarranguku, wunyjurrulu walangkarrangu
yajarnayarninyi.**

**Kurrngal yiji muwarr Payipulja. Nyungungungarra
mirli-mirlingi junta murlkurrangu
wirrirniyirnijaninyi jukurrangu muwarr. Yijapa
karrulunyurru muwarrku makunurranguku
yirrilkulunyurru Payipulja.
Original postface information**

The Nyangumarta title of this book is, “Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu. Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.” In English this title means, 'These are Stories From The Bible. From The Beginning They Followed Each Other In This Way'.

Nyangumarta is understood by approximately 1,000 Aborigines living in the eastern half of the Pilbara Region of Western Australia.

This book was originally printed by Mission Publications of Australia (PO Box 21, Lawson NSW 2783) as a Ngaanyatjarra—English edition. The English text at the bottom of the pages was prepared by Ameer Glass and Dorothy Hackett of the Ngaanyatjarra Bible Project, Alice Springs, and the equivalent Ngaanyatjarra text was then prepared in collaboration with Ngaanyatjarra speakers, and printed at the top of the pages.

Using that Ngaanyatjarra—English edition as a model, an expanded English text (not included here) was prepared by Brian and Helen Geytenbeek of Wycliffe Bible Translators. It was translated into Nyangumarta under their supervision, and the translation checked by several Nyangumarta speakers, and substituted for the Ngaanyatjarra text in this edition.

The illustrations are by Jack Finch of Mission Publications of Australia.

BIBLE OVERVIEW Inland Nyangumarta 18 Mar 1996.

1

(Title Page)

Nyungurrangu Payipulja Muwarrarrangu.
Walangkarranguja Yajarnayarninyi Yakujun.

These Are Stories From The Bible.
From The Beginning They Followed Each Other In This Way.

(Nyangumarta language)

2

Ngarrka walangkarranguja waninyi, (Japartupa Partanypa Pirlurr Ngalypakata), palinyjakun.

NGARRKA:
Japartu
Partany
Pirlurr Ngalypakata

3
Ngarrkalu parlparrpa jungkapa kujungurru jini. Wiyirr jinijaninyi kujungur-
runggupa jungkangapa parlparrja. Palaja pirirripa mirtawa pukun jinipulinyi.
Marrngu wiyirr, warrarnjarrangu ngurnarrijirrija, milpanyinyi nganyjurru wiyirr
nyarraja jirri.

4
Palaja pirirrilupa mirtawalu panypanyapululu Ngarrkanga.

5
Palajalu marrngurrangu wiyirr panypanyakata jarrinyiyi Ngarrkaku ngarramarnti.
Kurlu jinakatarrangu jarrinyiyi.

6
Punjaja Ngarrkalu ngakarna wirtu mangkurtu marlkarri jinaku wiyirrku kurlu
jinakatarranguku. Wanka jinijaninyi Nawapa palinymili mirtawapa partanykarran-
gupa ngarrayarrangu, palarrangujakun. Jinta ngapalu warnan kanyajaninyi.

7
Pala mangkurtuja marrngurrangu kurlujartiny ngarrany, panypanyayili yirkulu
Ngarrkanga. Palinyju puripi wurrarnajanaku, “Jirrja yarrayi warrarnja.” Wur-
rarnayarningu, “Munu jirra yankulupiyirni, wantulupiyirni nyungungu kunmu.
Yarni malapiyirni wirtujina maya, wirtu warnkukapali, kankakurnu, parlparrkarti.”
Palajunjamarra Ngarrkalu yinyajaninyi warinypa wariny muwarr, ngakumpa jar-
rinyiyarningu. Palajangarra ngunarrijirri yanayi.

8
Walangkarranguja Ngarrkalu wurrarnarningu, “Ngalypa jilamarnajanaku wiyirrku
marrngurranguku.” Palajunjalu kuwarri warajanga pirirringi wurrarnalu, yiningi
ngapingi, Yayipurayamungu, “Yakalaman nyuntumili warrarn walja. Kaja yiji
yankuluman, ngajarrirrangumilikarti warrarnkarti. Yananyaja jurti jilamarnangu
ngajulu.” Ngarrkamilija muwarrja yana. Punja waninyi palanga warrarnja warinyja.

9
Yayipurayamu marlkarri jarrinyaja (1,991 BC), palinymili karluji jamujipa
janamili partanykarrangu nyirrirnikartija kurrngal jarrinyiyi. Yanayi warrarnkarti
warinykarti, Yijipikarti.

Yayipurayamu
Yayijaka
Jayikapu

10
Punja palanga waninyiyi Yijipingi. Palaja Yijipijalu nyampalirrangulu wily
pinapintilu warrkamumu jinikinyiyijaninyi marrjalu warnkumajirriku, wirlanangulu.

11
Punjaja Ngarrkalu ngakarnajanaku Muwujuju, wanka jinaku. Muwujujulu kanya-
janinyi Yijipija jalakarti. Ngarrkalu wangalju wirtulu larr pini kujungurru, partijirri

kaniny pipurru yanayi, punarranga. Yajarniyijaninyi Yijipija jurljarrangulu mananya walarni jinaku. Ngarrkalu kujungurru walarni jinijanaka, wiyirr yamarnajaninyi.

12

Palaja pirranga yanayi. Kujarraja wirlarraja kajarnayi warnku-martaji wirtumartaji. Palanga Ngarrkalu 10 Muwarr Wirturrangu palinymili yinyali Muwujungu palarranguku marrnguku. Palaja pirranga partunurrangungu 40-ngi miranu jinikinyijaninyi yijalmarta jilipiyili, nganin-nganinku jilipiyi palinymilija muwarrja. Palaja Muwujuju marlkarri jarrinyi. Ngarrkalu manajanaku Jajuwa nyampali.

13

Yayipurayamungu wankanga Ngarrkalu wurrarnala, “Nyuntumilirrangungu kurrngal wantulupiyi. Yakalapiyi nyungu warrarn. Punjaja walarni jilamarnajaninyi nyungukarti.” Yartikarra yiji Jajuwalu kanyajaninyi palakartijakun warrarnkarti.

14

Jajuwa marlkarri jarrinyaja yakarnayi Ngarrka, panypanyikinyiyili palinymilingi muwarrja. Palajalu Ngarrkalu kulijarturrangu ngakarnajaninyi wirlana wirntiji pinaku, yarrana pinakarralupiyili, yarrana jilipiyili palinymilija muwarrja.

15

Punjaja (1,050 BC) marrngurrangu panyju karrinyiyalu Ngarrkaku nyampaliku. Wurrarnikinyiya, “Marrnguku karrinyiyirni nyampaliku!” Ngarrkalu manajanaka pirirri kulijartu, yini Juul. Yarti yakarna Ngarrka, warinykurnu yana.

16

Juul marlkarri jarrinyaja (1,010 BC) Ngarrkalu mana Tayipiti, nyampali jinijanaku. Palinyja ngarlungu yiji Ngarrka, pinakarrinyikinyalu, jinikinyi Ngarrkamilija muwarrja. Ngurra jini ngapingi, tawunja, Jirujalamungu.

17

Palaja (970 BC) Jalaman, Tayipitimili partany, nyampali jarrinyijanaku. Palanga tawunja Jirujalamungu yarni marna wirtujina maya Ngarrkaku. Yamarna miji-mijilu karnukapalilu. Pala maya yini marnayi Timpul.

18

Palaja (930 — 603 BC) marlu nyampali jarrinyiyi, manayijaninyi warajapa waraja. Marrngulu yirrkulu panypanyikinyiyili Ngarrkanga. Mungkapa warnku manayijaninyi, marni pinayijaninyi miyu mangunyakalirrangungu, palarrangungu japirr marnikinyiyijaninyi, “Tuku jilkulunyurranganinyi.” Nyurra marnikinyiyijaninyi palarrangungu, wurrarnikinyiya Ngarrka puru yiji.

19

Palajalu punjaja (603 — 586 BC) Ngarrkalu ngakarnajaninyi jurljarrangungu ngajarri marrjalu wirlanaku. Ngartarniyijaninyi tawunarrangungu wiyirr, kamparniyi pala wirtu tawun, Jirujalamu, pala Timpul Ngarrkaku pukun kamparniyi, marrngungu wiyirr kanyayijaninyi kajakarti warrarnkarti, Papilunkarti.

20

Papilunja waninyaja (586 — 538 BC) kurlkarri marnikinyiyi Ngarrka. Parnpina wirrirniyijaninyi janamili miyu mangunyakalirrangungu. Palaja Ngarrkalu walarni jinijaninyi warrarnkarti waljakarti.

21

Palaja (537 — 516 BC) yarrana yarni marnayi pala tawun Jirujalamupa wupartumartajakun timpul.

22

Punjaja (6 BC) Ngarrkalu ngakarna partany walja palinymili, marrngu jarrinyaku. Ngayinya waninyikinyi, ngurli-ngurli jarrinyi. Palinymililu pipilu, Miyirilu, partany kanya ngapingi, tawunja, Pijiliyamungu, palangangarra ngurli-ngurli miral jarrinyi. Yini marna “Jiyijaji” Ngarrkamilija muwarrja.

23

Palaja (26 — 30 AD) Jiyijaji marrngu jarrinyaja yaninyikinyi miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu Ngarrkaku, wurrkujartiny ngalya jinikinyijaninyipa. Palinyju wurrarnikinyijanaku, “Yijalmarta jilkulunyurrulu Ngarrkanga, yirrkulu jilkulunyurrulu palinymilija muwarrja.”

24

Palaja (30 AD) kurlukata yatilarrangu malyparr karrinyiyili, warlirniyi. Jurljar-rangulu parirr kujarranykarti yarntarniyi mungkanga. Jiyijaji marlkarri jarrinyaja warinyju kawu palinymili ngalpa jini jurntingi. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu yarrana wanka jini, turlpanya marlkarrija.

25

Palaja (30 AD) 40-ngi karrpungu Jiyijaji marlumal miral jarrinyikinyi-janaku palinymiliku marrngurranguku. Palinyju wurrarnajanaku, “Ngajulu ngakalamar-nanyurruku Pirlurr Ngarrkamili Ngalypakata, nyurranga kaninykurtingi wantulun-yurruku. Mimalkulunyurralu palinyku.” Palaja Jiyijaji kulpanyalu kanka Ngar-rkakarti.

26

Palaja (30 AD) Ngarrkamili Pirlurr Ngalypakata milpanyijanaku kaninykurtiku waninyaku yijalmarta jinakatanga. Palinyju yirrkulu kurlkapirli jilkulinyjaninyi jurtuku, jilkulupiyi Ngarrkamilija muwarrja, miranu jilkulupiyijaninyi wiyirr mar-rngurrangu Jiyijajiku. Ngani wurralpirtiku Jiyijajilu purlpi miranu jinijaninyi palinymilirrangu, palangarra miranu jinaku jintaku.

27

Palaja (30 AD-ja) muwarr jakul kanganyikinyiyi ngalypakata, “Marlkarri jarrinya-jalu Jiyijajilu kartuwarra marnanganyjurrinyi. Palajalu yijalmarta jinakatarrangu kajalapiyili ngarrakuny Ngarrkanga, munu jurtu ngakalkulinyjaninyi.”

28

Punja ngarranyja (30 AD-ja kuwarrikartijakun) Jiyijajingi yijalmarta jinakatarran-gulu jakul kanganyi-kinyiyijanaku nyarra muwarr ngunarrijirri, warrarn-jarrangu wiyirrja. Kuwarri nganyjurrulu pukun wurralkuluminijianaku wiyirrja marrngur-rangungu muwarr nyarra ngarrany.

29

Warajanga karrpungu Jiyijaji kulpuliny palinymilija muwarrja. Palangangarra wanka jilkulinyjaninyi yijalmarta jinakatarrangu marlkarrija. Palaja mujungungu kunmu jilkulinyjaninyi nyarrarrangupa wiyirr jinta yijalmarta jinakatarrangu kuwarri wanka waninyayipa, kanka yankulupiyi palinykarti.

30

Palaja kalkulkulinyjaninyi ngarrakuny Ngarrkamilingi warrarnja.

31

Palanga palarrangu Jiyijajingi panypanyakatarrangu Ngarrkalu warnta malkuliny-janinyi. Palaja jurtu ngakalkulinyjaninyi, wantulupiyi kaninykurti wikanga wirtungu ngarramarnti.

**PINAKARRULUMAN! NYUNGU MUWARR
NYUNTUKU
Nyungu muwarr nyuntumili.
Tuku jilaman.
Tukulu parrjalaman nyuntulu
Palaja miranu jilaman wariny**

Unknown if consultant checked.

1

Munumpa: Nganurtulu jini jungkapa kujungurrupa parlparrr?

Miranu jinakata: Warajalu.

2

Munumpa: Nganurtulu jini karrpupa wirlarrapa panikatarrangu wiyirr?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

3

Munumpa: Nganurtulu jini mujungupa wirlojurapa ngapa?

Miranu jinakata: Palalu warajalu.

4

Munumpa: Nganurtulu jini kangkarupa maruntupa ngurlarn?

Miranu jinakata: Yijalu palalu warajalu.

5

Munumpa: Nganurtulu jinipulinyi walangkarrangu pirirripa mirtawa?

Miranu jinakata: Yijalu palalu nyarralu jinipulinyi. Palinyju jinijaninyi wiyirrngarra yija, parlparrrjapa jungkangapa kujungurrungu.

6

Munumpa: Nganurtu yini paliny?

Miranu jinakata: Paliny marlu yinijartiny. Wurrarnala pala purlpija mirtanyanga yatilja nyampalingi, ngapingi, Muwujungu, “Ngajumili yini 'Ngaju Ngarramarnti Ngajungarra'.” Wariny yini “Ngarrka”. Jintalu yini marnayi “Japartu Kankajirri”.

7

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrkalu muwarr pini marrnguku?

Miranu jinakata: Yu. Purlpimalu muwarr palinyju yinyajanaku wiyirrku. Ngaly-pakata pala muwarr. Marni pini kapuralyja warnkungujirri. Yinyali nyarranga mirtanyanga yatilja, Muwujungu.

8

Munumpa: Wunyjurru? Marrngurrangulu pinakarrinyikinyiyili muwarrku?

Miranu jinakata: Munu. Palaku malyparr karrinyiyili, panypanyikinyiyili.

9

Munumpa: Ngani jini Ngarrkalu?

Miranu jinakata: Wurrarnajanaku, “Yijapa yirrkulu panypanyalupijinyurru ngajumilingi muwarrja, marlkarri jarrulunyurru.”

10

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrinyi jinta?

Miranu jinakata: Yu. Piririmartapa mirtawanyjarripa partanykarrangu marlkarri jarrinyi.

11

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri jarrulamarna ngaju?

Miranu jinakata: Yu. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Yijapa pinakarrinya wirrilaman ngajumili muwarr, marlkarri jarruluman.”

12

Munumpa: Wunyjurru? Panypanyarnala palinymilingi muwarrja?

Miranu jinakata: Yu, panypanyanpili palinymilingi muwarrja, nyuntu pukun. Ngarrkalu wurrarnajanaku, “Wiyirrju kurlujartiny jinayi. Wiyirr yiji ngajungu panypanyakatarrangu.”

13

Munumpa: Wunyjurru? Ngarrka kulijartiny ngajuku?

Miranu jinakata: Ngarrkanga ngayinyja wiyirr marrngu. Kuli paliny marrnguku jampa kurlujartiny jinayi.

14

Munumpa: Wunyjurru? Marlkarri wirlalaminyi?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrkanga ngayinyja nyuntu yija yiji, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr. Munu wirlanaku karrinyijanaku. Palinyngarra marlkarri jarrinyinganyjurruku wiyirrku, wanka jinaku nganyjurruku.

15

Munumpa: Ngarrka munu marlkarri jarrinyaka! Wunyjurru marlkarri jarrinyinganyjurruku?

Miranu jinakata: Pinakarra! Ngarrka munu marrngukapali. Marrngu warajajartiny pirlurrjartiny palinyja kaninykurti. Ngarrka wariny. Ngarrka kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny palinyja kaninykurti.

Kujarrapa waraja pirlurr:

Japartupa Partanypa Ngalypakata Pirlurr.

Japartumili yini Japartu Kankajirri.

Partanymili yini Jiyijaji.

Wariny Pirlurr kujarra yinijartiny,

Ngalypakata Pirlurrrpa Kurlumajirrikata Pirlurr.

Palarrangu kujarrapa waraja pirlurrarrangu Ngarrkanga kaninykurtingi waninyayi. Ngarrka warajajakun yiji, kujarrapa waraja pirlurrarrangujartiny.

Purlpimalu Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji jungkakarti nyungukarti, kawujartinyku jarrinyaku. Miral jarrinyi partany, wirtu jarrinyi, marrngu jarrinyi. Pala Ngalypakata Pirlurr milpanya, kaninykurtingi Jiyijajingi waninyili.

Palajun Ngarrka marrngu jarrinyi, palinymili ngurra jini marrngurrangungu.

16

Munumpa: Wunyjurru? Jinta yinijartiny Jiyijaji?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijaji yini marlujartiny. Yinilu palinymilalu miranu jiniyinyanjurrinyi palinyku.

Wariny yini “Yimanyuwil”. Palalu wurraninyi, “Ngarrka Waninya Nganyjurrungu”.

Wariny yini “Jiyijaji”. Palalu wurraninyi, “Ngarrkalu Wanka Jininganyjurrinyi”.

Marlumal yini marnayi Jiyijaji “Kurayiji”. Palalu yinilu miranu jinanganyjurrinyi Jiyijajiku, Ngarrkalu wirrirni nyampali nganyjurruku.

17

Munumpa: Walangkarrangu Jiyijaji Ngarrkanga waninyi ngarrakuny. Nganiku Ngarrka yakarna, nyungukarti warrarnkarti milpanya marrnguku jarrinyaku?

Miranu jinakata: Yija palinyja ngayinyja nyuntu, palinyja ngayinyja marrngurrangu wiyirr pukun. Palajunjal marrngu jarrinyi, marlkarri jarrinyaku nyuntuku, marlkarri jarrinyijanaku wiyirru marrngurranguku. Kartuwarra marnanganyjurrinyi wanka jinaku, Ngarrkalu munu wirlalkulinynganyjurrinyi.

18

Munumpa: Ngani? Jiyijajilu kurlujartiny jini?

Miranu jinakata: Munu. Yijalu munu kurlujartiny jinama. Ngarrkamilaku muwarrku pinakarrinyikinyalu ngarramarnti.

19

Munumpa: Wurrarnajin panypanyakatarrangu Ngarrkanga marlkarri jarrulupiyi. Jiyijajilu munu panypanyala Ngarrkanga, munu kurlujartiny jinama. Palajanga nganijalu marlkarri jarrinyi?

Miranu jinakata: Munu marlkarri jarrima palinymilaku kurlujartinyku. Marlkarri jarrinyi nyuntumulaku kurlujartinyku. Marlkarri jinajalu kartuwarra marnanta nyuntu, kartuwarra marnajaninyi jinta wiyirr. Palajalu marlkarri jarrinyi.

Nyuntulu kurlujartinyju ngarlu kurlu jinin Ngarrka, pajuju pinin.

Kurlujartinyja nyuntumilija kulilu yirrirnikinyinti, wirlalamanta.

Purlpi Jiyijajilu kartuwarra marnanta.

Yijalmarta jilkulumanpili Jiyijajingi, Ngarrkalu munu wirlalamanta nyuntumulaku kurlujartinyku.

Purlpi wirlarna Jiyijajingarra nyuntumulaku kurlujartinyku, puru ngakanaku nyuntuku.

Yijalmarta jilamanpili Jiyijajingi nyuntulungarra.

Palajalu Ngarrkalu munu kulilu yirrilamanta, nyuntu partany palinymili jilamanta, ngarlu ngalya wantulumangu.

Ngalyapakata Pirlurr palinymili wirrilamangu jurti jinaku ngalypaku.

Munu wirlalamanta. Munu yiji!

Wankanyu ngarramarnti jilamanta!

Marlkarri jarrinyaja yankuluman Ngarrkakarti, palinyja kajalaman ngarramarnti.

20

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji marlkarri waninyi ngarramarnti?

Miranu jinakata: Munu. Kujarraja warrukartija Ngarrkalu wanka jini marlkarrija. Palaja kanka yana Japartukarti, Ngarrkakarti.

21

Munumpa: Ngarrkalu ngalya yiji jinaja ngajuku.

Kurlujartiny jinirni.

Ngarrkalu ngakarna Jiyijaji kartuwarra manaku ngajuku.

Kuwarringulu munu kulilu yirrilaminyi, ngarlu ngalya wantulupiji.

Palinymili partany jininyi.

Wankanyu jininyi ngarramarnti.

Ngajungu wirriri palinymili Ngalypakata Pirlurr jurti jinaku ngalypaku.

Puntajulu wunyurru jilamarna ngajulu palinyku pikaly jinaku?

Miranu jinakata: Kuwarri Jiyijajingi yijalmarta jinaja, Kurijin yatil japirr malaman, miranu jilamanta wiyirru Ngarrkamilaku, ngapanga jilamanta. Palajunjalur jurti jilamanjaninyi wiyir jampa kuwarringulu Jiyijaji nyuntumili nyampali, yirrkulu palinyja muwarrja jilaman.

Kuwarringulu nyuntu munu nyuntukapali, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu. Kuwarringulu nyuntu marrngukapali warinykapali, kawungu Jiyijajingarra yirru wankanyu nyuntungu. Palinymili Pirlurr Ngalypakata kaninykurtingi nyuntungu yirrkulu ngayiny nyinga malamanta ngalypajartiny jilaman, ngayiny nyinga malamanta karrkanaku kurlu jartinyja. Yirrkulu yakurr malaman, ngalya jilaman palinymilija nyinga manaja, karrkalaman nyuntumilija. Palajun jinajaluru wiyir miranu nyuntuku, marlkarriyakapali wankanyu nyuntu, kawungu nyuntungu Jiyijaji wankanyu, nyampali nyuntuku. Nyuntu kuwarringulu kurlumajirrikata waninyaku karrpurrangu karrpungu.

22

Munumpa: Wunyurru kurlumajirrikata yirru wantulumarna?

Miranu jinakata: Karrpurrangu karrpungu Jayitanju yakurr malamanta warinykurnuku, palinymilingi. Yijapa marlumal kurlu jilaman. Yijapa marlumal kurlu jinaku karruluman. Karrpurrangu karrpungu nyuntulu wurralamanpili Ngarrkanga, “Japartukayi, kuwarri ngaju munu kurlujartiny jinaku karrinyarni. Kalkuluminyin nyuntulu kurlungumarra. Tuku jilaminyin.”

Jayitanju yirrkulu karrinyi kurlu jinaku. Wurralamangu, “Munu pinakarrinyaku Ngarrkanga! Ngajumilingi muwarrja jilaman!” Jayitan munu nyampali nyuntuku. Nyuntuku nyampali Ngarrkangarra. Pinakarrulumanpalu Ngarrkanga nyuntulu, munu pinakarrulumanpalu Jayitanja. Yirrkulu japirr malaman Ngarrka, “Kararr jiliminyin kurlungumarra.” Yirrkulu Ngarrka Ngalypakata Pirlurr kaninykurtingi nyuntungu waninyangu. Pinakarrulumanpili! Palinyjungarra kararr jilamanta kurlungumarra. Palinyju ngayiny nyinga malamanta ngalypaku, ngalya jilaman Ngarrkamilingi muwarrja.

23

Munumpa: Yijapa watarrkulu kurlujartiny jilamarna.

Yijapa junturtungu kurlu muwarr kurlkarri malamarna.

Yijapa kurlujartiny muwarr pilamarna.

Yijapa jilamarna kurlujartiny.

Palaja ngani? Wunyurru jilamarna ngajulu?

Palaja ngaju Kurijin?

Miranu jinakata: Yu, yirru Kurijin nyuntu.

Janyinju wurralamanpili Ngarrkanga, “Ngajulu kurlujartiny jinirni.
Nyuntu ngayiny kurlu jinirninti.

Paju karrinyarna.

Kurntanyja waninyarnaji.

Jiyijaji kartuwarra ngajumili. Purlpija paliny wirlarnan ngajumilingamarra kurlujartinyjamarra. Palajalu munukurra wirlalaminyin jampa kurlu jinajaku. Yarrana jurtukartingi jilipijin.”

24

Munumpa: Nganijalu Ngarrkalu pinakarrinyanyi ngaju?

Miranu jinakata: Yijalu Ngarrkalu yirrkulu pinakarrinyangu. Nyuntu palinyja ngayinyja. Yirrkulu nyuntulu muwarr pilamanpalu. Palakungarra karrinyi.

25

Munumpa: Nyanga yirrilamarna Ngarrka?

Miranu jinakata: Munu kuwarri jirtamarralu yirrilaman. Jiyijajilu wurrarnangu, “Yi-jalmarta jilipijin. Yarti nyuntu marlkarri jarrinyaja wanka jilamarnanta marlkarrija. Palaja Ngarrkanga wanka wantuluman ngarramarnti.” Palaja ngalypalu yirrilaman. Wantulumanpili ngarramarnti.

26

Munumpa: Wunyjurru? Jiyijaji kulpuliny nyungukarti?

Miranu jinakata: Yu. Jiyijajilu wurrarna, “Warajanga karrpungu ngaju yarranakanu milpulumarna, janyin.” Yu, janyin milpuliny, mujungungu, marrngulu wiyirru yirrilipiyi. Kunmu jilkulinyjaninyi palinymilirrangu wiyirr, ngunarrijirrija warrarn-jajirri. Kunmu jinakanu kangkulinyjaninyi kankajirrikarti, Japartukarti.

27

Munumpa: Jintaku ngani?

Miranu jinakata: Ngarrkalu jinta wiyirr wikakarti wirtukarti jurtu ngakalkuliny-janinyi ngarramarnti. Pala wika jakarnajanaku Jayitankupa Jayitanmili mirur-rurranguku wiyirru. Parnpilkulinyjaninyi palarrangu mirurrurrangu kaninykurti palanga wikanga. Panypanyajarrangu marrngurrangu pukurl parnpilkulinyjaninyi palanga wikanga. Yija purlpi kulurnukinyiyarninyi Jayitanja, palinymilirrangu jiniyarninyi. Palajalu yaninyaku Jayitanmilikarti, waninyaku Jayitanjaku. Palangan-garra kaninykurti wantulupiyi ngarramarnti, Jayitanpa palinymilirrangu palar-rangu wiyirr Ngarrkanga panypanyajarrangu. Nyarra wika wirtu munu jupuliny, kampuliny ngarramarnti. Palarrangu panypanyajarrangu yija-yiji kurluny-kurlunya wantulupiyi ngarramarntipa ngarramarnti.

28

Munumpa: Karrinyarnajanaku marrngurranguku wiyirru kajalapiyi Ngarrkanga. Munu karrinyarnijanaku yaninyaku palakarti wikakarti. Karrinyarni wurranku marrngurranguku wiyirru Ngarrkapa Jiyijajipa Ngalypakata Pirlurr. Wunyjurru jilamarna?

Miranu jinakata: Ngarrkamilirrangu marlumal kunmu jarrulupiyi pinakarrinyaku palinymilaku muwarrku, palaku “Payipul”-ku. Marlumal kunmu jarrulupiyi, nyuntu pukun, miranu jarruluman Ngarrkamilaku muwarrku.

Kunmulu ngayinyja nyurra malkulunyurru Ngarrka, wurralkulunyurrulu, “Nyuntu ngalypakata yija. Yarranijayi! Nyuntulu wanka jininnganinyi. Ngayinyja nganar-nanga nyuntu yija.” Palajunmartalu pikalyju nyurra malkulunyurru, kurntalkulun-yurrulu pukun.

Kurrngal kurluny-kurlunyja waninyayi. Japirr malkulunyurru palinyju tuku jilkulinyjaninyi. Japirr malkulunyurru nganipa jilkulunyurrujanaku.

Warinyarrangu wurrkujartiny. Japirr malkulunyurru ngalypa jilkulinyjaninyi.

Jintapa jintapa yiji munumpa waninyayi Ngarrkaku. Japirr malkulunyurru marrn-gurrangu mankulinyjaninyi ngakalkulinyjaninyi palarranguku jintarranguku, wur-ralapiyijanaku paliny.

Palinymilaku muwarrku miranu jarrulaman ngarramarnti. Palaku miranu jarrinyakanu, kurlkarri malaman ngarramarntilu, yijalmarta jinangulu jilaman! Wurralamanjanaku jintanga miranu jarrulupiyi Ngarrkaku. Nganipa jarrinyaja yirrkulu Ngarrkanga nyurra malaman.

29

Munumpa: Yu, nyungu muwarr ngalypakata yiji.

Ngajulu yakurr malamarna palajunmarta jinaku,
nyarra muwarr wurralamarnajanaku kurrngalja pukun.
JIPI.

Bible Story readers A & B

This material has been consultant checked.

PUJUNUJALU KAMPURTALU MIRTAWALU YINYALU WARNKU NGARRKAKU

Warajanga karrpungu Jiyijaji palanga mayanga wirtungu kajarnakinyi, mayanga Ngarrkamilingi, Timpulja. Wirtu pakuji warnkupinti palanga waninyikinyi. Marrngurrangulu kanganyikinyiyili warnku Ngarrkaku, wirrirkinyiyi palanga pakujingi.

Jiyijaji wangka palanga warnkupintingi pakujingi kajarnakinyi. Warnku wirrirkinyiyi, palinyju parrjarnikinyijaninyi. Jintalu warnkujartinyju kurrngal-jartinyju warnku wirtumarta wirriri. Palaja mirtawa kampurta pujunumarta milpanya. Paliny mili pirirri puripi marlkarri jarrinyi. Kujarra wupartujirri warnku-jirri wirrinalu Ngarrkaku. Kujupurru pala. Palajirri yinganyaja warnkumajirri pala mirtawa.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirranguku, “Yirrirninyurru pala pujunumarta mirtawa? Wupartu yiji warnkujartiny. Palinyju wiyirr wirrinalu Ngarrkaku. Kuwarri warnkumajirri waninyi mayikupa nganikupa paliny.

Palarrangu warinyarrangu warnku kurrngaljartiny. Kurrngalja puru jinta yinyayili Ngarrkaku. Janalu wupartumarta wirriri. Palalu pujunujalu kampur-talu mirtawalu wirtumarta wirrinalu. Palinyju puru wiyirr yinyalu Ngarrkaku.”

2

PARTANYKARRANGU KANGANYIKINYIYIJANINYI JIYIJAJIKARTI

Pipilurrangupa japarturrangulu kanganyikinyiyijaninyi janamilirrangulu partanykarrangu Jiyijajikarti, japirr marnakinyiyi,

“Miranu jinakatakayi, japirr malaman Ngarrka ngalya jinaku nganarnamilaku partanykarranguku.”

Jiyijajimilalu marrngurrangulu warnta marnayijaninyi pipipa japartu. Yirrinakanu ngarlu kurlu jarrinyi Jiyijaji, wurrarnajanaku palinymilirrangungu,

“Karrinyarni partanykarrangu ngajukarti milpanyaku. Munu ngampa pinaku nyurralu.

Pikalyju Ngarrkanga yijalmarta jiniyalu, pinakarrinyiyi muwarrku palinymilaku janalu. Yijarla muwarr wurrarnarnanyurruku, nyurralu wiyirrju jilkulunyurru janalukapali, yijalmarta jilkulunyurru Ngarrkanga janalukapali. Munu palajunjal, munu Ngarrkamili jarrulunyurru.”

Palaja warajapa waraja partanykarrangu palarrangu kartingi jini, yampu marna, partanyja jurnturtungu kankarni parirr wirriri, japirr marna Ngarrka, “Partany nyunguku ngalya jilamanpalu.”

3

JIYIJAJILU PIRIRRI KARNU WURRKUJARTINY NGALYPA JINI

Warajanga karrpungu Jiyijaji tawunja waninyi. Palanga pirirri wurrkukata, kurlu yiji karnu paliny. Yirrirni Jiyijaji, milpanyili, murtingi juripi-juripi jarrinyalu, ngarlu japirr marna,

“Wanka jiliminyin, karnu ngaju ngalya jiliminyin. Wunyjurru nyuntulu karrinyanpa?”

Jiyijajilu jirranakanu parirr warlirni.

“Yu, karrinyarnangu ngalya jinaku. Kapuraly yiji jilamarnanta.”

Jampangarra pala wurrku munu jarrinyalu, karnu kapuraly jarrinyi pala marrngu. Jiyijajilu wurrarnala,

“Munu wurralamanjanaku ngalya jinirninti ngajulu. Pipurru yatilkarti yarra. Palinyju yijalu parrjalamenta kawu wiyirr nyuntu, nyuntu karnu kapuraly. Nyuntu miranu palaku muwarrku nyuntumulaku wurrkuku. Purlpimalu Ngarrrkalu wurrarnalu Muwujungu mirli-mirlingi yarntanaku. Palinyja muwarrja kukurnjari wankanyu yatilkarti kangkuluman. Palalu yatilju kampalkuliny tikirrkarti, jurnpakartijakun. Palajalu marrngurrangulu pala yirrinajalu nyuntuku miranu wantulupiyingu, kapuraly nyuntu, wurrkumajirri.”

Palajun wurrarnili Jiyijajilu. Palaja pirirri ngakarna yatilkarti.

Pala pirirri munu jama wanima, wurrarnakinyijanaku marrngungu. Nyarrakurnujirri muwarr jakurl kanyayijanaku,

“Jiyijajilu ngalya jinijaninyi wurrkuja!”

Palajalu kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Jiyijajiku. Kurrngalju pukun japirr marnikinyiyi,

“Ngaju pukurl ngalya jilaminyinkurra?”

Palajalu Jiyijajilu tawun yakarna, pirrakarti yana kujurlku jarrinyaku, muwarr pinaku Ngarrkaku. WUNYJURRU YIJA-YIJI WIRTU MUWARR?

4

Jinta Juwurrangu yatilarrangu warajanga jarrinyiyalu Jiyijaji ngawu manaku muwarrku, palinyju warinykurnuku muwarrku wurrarnaku.

Waraja pirirri jananga miranu jinakata Juwumilirranguku purlpijaku muwarrkurrangu Ngarrkajaku. Palinyju japirr marna Jiyijaji,

“Yu! Miranu jinakata, wunyjurru yija-yiji wirtu muwarr Ngarrkaja?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu,

“Miranu nyuntu nyunguku purlpijaku muwarrku:

'Ngarrkangarra wirtu nyampali nyuntuku.

Ngarrka ngarlungu jilamanparningu ngarramarntilu, wakanyju nyuntulu ngarlungu jilamanparningu Ngarrka, ngarlulupa pirlurrjupa kurllkapirlilu.'

Nyarrangarra wirtu yija-yiji muwarr.

Warinymarninypa muwarr nyarrakapali:

'Nyuntulu ngarlungu jinanparningu.

Palajunmarta ngarlungu jinaku marrnguku wiyirrku pukun. Ngarlungu jilamanparningu marrngu wiyirr.'

Ngarrkalu kurrngal muwarr wirrirninganyjurruku, jinta Muwujujapa jinta Ngarrrkamilija muwarr pinakatarranguja. Nyuntulu jinajalu nyarralujirri muwarrjujirri yijalu yirrkulu jinanjaninyi jinta wiyirr muwarr Ngarrkaja.”

5

JYIJAJIJA MUWARRJA JUPANYAPULU WANGALPA NGAPA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu wurrarnajanaku pirirrimartanga palinymilirrangungu,

“Yankunyi ngapanga ngunarrikarti.” Palaja yanayi tingkingi. Palanga Jiyijaji tingkingi kupalya jarrinyi yija.

Palaja wangel wirtu yiji jarrinyi, ngapa pintura jarrinyi, ngalpanyakinyi tingkingi, winya jarrinyikinyi pala tingki. Wirnti yiji jarrinyiyi marrngurrangu Jiyijajimili. Mintu jiniya.

“Nyampalikayi! Yija kunalkulinynganyjurrinyi ngapalu. Jampangarra marlkarri jarruluminyi!”

Jiyijaji kupalyaja wararr turlpanya, wurrarnapulaku, “Wangalkayi! Jupa! Janpakayi! Kaniny jarra!” Palinyjaja muwarrjaja wangal jupanya palangangarra, ngapa kaniny jarrinyi palajun.

Jiyijajilu japirr marnajaninyi marrngurrangu palinymili,
“Nganija wirnti jarrinyikinyinyurru? Nganijalu munu yijalmarta jinimijinyurru?”

Ngurnjurnikinyiya yija. Wurrarnayarninyi,
“Pinakarrinyipulalu wangaljupa ngapalu. Yija nyampali paliny ngapakupa wangalku!
Nganikapali nyungu Jiyijaji?”

Palaku ngurnjurnikinyiya. Wirnti karrinyikinyiyili.

6

JIJAJILU NGALYPA JINI JANINYI 10 PIRIRIMARTA

Warajanga karrpungu Jiyijaji jinangu yananyikinyi, tawunkarti wangka jarrinyi.

Palanga pirirrimartalu 10-ju yirriinyi. Wurrkujartiny palarrangu, karnu jana kurlu yiji. Kajamarta wararr karrinyiyi, marrjalu kamarniyalu, “Jiyijajikayi! Nyampalikayi! Paju karrulumanganaku wurrkujartinyku. Ngalypa jilamannganinyi!”

Puntaju karra marnajanaku, “Yarrayijanaku Ngarrkamilaku yatilarranguku, japirr malayijaninyi parrjalapiyinyurrinyi kawu wiyirr.”

Palinyja muwarrja yanayi. Marnti jarrinyajanga ngalya jarrinyiyi.

Warajalu pirirrilu parrjarnarninyi, kawu paliny kapuraly. Palangangarra kulpanya, marrjalu kamarnakinyi, “Ngarrka ngalypakata!”

Murtingi juripi-juripi jarrinyalu Jiyijajingi, karra marnalu, “Yarranijayi! Nyuntu ngalya jinijin!” Nyarra kulpanyaja pirirri munu Juwu, ngajarri paliny, marrngurranguja warinyja, Jamariya ngurrara paliny.

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangunga, “Yija 10 pirirrimarta ngalya jarrinyiyi. Nganija warinyarrangu 9 munu kulpamiyi? Waraja nyungu, ngajarri yiji, kulpanya wurrnaku, 'Ngarrka ngalya'.”

Palaja palinyja wurrarnala, “Yijalmarta jinin Ngarrkanga ngalypaku. Palajalu ngalya jarrinyan. Wararr karruluman, ngalya yankuluman.”

7

WURRUKARRAJARTINYJU WIRTUJARTINYJU MUNU KURLKARRI MARNAMA NGARRKA

Warajanga karrpungu Jiyijajilu miranu jinikinyijaninyi marrngurrangu kurrngal.

Palanga pirirrilu wurrarnala, “Miranu jinakatakayi, ngalayimili japartu puripi marlkarri jarrinyi. Palinymili warrarn yinyangalayaku mamajikupa. Wurralala mamajingi ngajumilingi palinyju jinta pilkulinyngalayaka pala warrarn, wurralala palinyja ngajumili yinganyaku ngajuku.”

Jiyijajilu karra marnalu, “Nganurtulu ngaju nyampali jininyi nyumpalaku? Munu ngajulu jinta pinaku warrarn nyumpalamili.”

Palaja wurrarnajanaku wiyirruku, “Pinakarrayi! Munu lirralju mananyaku kurrngal warnkupa wirtu wurrukarrapa nganirn-nganirn. Warnkupa wurrukarrapa kurrngaljartiny jarrinyaja nyuntu, munu ngalya jilamanta warnkulu, munu pikaly jilamanta wurrukarralu, munu wanka yiji kalkulupiyinti.” Palaja Jiyijajilu muwarr wurrarnajanaku. “Wariny pirirri warnku kurrngaljartiny. Palinymili warrarn jinjimama yija pukun. Palinyju mayiku wilyki jungkanga wirriini, jungkaja mayi yurntaraku marlu yiji turlpanyiyili palaku pirirriku. Wurrarnarningu, 'Ngajumili mayi kalkunupinti mayarrangu wuparturrangu, munu wiyirr mayi wirriinakarna palarrangungu. Wunyjurru kalkulumarnaji mayi ngajumili wiyirr?’

Ngurnjurnukinyi yiji. Palaja wurrarnarningu, 'Pala kurlkapirli jarrinyirni! Yinji pilamarna maya mayi kalkunapinti wuparturrangu. Palaja wirtumarta yiji yarni malamarnajaninyi. Palarrangungu tuku kalkulumarnaji mayipa wurrukarrapa nganirn-nganirn ngajumili wiyirr. Palaja wurralamarnarninyi, "Mayi wirtujartiny yija-yiji ngaju, partunurranguku kurrngalku yiji. Kuwarrija munu warrkamu jarrulumarna. Yirrkulu mayi ngananyangkulumarna, yirrkulu wayin minpirnangkulumarna, pikaly waninyangkulumarna ngarramarnti." Palajun wurrarnakinyir-nangu palalu pirirrilu.

Palaja Ngarrkalu wurrarnala palanga pirirringi, 'Ngakumpa nyuntu! Nyungungarra wurrukartingi marlkarri jarruluman. Kalkurnanparninga warnkupa wurrukarra wirtu. Wunyjurru jilimanjaninyi kuwarri? Warinyju mankulinyjaninyi!" Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku, "Kurrngal marrngu nyarrakapali pirirrikapali waninyiyi. Yirrkulu kakurnayi Ngarrka. Yirrkulu warnkupa wurrukarrapa nganirn-nganirn kuru marnayirningu. Jamirnayijaninyi pujunurrangu mayikupa nganirn-nganirnku. Munu yinganyakata warnku Ngarrkaku. Yirrkulu kalkurnayirningu. Wiyirr palajun jinajarrangu waninyayi nyarrakapali pirirrikapali. Munu pikaly jinakayi Ngarrka."

8

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU PARTUNURRANGU 12 JARRINYAJALU KUR-RNGARNIKINYIJANAKU YATILKU NGARRKAMILINGI MAYANGA

Turlparrarrangu turlparranga kurrngal Juwurrangu marrngurrangu yananyikinyiyi tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti. Palakarti yananyikinyiyi kunmungu nyurra manaku Ngarrkaku. Palaku Jiyijajimili pipipa japartu yananyikinyipulu pukun.

Jiyijaji partunurrangu 12-jarrinyaja pipilupa japartulu kanyapulu paliny pukurl Jirujalamukarti.

Palanga kunmungu waninyiyi karrpurrangu karrpungu, 8 karrpungu. Palaja pipipa japartu yakarnapulu Jirujalamu janamilikartiku warrarnkartiku kulpanyaku. Jintalu pukurl kurrngalju Jirujalamu yakarnakinyiya. Jiyijaji waninyikinyi Jirujalamungu. Pipipa japartu munumpa palaku. Wurrarnakinyipulu paliny jintanga milpanyi.

Karrpungu marnti ngarrany yananyikinyipulu. Warrurl-warrurl jarrinyikinyi, pulanyju munu parrjarnamapulu Jiyijaji. Japirr marnakinyipulujaninyi jarnturrangu, "Yirrirninyurru partany ngalayamili?"

"Munu yirrirnimiyirni."

Partarl kanyjirnikinyipulalu.

Marntungu kulpanyapulu Jirujalamukarti palinyku kanyjinaku. Jarurrukartingi Jirujalamungu ngurranga jarrinyipulu. Warinymaljanga kanyjirnikinyipulalu. Yartikarra yirrirnipulu Ngarrkamilingi Wirtungu Mayanga, Timpulja, palanga yirrirnipulu. Jiyijaji miranu jinakatarrangungu kajarnakinyi palanga, pinakarrinyikiny-ijaninyi, japirr marnakinyijaninyi Ngarrkaku.

Palarrangu miranu jinakata ngurnjurnikinyiyalu. Wurrarnakinyiyarningu, "Payi! Nyungu murrukurru miranu yiji Ngarrkamilaku muwarrku! Punulkujakun paliny. Wunyjurru palajun miranu jarrinyi?"

Jiyijaji yirrinaja wurlka jarrinyipulu palinymili pipipa japartu. Pipilu karra marnalu, "Partany! Nyuntumili japartupa ngaju ngarlu kurlu jarrinyalayinga. Yijalu kanyjirnalayinga ngunarrijirri. Nganija nyungungu waninyikinyin?"

Jiyijajilu karra marnapulaku, “Nganijalu kanyjirnikinyijinyumpulu? Munu miranu wanmanyumpulu ngajuku, ngaju yiji waninyaku ngajumilingi Japartumilingi mayanga? Nganija munumpa nyumpulu nyungungungarra kanyjilipijinyumpulu?”

Ngurnjurnukinyipulu, munumpa waninyipulu palinymilaku muwarrku.

Palaja kulpanyiyi janamili warrarnkarti, ngurrakarti janamilikarti, Najirijingi. Jiyijajilu yirrkulu pinakarrinyikinyipulaku.

Pipilu palinymilalu kurlkarri marnakinyi Jiyijajimili muwarrarrangu.

Jiyijaji wirtu jarrinyikinyipa miranu jarrinyikinyi, kurlkanga kalkurnukinyi. Ngararka pikaly jini, marrngurrangu wiyirr pukurl marru marnayi.

9

BSOC-B2 Yini nyunguku muwarrku: JURN MILPANYA WURRANAKU NGARRKALU NGAKALKULINY JIYIJAJI

Purlpi yiji Ngarrka muwarr pinalu pirirriku, yini paliny Yayijayiya. Palinyja wurrarnala Ngarrkalu,

“Nyampali ngakalamarnajanaku marrngurranguku. Wariny pirirri walangkarr ngakalamarnalu pala nyampalingi, muwarrjartiny janaku. Pala walangkarr pirirri wantuliny pirranga. Palinyju muwarr pilkulinyjanaku,

‘Nganyjurrumili nyampali milpuliny.

Yarni malayalu jurtu ruwurtu.”

Palajun Ngarrka muwarr pinalu Yayijayaku.

Palalu Yayijaiyalu yarntarnajanaku muwarr mirli-mirlingi.

Punjaja yiji pala marrngu kuwarri milpanya. Yini paliny Journ. Wurrupirrayi kamalja mampu palinymili. Karnulu kunyji pinapintilu nyikarra kunymarnakin-yarninyi. Mayi pirraja nganinyikinyi, wajapipa narnngurla.

Kurrngal yiji milpanyikinyiyalu pinakarrinyaku Journku. Warrarnja Jutiyaja milpanyikinyiyalu, wirtuja tawunja pukurl, ngapija, Jirujalamuja.

Wurrarnakinyijanaku,

“Nyurralu panypanyikinyinyurrulu Ngarrkanga. Kurntany jarrayi. Kurlujartiny jinikinyinyurru. Yakalayi. Yakujani jarrayi, Ngarrkakarti milpayi. Palaja Ngarrkalu munu kulilu yirrilkulunyurrinyi, ngarlu ngalya jarrulunyurruku paliny. Palaja ngapanga jilamarnanyurrinyi.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Journju.

Jurnmili muwarr pinakarrinyajalu warajalupa warajalu wurrarnakinyiyalu Ngararkanga,

“Yijangarra nyuntungu panypanyikinyirnangu. Kurntanyja waninyarnaji. Nyuntukarti kulpanyaku karrinyarnangu.”

Palajunmarta wurrarnakinyiyalu Ngarrkanga. Palaja Journju ngapanga jinijaninyi pijungu, ngapingi, Jurtanja.

Journju wurrarnakinyijanaku,

“Kuwarrimarta wariny marrngu milpuliny. Paliny yija-yiji wirtu nyampali. Munu ngajukapali, ngaju puru yiji, mujuja. Nyungu wariny nyampali wirtungarra. Ngajulu munu yiji jujika palinymili nyinga manaku. Ngajulu puru ngapanga jinarninyurrinyi. Nyungu warinyju ngakalkulunyurruku Ngarrka Pirlurr.”

Palajunmarta wurrarnakinyijanaku Journju.

Palaja Jiyijaji milpanyili Journkarti tawunja Najarijija, warrarnja Kaliliyija. Palanga Journju ngapanga jini Jiyijaji palanga pijungu Jurtanja.

Jiyijaji ngapaja turlpanyajanga kanka parrjarna. Palanga parlparrr laarr jini Ngarrkalu. Ngarrka Pirlurr kaninykurnu milpanyala Jiyijajikarti kurlukukukapali, palinyja kajarnala.

Kankajirrija Ngarrkalu muwarr pinalu Jiyijajiku,
 “Nyuntu partany ngajumili walja yiji. Ngajungu ngarlungu nyuntu. Ngarlu ngalypa
 jarrinyarnangu.”

10

*BSOC-B3 Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU PARTARL JAKURLIRNIKINYI
 JIYIJAJI PANYPANYAKU NGARRKANGA*

Ngarrkalu Pirlurrju ngakarna Jiyijaji pirrakarti, Mirurrulu Wirtulu yakurr manaku
 palinyku.

Palanga Jiyijaji mayimajirri waninyikinyi. Karrpurrangungupa warrukartingi 40-
 ngi munu nganama mayi. Palaja janparr karrinyi. Palanga pala mirurru wirtu mil-
 panyili, Jayitan milpanyili. Karra marnalu mirurrulu, “Nyuntu wurrarnanparninyi
 yija Ngarrkamili Partany. Wurrala warnkurrangungu mayi jarrulupiyi.” Palajunju
 yakurr marna.

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-
 mirlingi nyungu muwarr waninyi, 'Mayilu puru wanka kalkuninyi kawujakun.
 Marrngurrangulu pinakarrinyaku Ngarrkamili muwarrku wiyirrku.”

Palaja Jayitanju kanya tawunkarti wirtukarti, Jirujalamukarti, maya Ngarrkami-
 likarti wirtukarti. Palanga kankajirringi wararr karrinyipulu.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Nyuntu wurrarnanparninyi yija Ngarrkamili Partany.
 Nyunguja wapakalaman jungkakarti. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu muwarr
 waninyi, 'Ngarrkalu wurralkulinyjanaku yayinyilji palinymilingi tukulu nyuntuku
 kanganyaku. Warlilipiyinti parirrju, tuku kalkulupiyinti warnkungumarra, munu
 warnkulu jina wirrkalamanta.' Palajalu wapakala. Ngarrkalu wanka kalkurnanti.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu palajun jilamarna. Ngarrkamilingi mirli-
 mirlingi wariny muwarr waninyi, 'Marrngurrangulu munu yakurr manaku Ngarrka,
 janamili nyampali paliny.”

Palaja Jayitanju kanya warnku wirtukarti, kanka kanka kanka yiji pala. Kanka-
 jirringulu jurti jinili warrarnarrangu ngunarrikurnujirri, jurti jinili tawunarrangu
 wiyirr pukun.

Wurrarnili Jiyijajingi, “Ngajuku murtingi jurlpu-jurlpu jarrulupijin, wurralaman
 ngajurti nyampali wirtu nyuntuku. Palajalu jilamarnanta nyampali ngurnungurrangu
 tawunarrangukupa marrnguku wiyirrku.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Munu murtingi jurlpu-jurlpu jarrulumarnangu,
 munu wurralamarna nyuntu nyampali. Ngarrkamilingi mirli-mirlingi nyungu
 muwarr waninyi, 'Marrngurrangu Ngarrkakujakun murtingi jurlpu-jurlpu jar-
 rulupiyi. Ngarrkakungarra pinakarrinyaku.' Palangarra muwarr Ngarrkaja. Palajalu
 munu murtingi jurlpu-jurlpu jarrulumarnangu, Jayitan. Yarra!”

Palaja mirurru yana, palaja Ngarrkalu ngakarnajaninyi yayinyilarrangu palinyku
 tuku kalkunaku.

11

*BSOC-B4Y ini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU WURRARNAJANAKU JANPAMALU
 MANANYAKATANGA, “YAJALAMINYINYURRU”*

Warajanga karrpungu Jiyijaji ngapamartaji Yintanga Kaliliyingi wararr kar-
 rinyikinyi.

Kurrngal milpanyiyili, miranu jinikinyijaninyi Ngarrkamiliku muwarrku. Ngurrku
 marnakinyiyarninyi palinyku pinakarrinyaku.

Parrjarn-parrjarna, yirrirnipulinyi tingkijirri ngapanga milyanga. Janpamalu
 mananyakata purlpi katukarnayi, janpa jinikinyiyi parru-parrurrangu.

Jiyijaji karntinyi warajanga tingkingi, Jayimanmilingi. Wurrarnala Jayimanja, “Tingki jujiliji janpangamarta.” Palanga kajaninyi tingkingi, miranu jinikinyijaninyi tingkingulu.

Miranu jinajaninyi jipi, wurrarnala Jayimanja, “Kawa tingki yintakarti, parru-parrurrangu ngapanga wirriliyi janpamaluku.”

Jayimanju karra marnalu, “Nyampali, kakarrara partarl warrkamu jarrinyiyirni, munu warajapa manamiyirni janpamalu. Nyuntumilijalu muwarrjalu parru-parrurrangu wirrilipiyirni.”

Palaja kanyayi tingki yintakarti, Jayimanjupa jintalu janpanga wirrirniyi parru-parrurrangu. Janpamalu kurrngal yiji manayi, parru-parrurrangu jipi larr kangamiyi.

Parirrju muwarr piniyipulaku warinyja tingkingi milpanyaku, Jayimikupa Jurnku, Jipitimilaku partanykujirri. Palaja tingkingi kujarranga winya jinikinyiyi janpamalu. Kurrngal yiji janpamalu, purtuly, ngapalu tingkijirri jipi kunamapulinyi.

Palarrangulu janpamalu mananyakatalu yirrirniyijaninyi janpamalu kurrngal yija-yiji. Wurlkakata yiji jarrinyiyi.

Jayiman murtingi jurpju-jurpju jarrinyili Jiyijajingi. Wurrarnala, “Nyampali, ngaju kurlujartiny. Yarrajalulu!”

Jiyijajilu karra marnalu, “Munu wirnti jarranpili. Purpju mananyakinyinjaninyi janpamalurrangu. Kuwarri yirrkulu muwarrju mankulumanjaninyi marrngurrangu Ngarrkaku.”

Palaja purrirniyipulinyi ngapaja tingkijirri, jungkanga murrulungu yakarniyi tingkipa parru-parrurrangu, yanayili Jiyijajingi.

12

BSOC-B5 Yini nyunguku muwarrku: WILYKIKU

Marrngu yirrkulu milpanyikinyiyalu Jiyijajiku warinyarranguja tawunja. Kurrngal yija-yiji kunmu jarrinyaja Jiyijajilu wurrarnajanaku muwarr nyungu.

“Pinakarrulunyurru! Pirirri yana wilykiku wirrpa parnpinaku palinymilingi war-rarnja, mayi yurntaraku jarrulupiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili jukurtingi parnpinaja. Marrngulu jinalu jurrkarnakinyiyi, wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Jinta wilyki pungkanyiyili warnkumarramarranga. Palanga ngapamajirri. Turlpanyaja, jampa tikirl jarrinyiyi.

Jinta wilyki pungkanyiyili jantaranga. Jantarapa wilyki turlpanyapulu warajanga, jantara wirtu jarrinyiyi walangkarrangu wilykingi, yamarnayijaninyi, kiyi marnayijaninyi jantalaru, wilyki munu jarrinyiyili.

Jinta wilyki pungkanyiyili ngalyppanga jungkanga. Turlpanyiyi ngalyppa yiji, wirtu jarrinyiyi yija, mayi marlu yija-yiji jarrinyiyili nyarraku pirirriku.

Pinakarrayi kurlkapirrilu!”

Palaja palinymilirrangu marrngulu japirr marnayi Jiyijaji, “Nganiku pala muwarr wurrarnan? Ngani palalu muwarrju wurrarnanganaku?”

Karra marnajanaku, “Purpju wiyirr ngakumpa waninyikinyiyi Ngarrkamili jarrinyaku marrngu, palinyja muwarrja jinaku. Kuwarri nyurra pirnti pilamarnanyur-rinyi, ngalyppa miranu jarrulunyurru palinymiliku muwarrku. Jintalu marrngulu partarl pinakarrulupiyalu Ngarrkaku. Yirrkulu parjarniyi, munu yirrirnakayi, yirrkulu pinakarrinyiyi, munu miranu jarrinyakayi. Palajalu nyungukapalirrangu muwarrarrangu wurrarnarnajanaku. Pirnti pinirnijaninyi muwarrju nyungukapalilu.

Nyarra muwarr yimpilamarnanyurruku.

Nyarra wilyki Ngarrkamilikapali muwarrkapali. Palarrangu warinypa wariny jungkarrangu marrngukapali warinypa warinykapali.

Jinta wilyki pungkanyiyi jukurtingi. Wirrujartinyju nganayi wiyirr.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palarrangulu wirrujartinyju kurlkarri malkulunyurrinyi mirurruku. Palalu jukurtilu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Mirurrulu jakurlilkulinyjaninyi kakulupiyi pala muwarr. Pala muwarr munu jarrulinyjanaku. Palajalu munu yijalmarta jilipiyili Ngarrkanga, munu jilipiyi muwarrja Ngarrkaja.

Jinta wilyki pungkanyiyi warnkumarramarranga. Turlpanyaja tikirl jarrinyiyi, munu mayi karrimiyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu warnkumarramarralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr pikalyju. Jampa ngarrany yijalmarta jilipiyili. Palaja jintalu kararr jilkulinyjanaku. Palaja warinykurnu jarrulupiyi, munu Ngarrka yajalapiyi, munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi jantaranga. Jantaralu kiyi marnayijaninyi.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu jantaralu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr. Yirruku karrulupiyi pikaly jarrinyaku. Nganirn-nganirn yirrkulu kurlkanga jilkulinyjaninyi warnkupa mayipa wurrukarra. Palaja jampa munu jarrulupiyalu Ngarrkaku pinakarrinyaku. Munu jilipiyi Ngarrkaja muwarrja.

Jinta wilyki pungkanyiyi ngalypanga jungkanga. Mayi karrinyiyili marlu yiji.

Palalu muwarrju wurrarnarnanyurruku nyungu: Palalu ngalypalu jungkalu kurlkarri malkulunyurrinyi jintaku marrnguku.

Palarrangulu marrngulu pinakarrulupiyi Ngarrkamili muwarr, ngalypalu kalkulupiyi, yirrkulu nyarraja muwarrja jilipiyi, Ngarrka pikaly jilipiyi ngarramarnti.”

13

WURRKUJA NYUNGU JIYIJAJILU NGALYPA JINI

Jiyijaji kulpanya tawunkarti, ngapikarti, Kaparnawumukarti. Wurrarnakinyiyarninyi, “Jiyijaji kulpanya!” Kurrngal mayakarti palinymilikarti milpanyiyi, palinyku pinakarrinyaku. Wurrarnakinyijanaku palinyju Ngarrka.

Marrngurrangu palanga mayanga kurrngal waninyikinyiyi, jinta kurrngal jalakartingi ngunarrijirri wararr karrinyikinyiyi, pinakarrinyikinyiyalu.

Palanga milpanyiyi marrngu kujarrapa kujarra. Pirirri wurrukujartiny kanganyikinyiyi ngurrinyja, manyurla yija paliny, munu marnti yananyaka. Kanyayili Jiyijajikarti palinyju ngalypa jilkuliny. Partarl ngalpanyiyi, kurrngal waninyikinyiyi yiji.

Palaja kankarni mayanga karntinyiyi. Pirli jiniyi Jiyijajimartaji kankarni, wurrukujartiny kaninykurnu jiniyi ngurrinyja, Jiyijajingi walangkarr.

Karra marnarningu Jiyijajilu, “Yijalmarta jinijiya wurrukujartiny ngalypa jilamarna.” Palaja ngalypalu wurrarnili wurrukujartinyja, “Nyuntulu puripi panypa-nyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu, nyuntuku ngalypa wantulumarnangu.”

Mayanga palanga kajarnakinyiyi Juwumili miranu jinakatarrangu kujarrapa waraja. Kurllkarri marnakinyiyarninyi, “Munu palajun muwarr pinaku. Mitukata paliny. Ngarrkajakurl palajun muwarr pinaku. Ngarrkakapali Jiyijajilu jinarninyi!”

Janaku miranu Jiyijaji, palajun kurllkarri marnakinyiya janalu. Japirr marnajaninyi, “Nganijalu nyurralu yimpirninyinyurru ngaju palajunju?”

Wurrarnarnalu nyungungu pirirringi, 'Nyuntulu puripi panypanyakinyinpili Ngarrkanga. Puntaju munu wirlalamarnanta ngajulu.'

Nyurralu wurrarnanyurru palajun munu wurrarnaku ngajulu. Wunyjurru muwarr pilamarnalu wurrkujartinyku? Yijapa wurralamarnalu, 'Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, jinangu yankuluman'. Palinyja palajun wurrarnaku ngajulu?

Yu! Kuwarringarra ngalya jilamarna nyungu wurrkujartiny. Palajalu wantulunyurru ngajuku miranu, ngajungu yija wurrarnaji Ngarrkalungarra, 'Marrngu kurlujartinyja munu wirlalamanjaninyi, ngalya wantulumanjanaku.’’

Palaja wurrkujartinyja wurrarnala Jiyijajilu, “Wararr jarruluman, ngurriny mankuluman, ngurrakarti nyuntumilikarti yankuluman.”

Palangangarra wararr jarrinyi pala pirirri, ngurriny mana, jalakarti yana pipurru.

Yananya kawanaja wiyirru parjarnakinyiya. Wurrarnakinyiya, “Ngalya jini! Kuwarriyakun! Munu nyungu yirrirniminyi!”

Nyurra marnakinyiyi Ngarrka. Ngarrkaku muwarr pinikinyiyalu, “Yarranijayi. Yija-yiji nyuntu ngalya!”

14

Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU MAYI WIRTU JINI JANAKA 5,000-KU MARRNGURRANGUKU

Kurrngalju marrngulu yirrirnikinyiyi Jiyijajilu wurrkujartinyarrangu ngalya jinijaninyi. Palajalu karrpurrangu karrpungu yajarnikinyiyi.

Warajanga karrpungu Jiyijaji warnkungu karntinyi. Palanga kajarna, marrngurrangu palinymili kajarniyili. Kajanakanu yirrirnijaninyi marrngurrangu kurrngalji milpanyiyalu.

Wurrarnarnangu, “Marrngurrangu nyungu janparr. Ngajulu mayi yungkulumarnajaninyi.” Miranu paliny wunyjurru mayi yungkulinyjaninyi. Munu wurrarnamanjanaku palinymilirrangungu. Yakurr marna waraja, yini Pilipi. “Wunyjurru mayi mankuluminyijanaku kurrngalku nyungurranguku?”

Pilipulu puntaju karra marnalu, “Martumpirri mananyakanyi palamarranguku! Warnku nyungu yangu kalkurnanyi. 1,000 tala kalkurnuminyi, mayi wupartumarta mananyakanyijanaku palamarranguku kurrngalku!”

Yanturulu, Jayimanmilalu marrkalu, wurrarnala Jiyijajingi, “Partany nyungu kalkuninyi 5 martumpirri wuparturrangupa janpamalujirri wupartujirri. Mayipirrayi nyungu wupartu yiji, munukapali yiji. Wunyjurru ngarri yungkuluminyijaninyi marrngu kurrngal?”

Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangungu, “Wurraliyijanaku kajalapiyi.” Palanga warrulymarramarra. Warrulyjangarra kajarniyi nyirrirnipa walangkarr. Marrngu munu wupartumarta, 5000 piririmarta.

Jiyijajilu martumpirri mana. Ngarrkanga wurrarnala, “Nyuntulu nyungu mayi yinyannganinyi. Yarranijayi. Nyuntu ngalyapakata!” Palaja pirirringi palinymilingi wurrarna-janaku, “Mayi yuwayijaninyi kajarnayipa.” Palajun janpamalujirri pukurl yinyajanaku. Palanga wiyirru nganayi mayi marlkaku. Palaja palinymilirrangungu wurrarnajanaku, “Jinta mujupa tukulu yangaliyijaninyi, munu yakanaku.”

Palinyja muwarrja palarrangu mujurrangu manayijaninyi, 12 martuwaranga winya jiniyi.

Jipi ngananyajalu marrngulu wurrarnikinyayarninyi, “Jiyijajilu mayi wupartuja wirtu jini, ngungku wiyirr ngananyi nganyjurrulu kurrngalju. Palinyngarra milpanya Ngarrkaja, yartikarra Ngarrkalu ngakarnanganyjurruku.”

Jiyijaji miranu janaku, jakurlinaku karrinyayi paliny janamiliku nyampaliku jianaku. Palajalu yakarnajaninyi palinyju, yana kujurl paliny warnkumarramarrakarti.

15

Yini nyunguku muwarrku: MIRURRULU KANGANYIKINYI PARTANY WARINYKURNU. JIYIJAJILU NGALYPA JINI.

Jiyijaji warinyja warrarnja kulpanya piririmartakarti palinymilikarti.

Kurrngalja partijirri kaniny waninyikinyi. Juwumilalu miranu jinakatalu kujarrapa warajalu jalypa piniyijaninyi Jiyijajimilirrangu. Palaja marrngurrangulu yirriirniyi Jiyijaji, purrpi mirti jarrinyiyili. “Yarranijayi! Milpanyan!”

Jiyijajilu japirr marnajaninyi, “Nganijalu jalypa pininyurrujaninyi?” Warajalu pirirrilu karra marnalu, “Miranu jinakatakayi, ngajumili partany kalkurnu mirurrulu, munu muwarr pinaka. Mirurrulu warlirni, jungkanga parnpirni. Jawaja janga purlpurpukarra marnala, rirra pajirnarninyi, kawu kararr yiji jarrinyi.

Palajalu kanyarnangu nyuntuku, ngalypa jilaman nyuntulu. Nyuntumilirrangu japirr marnarnajaninyi mirurru jurtu ngakanaku palinyja. Munu. Partarl jurtu ngakarnayi.”

Palaja Jiyijajilu wurrarnajanaku palinymilirrangu, “Nyurralu yija munu yijalmarta jiniminyurrulu Ngarrkanga. Wunyjurrurti? Yirruku mitu yakanakatarrangu nyurra. Ngajukarti partany kangkulupijinyurru.”

Kanyayili. Jampa Jiyijaji yirrinajalu mirurrulu warlirni pala partany, jinarn-jinarn pinakata jini.

Palanga jungkanga pungkanya partany, warli-warli kanganyikinyi warinykurnu warinykurnu, janga jawaja warrkirnikinyili.

Jiyijajilu japirr marna japartu partanymili, “Nyanga palajun jarrinyi?” Karra marnalu, “Partanyja. Marlumal mirurrulu parnpirnikinyi wikangapa ngapanga, marlkarri jinaku yakurr marnikinyi. Paju karrulumanganaku. Yijapa ngalypa jilaman.”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Yu, palinyku ngalypa jinaku miranu ngaju. Nganijalu palalu muwarrju karra marnajin, Yijapa ngalypa jilaman? Ngarrkanga yijalmarta jilamanpalu nyuntulu. Palaja japirr malaman nganikupa Ngarrka, palakungarra miranu yiji paliny, wunyjurru jinaku.”

Palangangarra japartumurninyju kamarnalu marrjalu, “Yijalmarta jinarnili Ngarrkanga. Miranu jiliminyinpa yinkuku yijalmarta jinaku.” Palaja Jiyijajilu wurrarnili minyirrju mirurrungu, “Nyuntu mirurru kurlukata, nyungu partany kurlka ngawu jinin, muwarrku jama jinin. Yakala! Jalakarti yarra! Munu yarrana paliny kangkuluman!”

Mirurrulu kamarna, partany jinarn-jinarn pinakata jinikinyi jungkanga, palaja yakarna, yana ngarramarnti.

Pala partany kutukapali. Kurrngalju wurrarnikinyiya, “Marlkarri yija paliny.”

Parirra Jiyijajilu kanka marna. Palaja wararr karrinyi partany. Ngalypa paliny.

16

BSOC-B9 Yini nyunguku muwarrku: PIRIRRI MUNU PAJU KARRIMALU YALPUKU PALINYMILAKU

Warajanga karrpungu Piyitalu japirr marna Jiyijaji, “Nyampali, yijapa marrngulu marlumal ngajuku yirrkulu kurlu jilipiji. Wunyjurrumal ngajulu puru ngakalamarna paliny? Wunyjurrumal kakunaku palinyku pala jinaji? Paju karrulumarnalu 7-mal?”

Jiyijajilu puntaju karra marnalu, “Puru ngakalaman paliny 7-mal, yu, 77-mal pukun. Yirrkulu puru ngakalaman paliny.

Muwarr wurralamarnangu. Nyunguja muwarrja miranu jarruluman Ngarrkaku. Palinyju yirrkulu nyuntu puru ngakarnanti. Palajun nyuntulurla puru ngakalaman-janinyi jinta.

Kuwarri muwarr wurralamarnangu pirirriku, wirtuku nyampaliku. Paliny kurngal warrkamu jinakatarrangujartiny. Purlpi warnku yinganyikinyijanaku jampa yinganya kulpanyaku.

Warajanga karrpungu wurrarnajanaku, 'Kulpanya jilipijinyurru warnku ngajumili yinganyaja!'

Waraja warrkamu jinakata milpanyili nyampalikarti. Palalu pirirrilu kulpanya jinaku warnkuku wirtuku yiji, milyin tala. Wupartu kalkurnikinyi palinyju. Partarl yiji yinganyaka milyin tala!

Nyampalilu wurrarnajanaku kunymanakatanga, 'Kawayijaninyi nyungu pirirrimili mirtawapa partanykarrangupa wurrakarra, paliny pukurl, jalamu jilijianinyi warnkuku, warnkurrangu pala yungkulupijinyurru ngajungu!'

Pinakarrinyaja muwarr nyampalimili pala warrkamu jinakata murtingi jurlpjurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Nyampalikayi, munu warnkuku yungkuluminyin janaku! Mimalapijin! Warnku wiyirr yiji yungkulumarnanta!'

Nyampali paju karrinyalu. 'Puru ngakarnarninta. Munu nganipa yungkuluminyin.'

Pala warrkamu jinakata yana. Yananyakanu wariny marrngu yirrirni, yalpu palinyku. Purlpi warnku wupartu yinyala jampa palanga yalpurninyja. Purppi yanalu yalpurninykarti, warlirni ngalyingulu. Wurrarnala, 'Purlpi yinyarnangu warnku. Kuwarringarra kulpanya jiliji, warnku ngajumili yuwaji!'

Pala yalpurniny murtingi jurlpjurlpi jarrinyalu, ngarlu japirr marna, 'Mimalaji! Yarti yungkulumarnanta!'

Nyungulu marrngulu pajuwayilu wurrarnala, 'Munu mimalamarnangu. Jinmurntungu wirrilamarnanta. Warnku ngajumili ngajuku yinganyaja milpuluman jinmurntuja.' Pipurrulu jinmurntungu wirrirni.

Jintalu nyampalimilalu warrkamu jinakatarrangulu parrjarnakinyiyipulinyi. Ngarlu kurlu jarrinyiyili. Nyampalikarti yanayi, wurrarniyili. Pala nyampali kuli jarrinyi yija. Wurrarnajanaku, 'Pala marrngu kanganyaja yuwayi ngajungu!'

Kanyayili. Nyampalilu wurrarnala, 'Kurlukata yiji nyuntu! Munu yinganyakanyin warnku ngajumili, milyin tala. Ngarlu japirr marnanyin ngaju paju karrinyaku nyuntuku. Paju karrinyarnangu, puru ngakarnarninta, wurrarnarninga, “Munu nganipa yungkuluminyin ngaju.” Palajun jinamanpalu yalpuku. Nyuntupangarra paju karrimanpalu, puru ngakarnaman pala yalpu nyuntumili.

Kuwarri jinmurntukarti ngakalamarnanta nyuntu. Palanga wantuluman ngarramarnti. Kulpanya yungkuluminyin ngajumili milyin tala. Palaja jinmurntuja milpuluman.' Wirriyalu ngakarna jinmurntukarti.”

Palaja Jiyijajilu wurrarnala Piyitanga, “Nganipa kurlu jilamangu marrngulu, munu kuli jarrulumanpalu, puru ngakalaman. Munu palajun jilaman nyuntulu, ngajumili Japartu kankajirringi kuli wantulumanga ngarramarnti nyuntuku, munu puru ngakalamanta nyuntu.”

17

BSOC-B10 Yini nyunguku muwarrku: JIYIJAJILU JALI PINI TANGKI JIRUJALA-MUKARTI

Jirujalamukarti wangka jarrinyi, warnkungu wirtungu karntinyi, yini Warnku Wulipijartiny. Warnkungu palanga kujarra tawunjrri, yini wariny Pajapayiji, wariny yini Pajani.

Palanga Jiyijajilu kujarra ngakarnapulinyi palinymilirranguja walangkarr yananyaku. Karra marnapulaku, “Palakarti tawunkarti walangkarr yankulunyumpulu. Jampa milpanyakanu, tangki yirrilkulunyumpulu, wangalangu, kunymanaja palanga. Munu jarntu jinimiya pala. Ruwupu yinyji pillkulunyumpulu mungkaja, tangki yakujani kangkulunyumpulu.

Yijapa warinyju japirr malkulunyumpulinyi, 'Nganijalu pala jininyumpulu?', karra malkulunyumpulalu, 'Nyampalingarra nyunguku karrinyi. Jampangarra kulpanya ngakalkulinyi.’” Palajun wurrarnapulaku Jiyijajilu.

Palaja yanapulu, tawunja wangalangu tangki yirrirnipulu, mayamartaji, kunymanaja jalanga mayanga jawapirtingi. Ruwupu mungkaja yinyji pinapulu. Jinta wararr karrinyikinyi. Japirr marnayipulinyi, “Nganijalu pala ruwupu yinyji pininyumpulu?” Puntaju karra marnapulu muwarrjalu Jiyijajimilijalu. Palaja yakarnayipulinyi.

Jiyijajikarti kanyapulu. Kujarrapa warajalu ngurrinyarrangu janamili pirntilji tangkingi wirriniyi jali pinaku Jiyijajiku. Karntinyili Jiyijaji.

Kurrngalju janamili ngurrinyarrangu jirriniyalu ruwurtungu walangkarr palinyku. Jintalu parrkarrangu wirrkarnayi ruwurtumartijingi, wirrinyaninyi parrka pukurl ruwurtungu.

Karrinyiyalu wirtu jinaku nyampali Jiyijajiku, kingi jinaku janamili. Palajalu palajun jiniyalu.

Jiyijajilu jali pinikinyi tangki, jinta jinangu yaninyikinyi nyirriniya walangkarr palinymartaji. Kamarnakinyi,

“Ngarrka ngalya yiji! Palinyja purpija muwarrja nyungu pirirri ngakarnanganyjurruku, kingi jarrinyaku nganyjurruku. Nyungu pirirri wantulinynganyjurruku kingi ngalypakata, palakapali purpijakapali nyampalikapali, Kingi Tayipitikapali. Kalkulinynganyjurrinyi ngalya ngarramarnti. Ngarrka ngalypakata yija-yiji.” Palajunmarta wurrarnakinyi marrjalu.

Drunkeness being a bad thing

Unknown if this section is consultant checked.

Genesis 9:20-21

Nawalu mayiku kalkurnikinyi kurayipi mungkarrangu. Jintalu palajunmarta munu jinamiyi. Yarti minpirni wupartu wayin, yawurr jarrinyi, wurru yinji pirnarninga, karta karrinyi palinymilingi kalikungu kurta. [Walangkarrangu kurta waninyaku ngalya waninyikinyi. Yatamulupa Yiyipilu kurlujartiny jirnipulu, palajalungarra kurta waninyaku kurntany yiji, kurlujartinyju marru manangamarra. Ngarrkalungarra wurru jinipulaku palakujirri. (Genesis 3:7,21)]

Genesis 19:30-38

[Lartamili kurntaljujirri yawurr jirnipulu paliny karta karrinyaku palinyja. Palajun ngarlunga jarrinyipulu pulanymilija japartumurninyja. Murrkangunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Muwapu. Nyirtingunyamurninyju kanya partany punulku yini marna Pinami. Yarti punjamartaja Muwapumilipa Pinamimilirrangungu marrngurrangu yija yukuny pinakatarrangu jarrinyiyijanaku Ngarrkamilirrangungu marrngurranguku.]

Deuteronomy 21:18-21

Ngurnipali piririmili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata. Munu pinakarrinyakata pipi japartuku, jampa wirlarnayi yirrkulu munu pinakarrinyaka. Palinymili pipi japartulu kangkulinyapulujanaku nyampalirrangukarti janamilingi tawunja. Pulanyju wurralkulinyapulujanaku, “Nyungu ngalayamili pujamu jalypakatapa pinakarrinya wirrinakata, munu pinakarrinyaka ngalayaku. Warnku wiyirr jininyipa yawurrkata paliny.” Palaja marrngurrangulu palanga tawunja malyalapiyi warnkujartinyju marlkarrikartijakun. Yakujunjungarra kurnta jilkulunyurrujaninyi jinta nyarra kurlujartiny jinangamarra. Wiyirru pinakarrinyajalu wirnti karrulupiyi palajunmarta jinaku pala pujamumurninyjukapali.

Proverbs 20:1

Nyarra wirtu kari minpinajalu nyuntu marrja muwarr pinakatapa ngakumpakata. Ngawu yiji yawurr jarrinyaku.

Proverbs 23:19-21

Pujamukayi, pinakarra! Jurtulu kurlkarri malapa yijanga jurtungu wantuluman. Munu kulunaku jinta wayinku wirtu minpinakatarrangupa lirrjalkatarrangu mayiku. Marrngurrangulu palajunmartalu pujunurrangu jinayarninyi.

Proverbs 23:29-35

Ngarnurtu ngarlu kurlu yija? Ngarnurtu pikalymajirri? Ngarnurtu ngarrakuny kulipatininyi? Ngarnurtu ngarrakuny warntakata? Ngarnurtulu kalkuninyi pita watarrkulu pungkanyaja? Ngarnurtulu kalkuninyi pani miji-miji? Nyarrarrangu karikarra waninyayi ngarrakuny, yakurr marnayi wayin warinypa wariny. Nyarra wayin ngalya yiji parrjanakupa juri yiji yakurr manaku. Munu yiji yirni jarruluman palaku. Nyarra pajinajalu kulikatalu jurrulu nyuntu yija wurru jarruluman, parra-parra wirtu nyarra juntangulu pajinajalu, palajunngarra wayin minpinajalu nyuntu yija wurru jarruluman. Nyuntulu parrjalamanjaninyi wirntiji pinakatarrangu miyurrangupa muwarr pilaman ngakumpakapali. Nyarra miranu nyurra puwurtuku kujungurrungu wangalpintijartinyku, makanu yiji pala mungka warlirninypa pala wangalpinti. Pala mungka rurri-rurrinyi wangalja ngurnarrikurnujirri. Palajunngarra marrngu nyarra yawurr kurirra-kurirra marnti yananyi. Palaja karra

malkuliny, “Wirlarninyiyi, munu parra-parra pinakarrimarna. Munumpa ngaju jampa wirlarninyiyi. Nyanga parril jarrulumarna yarrana minpinaku?”

Isaiah 5:11-12

Turlpanyanyurru marntungu kurnpungu wayinku minpinaku, palaja yirrkulu minpinanyurru warrukartingi... Nyurralu kurlkarri marnakanyurru Ngarrka, munu yiji! Munumpa nyurra ngani palinyju jininyi. Palinyju wurrarnanyurraku, “Ngajulu wirlalamarnanyurrinyi marrjalu, ngunjul yiji nyurraku mirti jarrinyakupa kuku jarrinyaku.”

Romans 13:13

Nganyjurrulu yijalu nganin-nganin jilkunyi jurtulu, nyarra ngalya wiyirru yirrinaku kurlumajirri, pirlpanga. Munu kurntany yiji nganipa jinaku, munu yawurr jarrinyaku, munu nganinyaku marlkaku, munu jintamilingi nyupanga karta karrinyaku, munu kurla-kurla jarrinyaku jintanga, munu kulipatinaku, munu mikulu yirrinaku jinta.

1 Corinthians 5:11

...Jintalu marrngurrangulu wurrarnayarninyi Kurijin, kurlujartiny ngarrany jinayi. Ngurnipali jana kurla-kurlakataarrangu, ngurnipali lirrjalkataarrangu, ngurnipali ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, ngurnipali mitulu yimpinakatarrangu, ngurnipali karikatarrangu, ngurnipali ngulyukatarrangu. Munu kulunaku marrngurrangu palajunmarta jinakatarrangu, munu yiji nganinyaku palarrangungu.

1 Corinthians 6:9-11

Yija yiji nyurra miranu nyarra kurlujartiny jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Munu mitu malkulunyurrarningu. Jinta marrngurrangu kurla-kurlakataarrangu waninyayi, jintalu ngarluja nyurra marnayijaninyi jinkanajarrangu mangunyakalirrangu, jinta karta karrinyayijanaku warinymilingi nyupajingi, jintalu piririmartalu yikarnayarninyi, jinta ngulyukata waninyayi, jinta lirrjalkataarrangu, jinta karikatarrangu, jinta mitu yimpinakatarrangu, jintalu kulilu ngulyulu mananyakataarrangu. Palajunmarta jinakatarrangu munu Ngarrkamilingi warrarnja jarrulupiyi. Jinta nyurra palajunmartangarra waninyikinyinyurru, kuwarri nyurra wariny. Nyampalilu Jiyijaji Kurayijilupa Pirlurrju Ngarrkamilalu jinta pirnapulunyurrinyi kurlujartinyja, nyuku jirnapulunyurrinyi Ngarrkakungarra, kulurnapulunyurrinyi ngalypanga Ngarrkanga.

Galatians 5:21

...yawurr jarrinyayi, yawurrja ngawu jarrinyayi, nganin-nganinarrangupa jinayi.

Ephesians 5:18

Munu yawurr jarrinyaku wayinartiny, pala nyarra ngawu jinakata, kurlkarri manamajirrilu kurlujartiny jilaman. Yijamarta yungkulunyurrarninyili Ngalypakatanga Pirlurrja, palinyju jipanaku nyurraku jurtungu.

1 Timothy 3:2-3

Kurijin nyampali nyarra wantuliny yija yiji kurlumajirri. Paliny yija yirti kaniny marrngu wantuliny, paliny nyampali waljaku palinykungarra...munu yawurrkata,...munu kulikata...

Titus 1:7

...Kurijin nyampali...yija yiji, munu nyurra-nyurakata wantuliny, munu pipurru wirrilyakata, munu yawurrkata, munu kulikata, munu warnkuku lirrjalkata.

1 Peter 4:3

Kuwarringulu marlkarrikartijakun yirrkulu nyurralu jilkulunyurru Ngarrkamilija muwarrja, munu marrngumilija muwarrja, munu nyurramilija ngampankataja pirlurrja. Munumparrangu Ngarrkaku, yirrkulu karrinyayi kurlujartinyku warinypa warinyku jinaku. Purlpilu yijalmarta jinawayilu nyurralu pukun kurlujartiny jinikinyinyurru, janalukapalingarra. Nyurra kurntanymajirrikata kurlakulakutarrangu waninyikinyinyurru, karikatarrangu, wayin minpirnikinyinyurru mayi ngananyikinyinyurru marlkaku yiji, palaja yikarnikinyinyurru. Ngarluja nyurra marnikinyinyurrujaninyi jinkanaja marnijartiny mangunyarrangukapali. Yakujujarmarta yija-yiji kurlujartiny!